

ИСЛОМ КАРИМОВ

ЎЗБЕКИСТОН
МУСТАҚИЛЛИККА
ЭРИШИШ
ОСТОНАСИДА

ТОШКЕНТ – «ЎЗБЕКИСТОН» – 2011

УДК: 341.231(575.1) + 94(575.1)

ББК 66.3(5Ў)

К 25

ISBN 978-9943-01-727-6

© «ЎЗБЕКИСТОН» НМИУ, 2011

СЎЗБОШИ ЎРНИДА

Ҳурматли китобхон!

Нашриётимиз томонидан Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримовнинг мамлакатимизнинг ўз давлат мустақиллигини қўлга киритиш арафасида ва ундан кейинги дастлабки ойларда олиб борган жўшқин ва серқирра сиёсий-ижтимоий фаолиятини акс эттирадиган, «Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида» деб номланган янги китоб тайёрланиб, эътиборингизга ҳавола этилмоқда.

Бу китобдан давлатимиз раҳбарининг айна шу мураккаб тарихий даврда сўзлаган маъруза ва нутқлари, суҳбат, мақола ва интервьюлари ўрин олган.

Шуни алоҳида қайд этиш лозимки, бу чиқишлар китоб ҳолида илк марта чоп этилмоқда. Уларнинг ижтимоий моҳияти, илмий-назарий қиммати ва аҳамияти нақадар беқиёс экани бугун, вақт ўтиб, Ватанимиз мустақиллигининг 20 йиллик санаси нишонланаётган шу кунларда, айниқса, яққол намоён бўлмоқда. Ҳеч муболағасиз, бу тўпладан жой олган ҳар бир чиқишни муҳим сиёсий воқеа, юртимизни миллий истиқдолга олиб келган машаққатли ва шарафли кураш тарихининг ўчмас саҳифаси, деб аташ мумкин.

Албатта, бу китобда ана шу даврда юз берган барча воқеа-ҳодисаларни ва муаллифнинг уларга бўлган

муносабатини хронологик тарзда тўла ва батафсил акс эттириш мақсад қилиб қўйилмаган. Асосий мақсад — совет давлати ҳали ўзининг ҳукмронлик кучини йўқотмаган, унинг репрессив сиёсати давом этаётган, «пахта иши» деган тухмат билан қанча-қанча одамлар ноҳақ қамалган, тазйиқ ва таъқибларга учраган, халқ ўртасида тушкунлик, эртанги кунга ишончсизлик кайфияти, қўрқув ва ваҳима кенг тарқалган бир пайтда Ўзбекистон раҳбари сифатида иш бошлаган Ислом Каримовнинг мустақилликка эришиш масаласини кун тартибига қатъий қилиб қўйганини аниқ тарихий ҳужжатлар орқали кўрсатиш, бу йўлда қандай улкан ишлар амалга оширилгани ҳақида ўқувчиларга маълумот етказишдан иборат.

Шунинг учун ҳам ушбу китобда Юртбошимизнинг ўша даврдаги барча чиқишлари тўлиқ берилмасдан, асосан халқимизнинг асрий орзуси бўлган миллий истиқлол мавзусига оид фикр ва қарашлари атрофлича ўз ифодасини топган. Бошқача айтганда, мустақиллик ғояси, мустақиллик мавзуси мазкур тўпламга киритилган барча нутқ ва маърузаларда бамисоли «қизил ип» бўлиб ўтади.

Айни вақтда ушбу китобда юртимиздаги ғоят қалтис ва носоғлом вазият, озгина учқун чиқса бутун республика ловуллаб ёниб кетадиган, тўғри йўлни топиш ўта мураккаб ва хатарли бўлган бир шароитда инқироздан чиқиш, Ўзбекистоннинг тақдири ва келажagini ҳал этадиган энг муҳим масалалар бўйича улкан донишмандлик ва жасорат билан баён этилган концептуал ёндашувлар, амалий фикр-мулоҳазалар, хулоса ва таклифларга алоҳида эътибор қаратилган.

Маълумки, Ислом Каримов республикамиз раҳбари сифатида иш бошлаган пайтда (1989 йил

23 июнь) ўлкамизда узоқ йиллар давомида ҳукм сурган коммунистик мафкура ва фақат хом ашё етказиб беришга асосланган бир ёқлама иқтисодий сиёсат ҳар бир соҳада ўзининг ҳалокатли салбий таъсири кенг миқёсда кўрсата бошлаган эди.

Бу даврнинг оғир ва аянчли ижтимоий-сиёсий манзарасига Ислом Каримов шундай баҳо беради:

«Шу нарса шак-шубҳасиз ва очиқ-ойдиндирки, республика барча асосий иқтисодий ва ижтимоий кўрсаткичлар бўйича Иттифоқдаги ўртача даражадан ҳам анча орқада бўлиб, мамлакатда охириги ўринлардан бирида турибди. Биз бу рақамларни илгари ҳам неча марталаб айтганмиз, аммо бугун уларни яна бир бор идрок этмоқ керак. Ўзбекистон ҳар киши бошига ялпи ижтимоий маҳсулот ишлаб чиқариш бўйича мамлакатда 12-ўринда турибди, аҳоли жон бошига миллий даромад ишлаб чиқариш бўйича кўрсаткич эса Иттифоқдаги ўртача даражадан икки ҳисса паст.

Саноатдаги меҳнат унумдорлиги жиҳатидан республика мамлакатдан 40 фоиз, қишлоқ хўжалигидаги меҳнат унумдорлиги жиҳатидан эса икки баробар орқада қолмоқда. Республикада аҳоли жон бошига халқ истеъмоли моллари ишлаб чиқариш ўртача Иттифоқ даражасининг атиги 40 фоизини ташкил этади. Биз даромад даражаси, асосий турдаги маҳсулотларни истеъмол қилиш жиҳатидан иттифоқдош республикалар орасида энг охириги ўринлардан бирида турибмиз.

Ўзбекистон аҳолиси ўрта ҳисобда гўшт маҳсулотларини, сут ва сут маҳсулотларини, тухумни, умуман мамлакат аҳолисига нисбатан икки баробар кам истеъмол қилмоқда. Ойига ўрта ҳисобда 75 сўмдан камроқ ялпи даромад оладиган аҳоли-

нинг улуши мамлакатда 12 фоиздан сал кўпроқ бўлса, бизнинг республикамизда 45 фоизга боради. Бир миллионга яқин киши ижтимоий ишлаб чиқаришда ўзининг қўлидан келадиган ишни топа олмапти.

Ижтимоий инфраструктура тармоқлари: соғлиқни сақлаш, халқ таълими, мактабгача болалар муассасалари жуда оғир аҳволга тушиб қолган. Мактаб ва касалхоналарнинг 60 фоизи нобоп биноларда жойлаштирилганини айтишнинг ўзи кифоя. Жуда ўткир иқтисодий ва ижтимоий муаммолар рўйхатини яна давом эттириш мумкин. Буни аввало шундан кўрса бўладики, инсоннинг ҳар томонлама уйғун камол топиши, унинг шахс сифатида маънавий ривожланиши у ёқда турсин, кўпинча яшаш учун керак бўлган энг оддий нарсалар ҳам етишмаяпти.

Бундай аҳвол вужудга келганининг боиси нимада?

Шу қадар катта бойликларга, ишлаб чиқариш ва фан-техника имкониятларига, қулай табиий-иқлим шароитларига эга бўлган республикамиз асосий иқтисодий ва ижтимоий кўрсаткичлар бўйича мамлакатда охириги ўринлардан бирига — ҳақли равишда инқироз ҳолати, деб аталган аҳволга тушиб қолганининг сабаби нимада?

Республиканинг тақдири, унинг келажаги учун қайғураётган, ёш авлод тақдири учун куюнаётган соғлом фикрли ҳар бир киши ҳозир ўзига ўзи шу саволни бермоқда.

Назаримда, бунинг жавоби шундай бўлмоғи керак: 30-йилларнинг бошларида иқтисодиётга раҳбарлик қилишнинг маъмуриятчилик, буйруқ-бозлик усуллари ғалаба қозониб, Ўзбекистонни,

унинг ишлаб чиқарувчи кучларини ривожлантиришга яроқсиз ёндашувлар тобора қарор топиб борди. Хўш, бу иллатлар нималарда намоён бўлди? Аввало шундаки, бизнинг республикамиз асосан хом ашё базаси, саноат министрликлари ва идораларининг мўмай хом ашё манбаи деб ҳисобланар эди. Ўлканинг маҳаллий, ижтимоий-иқтисодий хусусиятларига баъзан етарлича, баъзан мутлақо баҳо берилмади, баъзан эса бу хусусиятлар писанд ҳам қилинмади. Иқтисодий ва ижтимоий соҳани комплекс, жадал ривожлантиришнинг, умумиттифоқ меҳнат тақсимотида Ўзбекистон ССРнинг мавқеи ва ўрнини ўзгартиришнинг муқобил йўллари эътиборга олинмади» (Ўзбекистон Компартиясининг 1990 йил 4 июнда бўлиб ўтган XXII съездида сўзланган нутқдан).

Албатта, неча йиллар давомида ҳал этилмаган, халқнинг сабр косасини тўлдирган бундай муаммолар охир-оқибатда ижтимоий ларзага олиб келиши муқаррар эди.

Шундай бўлди ҳам.

1989 йилнинг май ойида Фарғона вилоятида бузғунчи кучлар томонидан ташкил этилган оммавий тартибсизликлар июннинг охирига келиб ниҳоятда авж олиб кетди.

Кечагина республикамиз раҳбари этиб сайланган Ислом Каримов ишга киришган куннинг эртасигаёқ, яъни 24 июнь куни Ўзбекистон ССР Министрлар Советида катта мажлис ўтказди ва унда нутқ сўзлади. Бу нутқ моҳият эътиборига кўра Ислом Каримовнинг Ўзбекистон раҳбари сифатидаги биринчи нутқи экани билан ҳам алоҳида тарихий аҳамиятга эгадир. Ушбу чиқишда Ислом Каримовнинг сиёсий етакчига хос барча фазилатлари яққол намоён бўлади.

Ўзининг кескин танқидий ва амалий руҳи билан ажралиб турадиган мазкур нутқда республика раҳбари Ўзбекистонда вужудга келган ўта мураккаб ижтимоий-иқтисодий вазият ва унинг сабабларини чуқур таҳлил қилиб, аччиқ ва ҳаққоний бир хулосага келади. **«Биз бундан буён эскича яшолмаймиз ва бундай яшашга замоннинг ўзи йўл қўймайди»**, деб янги лавозимга қандай улф мақсад ва масъулият билан киришаётгани, ўз фаолиятида ислоҳотчилик, эл-юртнинг дарду ташвишлари энг олий мезон бўлиб қолишини очиқ баён қилади. «Сен — менга тегма, мен — сенга тегмайман» қабилида ишлашга ўрганиб қолган кўпчилик залда ўтирган расмий шахслар учун бундай ўткир сўзлар бамисоли булутли осмонда чақмоқ чақнагандек таъсир этади. Янги раҳбарнинг мавжуд аҳволни ижобий томонга ўзгартириш, республикани чуқур инқироз ҳолатидан олиб чиқиш бора-сидаги азму қарори нақадар жиддий ва қатъий экани уларнинг ўртасида катта безовталиқ ва бесаранжомликка сабаб бўлади.

25 июнь куни эса Ислом Каримов жанжал-тўполонлар алангаси ичида қолиб кетган Фарғонага йўл олади. Ловиллаб ёнаётган уйлар, таҳлика ва саросимага тушган шаҳар ва қишлоқлар, қаҳр-ғазабга тўлган одамларнинг ичига дадил кириб боради. Улар билан чин дилдан, ҳеч нарсани яширмасдан очиқ гаплашади. Бу инсонларнинг шу вақтга қадар ҳеч ким эшитмаган оҳу нолаларини тинглаб, ўзининг юракдан чиққан самимий ва ҳаққоний сўзлари билан бамисоли уларнинг қалбидаги жароҳатларга малҳам қўйгандек бўлади, кўнгилларда сўнган умид учқунларини уйғотади. Тартиб-интизомни тиклаш, қон тўкилишининг олдини олиш бўйича бутун масъули-

ятни ўз зиммасига олиб, аниқ чора-тадбирлар кўради.

Албатта, Ислом Каримов республика раҳбари сифатида Фарғона воқеаларининг сабаб ва оқибатлари ҳақидаги маълумотлар билан ўз кабинетида ўтириб ҳам танишиши, керакли қарорларни қабул қилиши мумкин эди. Аммо ўша пайтдаги аксарият партия арбобларига хос бўлган бундай хонанишинлик, кабинетдан чиқмай иш юритиш принципи Ислом Каримов учун мутлақо бегона эди. У ҳаётнинг қайноқ нафасини бевосита ҳис қилиш, яхши-ёмон кунларда халқ билан бирга бўлиш, эл-юртнинг дарду қувончига доимо шерик бўлишни ўзининг ҳаётий маслағи, олий инсоний бурч деб билади.

Агар ўша йиллар тарихига эътибор берадиган бўлсак, Фарғона воқеалари ҳақида шов-шув кўтарганлар, шундай қонли фожиа ҳисобидан обрў топиш, ўзининг ғаразли манфаатларига эришишга, халқимизни бадном қилишга уринган кимсалар кўп бўлган. Ислом Каримов бу борада куйиб-ёниб, асл ҳақиқатни катта дард ва жасорат билан баён қилади, фожиа оқибатларини бартараф этишнинг амалий ечимларини ишлаб чиқади ва изчил амалга оширади.

Жумладан, Юртбошимиз Тошкентда ва Москвада бўлиб ўтган катта анжуманларда, шунингдек, матбуотдаги чиқишларида бу масалада қатъий позицияда туриб, қуйидаги фикрларни алоҳида таъкидлайди:

«Ўзбек халқининг виждони пок. Фарғона воқеалари ўзбек халқининг иродаси билан содир бўлмади. Бу воқеаларга тугуруқсиз ва ғаразли мақсадларни кўзлаб, ким қандай бўёқ бермасин, тарих албатта, ўзининг адолатли ҳукмини чиқаради. Байналмилалчилик, меҳмондўстлик, яхшилик, қалб

саховати ҳамиша ўзбек халқига хос фазилат бўлиб келди. Халқимиз ҳеч қачон бошқа халқларга нисбатан душманлик кайфиятида бўлмаган. Бу қадимий ва ҳозирги тарихимиздан олинган кўпгина мисоллар билан исбот қилинган» (Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг 1989 йил 19 августдаги XVI пленумида сўзланган нутқдан).

Бундай ҳаққоний ва ҳароратли сўзлар эл-юртимизнинг дардига дармон бўлди, унинг туҳмат ва маломатлардан эгилган руҳини кўтарди.

Ана шундай тарихий мисоллар асосида айтиш мумкинки, Ислом Каримовнинг барча муаммолар ҳақида — улар қанчалик оғир ва нохуш бўлмасин — очик гапириши, ҳамиша ҳақиқатнинг кўзига тик қараши унга нисбатан халқимизнинг эътирофи ва эҳтиромини уйғотди.

Ўзидан илгари республика раҳбари бўлиб ишлаган, сиёсий калтабинлиги ва журъатсизлиги билан эл-юрт ўртасида обрўсини йўқотган И. Усмонхўжаев ва Р. Нишонов каби ўтмишдошларидан фарқли равишда, Ислом Каримов Ўзбекистон етакчиси сифатида узоқ вақтлар давомида ечилмасдан, газак олдирилган камчилик ва нуқсонлар, ўткир ижтимоий муаммоларнинг илдизини очиб ташлайди, мавжуд аянчли аҳволни тузатиш бўйича Марказ раҳбарияти олдига қатъий талабларни принципиал тарзда қайта-қайта қўйишдан чўчимайди. Ушбу китобдан ўрин олган кўплаб чиқишларда буни яққол кўриш мумкин.

Мавжуд сиёсий беқарорлик, бошбошдоқлик ва бедодлик шароитида, нақадар оғир ва қалтис бўлмасин, ўша машъум кунларда собиқ Марказдаги кучлар ва уларнинг ўзимиздаги малайлари юртимиз раҳбарига ҳар қадамда миллатчилик ёрлиғини ёпиштириш, унинг шахсига нисбатан туҳмат ва маломатлар

ёғдиришга қанчалик уринмасин, қандай оғир сиёсий ва маънавий-руҳий босим таъсири остида иш олиб боришга тўғри келмасин, Ислом Каримов Ватанимизнинг том маънода мустақилликни қўлга киритишига эришишдек олий мақсад йўлидан ҳеч қачон қайтмаганини ушбу китобдан ўрин олган ҳужжатлар яна бир бор исботлаб, тасдиқлаб беради.

Таъкидлаш жоизки, ушбу чиқишлар халқимиз, жамиятимиз босиб ўтган тарихий тараққиёт йўлини акс эттириши билангина эмас, аввало, бу йўлдаги оғир қийинчилик ва синовларни, ғов-тўсиқларни барта раф этишга қаратилгани, мустақилликка эришиш жараёнлари биз учун нақадар машаққатли, ўта драматик ва ҳаяжонли воқеаларга бой бўлганини ёрқин акс эттириши билан ҳам алоҳида эътиборлидир.

Яна бир ўта муҳим жиҳат шундаки, мамлакатимизда ҳуқуқий демократик давлат, фуқаролик жамияти барпо этиш йўлида аввалбошданоқ асосий устувор йўналишларга айланган масалалар — тинчлик ва барқарорликни сақлаш, миллатлараро ҳамжиҳатликни асраш, аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш, иқтисодиётни тубдан ислоҳ этиш, миллий армияни шакллантириш, суд-ҳуқуқ тизимини янги асосда барпо этиш, инсон манфаати, ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш, ижтимоий-сиёсий ҳаётни эркинлаштириш, аҳоли саломатлиги, илм-фан, таълим-тарбия, маданият ва спорт жабҳаларига эътибор қаратиш, жаҳон ҳамжамиятидан муносиб ўрин эгаллаш каби кўпдан-кўп долзарб вазифалар мустақиллигимизнинг пойдевори қўйилаётган ўша даврда Юртбошимизнинг чиқишларида ҳар томонлама ўз ифодасини топа бошлаган эди.

Бир сўз билан айтганда, бутунги кунда «тараққиётнинг ўзбек модели» деб ном олган ривожланиш йўлимизнинг асосий принциплари, умуммиллий

шиорга айланиб кетган **«Ўзбекистон – келажаги буюк давлат», «Мустақиллик – бу аввало ҳуқуқдир», «Янги уй қурмасдан туриб, эскисини бузманг», «Ислоҳот – ислоҳот учун эмас, аввало инсон учун», «Ўзбек халқи ҳеч қачон ҳеч кимга қарам бўлмайди», «Биздан озод ва обод Ватан қолсин»** каби машҳур иборалар сокин кабинетларда эмас, аксинча, ана шундай шиддатли курашлар, тинимсиз баҳс ва мунозаралар, аччиқ ҳаётий тажрибаларда туғилганини англашда ушбу китоб фоят муҳим манба вазифасини бажаради.

Ўлкамиздаги вазиятни чинакамига ўнглаш, юртдошларимизнинг ҳаётга қарашини, бугунги ва эртанги кунга ишончини мустаҳкамлаш учун аввало, уларнинг иқтисодий, моддий аҳволини яхшилаш заруратини чуқур англаган республикамиз раҳбари аҳоли учун ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлган жуда катта бир масалани — одамларга томорқа ер бериш масаласини кун тартибига қўяди.

1989 йил 17 августда Ислом Каримов бошчилигида республика ҳукуматининг Тошкентда бўлиб ўтган кенгайтирилган йиғилишида аҳолига томорқа ва шахсий участкалар ажратиш масаласи муҳокама қилинади ва «Қишлоқда яшовчи ҳар бир оилани томорқа билан таъминлаш, уларга якка тартибда уй-жой қуриш учун барча шарт-шароитларни яратиб бериш ҳақида» қарор қабул қилинади. Ушбу тарихий ҳужжатда қишлоқда яшовчи ҳар бир кишига ўртача 25 сотихдан ер ажратиб бериш ва томорқа майдонларини қарийб 4,5 баробар кўпайтириш кўзда тутилган эди.

Бу борадаги амалий ишлар натижасида 1989 – 1990 йилларда бир ярим миллиондан кўпроқ оилага қўшимча ер ажратилди, 700 минг оилага янги томорқа ерлари берилди.

Бугун тўла ишонч билан айтиш мумкинки, бу мураккаб масалага ана шундай оқилона ёндашув туфайли Ўзбекистон бўйича минг-минглаб одамлар уй-жойли, ишли бўлди, бозорларда маҳсулот кўпайиб, нарх-наво арзонлашди, энг муҳими, ижтимоий кескинликнинг олдини олишга эришилди.

Бундан ташқари, юз минглаб гектар суғориладиган ер техник экинлар оборотидан чиқарилди, пахта етиштириш плани 700 минг тоннага камайтирилди. Бу — пахта яккаҳоқимлигини бартараф этиш йўлидаги дастлабки, аммо ўта муҳим амалий қадам эди.

Маълумки, ўша пайтда Ўзбекистонимиз СССР деб аталган дунёдаги энг қудратли империяга қарам республика эди. Уни на Бирлашган Миллатлар Ташкилоти, на бошқа халқаро ташкилотлар, на жаҳон ҳамжамияти танир, тан олар эди. Яъни, мустақиллик йўлидаги ҳаракатларимизда бизни қўллаб-қувватлайдиган, биз таянадиган бирон-бир ташқи омил, нажоткор куч йўқ эди. Шундай бир шароитда юқорида тилга олинган адоқсиз муаммоларни ҳал қилиш учун республика раҳбари кимга, нимага ишониб ҳаракат қилди, деган савол туғилиши табиий, албатта.

Бу саволларнинг жавобини биз «Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида» китобига кирган, муаллифнинг қалб нидоси каби янграган оташин нутқлардан топамиз. Унинг **«фақат ўз кучимиз, ўз салоҳиятимизга таяниб иш кўришимиз керак», «ўзимиз ҳаракат қилмасак, четдан келиб биров бизга ёрдам бермайди»** деган, деярли ҳар бир оммавий чиқишининг маъно-мазмунига сингиб кетган даъваткор сўзларини ўқир эканмиз, Яратган қайси элни тўғри йўлга бошламоқчи бўлса, аввало, унга донишманд, мард ва азму шижоатли инсонни йўл-

бошчи қилиб қўяди, деган ҳикматнинг нақадар тўғри эканига яна бир бор ишонч ҳосил қиламиз.

Бугун, орадан йиллар ўтиб, кўп нарсалар ойдинлашганидан сўнг яна бир ҳақиқатни алоҳида эътироф этиш ҳар томонлама ўринли бўлади.

1990 йил 24 март куни ўн иккинчи чақириқ Ўзбекистон ССР Олий Кенгашининг биринчи сессиясида иттифоқдош республикалар орасида биринчи бўлиб Ўзбекистонда республика Президенти лавозими жорий этилди. Бу ўринда шуни айтиш жоизки, бундан бир неча кун олдин, яъни 14 март куни СССР халқ депутатларининг навбатдан ташқари учинчи съездида СССР Президенти лавозимини таъсис этиш тўғрисидаги қонун қабул қилиниб, М. Горбачев бу вазифага сайланган эди.

Бепоеён Иттифоқ ҳудудида иккинчи бир Президентнинг пайдо бўлишини Марказ ва унинг раҳбарияти қандай қаҳр-ғазаб ва ичиқоралик билан қабул қилганини тасаввур қилиш қийин эмас, албатта.

Бинобарин, ўлкамизда Президентлик институтининг жорий этилиши Юртбошимиз томонидан Ўзбекистоннинг давлат суверенитети ва мустақиллигига эришиш йўлида қўйилган нафақат тарихий қадам, балки чинакам сиёсий ва маънавий жасорат намунаси бўлганини изоҳлаб ўтиришга ҳожат бўлмаса керак.

Ислом Каримов ана шу сессияда сўзлаган сермазмун нутқида юртимиз ҳаётидаги бундай катта ўзгариш Ўзбекистоннинг сиёсий мустақиллигини мустаҳкамлаш, уни янги ва ҳаётий мазмун билан бойитиш, республиканинг иқтисодий мустақиллигини, ўзини ўзи идора этиш, ўзини ўзи молиявий таъминлашга ўтишига эришиш, аҳоли барча табақаларининг фаровонлигини ошириш, одамларнинг талаб-эҳтиёжларини қондириш, ижтимоий соҳани жадал ривожлантириш,

халқни маънавий юксалтириш, демократияни, ҳуқуққа асосланган давлат қурилишини ривожлантириш, миллий тараққиёт йўлида барча соғлом кучларни бирлаштириш каби ўта муҳим мақсадларни амалга оширишга қаратилганини чуқур таҳлил асосида ҳар томонлама исботлаб беради.

Эътиборингизга ҳавола этилаётган китобдан ўрин олган чиқишларнинг аҳамиятга лойиқ ғоят муҳим жиҳати шундаки, уларда муаллиф доимо ўз олдига юксак мақсадлар қўйиб, маррани баланд олиб фаолият юритгани алоҳида кўзга ташланади. Юртимиздаги мавжуд ҳолатни шунчаки номига эмас, аксинча, тубдан ўзгартириш, Ўзбекистонни нафақат иқтисодий, балки том маънодаги суверен ва мустақил, келажаги буюк давлатга айлантириш, Бирлашган Миллатлар Ташкилотига тўлақонли аъзо бўлиб, дунё ҳамжамиятидан мустаҳкам ўрин эгаллаш, халқимиз учун дунёда ҳеч кимдан кам бўлмаган ҳаёт шароитлари яратишдек бугунги кунда реал воқеликка айланган улуғ мақсадларни бу мард ва жасур инсон ўша йиллардаёқ кўнглига жо этиб, шу йўлда бутун борлиғи билан интилиб яшаганини ана шу чиқишлар исботлаб турибди.

Президент Ислом Каримовнинг раҳбарлик фаолиятига хос бўлган ғоят эътиборли ва ибратли яна бир фазилат борки, у ҳам бўлса, сўз ва иш бирлигидир. Афсуски, халққа етакчилик қилиш даъвоси билан майдонга чиқадиган аксарият сиёсий арбоблар мана шундай ноёб хусусиятдан бебаҳра бўлиб, кўпинча таги пуч, ёлғон ваъдалар билан одамларни чалғитиб, сохта обрў орттириш пайида бўлишлари ҳам сир эмас.

Агарки, яқин тарихимизга — ўтган асрнинг суронли 90-йилларига назар соладиган бўлсак, Ислом Каримовнинг ўша оғир йилларда кескин муаммо-

лар гирдобида туриб, Ўзбекистоннинг келажагини аниқ тасаввур қилган ҳолда илгари сурган ғоя ва дастурлари унинг Ватанимизнинг ёруғ истиқболига қандай буюк ишонч билан қараганидан яққол далолат беради.

Бу ўринда гап бугунги кунда жаҳон жамоатчилиги томонидан кенг эътироф этилган, дунёда ўхшаши кам бўлган Ўзбекистоннинг Кадрлар тайёрлаш миллий дастури ҳақида бормоқда.

Шуниси ҳайратланарлики, бу ноёб дастурнинг мазмун-моҳияти, асосий мақсад ва вазифалари, устувор йўналишлари ҳақида Юртбошимиз 1990 йилда — республикада илм-фан ва таълим соҳасининг моддий-техник базаси, кадрлар таркиби ачинарли аҳволга тушиб қолган, бу соҳалар «қолдиқ» принципи асосида молиялаштирилаётган, жумладан, 1700 та мактаб биноси авария ҳолатида бўлган бир вазиятда, узоқ ва давомли мақсадларни кўзлаб катта ишонч билан фикр билдиради.

Шу борада эътиборингизни кичик бир иқтибосга қаратмоқчимиз:

«... Бизга кадрлар тайёрлашнинг махсус миллий дастури керак.

Бу дастур:

– умумий таълим мактабларида дарс бериш сифатини ошириш (ўқитувчиларни, методистларни қўшимча равишда моддий рағбатлантириш, махсус синфхоналар барпо этиш, олий ўқув юрталарининг мактабларни оталиққа олишини йўлга қўйиш ва шу кабилар)ни;

– энг истеъдодли болалар учун мактаблар очишни;

– корхоналар билан мактаблар ўртасида сифат жиҳатидан янги муносабатларни жорий этишни;

– ҳунар-техника билим юртларида хўжалик ҳисобини жорий этишни ва шу асосда оммавий касб кадрларини тайёрлаш сифатини кескин оширишни;

– олий ўқув юртларида мутахассислар тайёрлаш системасини қайта қуришни, бу соҳага кадрлар тайёрлашнинг буюртма бериш усулини жорий этишни;

– республиканинг юқори малакали миллий мутахассисларини тайёрлаш учун Иттифоқдаги ва чет эллардаги энг яхши марказларга ёшларни юбориш системасини ўз ичига олиши керак.

Дарвоқе, бу соҳада ҳозирнинг ўзидаёқ бирмунча иш қилинмоқда. Яқинда Фарғона давлат дорилфунунини, Бухоро медицина институтини, Нукус педагогика институтини ва шу кабиларни ташкил этиш ҳақида қарорлар қабул қилинди...» (КПСС XXVIII съездининг якунлари ва Ўзбекистон Компартияси фаолиятининг асосий йўналишлари тўғрисидаги маърузадан, 1990 йил 4 август).

Ана шу эзгу гоյ биринчи бор кун тартибига қўйилганига, мана, бугун 21 йил тўлди. Ўтган давр мобайнида Президент Ислон Каримовнинг бевосита ташаббуси ва раҳбарлигида ишлаб чиқилиб, 1997 йили қабул қилинган Кадрлар тайёрлаш миллий дастури ва унинг узвий, мантиқий давоми бўлган, 2004 йили қабул қилинган Мактаб таълимини ривожлантириш давлат умуммиллий дастурини амалга ошириш натижасида 1600 га яқин академик лицей ва касб-ҳунар коллежи, қарийб 10 мингга умумтаълим мактабининг, 200 га яқин болалар мусиқа ва санъат мактабининг янгитдан барпо этилгани ва реконструкция қилингани, 1200 тадан зиёд болалар спорт иншооти

қуриб фойдаланишга топширилгани ва замонавий асосда жиҳозлангани, ҳеч шубҳасиз, юқорида тилга олинган сўз ва иш бирлигининг амалдаги ёрқин намоёнидир, десак, асло муболаға бўлмайди.

Бундай мисолларни бошқа соҳа ва тармоқлардан ҳам кўплаб келтириш мумкин.

Яна бир диққатга сазовор томони шундаки, шўро мафкураси чуқур илдиз отган ўша сиёсий муҳитда ҳам Юртбошимизнинг ҳар бир сўзида, ҳар бир чиқишида ўз халқининг тарихи ва маданиятига, ўз она заминига, миллий қадриятларига улкан муҳаббат туйғуси ёрқин сезилиб туради. Бу ҳақда гапирганда, қуйидаги биргина мисол билан кифояланиш мумкин.

«Қайси бир китобда ғоят ибратли ривоятни ўқиган эдим. Эмишки, Амир Темур ярим жаҳонни забт этиб, олис ўрмон қабилаларига бориб етибди, хуллас, уларни ҳам ўзига бўйсундирибди. Қайсар ва жангари, озода ва самимий бу қабила бошлиғи чорасизлик туфайли Темурга қуроладини топширар экан, қуйидаги гапларни айтибди: «Эй, Темур! Сен бизни қурол кучи билан енга олдинг. Бироқ сенга айтадиган шартларимиз бор. Агар сен қассоб бўлсанг, бизни сўйиб ташла, агар сен савдогар бўлсанг, сотиб юбор, агар подшо бўлиб келган бўлсанг – бизга бахт ато эт!»

Бу ривоятнинг синфий, тарихий йўналиши айтиш чоғда бизни қизиқтираётгани йўқ. Бу ҳикоятда ажойиб бир ҳикмат барқ уриб турибди. Яъни, элга пешвоман деб, ўртага чиқдингми, унинг ишончини қозондингми – бу ишончини энди аславиждон билан, покиза фаолият билан оқламоқ керак бўлади. Бу талабни эскичасига айтсами, янгичасигами – барибир, моҳияти бир хил бўлиб

қолаверади. Яъни, халқ вакили халқнинг посбони, халқ раҳбари бўлиб, халқнинг иссиқ-совуғидан хабардор бўлгувчи сирдошига айланиши шарт» (1990 йил, 24 февраль куни Тошкентда СССР, Ўзбекистон ССР, маҳаллий советларнинг халқ депутатлари ва жамоатчилик вакиллари иштирокида ўтган кенгашда сўзланган маърузадан).

Тарихга муносабат масаласида коммунистик қараш, синфий ёндашув ҳали ўз таъсирини йўқотмаган бир шароитда советларнинг юқори минбаридан туриб Соҳибқирон бобомиз номини тилга олиш, мана шундай тарихий қиёслашлар асосида фикр юритиш раҳбар одамдан чинакам жасорат, айти пайтда улкан тафаккур ва донишмандлик фазилатларини талаб этишини англаш қийин эмас.

Ушбу китобдаги тарихий материалларнинг каттагина қисми бевосита миллий тикланиш, миллий ўзлиқни англаш, маънавият масалаларига бағишланган.

Халқимизнинг қадимий тарихи, бой маданий мероси, урф-одат ва анъаналарини асраб-авайлаш ва ривожлантириш, мустабид тузум даврида тақиқлаб қўйилган Наврўз байрами, Рамазон ва Қурбон ҳайитларини нишонлаш, динга ҳурмат билан муносабатда бўлишни қарор топтириш, Имом Бухорий, Имом Термизий, Баҳоуддин Нақшбанд ва бошқа азиз-авлиёларимиз, Амир Темур, Жалолиддин Мангуберди, Бобур сингари улуғ аждодларимиз хотирасига нисбатан тарихий адолатни тиклаш ҳақидаги фикр-мулоҳазалар, қарор ва фармонлар шулар жумласидандир.

Айни вақтда маърифатпарвар боболаримиз — жадидчилик ҳаракати намояндаларининг ҳаёти ва ижодига муносабат масаласида кўп йиллардан буён да-

вом этаётган баҳсларга оқилона чек қўйиб, уларнинг меросини халқимизга қайтариш йўлидаги амалий, принципиал фикрлар ҳам айнан ўша пайтларда илгари сурилгани шу борада муҳим аҳамиятга эга бўлди.

Шу билан бирга, «пахта иши» билан айбланиб, ноҳақ қамалган юзлаб инсонлар, жумладан, кўп йиллар республика раҳбари бўлиб ишлаган Шароф Рашидов номининг оқлангани жамоатчилик томонидан мамнуният билан кутиб олинди.

Маълумки, дунёдаги бебаҳо бойлик бўлган тинчлик ва осойишталикни сақлаш, уни кўз қорачиғидек асраш масаласи мамлакатимиз раҳбари Ислом Каримовнинг фаолиятида доимо энг муҳим, энг устувор йўналиш бўлиб келмоқда.

Буни ҳар хил бузғунчи кучлар, диний ва дунёвий ниқобдаги радикал оқимлар бош кўтарган ўша нотинч даврда Ислом Каримовнинг чуқур изтироб билан ўртаниб, халққа қилган мурожаатидаги бугун ҳам ўз аҳамиятини йўқотмаган ушбу сўзлар яққол тасдиқлайди:

«Азиз дўстлар!

Нима керак бўлса, айтинг, ҳаммасини қилиб берамиз. Лекин, азиз оналар, опа-сингиллар, отахонлар, дўстлар, укажонлар, мен Президент бўлсам ҳам сиздан тиз чўкиб сўрайман, илтимос қиламан: шу масалада ёрдам қилинг!

Ахир, Қуръони карим ҳам дўстликка, биродарликка чақиради, низо чиқаришни қоралайди.

Жанжал чиққан юртнинг худоси ҳам ундан юз ўгирар экан. Шу сабаб барака ҳам, ризқ-рўз ҳам насия бўлиб қоларкан.

Бу йўлда – тинчлик, тотувлик йўлида бизни Оллоҳ таолонинг ўзи қўлласин, мададкор бўлсин!»

(Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг тўққизинчи сессиясида 1992 йил 4 январь куни сўзланган маърузадан).

Халқ қалбининг туб-тубида йиллар давомида армон бўлиб ётган дард ва изтироблар, орзу-интилишларнинг ўзига хос ифодаси бўлган ушбу нутқ ва маърузалар ўша даврда фаолият юритган аксарият раҳбарларнинг чиқишларида кузатиладиган коммунистик риторика ва демагогиядан, аравани қуруқ олиб қочишлардан мутлақо холи экани, оташин руҳи ва самимияти билан кескин ажралиб туради. Айнан шу фазилатлари билан бу чиқишлар, мана, орадан йигирма йилдан зиёд вақт ўтса ҳамки, беихтиёр одамни ҳайратга солади.

Ислом Каримовнинг вазиятга реал баҳо бериш, ностандарт қарорлар қабул қилиш борасидаги қобилияти, халқимизнинг азму шижоати, қатъий иродаси, бағрикенглиги, бунёдкорлик кучига бўлган чексиз ишончи унинг ҳар бир нутқ ва маърузасида аниқ-равшан сезилиб туради. Улар билан танишар эканмиз, бир пайтнинг ўзида чуқур таҳлилий ва харизматик қобилиятга эга бўлган мана шундай шахсларгина тарих тақозо этганда бутун масъулият ва жавобгарликнинг залворли юкини ўз зиммасига олишга қодир бўлиши, ҳар томонлама теран ўйлаб, узоқни кўзлаб иш кўрган ҳолда, давлат ва жамият тараққиётида ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлган стратегик қарорлар қабул қила олишига амин бўламиз.

Бунинг тасдиғини ўша таҳликали йилларда рўй берган Фарғона, Гулистон, Бўка, Ўш, Наманган воқеаларига, тарихда «ГКЧП» деб ном олган, СССР давлатининг сўнгги кунларида бир гуруҳ империя-параст кучлар томонидан амалга оширилган сиёсий

фитнага нисбатан Ислом Каримовнинг қатъий позицияси ифодаси бўлган чиқишларда кўриш мумкин.

Хусусан, 1991 йилнинг 18 августида ўзини Давлат фавқулодда ҳолат қўмитаси — ГКЧП деб атаган бир гуруҳ сиёсий авантюристлар давлат тўнтаришини содир этишга уриниши муносабати билан Ислом Каримов раҳбарлигида Ўзбекистон ўзининг қатъий позициясида тургани мамлакатимиз ва халқимизнинг мустақилликка эришишида қандай ҳал қилувчи ўрин тутгани мазкур китобдан ўрин олган ҳужжатларда аниқ намоён бўлади.

Маълумки, ГКЧПнинг асосий мақсади — эски, тоталитар совет тузумини қандай қилиб бўлса-да, асло ўзгартирмасдан сақлаб қолишдан иборат эди. СССР вице-президенти Г. Янаев, Министрлар Советининг раиси В. Павлов, КГБ раиси В. Крючков, Мудофаа вазири Д. Язов, Ички ишлар вазири Б. Пуго ва бошқа юксак лавозимдаги масъул партия ва давлат арбоблари М. Горбачев бошчилигидаги қонуний ҳокимиятни афдариб, бутун Иттифоқ ҳудудида ГКЧПнинг фармойиш ва кўрсатмалари амал қилиши ҳақида қарорлар қабул этиб, барча республикалар, вилоят ва туманларда уларнинг сўзсиз ижро этилишини талаб қилишди.

Айни шу пайтда, яъни, 1991 йилнинг 17—19 август кунлари Ўзбекистон ССР Президенти Ислом Каримов Ҳиндистонга расмий ташриф билан борган эди. Айтиш керакки, бу ташриф Ўзбекистон Президентининг хорижга қилган биринчи мустақил — тарихий ташрифи эди.

Фавқулодда давлат қўмитасининг мурожаати Юртбошимиз Ҳиндистонда бўлган бир пайтда — 19 август куни эълон қилинди.

Афсуски, Ўзбекистон раҳбарининг сафарда эканидан фойдаланиб, ГКЧПнинг ноқонуний қарорларини қўллаб-қувватлайдиган раҳбарлар юртимизда ҳам топилди. Тарих буни яхши эслайди. 1991 йил 19 август куни Ўзбекистон ССР вице-президенти Ш. Мирсаидов ва Ўзбекистон Компартияси Марказий қўмитасининг иккинчи котиби А. Ефимовнинг имзоси билан Ўзбекистон ССРнинг барча вилоятлари ва Қорақалпоғистон АССРга, Ўзбекистон ССР ҳудудида СССРда Фавқулодда ҳолат давлат қўмитаси фаолиятини қўллаб-қувватлаш тўғрисида кўрсатма юборилади.

Президент Ислом Каримов ГКЧП эълон қилинганини Аграда эшитиб, 19 август куни зудлик билан Тошкентга қайтади. Тошкент аэропортида Юртбошимизни расмий кишилардан ташқари, Туркистон ҳарбий округи бош қўмондони ҳамда Марказдан келган 3 нафар генерал кутиб олади. Бу ўша пайтдаги мавжуд расмий протокол қоидаларига мутлақо зид бўлиб, тағдор сиёсий маънога эга эди.

Ислом Каримов аэропортдан тўғри ҳукумат биносига келиб, кечқурун ҳукумат аъзолари билан учрашди ҳамда Ўзбекистон ССР ҳудудида ГКЧПнинг қонунга зид қарорларини бекор қилиш ҳақида кўрсатма берди. Шу тариқа, ГКЧП гумашталари Ўзбекистон ҳукумати номидан қабул қилган барча ҳужжатларни бекор қилди.

1991 йил 20 август куни Ўзбекистон ССР Олий Кенгаши раёсати, Вазирлар Маҳкамаси, Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳри раҳбарлари иштирокида қўшма мажлис ўтказилди. Мажлисда сўзга чиққан Президент Ислом Каримов СССРда юзага келган вазиятга, Фавқулодда ҳолат давлат қўмитаси ва унинг раҳбарлари қабул қилган

қарорларга Ўзбекистон раҳбариятининг муносабатини аниқ-равшан баён этди.

Ўша куниёқ Ўзбекистон ССР Президентининг республика аҳолисига мурожаати эълон қилинди. Унда, жумладан, шундай сўзлар алоҳида таъкидланади: **«Ҳар биримиз оғир ва вазмин бўлишимиз керак. Бошимизга тушган бу синовлар, ноаниқ давр ва шароитдан авваламбор ақл ва идрокизмизни бир жойга йиғиштириб, инсоф ва виждонни йўқотмасдан, саросимага тушмасдан чиқишимиз керак...»**

Ўзбекистон жумҳурияти, унинг раҳбарияти қайта қуриш даврида ҳам ҳеч қачон бировнинг гапига кириб иш тутган эмас. Марказдан, бошқа баъзи бир жумҳуриятлардан қандай қарорлар чиқмасин, ваъдалар берилмасин, ҳар қандай чақириқлар, даъватлар, йўл-йўриқ кўрсатишга ҳаракатлар бўлмасин, биз ўзимиз танлаган йўлимиздан ва белгилаб олган мақсадимиздан қайтганимиз йўқ».

1991 йил 21 август куни Ўзбекистон ССР Президенти Ислом Каримов махсус фармонга имзо чекади.

Мазкур Фармонга биноан:

«Ўзбекистон ҳудудида ҳокимият ва бошқарув идоралари, корхоналар, ташкилот ҳамда муассасаларнинг қабул қилган барча қарори ва уларнинг ижроси СССР ва Ўзбекистон ССР конституциясига ва қонунларига, Ўзбекистон ССР Президентининг фармонлари, Ўзбекистон ССР Олий Кенгаши билан Ўзбекистон Президенти ҳузуридаги Вазирлар Маҳкамаси қарорлари ва фармойишларига сўзсиз мос келиши керак. СССРда Фавқулодда ҳолат давлат комитетининг СССР конституцияси ҳамда қонунларига зид келадиган қонунлари

ҳамда фармонлари ҳақиқий эмас, деб ҳисоблансин».

1991 йил 27 август куни оммавий ахборот воситаларида Ўзбекистон ССР Президентининг мамлакатимизнинг тўла мустақиллиги йўлида тамал тошини қўйган яна бир муҳим фармони эълон қилинади. Фармонда жумладан, шундай дейилади:

«Мамлакатда вужудга келган аҳволни эътиборга олиб ва республика манфаатларини ҳимоя қилиш мақсадида Республика Ички ишлар вазирлиги ва Давлат хавфсизлиги комитети Ўзбекистон ССРнинг қонуний тасарруфига олинсин. Республика ҳудудида жойлашган СССР Ички ишлар вазирлигининг ички қўшинлари бевосита Ўзбекистон ССР Президентига бўйсундирилсин.

Ўзбекистон ССР Олий Кенгаши раёсатига жуда қисқа муддатда Республиканинг давлат мустақиллиги тўғрисидаги қонун лойиҳасини тайёрлаш ва уни Ўзбекистон ССР Олий Кенгашининг навбатдан ташқари сессияси муҳокамасига тақдим этиш тақлиф қилинсин».

Вужудга келган ўта оғир шароит, сиёсий, иқтисодий, ижтимоий қийинчиликларга, турли тўсиқларга қарамасдан, халқимиз Ислом Каримов бошчилигида ўзининг асрий орзуси — Ўзбекистоннинг давлат суверенитети ва мустақиллиги сари қатъият билан ҳаракат қилишда давом этди.

Ниҳоят, орзиқиб қутилган қутлуғ сана — 1991 йилнинг 31 август куни етиб келди. Ўзбекистон ССР Олий Кенгашининг олтинчи сессиясида Ислом Каримов тантанали равишда Ўзбекистон Республикаси мустақиллигини эълон қилди. У ўзининг том маънодаги тарихий нутқида қуйидаги фикрларни алоҳида таъкидлади:

«Мамлакат катта фалокат ёқасига, жар ёқасига келиб қолганини кўриб турибмиз. Халқ ўзининг эртанги кунига ишончини кундан-кунга йўқотяпти. Одамлар ўзларининг, оиласининг, бола-чақасининг тинчлигига кафолат истайди. Тўкис, хотиржам ҳаёт талаб қияпти. Бу истаклар, бу талаблар сафсатабозлик ва ваъдабозлик остида кўмилиб кетяпти.

Бизнинг халқимиз сабр-бардош, яхшилик, осойишталик, бошқа халқларга нисбатан хайрихоҳлик руҳида тарбияланган. Бу халқ бугун биздан ҳимоя талаб қияпти, тинч-тотув ҳаёт, оғир меҳнатига яраша турмуш шароитларини талаб қияпти. Бу – ҳаққоний талабдир.

Ўзбекистон раҳбарияти ҳеч қачон, қандай иттифоқ бўлмасин, ким билан иттифоқ бўлмасин, қандай шароит бўлмасин, иккинчи даражали ролга рози бўлмайди, бунга йўл ҳам қўймайди».

Энг муҳими, Президент Ислом Каримов ўз нутқида «**Мустақил Ўзбекистон давлатининг сиёсати инсонийлик ва эзгулик тамойилларига асосланади**» деган дастурий ғояни бутун дунёга баён қилди ва мана, йигирма йилдирки, давлатимиз ана шу сиёсий принципга оғишмасдан, қатъий амал қилиб келмоқда.

Халқимиз, Ватанимиз тарихига олтин ҳарфлар билан ёзиладиган ўша унутилмас кунларга назар ташлайдиган бўлсак, айна ўша пайтда ёш, мустақил Ўзбекистон давлати раҳбари томонидан мамлакатимизнинг сиёсий-ижтимоий, маънавий тараққиёти учун ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлган кўплаб ўта муҳим ҳужжатлар қабул қилинганини кўрамиз. Мисол учун, 31 август куни қабул қилинган «Ўзбекистон Республикаси давлат мустақиллигининг асослари тўғриси-

да»ги қонун, 5 сентябрда имзоланган Тошкент шаҳридаги В.И. Ленин номидаги майдонни Мустақиллик майдони деб қайта номлаш тўғрисидаги, 6 сентябрь куни имзоланган «Ўзбекистон Республикаси Мудофаа ишлари вазирлигини тузиш тўғрисида»ги Президент фармонлари ва бошқа сиёсий ҳужжатлар шулар жумласидандир.

Мамлакатимиз мустақиллигининг эълон қилиниши, турган гапки, собиқ Марказдаги империяпараст кучлар ва уларнинг юртимиздаги тарафдорлари томонидан ички норозилик билан кутиб олинди. Улар Ўзбекистоннинг истиқдол йўлидаги қатъий ҳаракатларини қандай қилиб бўлмасин йўққа чиқариш учун уринар, бунинг учун қулай фурсат пойлаб юришар эди.

Мамлакатимиз мустақиллигидан сўнг бир ой ўтар-ўтмас бу аламзада кучлар очиқчасига бош кўтариб, ўзларининг ёвуз мақсадларини амалга оширишга ҳаракат қилишди. Аввалдан пухта тайёрланиб, айна ана шу бузғунчи кучларнинг номидан иш кўрган бир гуруҳ депутатлар 1991 йилнинг 30 сентябрь куни ўн иккинчи чақириқ Ўзбекистон Олий Кенгашининг навбатдан ташқари еттинчи сессиясида Президент Ислом Каримовга қарши зимдан уюштирилган қабиҳ фитнани амалга ошириш ниятида сиёсий жанжал қўзғашади.

Агар ўша пайтда ҳали янги Конституциямиз ва тегишли қонунларимиз қабул қилинмагани, мустақил давлатимизнинг ҳарбий ва фуқаролик тузилмалари тўла шаклланиб улгурмаганини ҳисобга оладиган бўлсак, бу фитначилар Ватанимиз истиқлолининг асосий ташаббускори, мамлакатимиз мустақиллиги ва суверенитетининг фидойиси ва кафолати бўлган инсонни раҳбарликдан четлатиш, унинг қано-

тини қайириш орқали халқимиз эндигина эришган тинч-осуда, озод ва эркин ҳаётга, фарзандларимизнинг келажагига чанг солишдек разил мақсадни кўзлаганини тушуниш қийин эмас, албатта.

Шу маънода, Президентимизнинг озодликка эришган дастлабки кунларимизда **«Ўз истиқлол ва тараққиёт йўлимиз – бу гул билан қопланган йўл эмас, бу тоталитаризм меросидан халос бўлиш ва покланиш, мафкуравийлик иллоти етказган зиён-заҳматларни бартараф этишнинг қийин, узоқ давом этадиган йўлидир»**, деб айтган сўзлари замирида қанчалик чуқур ҳаётий маъно борлигини яна бир бор англаймиз.

Фақат давлатимиз раҳбарининг қатъий позицияси, офир-босиқлик билан бутун халқимиз манфаатига мос ҳаётий далиллар, чуқур таҳлиллар асосида депутатларни таги пуч даъватлар, сохта баёнотларга учмасликка, тарих берган ноёб имкониятни қўлдан бой бермасдан, мустақиллик ғояси атрофида жиқслашиб, бир ёқадан бош чиқариб ҳаракат қилишга ишонтира олгани бу масалада ҳал қилувчи роль ўйнади.

Айтиш керакки, қарамликка асосланган мустабид тузумдан янги бир тарихий даврга ўтиш – мустақил давлат барпо этиш йўлидаги офир синовлар шу билан якун топгани йўқ. 1991 йилнинг 9 декабрида Наманган шаҳрида бир гуруҳ қўпоровчи кучлар вилоят ижроия қўмитаси биносини эгаллаб олиб, Ўзбекистонни ислом давлатига айлантиришни даъво қилиб чиқишди ва республика раҳбари билан учрашув талаб қилишди. Ислом Каримов эртаси куни тонгда Наманганга етиб келди ва ақидапарастлик ғоялари билан онги заҳарланган, жазавога тушиб, қора кучга айланган жоҳил оломон орасига

соқчи ва ҳамроҳларсиз, бир ўзи ҳеч бир иккиланмасдан, шижоат ва шиддат билан кириб борди. Бу ўта кескин, драматик ҳолат видео тасмасида тасодифан муҳрланиб қолган.

Шуни айтиш керакки, Ислом Каримовнинг ана шундай қатъияти ва жасорати бинони бошига кўтариб бақир-чақир қилиб ётган минглаб энг ашаддий экстремистларни ҳам довдиратиб, саросимага солиб қўйди. Мамлакатимиз раҳбари ҳаяжонга берилмасдан, вазминлик билан улар талаб қилаётган йўл қонунга мутлақо зид экани ва ҳеч қачон яхшиликка олиб келмаслигини уқтирди, ўзининг салобати ва иродаси билан гувиллаб ётган оломоннинг шаштини сўндиришга, беҳуда қон тўкилишининг олдини олишга муваффақ бўлди.

1992 йил 16 январда Тошкент шаҳридаги Талабалар шаҳарчасида аламзада, экстремистик кучлар томонидан яна жанжал чиқарилди. Ҳали онгу тафаккури шаклланиб улгурмаган, ҳаётий тажрибага эга бўлмаган талаба ёшлардан фойдаланиб, бир гуруҳ манфаатпараст, амалпараст кимсалар юртимиздаги вазиятни издан чиқаришга ва шу тариқа дунё ҳамжамиятидан ўз ўрнини топишга интилаётган ёш Ўзбекистоннинг обрўсига путур етказишга, уни ўз танлаган йўлидан қайтаришга уринишди.

Ана шу ва шу каби бошқа қалтис вазиятларда Президентимизнинг халқимиз иродасига, қонунларимизга таянган ҳолда олиб борган вазмин сиёсати, ўз вақтида қатъият билан кўрган чора-тадбирлари туфайли бундай хавф-хатарлар бартараф этилгани, озодлигимиз, хурриятимиз сақлаб қолингани, ҳақиқатан ҳам, истиқлол йўлининг биз учун нақадар

мураккаб, оғир ва машаққатли бўлганидан далолат беради.

Ушбу китобдаги яна бир диққатга молик жиҳат шундаки, бутун Иттифоқ бўйлаб йиғилиш ва мажлисларда рус тилида, коммунистик сафсатабозлик руҳида сўзлаш қоидага айланиб қолган бир шароитда республика раҳбари Ислом Каримовнинг аксарият нутқ ва маърузалари (Москвада ўтказилган йиғилишлардаги чиқишларидан ташқари) асосан ўзбек тилида, халқимизнинг барча қатламлари учун тушунарли бўлган содда ва равон, жозибали, таъсирчан услубда жаранглагани она тилимизнинг мақомини жойига қўйиш, эл-юртимизнинг руҳини кўтаришга хизмат қилгани шубҳасиз. Миллий қадриятларимизнинг асосий устунларидан бири бўлган она тилимизга ана шундай юксак эътибор туфайли 1989 йилнинг 21 октябрь куни қизғин баҳс ва тортишувлардан сўнг сиёсий-маънавий ҳаётимиздаги унутилмас ҳодиса амалга оширилгани — ўзбек тилига давлат тили мақоми берилгани истиқлол тарихининг яна бир ёрқин саҳифасини ташкил этади.

Бу китобдаги барча чиқишларни ўзаро бирлаштириб турадиган энг муҳим фазилат — бу Ватанимиз истиқлолига фидойилик, шу замин, шу халқнинг ёруғ келажаги, фаровонлиги, бахту саодати учун ҳар қандай синов ва машаққатларга тайёр туриш туйғуси, шу улўф мақсадларга борлигини бағишлаган инсоннинг безовта ва бедор қалби, кенг тафаккури, мустаҳкам ирода ва эътиқодидир.

Шу нуқтаи назардан қараганда, тўпламга киририлган ҳар бир чиқишни мутолаа қилиш жараёнида биз янги тарихимизнинг ўзимиз билмаган, англамаган яна кўплаб қирраларини янгитдан кашф этамиз,

истиқлол моҳиятини, **«тарихий бурилиш палласида халқ дарди, миллат қайғуси буюк шахсларни яратиши»**ни янада чуқурроқ англаймиз. Озодлик, мустақиллик, бугунги тинч-осуда ҳаёт ўз-ўзидан келмагани, уларнинг барчаси қандай тинимсиз курашлар, қийинчилик ва йўқотишлар, уйқусиз тунлар, мунозара ва муҳокамалар, изланиш ва яратишлар, баъзан ўта изтиробли, баъзида қувончли интилишлар маҳсули эканини қалбимиздан, юрагимиздан ўтказамиз. Эл-юртимиз Ўзбекистон деб аталган бу бетакрор ва озод диёр, мустақил давлатни ҳақиқатан ҳам ўз меҳнати, ўз ақл-заковати ва салоҳияти, иродаси билан барпо этганидан кўнглимиз тоғдек кўтарилади.

Президент Ислон Каримовнинг халқимизнинг сиёсий тафаккур хазинасига бебаҳо ҳисса бўлиб қўшиладиган «Ўзбекистон мустақилликка эришиш остонасида» китоби истиқлол туфайли асл иддизларимизга қайтиб, ўз тақдиримизни ўзимиз белгилаш ҳуқуқига эга бўлганимизни, авлодларга ибрат ва намуна бўладиган буюк ишларни амалга оширганимизни яна бир бор ғурур-ифтихор билан таъкидлашга асос беради, деб ишонамиз.

БИЗ БУНДАН БУЁН ЭСКИЧА ЯШОЛМАЙМИЗ ВА БУНДАЙ ЯШАШГА ЗАМОННИНГ ЎЗИ ЙЎЛ ҚЎЙМАЙДИ

Ҳурматли ўртоқлар!

Аввало, мени маъзур тутасизлар-у, лекин бугун мана шундай жиддий масала муҳокамасида иштирок этар эканман, беихтиёр аввалги мажлисларни эслашга тўғри келмоқда. Яхши эслайман, бундан уч йил олдин ҳам мана шу залда катта масалаларни муҳокама қилган эдик. Лекин, афсуски, бугунги муҳокамадаги ёндашув ва усуллар бу ерда ўтирган ва ўша масалалар учун жавобгар бўлган одамларнинг масъулияти ўзгармасдан қолганини кўрсатмоқда.

Мен табиий равишда шундай хулосага келмоқдаман. Чунки биз бугунги куннинг масъулияти ўта жиддийлиги, бугун мамлакат ўзгаришлар босқичида тургани, унинг ғоят оғир аҳволга тушиб қолгани ҳақида гапиряпмиз. Агар Фарғона воқеаларидан кейин Ўзбекистонда вужудга келган вазият ҳақида гапирадиган бўлсак, шуни айтишим керакки, биз аввало ўзимиздан, мансабда ўтирган раҳбарлардан бутунлай бошқача ёндашувларни, энг асосийси, бошқача жавобгарликни кутишга ҳақлимиз.

Биз бугун муҳокама қилаётган барча масалаларни ўзимизнинг ишга бўлган муносабатимизни тубдан ўзгартирмасдан туриб ҳал қилиб бўлмайди — гап шу ҳақда бормоқда.

Албатта, бу ерда ўтирганларнинг барчаси мени яхши билади ва чамаси, ўзича менга қандайдир баҳо бераётган бўлса ҳам ажабмас. Лекин, шуни айтишим керакки, ҳамонки мени республика раҳбари этиб сайлашган экан, ишга бундай муносабатни ўзгартириш учун қўлимдан келган барча ишни қилман. Ишга бўлган, ўзимизга топширилган вазифага нисбатан муносабатни, дунёқарашимизни ва умуман, масъулиятимизни ўзгартира олсаккина ишларимиз йўлга тушиб кетади. Акс ҳолда, вазиятни издан чиқаришга интиладиган кучлар ё мени четга суриб қўяди ёки жуда кўп раҳбарларни ўзгартиришга тўғри келади.

Мен, албатта, ўзимнинг биринчи чиқишимни айнан шу сўзлардан бошламоқчи эмас эдим, аммо, такрор айтаманки, ҳаммамиз ишга бўлган муносабатимизни кескин ўзгартиришимиз керак...

... Ҳозирги кунда кўпгина одамлар Фарғона воқеаларининг сабабларини турлича изоҳлашмоқда. Мен ҳам бугун барча сабабларни санаб ўтмоқчи ёки уларнинг энг асосийларини қайд этмоқчи эмасман. **Лекин шу нарса аёнки, барча воқеаларнинг илдизи – Фарғона водийсида яшаётган аҳолининг оғир ижтимоий-иқтисодий аҳволи билан боғлиқ, десам, ўйлайманки, кўпчилик бу фикрга қўшилади.**

Шу ўринда бошқа масала ҳам ўртага чиқади – Фарғонада содир бўлган воқеалар Ўзбекистоннинг бошқа бир жойида юз бериши мумкинмиди? Бу саволга ҳам очиқ жавоб бераман: ҳа, мумкин эди. Чунки, менинг тушунишимча, одамларнинг таъминоти, даромади, уларнинг яшаши учун зарур бўлган кундалик маҳсулотларнинг энг кам миқдори, ортиқча ишчи кучини нима билан банд этиш ва бу

масалани қандай ечиш нуқтаи назаридан қараганда, Андижон областидаги ҳозирги мавжуд аҳвол Фарғона областидагидан ҳам ёмонроқдир.

... Биз бир саволга аниқ жавоб топишимиз зарур – Фарғонада юз берган фожиали воқеалардан кейин бизнинг бу борадаги ёндашувларимиз қанчалик ўзгарди? Афсуски, бугунги муҳокамалар бизда ҳеч нарса ўзгармаганини кўрсатмоқда. Мен сизлар билан кўп йиллар бирга ишлаган инсонман, бу залда ўтирганларнинг деярли барчасини танийман. Биз бир-биримизни яхши биламиз.

Мен сизлардан сўрамоқчиман: ана шу фожиали воқеалардан кейин Фарғона водийси областлари бугунги мажлисга юборган раҳбарларнинг психологиясида нима ўзгарди? Мен бу саволга ўзингиз жавоб топишингизни истайман. Бугунги мажлисда Фарғона область ижроия комитети раисининг ўринбосари Ю. Калимуллин, Наманган область ижроия комитети раисининг биринчи ўринбосари А. Богусловский, Андижон область ижроия комитети раисининг биринчи ўринбосари В. Бабенконинг ҳисоботини эшитдик. Албатта, улар тажрибали мутахассислар эканини биламиз. Афсуски, бу одамлар ҳам бугунги мажлисга тайёрланмасдан келибди.

Мен бугун нимани кутган эдим? Мен ҳар бир область бўйича аниқ дастурлар ҳақида, ички резервлар ҳисобидан ишни тўғри ташкил этиш, ишлаб чиқариш қувватларини реконструкция қилиш, қанча миқдорда, ким ва қачон қўшимча хом ашё ажратиши эвазига аҳволни яхшилаш имкониятлари тўғрисида амалий гаплар бўлади, деб ўйлаган эдим...

Умуман, **бугун биз масалани кенгроқ қўйишимиз, одамларни қандай боқиш, Фарғона водийсида яшаётган аҳолининг моддий фаровонлигини**

қандай қилиб яхшилаш ҳақида сўз юритишимиз зарур. Масалани айнан шундай қўйиш ҳар томонлама тўғри бўлган бўлур эди. Биз иш ўринлари ҳақида гапирганимизда, шуни ўзимизга тасаввур қилишимиз керакки, Фарғона областидаги барча ер майдонлари шу қадар ишдан чиққан, ернинг жони шунчалик сўриб олинганки, агар биз меҳнатни ташкил этишнинг янги усуллари бўлмиш оилавий пудрат ва бошқа хўжалик юритиш шакларини, ерни деҳқонлар ихтиёрига берадиган ана шундай кўплаб тадбирларни жорий этган тақдиримизда ҳам у ерда яшаётган одамларга тўғри келадиган қўшимча даромад миқдорини ўзгартириш жуда қийин. Мен буни Қашқадарё области мисолида яхши биламан. Аҳолини Қарши чўлларига ташкилий равишда кўчиришнинг бутун даври мобайнида у ерга 600 та оила кўчиб борган, холос. Бугунги кунга қадар улардан 40 та оила яшаб қолган...

Шундай экан, савол туғилади: Фарғона областидаги ортиқча ишчи кучини қандай банд қилиш, одамларни қандай боқиш керак?

Бунинг ҳозирча фақат битта чораси бор — иш ўринлари яратиш лозим. Бунинг учун ишлаб чиқариш таркибини шундай қайта қуриш зарурки, одамлар ўзлари яшаётган жойдан узоққа кетмасдан, самарали меҳнати ҳисобидан керакли даромадга эга бўлсин. Мен бу ерда ўтирган кўпчилик раҳбарларга эслатмоқчиман, агар Хитойни оладиган бўлсак, у ерда саноат маҳсулотларининг 40 фоизи қишлоқ жойларда ишлаб чиқарилмоқда. Бу мамлакатда йирик корхоналар қуришмайди, одамлар эса бир вақтнинг ўзида шахсий хўжалик билан шуғулланиб, яшаш жойидан узоқ бўлмаган ерда қўшимча даромад манбаига ҳам эга бўлади. Бугун буни кўпчилик кўрмоқда, мат-

буот саҳифаларидан ўқиб, бу ҳақда хабардор бўлмоқда.

Айтиш керакки, Хитойда аҳолининг сони биздагига қараганда бир неча баробар кўп. Лекин Хитой қандайдир йўлларни топиб бу муаммоларни муваффақиятли ҳал этмоқда. Ўзингиз эътибор беринг, бугунги кунда Хитой қандай суръатлар билан ривожланмоқда, халқининг ҳаёт даражаси қанчалик ўсиб бормоқда. **Агар Фарғона водийси ҳақида сўз юриладиган бўлса, биз ҳал этмоқчи бўлган масала битта – қандай қилиб ишчи ўринларини яратиш, бунинг учун нима қилишимиз керак?..**

... Айрим тармоқларда, айниқса, енгил саноатда бўш иш ўринлари жуда кўп бўлишига қарамасдан, одамларни ишга жойлаштира олмасдан овора бўлаётганимиз кишини ҳайрон қолдиради. Бундай жумбоқни ҳеч ким Тошкентдан туриб ҳал қилиб беролмайди. Бу масалалар фақат жойларда ҳал этилади. Бу борада ушбу тармоқлар учун бевосита жавобгар бўлган, лекин бу масалаларни кимдир четдан келиб ҳал қилиб беради, деган хомхаёл билан юрган одамларнинг масъулиятсизлиги ҳам сезилмоқда...

... Мен Фарғонада тўпланиб қолган муаммоларни ечиш учун Тошкентда, айни мана шу залда зудлик билан малакали, кўп нарсани тушунадиган, ишнинг негизини биладиган одамлардан иборат бир гуруҳ ташкил этишимиз керак, деб ҳисоблайман. Бу гуруҳ водийга бориб, белгиланган муддат мобайнида ҳамма шаҳар ва қишлоқлар, айниқса, инқироз ҳолати сезилаётган барча жойларни айланиб чиқиб, ҳар бир ҳудуд бўйича амалий таклиф ва хулосалар тайёрлаши лозим. Бунда жойларда ташкил этиладиган корхоналарни қурадиган пудрат ташкилотлари, молиявий манбалар, хусусан, у ерда ишлаб чиқариладиган

маҳсулот билан боғлиқ масалаларни ҳал этиш зарур. Бу комиссия ана шундай таклиф ва хулосалар билан қайтиб келганидан сўнг, биз мана шу залда барча манфаатдор ташкилотлар билан биргаликда бу масалаларни яна атрофлича кўриб чиқамиз...

Бу ишларни ҳал қилишда ҳар бир раҳбар ўз жойида масъулиятни ўзига олиб, бу масалаларнинг ечимини топмас экан, мен хавотирдаманки, биз 1990 йилда ҳам ҳеч нарсага эриша олмаймиз...

Шунинг учун яна бир бор илтимос қиламан, бугун мана шундай комиссияни тузишимиз, унинг таркибига биринчи навбатда Давлат план комитети, Давлат меҳнат комитети ходимларини, жойларда қурилиш билан шуғулланадиган тегишли тармоқлар вакиллари ва қурувчиларни, шунингдек, Министрлар Совети ходимларини киритиш зарур. Токи улар жойларга бориб, Фарғона области бўйича белгиланган режалар, қурилиши бошланган, реконструкция қилинаётган объекتلарни топшириш муддатини белгилаши лозим. Бундан ташқари, бутун область фаоллари, аввало, лавозимда ўтирган, шу ишлар учун жавобгар бўлган райком секретарлари, райижроком вакилларини бу ишларга кенг жалб этиш керак...

... Июль ойининг бошига қадар Фарғона области аҳолисининг ҳаёт даражасини ва ишга яроқли аҳолининг бандлигини ошириш бўйича дастурни ишлаб чиқиш зарур. Маҳаллий органлар раҳбарларининг жон бошига қанча даромад тўғри келиши ва умуман, одамларнинг қандай ҳаёт кечираётгани, бундан кейин шундай паст даромадлар билан яшаш мумкин эмаслигини билмаслиги, масалан, мен учун уят ҳисобланади. Агарда биз шуни билмасак, ижтимоий соҳадаги бундан кейинги прогнозларни қандай ишлаб чиқиш мумкинлигини мен ўзимга та-

саввур қилолмайман. Бундай саволларни яна давом эттирадиган бўлсак, қани айтинглар, ойига бор-йўғи 42 сўм оладиган пенсионер, колхозчи қандай кун кечиради? Арзимаган пул олаётган ногиронлар, аҳолининг бошқа гуруҳлари қандай тирикчилик қилмоқда? Мен бу масалаларни чуқурлаштириб ўтирмадим. Лекин ўзингиз ақл-идрок билан, виждон ва масъулият билан англаб етасиз, деб ўйлайман. Мен сизларга мурожаат қилиш билан шуғулланмаслигим зарурлигини тушунаман. Лекин шундай вақтлар бўлдики, масъулият анча сусайди, топширилган иш учун жавобгарликни ҳеч ким талаб қилмади. Бу қандай гапки, юзлаб ҳужжатлар чиқарамиз-у, лекин ҳеч кимдан ҳеч нарсани талаб қилмаймиз. Жойларда, областларда ва бу ерда, Тошкентда ҳам ҳар ким ўзи учун шунчаки, номига ҳисобот қилиб қўяди. Шундай ҳисоботлар бўйича бизларнинг барчамиз бир хилмиз, гўёки барча тадбирлар амалга оширилган, ҳамма ишлар жойида, ҳаммаси қойилмақом, расмий қоғозлар етарли, лекин ишга келганда, ҳеч вақо йўқ. Мен сизларни мавжуд аҳволни танқидий баҳолашга ва бундан буён эскича яшаш мумкин эмаслигини англашга чақирмоқчиман. Ҳақиқатан ҳам, биз энди бундай яшолмаймиз ва бундай яшашга замоннинг ўзи йўл қўймайди.

Яна бир масала. Биз турли объектлар қуриш ҳақида гапирамиз, айти пайтда, мен ўйлайманки, бу масала замирида бир муаммо мавжуд. Гап шундаки, биз кадрларни олдиндан тайёрлаб бормаймиз. Айтиш керакки, касб-ҳунар ва техник таълимда ҳамма ишлар, йўналиш нуқтаи назаридан ҳам, тармоқлар бўйича кадрлар тайёрлаш юзасидан ҳам ҳеч ўзгармасдан қолмоқда. Қишлоқда биз фақат механизаторлар тайёрлаймиз, ёшларни эртага жойларда қан-

дай мутахассисларга эҳтиёж пайдо бўлишини ҳисобга олмасдан, ўқитаверамиз.

Мен бу ҳақда шунинг учун ҳам куюниб гапиряпманки, бундай ҳолатларни аниқ мисолларда кўрганман. Ҳозирги кунда қишлоқларда кенг профилдаги механизаторлар тўлиб кетган. Айни вақтда биз аҳоли учун даромадлар фақат пахта тозалаш саноатидан эмас, балки ақлий меҳнатга, илм-фан ютуқларига асосланган, кадрларнинг малакасини ошириб боришни талаб этадиган тармоқлардан келиши ҳақида жиддий ўйлаб кўрмаймиз. Мен сизларга даъват этмоқчи эмасман, лекин ўзингиз дунёга қаранг, бир вақтлар катта давлатларнинг мустамлакаси бўлган Жанубий Кореяда, Таиландда, Гонгконгда қандай ўзгаришлар бўлмоқда? Бу ўлкаларда қандай кадрлар, қандай ақлзаковат эгалари етишиб чиқмоқда, улар қандай мўъжизаларни яратмоқда?

Мен бу масалага ортиқча тўхталмоқчи эмасман, лекин, назаримда, кадрлар тайёрлаш билан боғлиқ айрим масалаларда бизда жиддий камчиликлар бор. Мен буни шовинизм ёки миллатчилик кўриниши демоқчи эмасман, лекин бу масалада ҳам ана шу нарсаларнинг ҳиди анқиб турибди, десам, хато бўлмайди.

Фарғона шаҳар ижроия комитетига бугун муҳокамада тилга олинган шармандали ҳужжат чиқариш учун ким рухсат берди ва бунинг учун ким жавоб беради? Нима учун одамларни икки сортга ажратиб қўйишибди? Нима учун ишга жойлашишни истаётган одамларни қандайдир расмий сабаблар борлиги учун ортига қайтариб юборишмоқда? Ахир, буларнинг барчаси аҳоли ўртасида бошқача акс-садо беради, шунинг оқибатида ҳозирги кунда Болтиқбўйи республикаларида содир бўлаётган воқеаларга ўхшаш ҳолатлар келиб чиқади...

Бугунги кунда халқнинг сиёсий онги шунчалик юксалиб кетганки, у ён-атрофда содир бўлаётган воқеаларнинг ҳаммасига сиёсий баҳо беради. **Аҳолининг соддалиги ва ҳеч нарсани тушунмаслигига умид қиладиган замонлар ўтиб кетди. Буни қарангки, қишлоқдан келган одамларни шаҳарда ишга олмайди, лекин республикамизнинг ташқарисидан келганларни эса ишга олади. Сизлар эртага бизда ҳам худди шундай кайфият, яъни одамларни биринчи ва иккинчи сортга бўлиш кайфияти туғилишини истайсизми?..**

Область партия комитети буни нима учун сезмади? Буни қандай изоҳлаш мумкин? Барчангиз қабул қилган ҳужжатларингизни бир қараб кўринг, балки шунга ўхшаш яна қандайдир номаъқул ишлар чиқиб қолиши мумкин...

Нима учун маҳаллий миллатга мансуб кишилар ўртасида муҳандис-техник ходимлар йўқ? Мен бу савол ҳаққоний савол, деб ҳисоблайман. Бу муаммо устида ҳаммамиз бош қотиришимиз керак. Мен бошқа мисоллар келтириб ўтирмайман, лекин шунинг ўзи ҳам барчамизни ҳушёр тортириши зарур. Биз ёш кадрларни тарбиялаш, уларга илғор меҳнат ва тафаккур усуллари сингдириш учун нима қилмоқдамиз? Тан олиш керакки, деярли ҳеч иш қилаётганимиз йўқ.

Мен сизларга қандайдир кўрсатма бериш ёки хулосалар қилиш ниятидан йироқман, лекин бизнинг молия министрими талантли ёшлар учун махсус стипендиялар белгилаш, уларни мамлакатимизнинг етакчи минтақаларига республикамиз ажратадиган ана шу стипендия ёки ёрдам ҳисобидан билим олишга юбориш ҳақида ўйлаб кўриши керакдир. Назаримда, бугун ана шу ишнинг фурсати етди. Агар

ҳукумат захирасидан бир неча миллион сўмни айнан шу мақсадларга йўналтирсак, ўйлайманки, бу айтиш муддао бўлади. Бу ёшлар икки-уч йилдан сўнг юртимизга қайтиб, сўнгги техник янгиликлар асосида барпо этилган энг илғор корхоналарни дадил бошқаришга қодир бўлади. Ишонаман, бу масалада бизни ёшларимиз ҳам, халқимиз ҳам қўллаб-қувватлайди.

Бугунги кунда ёшлар шунчаки нодонлик туйғуларини шовқин кўтариётгани ёки қандайдир бошқа сабабларга кўра бебошлик қилаётгани йўқ, десам, сизлар ҳам бу фикрга қўшиласиз. Айтишим керакки, ёшлар ва уларни ишга жойлаштириш масаласидаги сиёсат бизда жиддий ўйлаб кўрилмаган...

Қаранглар, қанчадан-қанча ёшларимиз бугунги кунда ўз кучини қаерга сарфлашни билмай юрибди. Фурсатдан фойдаланиб, сизлар билан бир фикрни ўртоқлашмоқчиман. Яқинда, бу ерда — Тошкентда партия пленуми бўлган вақтда биздан сиз Қашқадарё раҳбари бўлганингиз учун ушбу воҳадан келиб ўқиётган ёшлар билан бир суҳбат ўтказсангиз, деб илтимос қилишди. Қашқадарёлик студентлар қизиқ-қонлик қилишмоқда, дейишди. Нимагадир Тошкентда энг қизиққон ёшлар — бу қашқадарёлик ва сурхондарёлик студентлар, деб ҳисоблашади.

Биз суҳбат ўтказган залда Қашқадарёдан келиб таълим олаётган ёшлардан тахминан бир ярим минг нафари тўпланди. У ерда сўзга чиқиш учун махсус тайёрлаб қўйилган кишилар ҳам бор эди. Улар қалтис, одамни чалғитадиган саволлар бериш орқали масалани бошқа томонга буриб юборишмоқчи эди. Айтишим керакки, суҳбат пайтида қарсакбозликлар ҳам, ер тепиб шовқин кўтаришлар ҳам бўлди. Суҳбатимиз тугаганидан сўнг, мен шуни тушуниб етдимки,

биз бормаган жойда, жумладан, ана шундай ёшлар орасида бошқалар пайдо бўлиб, ўз ишини битирар экан. Шу тариқа биз фарзандларимизни бошқаларнинг қўлига бериб қўяпмиз.

Биз суҳбатдан сўнг бир гуруҳ ёшлар билан гап-лашганимизда уларнинг ақлу ҳуши жойида бўлган болалар эканини, уларни Қашқадарёнинг, умуман республикамизнинг келажаги, пахта яккаҳокимлиги билан боғлиқ масалалар қизиқтириши, уларнинг барча қатори соғлом фикрлашга қодир экани аён бўлди.

Аслида, пахта яккаҳокимлиги деган нарсани, унинг нима учун яккаҳоким бўлиб қолганини кўпчилик мутлақо тушунмайди. Бугун мана шу залдаги имкониятдан фойдаланиб айтмоқчиман, пахта яккаҳокимлиги масаласида биз ўзимиз айбдормиз. Биз бу ишга берилиб кетдик, бу масала зимдан амалга оширилган хушомадгўйликка айланиб қолди ва у барчамиз учун ҳалокатга айланди. Агар Қашқадарё бўйича яна бир мисол келтирадиган бўлсам, эртага Ислом Каримов фақат Қашқадарёни билади, деган гап-сўз тарқалиб кетиши мумкин.

Албатта, ишга тўлиқ киришиб кетганимдан сўнг мен бошқа областлардан ҳам мисол келтираман, лекин ҳозирча яна Қашқадарёга мурожаат қилишга тўғри келади. Бизга мева-сабзавот экинлари учун 235 минг гектар ер лимити белгиланган эди. Лекин биз бу кўрсаткичдан 7 минг гектар кўпроқ ерга ана шу экинларни эқдик. Ҳолбуки, мутасадди раҳбарлар барча райком ва район ижроия комитетларига дўқ қилиб, агар белгиланганидан сал оширадиган бўлсанг, ўзингдан кўр, партбилетингни топширишингга тўғри келади, деб қаттиқ талаб қўйган эди. Шунга қарамасдан, барибир ўз билганидан қолмасдан, кўпроқ майдонларга мева-сабзавот экинларини экадиган

бригадирлар ва совхоз директорлари олдида райком секретарлари заиф бўлиб қолишди. Мен бугун айтишим керакки, совхоз директорлари, бригадирларни юқоридан туриб бир гапга кўндириш осон эмас, чунки уларнинг ўзлари нимадан қандай даромад олиш, хўжалик аъзоларини қандай боқишни яхши билишади.

Шу маънода, пахта яккаҳокимлиги ҳақида далада умуман ишлаб кўрмаган, қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришига мутлақо алоқаси бўлмаган одамларнинг сафсата сотиши мени хайрон қолдиради. Бу одамлар пахта яккаҳокимлиги ҳақида гапириб, аввало, ўзининг ишга яроқсизлигини ниқобламоқчи бўлади. Шунинг учун ҳам бу борада масалалар кўп. Лекин улар ҳақида Министрлар Совети келгуси йил режаларини аниқлаштирадиган пайтда алоҳида гаплашиб олиш мумкин.

Ўйлайманки, бу борада кичик бир тажриба ўтказиш, яъни қанча майдонга қайси экинни қанча миқдорда экиш масаласини колхоз ва совхозларнинг ўз ихтиёрига қолдириш керак. Биз ана шундан сўнг эришилган натижаларни бир жойга тўплаб, ўзаро фикрлашиб олишимиз мумкин. Балки биз республика бўйича ҳеч қандай зўрлаш, мажбурлаш ҳолатларига йўл қўймасдан, 5 миллион тонна пахта хом ашёси етиштиришга эришармиз. **Келинлар, шуни бир тажриба қилиб кўрайлик, барча ишни далада ишлаётган одамларга ишониб топширайлик...**

Сўзимнинг бошида айтган гапларимга қайтиб таъкидламоқчиман, агарки биз Фарғонада содир бўлган воқеалардан зарур сабоқ чиқариб олмасак, **агарки биз халқимизга воқеалар жilовини қўлга олганимизни ва биз бу масалаларни ҳал этишга**

ҳаракат қилаётганимизни кўрсатмасак, агарки одамлар бу борада бизга инонмаса, ишонинглар, ҳар қандай дақиқада ва ҳар қандай жойда ижтимоий портлаш юз бериши мумкин. Биз одамларни ташвишга солаётган масалаларни ҳал қилишга киришганимизни улар амалда ҳис қилиши лозим. Бугунги мажлис шу йўлдаги биринчи қадам бўлиб хизмат қилиши керак.

Агар истиқбол ҳақида гапирадиган бўлсак, кўпчилик ўртоқлар сайловчилар, халқ билан учрашганларида оғир саволларга жавоб берар экан, бизда 1995 йилга қадар мўлжалланган дастур бор ва у ҳамма масалаларни ечиб беради, деб гапиришга ўрганиб қолишган. Гўёки бу дастур бизни ҳамма бало-қазолардан халос этадигандек. Ҳолбуки, ундай эмас. Бугунги кунда бу дастур қанақадир жонсиз нарсага айланиб қолган. Бу дастур фақат биз учун қандайдир марралар, қандайдир мақсадларга эришиш имконини берадиган асосий йўналишларни, баъзи таркибий ўзгаришларни кўрсатиб беради, холос. Биз — бутун партия аппарати бугун бу дастурдан ниқоб сифатида фойдаланмоқдамиз. У, бугун бизда аҳвол ёмон, бу тўғри, лекин бизда дастур бор, демак, эртага яхши бўлади, деган баҳона учун хизмат қилмоқда. Лекин бу дастурни амалий ҳаётга яқинлаштириш учун, мен билмадим, қанча ҳаракат қилиш керак бўлади.

Шунинг учун, менинг назаримда, баъзи тармоқларни устувор ривожлантириш ҳақида биз жиддий ўйлаб кўришимиз зарур...

Албатта, республикамиздаги минерал хом ашё, энергетика, ер-сув ресурслари борган сари камайиб боради. Шу нуқтаи назардан қараганда, эски ёндашувлардан чора излаган билан ҳеч нарсага эришиб

бўлмайди. Бугун фавқулодда ғайриоддий йўллارни топиб, тараққиётимиз истиқболини тўғри белгилаб олишимиз зарур. Табиийки, бунда энг катта масъулият, аввало, билимдон ва малакали, фидойи кадрлар зиммасига тушади...

Бунинг учун янги шароит талаблари асосида ўз ишимизни жиддий қайта ташкил этишимиз зарур. Муайян тармоқ учун жавоб берадиган одамларнинг масъулиятини ошириш лозим.

*Ўзбекистон ССР Министрлар Советининг
Фарғона водийси областларини ижтимоий-иқтисодий
ривожлантиришни жадаллаштириш масалаларига бағиш-
ланган Кенгашида сўзланган нутқдан
(стенограмма материаллари асосида тайёрланди)*

*1989 йил 24 июнь,
Тошкент шаҳри*

ЖАМИЯТНИ ЯНГИЛАШ УЧУН КУРАШАЁТГАН БАРЧА СОҒЛОМ КУЧЛАРНИ БИРЛАШТИРИШ ЗАРУР

Мамлакат кескин ва қийин даврни бошидан кечирмоқда. СССР халқ депутатларининг биринчи съездида, СССР Олий Советининг мажлисларида, мамлакатнинг турли минтақаларида меҳнаткашларнинг оммавий чиқишларида бу, айниқса, яққол намён бўлди.

Ҳозир шундай вазият вужудга келдики, у жамиятни янгилаш учун курашаётган барча кучларни бирлаштиришни талаб қилмоқда. Одамлар асло кечиктириб бўлмайдиган муаммолар — озиқ-овқат, транспорт, савдо, соғлиқни сақлаш, уй-жой қурилиши, меҳнат режими ва унга ҳақ тўлаш, дам олиш шароитлари каби муаммоларнинг ҳал этилишини кутмоқдалар.

Кейинги вақтларда иқтисодда пайдо бўлган бир қанча салбий тенденциялар вазиятни жиддий равишда чигаллаштирмоқда. Кўпгина халқ истеъмоли молларининг тақчиллиги сезиларли равишда кўпайди. Пул тобора қадрсизланиб бормоқда. Давлат бюджетининг камомади ўсиб бормоқда. Ишлаб чиқариш ва меҳнат интизоми анча пасайиб кетди.

Ана шуларнинг ҳаммаси социал кескинликнинг кучайишига олиб келмоқда.

Миллий масала ҳамон ўткирлигича қолмоқда. Арманистон, Озарбайжон, Грузияда, Болтиқбўйи ҳамда

бошқа республикаларда можаролар давом этмоқда. Мана шу ва бошқа зиддиятлар, қийинчиликлар бизнинг республикамизни ҳам четлаб ўтмади. Айни вақтда Ўзбекистондаги ишларнинг аҳволи республиканинг ўзигагина хос бўлган бир қанча муаммоларнинг намоён бўлиши билан чигаллашмоқда.

Принципиал аҳамиятга эга бўлган баъзи энг жиддий муаммоларга тўхталиб ўтишимга ижозат бергайсиз.

Биринчидан, республикада демографик вазиятнинг мураккаблигидир. Кейинги рўйхат маълумотларига кўра, **сўнги ўн йил мобайнида аҳолимиз 4,5 миллион кишига ёки 30 фоиз кўпайди ва ҳозир 20 миллион кишини ташкил этади. Республикада аҳолининг ўсиш суръатлари умумиттифоқ суръатларига қараганда уч баробардан зиёд юқоридир.**

Шуни очик эътироф этиш керакки, аҳолининг бундай ўсиши кўп йиллардан буён саноатда ва халқ хўжалигининг бошқа тармоқларида иш жойларини кўпайтириш ҳамда аҳолининг ҳаёт таъминоти учун зарур шарт-шароитларни яратиш билан мустаҳкамланмаяпти.

Одамлар турмуши тобора беҳаловат бўлиб бораётганлиги, ижтимоий-фойдали меҳнат соҳасида банд бўлмаган кишилар, оддий қилиб айтганда ишсизлар кўпаяётганлиги, ижтимоий меҳнат унумдорлиги ва аҳолининг даромадлари камайиб, пировард натижада халқ фаровонлиги пасайиб кетаётганлиги мана шундандир. **Статистиканинг кўрсатишича, ҳозир Ўзбекистонда аҳоли жон бошига ҳисоблаганда даромади 75 сўмдан ошмайдиган 8 миллион 800 мингга яқин киши яшаб турибди, бу эса аҳолининг 45 фоизини ташкил этади. Мутахассисларнинг ҳисоб-китобларига кўра, кун кечириш учун камида ҳозир-**

ги кунда 85 сўм зарурлигини эътиборга оладиган бўлсак, ана шунда одамлар қандай қийинчилик билан, учма-уч яшаб келаётганига ўзингиз баҳо беришингиз мумкин.

Иккинчидан, республика халқ хўжалиги бирёқлама, айтиш мумкинки, ҳаддан ташқари номақбул ихтисослаштирилган. Натижада шундай аҳвол вужудга келдики, қишлоқ хўжалиги билан бир қаторда саноатда ҳам асосан хом ашёни бирламчи қайта ишлаш тармоқлари устунлик қилмоқда, тайёр маҳсулот, биринчи навбатда халқ истеъмоли моллари ишлаб чиқарувчи тармоқлар эса арзимас салмоққа эга. Ҳозир қишлоқ хўжалиги хом ашёсининг талайгина ҳажми (пахта толаси, хом ипак ва бошқа кўпгина хом ашё маҳсулотлари) республикадан олиб кетилмоқда, айни вақтда эса аҳолининг истеъмол товарларига бўлган эҳтиёжини қондириш учун 8–9 миллиард сўмликка яқин тайёр маҳсулот олиб келинмоқда.

Ўзбекистонда электроника, асбобсозлик, радиотехника, мураккаб рўзғор техникаси ишлаб чиқариш каби ва бошқа кўпгина илғор тармоқлар мутлақо қониқарсиз ривожлантирилди. Агар бу тармоқлар республикада ривожлантирилганда эди, улар меҳнат ресурслари ошиб-тошиб ётган аҳолини иш билан таъминлай олган бўлур эди. Аксинча, республикада сув кўп сарфланадиган ва зарарли ишлаб чиқаришлар асоссиз равишда ривожлантирилди.

Қишлоқ хўжалиги соҳасида аввало тармоқларнинг сердаромадлиги ва меҳнат сарфини, ернинг табиий имкониятидан самарали фойдаланишни ҳисобга олиб, унинг структурасини тубдан қайта кўриб чиқиш керак. **Республика пахтачилигидаги ишларнинг аҳволига: пахтанинг нархи, пахта яккаҳокимлигини ту-**

гатиш масалаларига ғоят зудлик билан эътибор бериш зарур, албатта. Нарх-наво ислоҳоти бошқа қишлоқ хўжалик экинлари ҳамда чорвачилик маҳсулотларига ҳам татбиқ қилиниши лозим.

Учинчидан, ишлаб чиқарувчи кучлар ва, аввало, саноат объектлари асосан стихияли равишда, аниқроғи, ҳар хил ўзбошимчалик, буйруқбозлик қарорлари асосида, кўпинча илм-фан вакиллари, билимли ва обрўли мутахассисларнинг тавсиялари мутлақо эътиборга олинмай жойлаштирилди. Республика саноат салоҳиятининг 50 фоизга яқини жойлаштирилган Тошкент ва Тошкент области шаҳарлари, Фарғона, Андижон, Қўқон, Навоий шаҳарлари ҳамда республиканинг бошқа бир қанча минтақалари мисолида ҳозир ана шундай жойлаштириш, айниқса салбий таъсир ўтказаяётганини кўриш мумкин.

Бундай жойлаштириш республиканинг экономикасига ва аҳоли пунктларининг экологиясига ғоят катта зиён етказганига ҳозир баҳо бериш қийин, энг асосийси эса, бу ҳозир аҳолининг ҳаёт таъминотига, одамларнинг яшаши ва уйғун камол топиши учун зарур шароитларни яратишга таъсир ўтказмоқда.

Тўртинчи ва айтиш мумкинки, энг муҳим масала — республикадаги **социал аҳволнинг, одамларнинг социал таъминоти ва уларни ижтимоий ҳимоя қилишнинг мутлақо қониқарсизлигидир. Қишлоқ аҳолисининг атиги 5 фоизи канализация ва водопровод билан, салкам 50 фоизи — ичимлик сув билан, 17 фоизи табиий газ билан таъминланганини нормал аҳвол, деб ҳисоблаш мумкин эмас. Шунини эътироф этиш керакки, кўрилаяётган барча чораларга қарамай, аҳолини уй-жой, соғлиқни сақлаш, ма-**

даният, маиший хизмат объектлари, мактаблар, болалар боғчалари ва ҳоказолар билан таъминлашда ҳозирча сезиларли силжишларга эришилгани йўқ.

Қишлоқни социал жиҳатдан қайта қуриш учун бирон иш қилинмаяпти, ваҳоланки, аҳолининг асосий кўпчилиги қишлоқда яшайди.

Одамларнинг турмуш даражасига, фаровонлиги ва кайфиятига бевосита таъсир ўтказадиган ана шу барча ниҳоятда мураккаб муаммоларни ҳал этиш учун ишлаб чиқилган, аммо бир-бири билан дуруст боғланмаган турли программалар ва тадбирлар мутлақо қониқарсиз рўёбга чиқарилаётганлиги бизни айниқса, ташвишлантирмоқда. Республиканинг айрим минтақаларини социал-иқтисодий ривожлантириш соҳасида йўл қўйилган хатоларни тузатиш учун амалда бирон-бир иш қилинаётгани йўқ.

Сизларга маълумки, биз 1991 йилдан бошлаб хўжалик ҳисобига ўтамиз. Бироқ республика бюджет катта камомад билан яқунланаётган ва бундай камомад камайиш ўрнига ўсиб бораётган экан, қандай хўжалик ҳисоби тўғрисида гап бориши мумкин?

Молиявий аҳволнинг мураккаблиги яна шу билан кескинлашмоқдаки, харажатлар республика бюджетининг ҳам, маҳаллий бюджетларнинг ҳам даромад қисмининг заиф базаси билан чекланиб қолмоқда. Ҳамма жойда нарх-наво ошиб бораётганлиги кузатилмоқда. Буларнинг барчаси одамларнинг ҳаққоний норозилигига сабаб бўлиб, ҳокимият органларига нисбатан муносабатда танқидий кайфиятларнинг кучайишига олиб келмоқда.

Биз вужудга келган аҳволдан чиқиш йўлини нимада деб биламиз? Ҳозирги пайтда одат бўлиб қолганидек, ҳаммани ва ҳамма нарсани танқид қилиш, айбдорларни топишга уриниш каби хатти-ҳаракат-

лар барчасидан осонроқ, албатта. Менинг назаримда, ҳимоясиз ўтмишни танқид қилиш билан обрў орттиришга уринаётган кишилар ўзларини муносиб тутмаяптилар. **Шу нарса мутлақо равшанки, қийин аҳволдан чиқишнинг йўли, энг аввало, ишларнинг аҳволига холис баҳо бериш, республикадаги вазиятни соғломлаштиришнинг конкрет ва аниқ-пухта программасини ишлаб чиқишдан иборат.** Бизнингча, мазкур программанинг асосий мазмуни ва моҳияти — энг аввало, халқимиз турмуши ва фаровонлигини тубдан ва кескин яхшилаш мақсадида барча соғлом кучларнинг бирлашиши ва ҳамкорлик қилишини кўзда тутади. Айни пайтда мазкур вазифани ҳал этишни келгуси беш йиллик охирига ёки 2000 йилгача қолдирмай, унинг натижаларини одамлар яқин вақтлар ичида ҳис этишлари керак.

Ишни биринчи галда ҳаётимизнинг барча соҳаларида қатъий тартиб ва интизом ўрнатишдан, раҳбар кадрларни жой-жойига тўғри қўйишдан, уларга нисбатан талабчанликни оширишдан бошлаш лозим.

Кучларни бирлаштириш тўғрисида гапирар эканмиз, Ўзбекистоннинг ҳозирги куни ва келажагига бефарқ қарамаётган, ҳозир биз бошдан кечираётган офир аҳволдан чиқишга ўз ҳиссасини қўшишга интилаётган барча кишилар билан ҳамкорлик қилишга ва мулоқот олиб боришга тайёр бўлишимиз зарур. **Ҳар бир киши ўз жойида ўзига топширилган ишни виждонан ва ҳалол бажариб, ташаббус кўрсатиши бугунги кунда воят муҳимдир. Олга томон боришимизнинг асосий шarti мана шундадир.**

Фарғона областидаги фожиали воқеаларнинг оқибатлари натижасида ҳам республикадаги вазият кескинлашмоқда. Бу нарса ҳозир ҳам сезилиб ту-

рибди, ўзининг оғир таъсирини ўтказмоқда. Шунинг билан республикада вужудга келган ижтимоий-сиёсий ва социал-психологик вазият бизни жуда ташвишлантирмоқда.

Фарғона воқеалари тўғрисида гапирар эканман, шу нарсани яна бир бор таъкидлашни истардимки, айрим оммавий ахборот воситалари ва баъзи манфаатдор масъул раҳбарларнинг ана шу воқеаларга берган баҳолари улар фожианинг чуқур сабабларини билмасликларидан далолат беради. Гўё республикада сиёсий ҳокимиятни қўлга олиш мақсадини ўз олдига қўйган қандайдир миллатчи марказлар мавжудлиги тўғрисидаги асоссиз даъволар билан вазиятни билмасликларини, халқдан ажралиб қолганликларини, етилган муаммоларни ҳал эта олмасликларини ва пировард натижада ўзларининг фаолиятсизлиги ва муаммоларни ҳал этишга қодир эмасликларини яширишга уринмоқчи бўладилар.

Мана шу барча уринишлар замирида ўз лавозимини, идоравий ва гуруҳбозлик манфаатларини ҳимоя қилишга, турли миллат кишилари ўртасида атай ишончсизлик туғдиришга ва республикада вазиятни издан чиқарувчи кескинликнинг доимий манбаини вужудга келтиришга интилиш сезилиб турибди. Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети, Ўзбекистон ССР Олий Совети Президиуми ва Ўзбекистон ССР Министрлар Советининг Мурожаатномасидан қуйидаги сўзларни яна бир бор такрорлашга тўғри келади: **ўзбек халқининг виждони пок, Фарғона воқеалари ўзбек халқининг иродаси билан содир бўлмади. Бу воқеаларга тутуруқсиз ва наразли мақсадларни кўзлаб ким қандай бўёқ бермасин, тарих албатта ўзининг адолатли ҳукмини чиқаради. Байналмилалчилик, меҳмондўстлик, яхши-**

лик, қалб саховати ҳамиша ўзбек халқига хос фазилатлар бўлиб келди. Халқимиз ҳеч қачон бошқа халқларга нисбатан душманлик кайфиятида бўлмаган. Бу қадимий ва ҳозирги тарихимиздан олинган кўпгина мисоллар билан исботланган.

Айни пайтда шуни ҳам айтиш керакки, ана шу фожианинг айбдорларини ҳимоя қилишга уринишлар ҳам асоссиздир. Ким бўлишидан, қайси миллатга мансублигидан қатъи назар, ваҳшийлик ва одам ўлдиришда, ўт қўйиш ва тўс-тўполон чиқаришда айбдор бўлган шахслар жазога тортилиши зарур ва жазога тортиладилар, токи ўзбек халқининг пок номига доғ туширилишига йўл қўйилмасин.

Бугунги кунда халқ ўртасида ишончни мустаҳкамлаш сиёсий ислоҳот билан чамбарчас боғланган. Бу — ҳаёт тақозосидир...

Аҳолимиз кўпаймоқда. Уни боқиб, кийинтириш, уй-жой билан таъминлаш лозим. Биз эса кам қуряпмиз. Қурилиш суръатлари кескин пасайиб кетмоқда. Ярим йиллик давомида социал-маданий, маиший объектларни ишга тушириш йиллик плани атиги 44 фоиз бажарилди. Бу аҳволда биз йиллик план бажарилишини қандай таъминлаймиз? Бу қандай планлаштириш, бунинг учун ким жавоб беради?

Уй-жой программаси қандай бажарилаётганлигига бир назар ташланг. Ҳар бир областда, ҳар бир шаҳарда биз фақат аҳолининг ўсиб бораётган қисминигина зўр-базўр уй-жой билан таъминлашга улгуряпмиз. Аҳвол мураккаблигича қолмоқда, аҳолини уй-жой билан таъминлаш аввалги даражада турибди. Уй-жойлар эскириб, яроқсиз бўлиб қолмоқда. Мактаб бинолари ҳам яроқсиз бўлиб қолмоқда, минглаб мактаблар ва бошқа социал, маданий, маиший объектлар авария ҳолатидадир. Энди бунга тоқат

қилиб бўлмайди. Капитал қурилишдаги ишларнинг аҳволи ҳар бир районда, шаҳар ва областда конкрет кўриб чиқилиши, айбдорлар жавобгарликка тортилиши зарур.

Ижро интизоми тўғрисидаги масала бевосита шу билан боғлиқдир. Халқ хўжалиги тармоқларидаги ишларнинг аҳволи яхши эмаслиги, одамлар кайфиятининг кескин ёмонлашаётганлиги интизомнинг сусайганлиги билан бевосита боғлиқдир. Кўпгина раҳбарлар ишни моҳирлик билан ташкил этиш ўрнига мажлисбозлик ва қоғозбозлик билан шуғулланмоқда.

Аслида ижрони, ишни ташкил этишни, одамларни сафарбар қилишни, қийин муаммоларни ҳал этиш йўллари қидириб топишни ва ниҳоят, қарорларнинг оқибати учун жавобгарлик ва маълум даражадаги журъатни кимдир ўз зиммасига олиши керак эмасми?

Рақамларга назар ташлаймиз: кейинги бир ярим йил ичида республика Министрлар Советида 1484 та фармойиш ва қарор, яъни ҳар куни уч-тўрттадан ҳужжат қабул қилинди. Зарур контрол йўқлиги сабабли уларнинг кўпи бажарилмаяпти. Агар ана шу ҳужжатлар бажарилишини ҳеч ким назорат қилмас экан, уларнинг нима кераги бор?

Бугунги кунда раҳбар кадрларнинг ишга муносабатини тубдан ўзгартириш, топширилган соҳа учун уларнинг масъулиятини ошириш даркор.

Бизда шундай бўлмоқдаки, биз ҳамма нарса учун жавоб берамиз, айти пайтда эса ҳеч ким ҳеч нарса учун конкрет жавобгар бўлмайди. Бу, эҳтимол, ҳозирги кунда биздаги асосий иллатдир. Бундай ёндашув туфайли ишларимиз ёмон бораётганлигидан ажабланмаса ҳам бўлади. Бу борада, наза-

римда, ғоят муҳим жиҳатни қайд этиш лозим: ўзини аямасдан, бор кучини сарфлаб ишлаётганлар ҳам, нари-бери ишлаётганлар ҳам бир хил баҳоланмоқда. Энг аввало, ташаббускор, фикрлайдиган раҳбарни кўра билиш, унинг самарали ишлаши учун барча шарт-шароитларни яратиб бериш муҳимдир. Уни бошқалардан ажрата билиш, маънавий ва моддий жиҳатдан рағбатлантириш лозим. Бизда эса ҳамма бараварлаштирилади. Яхши ходимга ҳам ёмон ходим сингари баҳо берилади. Биз ёмон ходимга нисбатан талабчан бўлишдан, яхши ходимни эса бошқалардан ажратиб кўрсатишдан чўчиймиз, чунки унисида ҳам, бунисида ҳам жавобгарликни ўз зиммамизга олишимиз керак.

Шунга аминманки, одам биргина яхши сўз туфайли, мажозий қилиб айтганда, тоғни талқон қилиши мумкин. Афсуски, биз кейинги вақтда одамларга бундай муносабатда бўлишни деярли унутиб қўйдик. Чунки, одамга ишонч уни улуғлайди, унга ўз кучига ишонч бағишлайди. Бошқа томондан, ишончсизлик, холисона муносабатда бўлмаслик одамларнинг ҳафсаласини пир қилади ва шу туфайли биз қанчадан-қанча истеъдодли кадрларни бой бермоқдамиз.

Биз, барча раҳбарлар халқимиз бугунги кунда танбеҳ, панд-насихат ва кўпинча ўринсиз жазодан кўра яхши, самимий сўзга муҳтожлигини тушуниб етишимиз керак. Бунинг сабаблари ҳаммангизга маълум: узоқ вақт бизнинг халқ билан муносабатларимизда унга вазминлик ва ҳурмат билан ёндашув етишмади.

Республикада кадрлар ишини жиддий қайта қуриш зарур. Кадрларни танлаш чоғида, энг аввало, уларнинг сиёсий, ишчанлик, профессионал, ташкилотчилик фазилатларига, ташаббускорлигига, масъули-

ятни ўз зиммасига ола билишига асосий эътиборни қаратиш керак. Биз Ўзбекистонда етарли бўлган истеъдодли, истиқболли кишиларни топа билишимиз, уларни тарбиялашимиз ва уларга масъулиятли соҳаларни ишониб топширишимиз лозим.

Республикадаги вазиятни, урф-одатларни ва халқ анъаналарини яхши биладиган ёш, истиқболли маҳаллий кадрларни лавозимларга кўтаришни тўғри изга солиш гоёт муҳимдир. Бундай кадрларни кенг қўламда, истиқболли кўзлаб тайёрлаш керак. Айни вақтда кадрлар давомийлигини таъминлаш, фаол раҳбарлар рўйхатидан адолатсиз равишда ўчирилган кишиларни ва бугунги кунда аҳоли орасида обрў-эътибор ва ҳурмат қозонган кишиларни фаол ишга қайтариш даркор. Мана шу ишончнинг ўзи уларнинг руҳини кўтаради ва аминманки, улар ўзларига қайтарилган ишончни оқлаш учун янада зўр ғайрат билан, ҳеч нарсадан чўчимай, виждонан меҳнат қиладилар.

Буларнинг ҳаммаси бугун муҳокама қилинаётган Андижон, Хоразм областларида қишлоқда шахсий ёрдамчи хўжаликларни ва якка тартибдаги уй-жой қурилишини ривожлантиришни таъминлаш юзасидан олиб бораётган ишлари тўғрисидаги масалага бевосита алоқадордир. Жойларда шу масалаларнинг ўрганилиши ҳозирча ҳисоботлар амалий ишларга қараганда кўп бўлаётганини кўрсатди.

Мен область, район бўғинидаги барча раҳбарларга мурожаат этиб, яна бир бор таъкидламоқчиман: ҳозир бу вазифа принципиал, муҳим сиёсий вазифа бўлиб, бу билан ҳар куни шуғулланиш керак, йўлда учраган қийинчиликлардан қўрқмаслик ва уларни бартараф этиш лозим.

Бугунги кунда ана шу нарса олдимизда турган муаммоларни ҳал этишнинг энг оддий, энг тез бажа-

риладиган йўлидир. Фикримни тушунтириб беришга ҳаракат қиламан. Қаранг, бугунги кунда қишлоқларимизда 240 минг оиланинг ери йўқ. 1,8 миллиондан кўпроқ ҳовли эса уй-жой қурилиши ва қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштириш учун кенгайтиришга жуда муҳтож бўлиб турибди. Шаҳарлар, район марказлари ва шаҳар типидagi посёлкаларда ер йўқлиги сабабли меҳнаткашларнинг якка тартибда уй-жой қуришга, коллектив равишда боғдорчилик қилиш ва полизчилик билан шуғулланишга имкониятлари йўқ. Фақат Тошкент шаҳрида 92 минг оила ер участкаси олиш учун навбатда турибди.

Бизда мазкур масала юзасидан жуда кўплаб қарорлар қабул қилинган, лекин, афсуски, амалда силжиш йўқ ва шу боисдан буларнинг ҳаммаси одамларда адолатли равишда норозилик туғдирмоқда, улар сиз билан бизни — раҳбарларни қаттиқ танқид қилишмоқда.

Биз ер улушини кенгайтириш орқали қандай масалаларни ҳал этишни хоҳлаймиз?

Биринчидан, Озиқ-овқат программасини бажармоқчимиз. Шахсий хўжалиқдаги ернинг бир гектари жамоат секторидagига нисбатан тўрт баробар кўп самара беради. Шахсий ёрдамчи хўжалиқнинг бир гектаридан олинаётган самара 12,5 минг сўмни, ижтимоий секторда эса атиги салкам уч минг сўмни ташкил этади.

Республикада ҳайдаладиган ерларнинг атиги 5 фоизи шахсий ёрдамчи хўжалиқларга берилган, улар қишлоқ хўжалиги ялпи маҳсулотининг тўртдан бир қисмини ишлаб чиқаришмоқда. Етиштирилаётган сабзавот, полиз экинлари, гўштнинг ярмидан кўпроғи ва сутнинг учдан икки қисми улар ҳиссасига тўғри келади. Бу борадаги мавжуд муаммоларни ҳал этсак

ва эҳтиёжи бўлган барча кишиларни ер участкалари билан таъминласак-чи? Агар мазкур масалаларни ҳал этишда барча кераксиз тўсиқларни олиб ташласак, одамлар ўзларини қанчалик енгил ҳис этар эдилар. **Мана шунинг учун ҳам бу масалаларни зудлик билан ечишга киришишимиз, ер участкаларини қандай изчиллик билан, қанча ва қайси муддатларда ажратишни ижтимоий адолат нуқтаи назаридан кўриб чиқишимиз керак.** Биз шу мақсадда жойларда тузилган комиссиялар бу масалаларнинг ҳаммасини холис ва тезда кўриб чиқишларига умид қиламиз.

Иккинчидан, бу Уй-жой программасини ҳал этишни жиддий тарзда олдинга силжитади. Якка тартибда уй-жой қуриш ўз салмоғига кўра Уй-жой программасида 60 фоиздан кўпроқни ташкил этади, ҳозир эса ана шу кўрсаткич 89—90 фоиз атрофида бажарилмоқда. Ер участкалари, пул ссудалари ва зарур қурилиш материаллари ажратиб бериш бу йўлдаги асосий ғовдир. Биз масалани ҳал этишни жадаллаштиришимиз, одамларга ер беришимиз, уларни ссуда, қурилиш материаллари билан таъминлашимиз, хонадонларга сув, канализация, газ туширишимиз керак.

Ҳозир эса кишилар бунга машаққат ва азият чекиб эришмоқдалар. Аҳоли бюрократик аппаратнинг барча тўсиқларидан ўтишга мажбур. Уларнинг йўлида қанчадан-қанча амалдорлар ва тўралар учраяпти! Бу ерда порахўрлик ҳам, қонунсизлик ҳам, мазкур масаланинг сиёсий аҳамиятини батамом тушунмаслик ҳам мавжуд. Партия ва совет органлари эса шу аҳволга кўникиб қолишган. Марказий Комитетга шу хусусда кўплаб хатлар келмоқда, уларда одамларнинг арз-додлари битилган. Одамлар ер участкалари аж-

ратиб берилаётганида пора бериш ва пора олиш расм бўлиб қолганини, жойларда эса ҳеч ким ҳаддидан ошиб кетган амалдорларга зарба бермаётганини айтмоқдалар.

Бу борада батамом бошқача ёндашув зарур. Йўлимизга ғов бўлаётган барча нарсаларга қарши, биз билан халқ ўртасига рахна солаётганларга қарши ҳақиқий жанг бошлаш керак. Биз ана шу фактларнинг ҳаммасини принципиаллик билан ўрганиб чиқишимиз, буларга сиёсий баҳо беришимиз, одамларни бюрократик аппаратнинг ўзбошимчалигидан ижтимоий жиҳатдан муҳофаза этишни таъминлашимиз керак. Ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари, прокуратура, суд инсоннинг қонуний ҳуқуқлари, ижтимоий адолатни ҳимоя қилишга отланишлари керак. Халқ биздан шуни талаб қилмоқда.

Учинчидан. Бу ерда ишсизлик муаммоси ҳам ҳал этилмоқда. Масалан, Фарғона областини олайлик, бу ерда 149 та колхоз ва совхоз бор. Агар ҳар бир хўжаликда 50—60 кишилиқ қурилиш бригадаси тузиб, улар қурилиш материаллари билан таъминланса, бундай бригадалар аҳоли билан шартнома асосида уй-жой қуришлари мумкин бўлур эди. Фақат шунинг эвазига 7,5 минг кишини иш билан таъминлаш мумкин бўларди. Хўжаликларда гишт, дурадгорлик буюмлари ва бошқа нарсалар тайёрлайдиган ёрдамчи корхоналар бунёд этишга киришилса-чи. Масалан, Хоразм областида шундай иш тутиш қурилиш материаллари тақчиллигини бартараф этиш билан бирга уч йил мобайнида ишлаб чиқаришга қўшимча тарзда 2,5 минг кишини жалб этиш имконини берди. Бу одамларни ижтимоий ишлаб чиқаришга жалб этишнинг тўғридан-тўғри йўлидир. Уларга меҳнат дафтарчалари бериш, пенсия билан таъминлаш мум-

кин бўлади. Бунинг устига, улар ўзлари учун қуришларини, томорқа участкаси орқали эса ўз оилаларини озиқ-овқат маҳсулотлари билан кўп жиҳатдан таъминлашларини назарда тутсак, бу ишдан кўриладиган наф яққол намоён бўлади.

Тўртинчидан. Биз аёлларнинг иш билан бандлиги муаммосини ҳам бир қадар ҳал этган бўламиз. Улар ижтимоий фойдали меҳнат билан банд бўлмаган аҳолининг анчагина қисмини ташкил этади. Кўп болали оилаларда аёллар болаларни тарбия қилмоқда, рўзғор юмуши билан банд бўлиб туришибди, албатта. Умуман шуни айтишим керакки, оилада мамлакатимизнинг бўлажак гражданини тарбиялаётган оналарни ишсизлар қаторига қўшиш тўғрисидаги масалага мен шубҳа билан қарайман. Олимларимиз, мутахассисларимиз бу ҳақда ўйлаб кўришлари керак.

Аёллар томорқада, аввало, ўз оилалари манфаатини кўзлаб меҳнат қилишлари мумкин бўлур эди. Уларнинг хўжалик билан муносабатлари шартнома билан расмийлаштириб қўйилса ва шунга кўра аёллар қишлоқ хўжалик маҳсулотлари етиштириб давлатга топширсалар, улар ижтимоий фойдали меҳнат билан шуғулланган бўладилар. Демак, бу ўринда ҳам уларга меҳнат стажи ҳисоблаш ва кейинчалик пенсия тайинлаш йўллари топиш мумкин бўлади.

Бешинчидан. Ижтимоий-сиёсий барқарорлик масаласи ҳам ҳал этилмоқда. Агар одамлар иш билан банд бўлмасалар, иш бўлмаса — бу офатдир, айниқса, ёшлар учун офатдир. Бекорчилик сабабли улар жамият учун зарарли хатти-ҳаракатларга йўл қўядилар, жиноятлар содир этадилар, безорилик қиладилар. Фарғонадаги фожиали воқеалар бунини яққол кўрсатди.

Биз янги авлодни тарбияламоқдамиз, уларнинг кўпчилигини эса касб-ҳунари йўқ, меҳнат қилишга ўрганишмаган. Бу кишилар бизнинг ўрнимизни эгаллашлари керак. Уларнинг тақдири қандай бўлади? Ким ҳозир бу ҳақда ўйлаяпти?

Биз ёшларни қишлоқдаги ишларга жалб этсак, бутун Иттифоққа жар солиб бизни танқид қилишмоқда. Бу ишда ҳаддидан ошишлар, баъзан эса қўпол нуқсонлар бўлди ва уларга йўл қўйиб бўлмайти. Лекин шунга ишончим комилки, болаларни ёшлиқдан меҳнат қилишга ўргатиш керак. Ер участкалари ажратиб берадиган бўлсак, ёшлар меҳнат қилишга рағбатлантирилади, улар ўзларини ер соҳиби деб ҳис этадилар. Меҳнат кўникмаларини ҳосил қиладилар. **Ҳайрон қоладиган ери шундаки, қишлоқлардаги ҳар беш хонадоннинг бирида бирорта ҳам чорва мол, 37 фоизда сигир, ярмисида қўй боқилмаяпти.** Андижон, Наманган ва Тошкент областларида эса аҳвол яна ҳам мушкул.

Кўриб турибсизки, қишлоқ меҳнаткашларига ер беришдек жўн туюлган масала ҳозир ҳам ижтимоий-иқтисодий, ҳам долзарб сиёсий аҳамият касб этмоқда. Шунинг учун ҳам биз бугун иккита область раҳбарларининг ҳисоботини эшитишни зарур деб топдик. Яна бир карра шуни таъкидламоқчиманки, биз барчамиз ана шу муаммолар бутун комплексини амалга оширишга ниҳоятда масъулият билан ёндашишимиз зарур; одамлар ўзларини ҳаяжонга солиб турган ўткир ижтимоий ва иқтисодий масалаларни ҳал этмаганимизни кўриб, яна бир карра ҳафсалалари пир бўлишига йўл қўйиб бўлмайти.

Биз, ёшлар муаммоларига кўпроқ эътибор беришимиз керак. Ҳозир республикадаги ёшлар ҳара-

катининг аҳволи, айниқса, ташвиш туғдирмоқда. Биз бу ҳаракатга комсомолимиз бошчилик қилишини истар эдик, аммо афсус билан шуни қайд этишга мажбурмизки, комсомол кўп жиҳатдан етакчилик позициясидан маҳрум бўлиб қолмоқда. Кўпгина комсомол ходимлари бюрократик тўсиқлар орқасида қолиб кетишган, қоғозбозлик билан шуғулланишмоқда, жойлардаги аҳволни дуруст билишмайди. Ҳеч қачон, ҳеч қаерда бўшлиқ бўлмайди. Биз бўлмаган жойда бизнинг ўрнимизга ёшлар ва халқ билан бошқалар шуғулланади. Буни унутмаслик керак.

Ёшларимизни бегоналарнинг қўлига ўз ихтиёримиз билан топширмаслигимиз керак. Ёшлар учун, улар чин инсон, ўз диёрининг, ўз мамлакатининг чинакам ватанпарварлари бўлиб ўсишлари учун фаол курашмоғимиз лозим.

Бугунги кескин ва мураккаб вазиятдан тегишли хулосалар чиқариб олиш керак. Авангард бўла оладиган ёшларнинг сиёсий ташкилотини қайтадан тиклаш зарур, ёшларнинг майда-чуйда ишларига аралашидан дўстона ҳамкорлик қилишга ўтиш даркор. Ҳаммамиз ёшлар орасидаги вазиятни ўрганишимиз ва билишимиз, улар ўртасида чинакам етакчиларни тайёрлашимиз, ижтимоий муаммоларни ҳал қилишда, чинакам ватанпарвар ва байналмилалчи инсонларни тайёрлашда уларга ёрдам беришимиз лозим.

Пахтачилик муаммоларига ҳамда ҳозирги пайтда пахта далаларидаги аҳволга алоҳида тўхталиб ўтмоқчиман. Пахтага ажратилган майдонларнинг тўртдан бир қисмида ҳар туп гўзада биттадан тўрттагача кўсак бор, яъни планни бажариш учун зарур бўлган ҳосилнинг ярми тўпланган.

Сўнгги кунларда далаларда иш жуда бўшаштириб юборилди. Ғўза парваришига масъулиятсизлик билан қаралаётганини кўрсатувчи мисоллар кўп. Ғўзани чанқатиб қўйиб, қишлоқ хўжалик зараркунандаларига қарши вақтида чора кўрмай, ҳатто, тўпланган ҳосилни ҳам бой бериб қўймоқдамиз.

Сув жуда танқис бўлмоқда. Шунга қарамай, суғоришни ташкил этишда катта камчиликлар бор. Кўпинча сув исроф қилинмоқда, экинни бостириб суғориш, қайта-қайта суғориш ҳоллари содир бўляпти. Сувнинг етишмаслиги ўрнини экинни қўшимча парвариш қилиш билан тўлдириш керак.

Пахта ҳосилини машинада теришга ҳамма жойда ҳам пухта тайёргарлик кўрилмаяпти. Йиғим-терим техникасини тайёрлаш муддатлари чўзилиб кетмоқда. Ҳали тўрт мингга яқин пахта териш машинаси ишга тайёр қилинган эмас. Ғўза баргини тўктириш учун ерда ишлатиладиган аппаратлар ҳам тайёр эмас.

Бу камчиликларнинг ҳаммаси жойларда ташкилотчилик ишлари бўшаштириб юборилганининг натижасидир. Кўп кишиларда хотиржамлик ва лоқайдлик пайдо бўлаётганлиги бизни, айниқса, ташвишга солмоқда. Ишимиздаги нуқсонларни баҳордаги совуқ билан яшириб кетамиз, деган кишилар хато қиладилар...

Йиғим-терим мавсумига қадар қолган 15–20 кун ичида ҳаммамиз зўр бериб меҳнат қилишимиз, плани бажариш учун зарур миқдорда ҳосил тўплашимиз лозим.

Ғўза парваришини кучайтириш билан бир вақтда деҳқончилик ва чорвачиликнинг бошқа соҳаларидаги ишларни ҳам бўшаштирмаслик лозим. Бизда дағал хашак тайёрлаш қониқарсиз бормоқда. Хўжа-

ликлар ўтган йилдагидан 25 – 30 фоиз кам пичан тай-ёрлашди. Ем-хашакнинг сифати ҳам яхши эмас. Буларнинг ҳаммаси планларнинг бажарилишини хавф остида қолдиради. Ҳар бир хўжалиқдаги ишни текшириб, аҳволни ўнглаш керак.

Энди шу ерда ўтирган одамларнинг ҳаммасини ҳам, республиканинг барча аҳолисини ҳам ҳаяжонга солаётган нарсалар тўғрисида қисқача гапирмоқчиман. Гап келгуси йилда пахта етиштириш ҳажми тўғрисида боряпти. 1990 йилда 1988 йилдаги 1710 минг тонна ўрнига 1500 минг тонна пахта толаси харид қилиш режалаштирилмоқда, яъни тола 210 минг тонна кам планлаштирилмоқда. Ҳар бир колхоз ва совхоз етиштириладиган пахта ҳажмини, аввало, ўзининг иқтисодий манфаатларидан, ўз даромадларидан келиб чиқиб, хуллас, иқтисодий жиҳатдан мақсадга мувофиқлигини ҳисобга олиб, пахта толаси юзасидан белгиланадиган топшириққа асосланиб ўзи белгилайди.

Яна бир муҳим масала — пахта нархи масаласидир. Биз 1990 йил плани лойиҳаси билан Иттифоқ органларига икки марта учрашдик. Бутун масъулиятни зиммамга олиб, ҳозир шуни айта оламанки, пахта нархи масаласи яқин ойлар ичида кўриб чиқилади. Бу муаммони ҳал қилишимиз учун, ҳисобкитобларга кўра, камида 1,5 миллиард сўм талаб қилинади. Республикамизнинг деярли бутун аҳолиси манфаатлари ва фаровонлиги ана шу муаммони ҳал қилиш билан боғлиқ.

Ҳозир очигини айтиш керак, биз бу ҳақда жуда кўп гапирдик ва ҳали ҳам гапиряпмиз, аммо, минг афсуски, масалани далил-исботлар билан асослаб тўғри қўя олмапмиз. Биз, раҳбарлар, бу масалаларни қатъият билан, билимдонлик билан ўртага

қўйишимиз, уларнинг ҳал этилишига изчиллик билан эришишимиз, ҳар қандай ҳолда ҳам айбни бировларга тўнкамай ва бировларнинг орқасига яширинмай, масъулиятни ўз зиммамизга олишимиз керак.

Олдинда бизни жуда катта ишлар кутмоқда. Биз интизомни, яна бир карра интизомни мустаҳкамлаш учун ҳамма ишни қилишимиз, кадрлар масъулиятини оширишимиз, ғайрат билан, ташаббускорлик билан ҳаракат қилиб, одамларимизнинг турмушини яхшилашга эришишимиз керак.

*Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг
XVI пленумида сўзланган нутқдан*

1989 йил 19 август

ТИЛ ЭЛНИ БИРЛАШТИРИШИ ЛОЗИМ

Азиз ўртоқлар!

Авалло, тил тўғрисидаги Қонуннинг кечадан буён муҳокама қилинаётган лойиҳасини тайёрлаш устида беқиёс катта иш олиб борган мутахассисларга, тилшунос олимлар, ёзувчиларга, ўз хатлари ва таклифлари билан Ўзбекистонда яшаётган аҳолининг тақдирини, келажагини белгилайдиган, ўзбек тилининг нуфузини оширадиган мана шу олижаноб ишга ҳисса қўшган ҳамда ушбу катта сиёсий ҳужжатни тайёрлашда иштирок этган бошқа ҳамма ўртоқларга миннатдорчилик билдиришга рухсат бергайсизлар.

Холисона айтганда, матбуотда илк бор эълон қилинган лойиҳа кўпчиликни қониқтирмаган эди. Шунини очиқ айтишимиз керакки, Қонуннинг биринчи лойиҳасини бугунги сессиямиз муҳокамасига қўядиган бўлсак, кўпчилик халқимизнинг талабини оёқ ости қилгандек бўлардик.

Шунини эътиборга олиб, бугун муҳокамага қўйилган янги лойиҳани тайёрлашга қарор қилдик. Иккинчи лойиҳани тайёрлашда миллионлар қатнашди, десак ҳам бўлади. Аҳолининг кўпчилиги иккинчи лойиҳани маъқул топди. Бундай хулоса ҳаммамизга бугун аён. Ҳақиқатан ҳам, у ҳамманинг талабига жавоб беради, қолаверса, барча халқлар манфаатига ҳам тўғри келади.

Очиғи, ушбу иккинчи лойиҳадан ҳам норози бўлганлар топилди. Буни тушуниш мумкин, албатта. Ҳамма жиҳатдан мукамал битта лойиҳани тузиб, ҳаммага баб-баравар манзур қилиш қийин, бу ҳеч кутилмаган фавқулодда бир ҳол ҳисобланади.

Шу ўринда бир масалага аниқлик киритиб кетишимиз керак. Бу ҳам бўлса, ўзбек тилини қарор топтириш ва ривожлантириш ҳақидаги шиорлар остига яширинган ҳолда маҳаллий аҳолини рус тилида гапирадиган аҳолига нисбатан қарши қўяётган, шуни ўзларига мақсад қилиб олган кимсаларнинг ҳаракатлари тўғрисида гаплашиб олишдан иборатдир. Бундай ҳаракатларга, энг аввало, сиёсий калтабин, айтишим керакки, очикдан-очик худбинлик йўлига ўтиб олган кишилар қўл урмоқдалар. Улар халқлар ўртасига нифоқ солиб, ўзларининг нопок ниятларига эришмоқчи бўляптилар.

Хуллас, улар ҳар бир халқда ҳозир энг таранглашиб турган дил торларини, яъни осонгина қўзғатиш мумкин бўлган торларни чертишга ҳаракат қиляптилар. Буни очикдан-очик айтиш керак. Бу торлар ҳаммага маълум: миллий ғурур тушунчаси, ор-номус тушунчаси, қайси бир миллатга мансублигидан қатъи назар, ҳар бир инсоннинг қадр-қиммати тушунчаларидан иборат.

Агар ишларимиз шу тарзда давом этаверса, бунақа аҳмоқчилик, бунақа зўравонлик эртага нимага олиб келишини шу залда ўтирганлар, бизнинг фаолларимиз аниқ тасаввур этишлари ва ҳозирги аҳволнинг кескинлашиши қандай оқибатларга олиб келишини очикдан-очик айтишлари лозим. Кейинги йилларда, бусиз ҳам ўзбек халқининг бошига, ҳаммангизга маълумки, не мусибатлар, не тухматлар ёғилмади, дейсиз. Бизларни порахўр ҳам дейишди,

ўғри ҳам дейишди, бизлар зўравон деган ном ҳам олдик. Энди эртага ҳаммамиз миллатчи деб ҳам аталишимиз керакми?

Менинг фикримча, бу гапларнинг илдизини қирқиш керак. Буларни ташкил қиладиган, уюштирадиган одамларни топиш керак. Ҳозирги аҳволнинг кескинлашишида майдонларга чиқиб намойиш ўтказадиган ёшларимизнинг айби йўқ. Бунга, аввало, бу болаларни, бу йигитларимизни тарбиясига, уларнинг аҳволига эътибор бермаганимиз, уларни кўп вақтларда алдаб юрганимиз, кўп жойда уларнинг онгига баъзи нопок одамлар таъсир этаётганининг салбий оқибатларини сезмаганимиз сабабчидир.

Айрим кишилар бу хилдаги ножўя хатти-ҳаракатларда «Бирлик» уюшмасининг қўли бор, деган фикрда бўлишди. Ушбу сессиямизда «Бирлик» вакиллари ҳам иштирок этишяпти. Шу масала бўйича мен яна такроран қўйидаги гапларни айтишни лозим деб топаман. Уларнинг орасида халқимизнинг тақдирига бефарқ қарамайдиган, келажагимиз учун курашадиган, жонкуяр, ақлли йигитларимиз, ёшларимиз кўп. Шу йигитлар билан ҳамкорликка, биргалашиб ишлашга ҳаммамиз тайёرمىз. Лекин бу ҳаракат байроғи остига баъзи бир нопок, тубан ниятли кимсалар ҳам йиғилганки, ёш йигитларни майдонга чиқариш, «уларни ур» деган шиорлар билан бошқаларга қарши кўтараётган бундай одамларга нисбатан биз қандай муносабатда бўлишимиз керак? Бунақа ҳаракат нимага олиб келади? Очиғини айтганда, бу бизга, Ўзбекистонда яшаётган халқларга тўғри келмайдиган нарса эмасми?

Ўзбек халқининг яхши ҳикматлари борки, қайси оилада бир кун жанжал бўлса, қирқ кун баракаси қочади, дейилади. Тўғри эмасми? Мана, қаранг, ме-

нимча, кейинги йилларда биздан барака қоча бошладики, бу баракани энди қачон оилаларимизга киритамиз?

Демоқчиманки, олдимизда иккита йўл турибди. Агар баъзи нопок ниятда юрган одамларнинг гапига кириб жанжал кўтариб, кўчаларга чиқиб намойиш уюштирадик, ишни ўзибўларчиликка ташлаб қўйсак — бу ҳам битта йўл. Агар бирон-бир ўртоқ шу йўлга қақирадиган бўлса, шунга интиладиган бўлса, у тамомила адашади.

Биз иккинчи йўлдан борамиз. Шунга кўра ўз ақлимизга иш буюриб, камчиликларимизни тўғри тушуниб, ишларимизни холисона таҳлил қилиб, бўлажак сайловларда халқ тақдирини ўйлайдиган, халқ билан бирга қадам ташлайдиган, унга ҳамдард ва ҳамнафас бўладиган ўртоқларни сайлаб олайлик. Имоним комилки, улар ишончимизни оқлайди, кўзлаган марра сари йўлимизда муваффақият қозонишимиз осонроқ бўлади. Мана шу йўл билан борсак, мен ўйлайманки, тарих олдида юзимиз шувут бўлмайди.

Тил ҳақидаги баъзи мулоҳазалар билан ўртоқлашмоқчиман. Биринчи навбатда шуни айтмоқчиманки, ўзбек тилига давлат мақомининг берилиши ҳеч кимда ҳеч қандай шубҳа туғдирмаса керак. Бу алақачон юз бериши лозим бўлган ҳодиса эдики, аҳолимиз кўпчилигининг қонуний талаби ҳам шундай эди.

Бинобарин, ўз она тилини билмаган одам ўзининг шажарасини, ўзининг илдинини билмайдиган, келажаги йўқ одам, киши тилини билмайдиган унинг дилини ҳам билмайди, деб жуда тўғри айтишади.

Лекин она тилимизни билиш йўлидаги интилишларимизни, ҳаракатларимизни рус тилига қарама-қарши қўйиш, русийзабон биродарларимиз билан

алоқани бузиш мутлақо нотўғри бўлур эди. Бир-биримиз билан аҳил ва дўст бўлиб яшаётган бир пайтда халқларни бир-бирига қарама-қарши қўйиб, улар орасига нифоқ солишга уринишлар яхшиликка олиб келмайди. **Ҳар қайси миллат, катта ё кичиклигидан қатъи назар, ўз она тилини ҳурмат қилади.** Ўзбеклар ўзбек тилини ҳурмат қилса, тожиклар тожик тилини, қозоқлар қозоқ тилини, айтайлик, бошқа миллат вакили, катта ё кичик бўлишига қарамай, ўз тилини ҳурмат қилади. Лекин ана шу халқларнинг ҳаммасини бирлаштириш учун, уларнинг бир оила аъзолари каби иноқ ва ҳамжиҳат бўлишларида рус тили муҳим восита ҳисобланади. Бу тил бошқа бирор миллат тилининг нуфузини камситмаган, ўша миллат ғурурига тегмаган ҳолда ягона оилага бирлашган халқлар тараққиётига, турли миллатларга мансуб кишилар ўртасидаги алоқаларни кучайтиришга, қўйилган мақсадларга эришишга бебаҳо ёрдам бериши мумкин. **Умуман, ўртоқлар, агар рус миллатига мансуб киши ўзбек тилини билса, ўзбек эса рус тилини билса, бунинг устига ҳозирги ёшларимиз яна учинчи тилни ҳам билсалар, нур устига аъло нур бўлмасмиди?**

Тил тўғрисида гапирарканман, яна битта нарсага эътиборингизни жалб қилишни истардим. Агар, иқтисодиётимиз бақувват бўлса, яхши ривож топса, бундан маданиятимиз ҳам мадад олади, ривож топади. Агар эртанги кунимизни ўйлаб иш қилмоқчи бўлсак, келажакда ишимизни давом эттирадиган бугунги ёшларимизга шароит яратиб, унинг ҳаёти ҳақида қайғурадиган бўлсак, аввало, маҳаллий ёшларни тарбиялаш ишига муносабатимизни мутлақо ўзгартиришимиз керак. Мумкин қадар кўпроқ иқтидорли ёшларимизни Иттифоқнинг энг илғор корхо-

наларига, шу жумладан, ҳатто, хорижий мамлакатларга, керак бўлса, янги технология, янги иш ташкил қилишни ўрганиш учун Япония, Америкага ҳамда бошқа жойларга юбориб, уларнинг ўқишига, тажриба орттиришига имконият яратиш лозим. Иқтисодиётимизни, ҳаётимизни ўзгартириш ана шуларга боғлиқ бўлади. Агар шуни қилмасак, бу юришда катта йўлга чиқишимиз қийин бўлади.

Айтиш керакки, кадрларни пухта қилиб тайёрламасдан, уларнинг қадрига етмасдан, уларга ишонмасдан ва қўллаб-қувватламасдан, ўйлайманки, бирон-бир соҳада аҳволни ҳеч қанақа тарзда ўзгартириб бўлмайди.

Кадрларимизнинг аксарияти юксак талаблар даражасида ишляпти. Улар ўзбек халқи бошидан кечирган офир синовлардан поклиги ва ҳалол меҳнати билан ўз шаънига гард юқтирмай чиқдилар. Бундай кишиларга ишонч катта. Улар бундан кейин ҳам ана шундай ишлашади, деб умид билдирмоқчиман. Ишонманки, ҳозир муҳокама қилинаётган масала бўйича ҳам ҳурматли депутатларимиз тўғри, оқилона қарорга келади, албатта...

*Ўзбекистон ССР Олий Советининг
ўн биринчи сессиясида
сўзланган нутқдан
1989 йил 25 октябрь*

ИЛМ-ФАН ИМКОНИЯТЛАРИДАН ТЎЛАРОҚ ФОЙДАЛАНАЙЛИК

Ҳурматли ўртоқлар!

Бизнинг учрашувимиз мамлакатдаги ва республикадаги туб ислоҳотлар, дунёдаги истиқболли, ялпи ўзгаришлар шароитида ўтмоқда. Бу эса рўй бераётган жараёнлар ва ҳодисаларнинг руҳи, моҳияти ва келажagini илмий идрок этиш жуда зарурлигини таъкидлайди.

Республикаимиз экономикасидаги, ижтимоий ва маънавий соҳалардаги ишларнинг мушкул аҳволи муносабати билан буни биз жуда яхши ҳис этиб турибмиз. Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг яқинда бўлиб ўтган XVIII пленумида, Ўзбекистон ССР Олий Совети сессиясида бу соҳада йиғилиб қолган ва тубдан ҳал этилиши лозим бўлган муаммолар ҳақида бафуржа гаплашиб олинди. Шу жиҳатдан бугунги учрашувимизни республика тақдири учун ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлган бу ҳаётий муҳим муаммолар илмий муҳокамасининг бевосита давоми ва чуқурлашуви деб билмоқ керак.

Келинглр, бугун республика олдида турган энг муҳим бош муаммоларни жуда умумлашма ҳолда, лўнда тарзда кўриб чиқайлик, бу муаммоларни ҳал этишда илм-фаннинг ролини белгилаб олайлик.

Бу соҳадаги энг муҳим омиллар нималардан иборат, ҳам давлат ва хўжалик идоралари, ҳам илм-фан

аҳли ўз куч-ғайратларини асосан нималарга қаратишлари керак?

Биринчидан, меҳнатга лаёқатли аҳолини иш билан оқилона таъминлаш ва аҳоли жон бошига тўғри келадиган даромадларни ошириш муаммолари. Мен сизларга ҳеч бир янгиликни очмоқчи эмасман. Аммо, келинлар, яна бир бор фикрлашиб кўрайлик, асосий масалаларни ажратиб олайлик. Ҳозир республикада ижтимоий ишлаб чиқаришда фойдаланилмаётган меҳнатга лаёқатли 1 миллион киши ва ойига 75 сўмгача даромад қилаётган салкам 9 миллион киши бор. Бу маблағ ҳаётий эҳтиёжларни, албатта, қондира олмайди.

Бу борада аҳволни бирмунча енгилаштириш, кескинликни юмшатиш учун янгича, дадил чора-тадбирлар кўрила бошлагани сизларга маълум. Томорқа участкаларини кўпайтириш бир неча муаммони бир-бири билан боғлаб ҳал этиш: анчагина одамларни меҳнат билан банд қилиш, оилаларнинг ўзини ўзи озиқ-овқат билан таъминлашни яхшилаш, колхоз бозорларини тўлдириш, аёлларнинг ижтимоий мақеини яхшилаш имконини беради, деб ўйлаймиз. Бу эса республикадаги вазиятни барқарорлаштиришнинг муҳим омилига айланди.

Бироқ бу чора юқорида айтиб ўтилган ҳамма муаммоларни, айниқса узоқ истиқболда ҳал эта оладими? Менимча, ҳал эта олмайди, десам, фикримга қўшиласизлар. Аҳоли тез кўпайиб бораётганлиги ва ер-сув ресурсларининг чекланганлиги бизга илм-фан асосида ишлайдиган ва кўп меҳнат талаб қиладиган ишлаб чиқаришларни ривожлантиришдан, туб миллат ёшлари ҳисобига саноатдаги ишчилар синфини ва инженер-техник ходимлар сафини жадал кенгайтиришдан бошқа йўл қолдирмаяпти. Саноатни ри-

вожлантирмай туриб, миллий ва ижтимоий тараққиётга эришиб бўлмайди. Бу масалаларда илм-фан аниқ тавсиялар бериши керак.

Иккинчидан. Кейинги вақтларда ер ва сувни хусусий фойдаланиш учун тўла-тўқис тақсимлаб бериш тўғрисидаги таклифлар айтилмоқда. Бинобарин, СССР Олий Советида мулкчилик, ер, ижара тўғрисидаги ва бошқа қонунлар қабул этилмоқда.

Келинглр, бу соҳадаги вазиятни ҳам холисона таҳлил этайлик. Маълумки, ҳозир республикада қишлоқ хўжалигида банд бўлган бир кишига нормативдаги 5—6 гектар ўрнига ўрта ҳисобда 1,3 гектар суғориладиган ер, Фарғона водийси областларида эса бундан ҳам камроқ ер тўғри келади. Айниқса, қишлоқ жойларда аҳоли тез кўпаймоқда, янги ерларни ўзлаштириш эса кескин қисқартирилганлиги маълум. Мана шундай шароитда ерларни тақсимлаб бериш тўғрисида қандай қилиб гапириб бўлади?

Демак, биз республикада ердан хусусий тарзда фойдаланишга, деҳқон хўжаликларига, ижара ва шу кабиларга қайси шаклларда ва қай даражада йўл қўйиш мумкинлигини илмий жиҳатдан пухта ишлаб чиқишимиз керак.

Шу муносабат билан яна бир масала кўндаланг бўлиб турибди. Республика бундан буён ерларни ўзлаштирмасдан, сув имкониятларини тўлдирмасдан кун кўра оладими? Ахир, 2000 йилга бориб республика аҳолиси 25 миллион кишидан ошиб кетиши кутилмоқда. Шу сабабли сув тежаш технологияларини жорий қилиш ҳисобига нималарни тежай олишимизни ва бошқа территориялардан қанча сув олишимиз зарурлигини илмий негизда ҳисоблаб чиқиш ва атрофлича асослаб бериш бениҳоя муҳимдир. Биз бу масалани ёпиб қўя олмаймиз, уни тубдан ҳал эт-

май туриб, республика ривожланиш истиқболи у ёқда турсин, ҳатто кўпайиб бораётган аҳолининг ҳаёти-ни бундан буён таъминлаш имкониятига ҳам эга бўлмай қолади.

Учинчидан. Пахта яккаҳоқимлигига қатъиян чек қўйиш кераклиги шубҳасиз. Бу йўлда аниқ-равшан катта тадбирлар кўрилаётганлиги маълум. Пахта толаси етиштиришни 1,5 миллион тонна билан чекланганлиги натижасида агротехник жиҳатдан илмий асосланган алмашлаб экишга келгуси йилдан оқ ўтиш учун зарур шарт-шароитлар яратилмоқда. Бироқ пахта етиштиришни бундан буён ҳам кескин камайтириш тўғрисидаги талабга қўшилиб бўладими? Ҳозирча иқтисодий тизимнинг, одамларни иш ҳақи билан таъминлашнинг негизи бўлган пахтачиликнинг ўрнини боса оладиган иқтисодий жиҳатдан асосланган бошқа биронта йўл борми? Йўқ. Ҳозир ҳам пахта хўжаликлар даромадларининг ва қишлоқ меҳнатчилари иш ҳақининг асосий қисмини бериб турибди. Пахтага ва бошқа қишлоқ хўжалик маҳсулотларига белгиланган нархларни унга сарфланган меҳнат билан мувофиқлаштиришга, сугориладиган ҳар гектар ернинг самарадорлигини оширишга интилиш эса бошқа гап...

Далаларимиздан пахтани қувиб чиқармай, балки чигит экиладиган ерларни агротехника нормаларига мувофиқлаштириб бориш, тўқимачилик, тикувчилик ва бошқа саноат тармоқларида уни қайта ишлайдиган саноат инфраструктурасини жадал ривожлантириш орқали аҳолимизни иш билан ҳам, маош билан ҳам таъминлаш, республиканинг иқтисодий мустақиллигига ҳам эришиш мумкин.

Тўртинчидан. Ўзбекистон ихтиёрида фойдаланилмаётган жуда катта имкониятлар, беҳисоб минерал

хом ашё ресурслари, қишлоқ хўжалик хом ашёлари, энг аввало, пахтадек бебаҳо бойлик бор, пахтанинг асосий қисми (90 фоизга яқини) хом ашё тариқасида республикадан ташқарига жўнатилмоқда. Тўғри, ҳозир шундай бўлмоқда ва биз бу ҳақда ишлаб чиқариш кучларини комплекс ривожлантиришда йўл қўйилган қўпол хатоларнинг бири сифатида, республика иқтисодиётининг тинка-мадори қуриганлиги ва аҳоли турмуш даражаси пастлигининг асосий сабабларидан бири сифатида гапирмоқдамиз.

Республика бойликларини кўтарасига ва чаканасига сотиб юборавериш аҳволдан чиқишнинг йўли эмас, мен ҳаммамиз ана шу ғояни, ана шу фикрни уқиб олишимизни истар эдим. Бу ўринда асосий вазифа — ишлаб чиқарилаётган ва қазиб олинаётган хом ашёни комплекс қайта ишлашда, айтиш мумкинки, чиқиндисиз қайта ишлашда, республиканинг ўзида уни тайёр маҳсулотга айлантиришдадир. Бошқача айтганда, республикада замонавий техника ва технология билан жиҳозланган қудратли қайта ишлаш саноатини бунёд этиш ва шундай қилиб, узлуксиз ўсиб бораётган меҳнат ресурсларини иш билан таъминлаш, республика миллий даромадининг юқори суръатларда ўсишига эришиш ҳамда мамлакатимиздаги ҳар жиҳатдан уйғун ривожланган республикалар даражасига етиб олишдир. Агар республикалараро ялпи товар айирбошлашда республикамизга товарлар, умуман саноат маҳсулоти олиб келиш шундай товарларни чиқаришдан қарийб 4 миллиард сўм кўплигини назарда тутадиган бўлсак, бу муаммони бутунлай ва иложи борича тезроқ ҳал этишимиз керак.

Ана шу ва бошқа худди шу сингари барча долзарб муаммоларни ҳал этишда илм-фан ўзининг салмоқли ҳиссасини қўшиши керак. Ҳозир республика

ҳар қачонгидан ҳам кўра илгарилаб кетиши, ўсиши, янги сифат босқичига кўтарилиши жуда зарур. Бунинг учун, аввало, илм-фанда ҳам, техникада ҳам, технологияда ҳам, ишлаб чиқаришни ташкил этишда ҳам шитоб билан ишлаш, шунга яраша одамлар онгида, дунёқарашида ҳам ўзгаришлар бўлиши керак.

Бу борада ихтиёримизда қандай имкониятлар бор ва қандай самарага умид боғлашимиз мумкин?

Ўзбекистон фани салмоқли куч-қувватга эга. Ҳозир республикада 185 та илмий-тадқиқот муассасаси, конструкторлик бюрolari ва илмий ишлаб чиқариш бирлашмалари бор. Моддий ишлаб чиқариш тармоқларининг ўзидагина 500 дан кўпроқ завод конструкторлик бюрolari, лабораториялар, механизациялаш ва автоматлаштириш бўлимлари ва шу кабилар ишламоқда.

Илм-фан соҳасида, жумладан, олий ўқув юртларида 17 мингдан кўпроқ фан докторлари ва фан номзодлари хизмат қилишмоқда.

Шу катта имкониятдан тўғри фойдаланиш, кучларни самарали тарзда жой-жойига қўйиш, фундаментал тадқиқотлар билан амалий тадқиқотлар ўртасида энг мақбул мутаносибликни топиш учун нималар қилиш керак? Бу энг аввало республика илм-фанининг қароргоҳи — академиямизга боғлиқдир.

Бунга академиянинг қурби етади. Ҳозир академия институтлари Иттифоқ академияси ўтказётган 16 та фундаментал тадқиқотлар программасини бажаришда қатнашмоқда, ушбу программалар замонавий фаннинг энг муҳим йўналишларини қамраб олган. Улар 27 та умумиттифоқ ва 15 та республика илмий-техникавий ва ижтимоий-иқтисодий про-

граммаларини бажармоқда. Академия олимлари мамлакатда бир қанча нуфузли йўналишлар бўйича етакчилик қилмоқдалар.

Олимларимиз анъанавий йўналишлар билан бир қаторда сўнгги даврда радиация ва гелиоматериал-шунослиги, физика ва квант электроникаси, лазер техникаси, нурланиш касаллигига йўлиққанларни даволашда қўлланиладиган дори-дармонларни яратиш, иншоотларнинг зилзилабардошлиги, ўсимлик моддалари химияси соҳалари ва бошқа соҳаларда катта обрў қозондилар.

Математика соҳасидаги ва фаннинг бошқа тармоқларидаги тадқиқотлар ва ечимлар ҳаммага маълум.

Биохимия институти коллективи тадқиқотчиларни омилкорлик билан ташкил этиш, ишга ижодий ёндашувнинг намунаси бўла олади. Институтда сўнгги йилларда эришилган натижалар бутун жаҳонда тан олинди. Бу ерда нуфузли йўналишлар тез суръатлар билан ривожланмоқда, институтда ишлаб чиқилган препаратлар эса мамлакатимизда ҳам, чет элларда ҳам сотилмоқда. Коллективда юзага келган соғлом муҳит кадрларнинг ижодий ўсишига ёрдам беряпти.

Ўсимликлар экспериментал биологияси институти коллективи фан ва ишлаб чиқаришни интеграциялашнинг ўзини оқлаган шаклларидан унумли фойдаланмоқда. Шу институтда ғўзанинг етиштирилган янги навлари 700 минг гектардан кўпроқ майдонда районлаштирилди ва фақат тола сифати ошганлиги эвазигагина 200 миллион сўмликдан кўпроқ иқтисодий самара олинди.

Ўсимлик моддалари химияси институти олимлари 29 та дори-дармон яратдилар, шулардан бир қан-

часи, масалан, алапинин худди шундай таъсир эта-
диган жаҳондаги энг яхши дори-дармонлардан
қолишмаслиги маълум.

Ўзбекистоннинг геология ва энергетика фани,
бошқа илмий йўналишлар ўз мавқеларини мустаҳ-
камламоқда.

Олимларимиз ижодкорлик билан, аниқ мақсад-
ни кўзлаб ишлаётганликларига оид бошқа мисол-
ларни ҳам айтиб ўтиш мумкин бўлур эди, албатта.
Аммо бугунги реал воқелик хотиржам бўлиб қолиш
учун асос бермайди.

Хўш, бугун биз илм-фандан нималарни кутяпмиз,
бизнинг фикримизча, унинг куч-гайратларини қайси
йўналишларда жамлаш керак бўлади?

Рўйирост айтадиган бўлсак, республиканинг фун-
даментал фани ҳали фан-техника тараққиётининг
қудратли двигателига айланишига анча бор, бу фан
ишлаб чиқаришда инқилобий ўзгаришлар ясайди-
ган ечимларни амалга оширгани йўқ.

Шуни таъкидлаш кифояки, жорий этилган ечим-
ларнинг ярми қўлланмалар ва тавсияларни, фақат
учдан бир қисми эса янги технологияларни ташкил
қилади. Шунинг оқибатида, фан-техника тараққиё-
тига кетадиган харажатлар ҳамиша ўсиб бораётга-
нига қарамай, халқ хўжалигида жиддий технологик
силжишларга эришилаётгани йўқ. Республикада са-
ноат маҳсулоти тайёрлашда илм-фан ютуқларидан
фойдаланиш ўртача умумиттифоқ даражасидан анча
орқада қолмоқда. Айни вақтда маҳсулот тайёрлаш
учун материал ва энергия сарфи салбий ҳолат си-
фатида кўпайиб бормоқда. Маҳсулот сифатининг
пастлиги ҳам, нархининг баландлиги ҳам, ходимлар
малакаси ва улар иш ҳақининг бунга ярашалиги ҳам
шундан келиб чиқади.

Республика ҳаётининг барча соҳаларида илм-фан мавқеини принцип эътибори билан янги сифат даражасига кўтариш республика Фанлар академиясининг асосий вазифасидир, деб ўйлаймиз. Илм-фан аҳлига буйруқ бериш, қуруқ маъмуриятчилик, олимларга аппарат ходимлари кабинетларида пайдо бўлган «Ижтимоий буюртма»ни рўбарў қилиш даври ўтиб кетди. Бундай иш тутиш самарасиз эканлиги, айти вақтда «лисенкочилик»ни тиклашда муайян шарт-шароит яратиши ва унинг оқибатлари бизга маълум.

Илм-фан ходимлари ҳам ўз масъулиятларини тўла тушуниб олишлари керак. Олимлар ишламай роҳатда яшайдиган, фақат маъмурий-буйруқбозлик системаси тайёрлаган қарорларга назарий пардоз берадиган вақтлар ўтиб кетди.

Эндиликда илм-фан янги йўллар очиши, сифат жиҳатидан янги технологияларни жадаллик билан яратиши, жамиятнинг янги ҳолатга ўтишини таъминлаши лозим. Илмий тадқиқотларнинг йўналишларини фақатгина республика ишлаб чиқарувчи кучларини ривожлантиришга боғлиқ бўлган муаммолар доираси билан чеклаб қўймай, Фанлар академиясининг илмий тадқиқот муассасалари илмий изланишлари республика ҳал этаётган муаммоларни бир қадар акс эттириши лозимлигини таъкидлаб ўтишни хоҳлардим. Ижодий изланишларнинг натижаларини қамраб олган Фанлар академияси олимларининг асарлари ва тавсиялари республика тараққиётининг истиқболини белгилайдиган келажақдаги ҳисоб-китоблар ва сиёсатнинг пойдевори бўлиши даркор. Менинг фикримча, бунга етарлича баҳо бермаслик жуда қимматга тушади ва баъзан катта талафотларга олиб келадики, буни кўпчилик академикларимиз яхши биладилар ва яхши эслайдилар.

Илм-фан аҳли иш юритиши учун шундай тартиб яратиш керакки, агар ҳозир фанда жуда урф бўлиб кетган атамани тилга оладиган бўлсак, фан ижтимоий жараёнларга фаол таъсир этадиган, бизга, яъни амалиёт ходимларига ишимиз мазмуни ва характери белгилаб берадиган, ўзини ўзи сошлаб турадиган ва ўзини ўзи бошқарадиган системага айланиши керак.

Ҳозирча бу ғоят долзарб вазифа қониқарсиз ҳал қилинмоқда. Сўнги уч йил ичида саноат учун жаҳон даражасидагидан зўрроқ ва Ватанимиздаги энг яхши ишланмаларга тенг келадиган ишланмаларнинг улуши умумий бажарилган ишлар миқдорининг бир фоизидан ошмайди. Ҳар йили машина ва ускуналарнинг 50 хил янги намуналари яратилмоқда, афсуски, уларнинг 42—43 таси кечаги кун техникасидир. Фаннинг ишлаб чиқариш билан алоқаларининг илмий-ишлаб чиқариш бирлашмаси каби илғор шакли республикада кенг оммалашмаётганлиги алоҳида ташвиш уйғотмоқда. Бизда пахта териш машиналари бўйича тузилган тармоқлараро илмий-техникавий марказлар, «Ўзгелиотехника», «Дефолиант», «Мотор» инженерлик маркази ҳозирча сезиларли натижа бермаяпти.

Ғўзанинг юқори самара берадиган навларини жорий этиш ва пахта териш машиналарининг янги турларини яратиш, сув ва ер ресурсларидан оқилона фойдаланиш, экология жиҳатидан соф дефолиантлар ва пестицидларнинг янги турларини ишлаб чиқиш каби республикамиз учун жуда муҳим ҳисобланган муаммолар, регионал хўжалик ҳисоби ва меҳнат ресурсларидан фойдаланиш, ишчилар синфи миллий отрядини барпо этиш муаммолари ниҳоят ҳал этилиши керак. Ана шу ва бошқа муаммоларни

ҳал қилмай туриб, республикани тангликка яқинлашиб қолган ҳолатдан қутқариб бўлмайди.

Фан самарадорлигини сифат жиҳатидан оширишга қуруқ даъватлар билангина эришиш мумкин эмас. Илмий кадрларга муносабатни ҳам тубдан ўзгартириш, уларнинг ижтимоий мақомини қатъиян ошириш, чуқур структура ўзгаришлари қилиш зарур.

Ривожланган мамлакатларнинг тажрибаси фан учун ҳеч нарсани аямаётган мамлакат гуллаб-яшнаётганлигини ва бундай давлат ҳамма яхши нарсаларни — одамларнинг куч-ғайратларини ҳам, моддий-техника ресурсларини ҳам ўзида жамлаётганлигини яққол кўрсатмоқда.

Фанни малакали кадрлар билан таъминлаш, ходимларнинг профессионал билимдонлиги даражасини ошириш, уларнинг қобилиятларини рўёбга чиқариш учун барча шароитларни яратиш илмий жараёни жадаллаштиришнинг асосий омилidir.

Академиянинг оёққа туриб олиши ва ривожланишига бебаҳо ҳисса қўшган ва ҳали ҳам ҳисса қўшаётган фан ветеранларининг кадр-қимматига заррача ҳам путур етказмаган ҳолда шуни айтиш керакки, илмий кадрлар корпусининг кексайиш тенденцияси ташвиш уйғотмоқда.

Республикада олий малакали мутахассислар — фан докторлари жуда-жуда етишмаётганлиги сезилмоқда. Чунончи, академиянинг муассасаларида фан докторлари 7,3 фоизни, олий ўқув юртларида эса борйўғи 2,6 фоизни ташкил этади. Академиядаги фан докторлари ишлаши лозим бўлган 458 лавозимдан атиги 217 тасида докторлар ишламоқда. Олий ўқув юртларида асосий кафедралар мудирларининг атиги 22 фоизи фан докторларидир.

Марказий Комитет фан докторлари тайёрлашнинг таркиб топган практикаси институтларни олий ма-лакали кадрлар билан таъминлашга, фан-техника та-раққиётидаги қолоқликни тугатишга қодир эмас, деб ҳисоблайди. Шу сабабли қисқа муддат ичида истиқ-болли ёш илмий ходимларни аниқлаш, уларни мам-лакатимиз ва чет элларнинг етакчи илмий марказ-ларига стажировкага юбориш чораларини кўриш зарур.

Яна шуни ҳам айтиш керакки, фан соҳасида рес-публика ҳозир ўзини ўзи таъминлай олмайди ва бун-дай бўлиши мумкин ҳам эмас. Фақат бошқа минта-қаларнинг, бошқа мамлакатларнинг олимлари билан ўзаро наф келтирадиган хилма-хил алоқалар ҳозир-ги талаблар даражасида бўлишга имкон беради.

Фан соҳасидаги кадрларни жадал кўпайтириш ва ёшартириш учун, Ўзбекистон интеллектуал имкони-ятларини кескин даражада ошириш учун республи-ка раҳбарияти ҳозир зарур маблағларни, жумладан, валюта маблағларини ажратишга, тегишли ташки-лий масалаларни ҳал қилишга тайёр.

Хусусан, республика раҳбарияти келгуси йилдан бошлаб мамлакат ва чет эллардаги катта илмий мар-казлар докторантураларидан ва стажировка ўташ учун ёш олимларимизга юзта ўрин ажратиш маса-ласини СССР Фан ва техника давлат комитети ол-дига қўйди. Ўзбекистондан Иттифоқдош республи-каларнинг энг яхши олий ўқув юртларига жўнати-ладиган аспирантлар ва олий ўқув юртларини битирганлар сонини кўпайтириш масаласи ҳам ижо-бий ҳал қилинмоқда. Бу ўринда гап биотехнология, молекуляр генетика, робототехника системаси, ма-шинасозлик технологиялари, нуфус (демография) иқтисодиёти каби соҳаларда, фан-техника тараққиё-

тининг бошқа асосий йўналишларида илмий кадрлар тайёрлаш кўламларини кенгайтириш тўғрисида бормоқда.

Фанга истеъдодли ёшларнинг кириб келишини таъминлаш учун комплекс тадбирлар туркумини амалга ошириш зарур. Бу борада олий мактабнинг, ҳатто, умумий таълим мактабларининг фаолиятини тубдан қайта қуриш керак. Республикада халқ таълими системасини қайта қуриш билан боғлиқ масалаларни тез орада Марказий Комитет Бюросида кўриб чиқиш кўзда тутилмоқда...

Фан мустаҳкам базис негизидагина самарали ривожланиши мумкин. Шу муносабат билан сизларнинг эътиборингизни халқ таълими бутун системасини, энг аввало, олий мактабни ислоҳ қилиш зарурлигига қаратмоқчиман. Олий ўқув юртлари академиянинг доимий васийлигига муҳтож. Гап аввало, академия ва олий ўқув юрти фанини реал, чинакам бирлаштиришни таъминлаш, олий мактабда мавжуд бўлган кадрлар ва моддий-техниканинг катта имкониятларидан тўла-тўқис фойдаланиш тўғрисида бормоқда. Ўзаро алоқаларнинг янги шакллари, куч-ғайратларни бирлаштириш тўғрисида ҳам ўйлаб кўришимиз керак. Тараққий топган мамлакатларда фан асосан университетлар ва институтларда ривожланишини эслаш ўринлидир. Бундан ташқари, катта олимлар ўтмишда ҳам, ҳозирда ҳам ажойиб педагоглар бўлишган, улар ўз билимларини ёшларга ўргатади, студентлар орасидан ўз издошларини аниқлаб, ўз мактабини вужудга келтиради. Ҳолбуки, бизда ўтган ўқув йилида академиянинг олти академиги ва мухбир аъзосигина олий ўқув юртларида соатбай асосда ишлашни расмийлаштирди, холос.

Илмий муассасаларда ёшлар орасида қўнимсизликнинг кучайгани ҳам чуқур ташвиш уйғотмоқда. Сўнгги йилларда академияга юборилган ёш мутахассисларнинг ярмидан кўпроғи, шу жумладан, мамлакат марказий ўқув юртларини битирган ёшларнинг анча қисми академия муассасаларидан кетиб қолди. Бунинг сабаби моддий рағбатлантиришнинг мавжуд системаси ҳамда меҳнат ва турмуш шароитларининг ёмонлигидадир. Сўнгги йилларда ёшлар орасида олимнинг нуфузи пасайиб кетганлигини ҳам кўрмаслик мумкин эмас.

Компартия Марказий Комитети яқин вақт ичида ёш олимлар гуруҳи билан учрашиб, ана шу муаммолар хусусида улар билан маслаҳатлашиб, зарур ечимни топишга уриниб кўришни мўлжалламоқда. Истеъдодли ва иқтидорли ёшларни излаб топиш, қўллаб-қувватлаш ҳамда уларнинг қобилиятларини ривожлантириш учун барча шарт-шароитларни яратишнинг республика системасини ишлаб чиқиш керак. Ана шу системанинг аниқ жиҳатлари ва босқичлари хусусида сизлар билан биргаликда ўйлаб кўришимиз зарур. Махсус республика фондини ташкил этиш ҳамда иқтидорли болалар учун мактаблар ва интернатлар тармоғини вужудга келтириш, ёш олимлар учун турли мукофотлар таъсис этиш ана шу системага кирадиган масалалардир.

Фаннинг моддий-техника базасини тубдан мустаҳкамлаш уни амалда интенсивлашнинг навбатдаги устун йўналишидир. Ҳар бир илмий ходимнинг фонд билан таъминланиши 30 минг сўмдан кам эканлигини биламиз, академиямиз бошқа Иттифоқдош республикаларнинг академияларидан анча орқада қолмоқда, академия институтларида замонавий экспериментал ва технология асбоб-ускунала-

ри, аппаратлар жуда кам, уларни янгилаш суръатлари ҳам суст.

Шу билан бир вақтда, ажабланарли жойи шундаки, академия ва олий ўқув юртлари илмий бўлинмаларидаги мавжуд ускуналардан оқилона фойдаланилмаяпти. Масалан, Тошкент политехника институтида 400 минг сўмлик илмий ишлар учун зарур асбоб-ускуналардан фойдаланилмаяпти, улар бекор турибди, шу асбоб-ускуналар орасида чет элдан келтирилганлари ҳам оз эмас. Фанлар академияси системасидаги институтларда 1,3 миллион сўмдан ҳам кўпроқ турадиган ускуналар ўрнатилмаган.

Энг замонавий, энг юксак жаҳон стандартларига мос келадиган асбоб-ускуналар билан жиҳозланган республика марказини барпо этишни бу вазиятдан қутулишнинг йўли деб биламиз. Ана шу технология маркази республиканинг бутун фанига хўжалик ҳисоби асосида хизмат қилиши лозим.

Фанни маблағ билан таъминлаш муаммолари ҳам пухта ишлаб чиқишни талаб қилади. Янги институтлар ташкил этиш, мавжуд институтларни ўзгартириш тўғрисида Марказий Комитетга ва Министрлар Советига жуда кўп таклифлар тушмоқда. Илмий комплекснинг структураси ўзгармас, қотиб қолган бўлиши мумкин эмас, албатта. У ижтимоий-иқтисодий тараққиётнинг реалликларига, ҳаёт талабларига мувофиқ равишда янгилашиб ва мукаммаллашиб бориши керак. Чамаси биз машинасозлик институти, сув муаммолари ва атроф-муҳитни муҳофаза қилиш институти ва бошқа бир қанча институтларни тузишимиз зарур. Лекин гап мавжуд институтларни шунчаки қайта ташкил этиш ва янги бўғинларни яратишда эмас.

Менимча, истиқбол — республика тадқиқот программаларини Ўзбекистон фанини ривожлантириш

ягона фондидан аниқ мақсадларни кўзлаб молиявий таъминлашга ўтишдадир. Бошқача айтганда, маблағни у ёки бу институтга эмас, балки муаммони ҳал қилишга ажратиш керак. Айни вақтда фан соҳасидаги яккаҳоқимликни тугатиш, уни конкурс асосида ривожлантириш, турли мактаблар ва концепциялар учун янгиликни излашда барабар имкониятлар ярата бориб, уларни рағбатлантириш керак. Ҳозир мувозий тузилмалар пайдо бўлишидан қўрқмасдан илмий изланишнинг қудратли омиллари ва вужудга келтириш, беллашув, илмий ғояларнинг, турли ёндашувларнинг курашини ташкил этиш ва ана шу курашда олимларнинг янги авлодини чиқариш лозимлиги ҳаммага равшан.

Республикада ками билан 2010 йилгача илмий сиёсат концепциясини ҳамда Ўзбекистонда фан ва техникани ривожлантиришнинг тегишли программасини ишлаб чиқиш жуда зарур.

Баъзи бировлар фанни маблағ билан таъминлашда фақат хўжалик ҳисоби асосларини ривожлантириш лозим, деб айтмоқдалар. Бизнингча, бу нотўғридир. Изланиш ишларини маблағ билан таъминлаш учун таваккал қилиб сарфланадиган сармояни вужудга келтириш тўғрисида ўйлаб кўриш лозим. Илмий-тадқиқот институтларини категорияларга ажратиш практикаси ҳам эскириб қолди — иш ҳақи, аввало, натижанинг аҳамияти даражасига, унинг янгилиги ва амалий жиҳатдан қанчалик қимматли эканлигига боғлиқ бўлиши керак. Республикамининг ўз конструкторлик ва тажриба ишлаб чиқариш базасини ривожлантириш масаласига ҳам жиддий эътибор бериш даркор.

Конверсия туфайли бериладиган имкониятлардан тўла ҳуқуқ ва тезкорлик билан фойдаланиш акаде-

мия ва тармоқ фанининг резервларидан бири эканлигини таъкидлаш лозим. Конверсиялаш лозим бўлган муассасалар ва тармоқларни қайта қуришнинг илмий жиҳатдан асосланган конкрет программаси зарур.

Замонавий тенденцияларга асосланиб, республика ичкарасида ҳам, марказ билан ўзаро муносабатларида ҳам республика академиясининг мақоми ва ваколатларини оширишга қатъий киришишимиз, у ўз муаммоларини ҳал қилишда кўпроқ мустақил ва бошқаларга бўйсунмайдиган бўлиши, устувор йўналишларни республика эҳтиёжларига мувофиқ равишда ўзи белгилashi лозим.

Мамлакат институтлари ўртасида тақсимланадиган валюта маблағларини тақсимлаш ишида, халқаро алоқалар ўрнатишда ҳам тартиб бўлиши, академия илтимос қиладиган мавқеда турмаслиги керак. Марказий Комитет сизлардан бу хусусда амалий таклифларни кутади. Академия раҳбарлари, унинг фаоллари масалаларни дадиллик билан ўртага қўйишлари керак, биз эса бу масалаларни биргалашиб ҳал қиламиз.

Гуманитар фанларни илғор марраларга олиб чиқиш ҳам жуда муҳим йўналишлардандир. Яқин вақтларгача ижтимоий фанлар аслида сиёсат манфаатларига хизмат қилар эди. Бу эса илмий тадқиқотлар мавзуини белгилашга, бу тадқиқотларнинг доираси, характери ва йўналишларига, жамиятшунос олимларнинг дунёқараши ва методология йўл-йўриқларига ўз тамғасини босди. Бугунги кунда вазият тубдан ўзгариб бормоқда.

Ҳозир олдимизда ҳар қачонгидан ҳам кўп муаммолар турибди. Бундан буёнги тараққиётимизнинг бир қанча муҳим масалалари унчалик аниқ ва рав-

шан эмас. Юз бераётган жараёнларни чуқур, муқобил негизда таҳлил этишда, принципиал масалалар юзасидан ҳаракат дастурини ишлаб чиқиш ва уни ҳар томонлама асослаб беришда бизга ижтимоий фанлар ёрдам бермаса, ким ёрдам беради?

Бугунги кунда жамиятимизда муаммоларимиз ва қийинчиликларимизга танқидий баҳо беришни амалий таклифлар ва амалий ҳаракатларнинг янгиловчи куч-қудратига айлантиришга имкон берадиган ўзликни англаш омилини шакллантириш ва унинг муқим амал қилиши ғоят зарурлиги сезилиб турибди.

Ҳозир ҳар бир олим, айниқса, жамиятшунос олим ўз илмий фаолиятини республика муаммоларига, ўз халқи ва бутун мамлакатимиз тақдирига мувофиқлаштириши лозим. Равшанки, бундай интилиш жамиятшунос олимлар илмий ва ижтимоий фаолиятининг бирлиги характерини, уларнинг республика ижтимоий ҳаётидаги амалий иштирокини белгилаб бериши керак.

Жамиятшуносларимизга ёрдам бериш, улар ўз фикрларини эркин, масъулият билан ифода этишлари учун шароит яратиш, уларнинг ижодий ва ижтимоий фаоллигини рағбатлантириш лозимлигини тушунамиз. Жумладан, жамиятшунослик тадқиқотларини бажариш учун давлат буюртмаларининг конкурс системасини шакллантириш мақсадга мувофиқ бўлур эди.

Шунингдек, турли лойиҳалар ва ечимларнинг жамиятшунослик соҳасида илмий экспертизалар ўтказиш, қайта қуриш жараёнларини ўрганиш ва чуқурлаштиришга жамиятшуносларни кенг жалб қилиш, мавжуд тажрибаларни умумлаштириш ва оммалаштириш муҳимдир.

Бизнинг кўп миллатли республикамизда миллатлараро муносабатларни уйғунлаштириш муаммоси энг долзарб ва ўткир муаммолардан биридир...

Ҳозир гап ана шу соҳага тааллуқли кенг доирадаги масалаларни ўз ичига оладиган илмий тадқиқотларнинг узоқ муддатга мўлжалланган программасини ишлаб чиқиш ва амалга ошириш тўғрисида бормоқда. Шу муносабат билан сизларнинг эътиборингизни қуйидагиларга қаратмоқчиман.

Биз халқнинг миллий ўзлигини англаш жараёни ниҳоятда жўшқин равишда кучайиб бораётганлигининг гувоҳимиз. Умуман бу, шубҳасиз, ижобий жараёндир, лекин ана шу жараён билан бир вақтда салбий ҳодисалар ҳам юз бермоқда. Биз буни ҳам кўриб турибмиз. Миллий ўзликни англашда бузилишларга олиб келаётган сабабларни, омиларни аниқлаб олишимиз, ана шу жараёнларга ижобий таъсир ўтказиш йўлларини белгилашимиз, миллийлик ва байналмилаллик уйғун бўлишига эришишимиз керак.

Жумладан, биз тарихий халқ анъаналари, урф-одатлари ва маросимлари асосида одамлар онгини шакллантириш омиларини кучайтиришимиз зарур. Яширишга ҳожат йўқ, биз шубҳали шиорларга берилиб, маънавий маданиятимизни озиқлантириб турган иддизларни қирқиб ташлашга ўнлаб йилларни сарфладик. Ҳозир бунинг оқибатларини сезиб турибмиз. Маданият манбаларига қайтиш фоят қийин кечмоқда, одамларнинг бу жараёнга муносабати ўткир бўлмоқда.

Республикада турли миллатга мансуб кишилар ўртасидаги ўзаро муносабатларда кўзга ташланаётган муайян кескинлик сабаби, бизнингча, миллатлараро муносабатларнинг маънавий-ахлоқий таъмин-

ланиш даражаси етарли даражада юқори эмаслиги-дадир...

Миллатлараро муносабатларни ривожлантириш жараёнларини тадқиқ этиш догматик қараш ва эски қолиплардан холи этилиши керак, биз янги ғояларни, қарашлар ва ёндашувларни кутмоқдамиз. Бизга тарих тўғрисида, миллатлараро соҳадаги муносабатларни ривожлантиришнинг реал жараёнлари ҳақида, ҳозирги вақтда кўзга ташланаётган қарама-қарши манфаатларнинг тўқнашуви вужудга келишига нималар сабаб бўлганлиги тўғрисида аччиқ бўлса ҳам, холис ва тўла ҳақиқат керак.

Жамиятшунослар Ўзбекистон тарихининг кўпгина саҳифаларини қайта битишлари, чунончи, чоризм йилларида Ўрта Осиё халқларининг миллий озодлик ҳаракати, 1920 — 1930 йиллардаги адабий-ғоявий жараёнлар, коллективлаштириш ва бошқа ҳодисаларга ҳужжатлар асосида назар солишлари керак. Беҳбудий, Усмон Носир, Чўлпон, Фитрат ва бошқаларнинг ижоди ва дунёқарашини ҳам теран ва холис тадқиқ этиш зарур бўлади. Ўзбекистон Компартиясининг тарихи ҳам ўз тадқиқотчиларига мунтазир бўлиб турибди.

Баҳслар ва шубҳалардан чўчимаслик керак. Ҳақиқатни коллектив бўлиб рўёбга чиқариш, бунинг учун илмий-назарий ва илмий-амалий конференциялар, «давра суҳбатлари» ўтказиш керак. Марказий Комитет бу тадбирларни уюштиришда фаол ёрдам беради.

Республика Олий Советининг сессиясида Ўзбекистон ССРнинг Давлат тили тўғрисидаги қонунининг қабул қилиниши республика ҳаётида муҳим тарихий воқеадир. Сира муболағасиз шуни айтиш мумкинки, тилшунос олимлар, адабиётшунос ва

ҳуқуқшунослар, иқтисодчиларнинг фаол ва амалий иштирокисиз мазкур қонуннинг асосий қоидаларини амалга ошириш жуда мушкул бўлур эди. Шу муносабат билан сизлардан қандай ёрдам кутмоқдамиз?

Аввало, ўзбек тилининг софлиги ва сўз бойлиги масаласи бор. Бу ўринда гап ўзбек тилининг бундан буёнги тараққиётига оид илмий ечимлар ҳақида бормоқда. Бундан ташқари, айниқса, техника билан боғлиқ иқтисослар бўйича атама луғатлари ва замонавий дарсликлар, ўқув қўлланмаларининг йўқлиги халқ хўжалиги учун малакали мутахассис кадрлар тайёрлашга муайян даражада халал бермоқда.

Биз ўзбек тилини ўқитишнинг энг янги, самарали методикасини тайёрлаш, давлат тилини жадал ўрганишнинг курсларини ишлаб чиқишда тилшунос олимларнинг мададига эҳтиёж сезиб турибмиз. Халқнинг кўп асрлик маданиятини ўрганиш учун дастур бўладиган эски ўзбек ёзувини ўрганиш муаммоси ҳам кун тартибда турибди.

Шу билан бир қаторда бу жараён рус тили ва республикамизда яшаётган бошқа халқларнинг тилларини ҳар томонлама ривожлантириш билан узвий қўшиб олиб борилиши керак. Рус тили объектив сабабларга кўра халқларни бирлаштирувчи тил, ишлаб чиқариш интеграцияси авж олиб кетган шароитда шу халқларнинг биргаликдаги фаолиятини таъминловчи тил, жаҳон маданияти фанидан миллатлар баҳра олиши учун воситачи тил бўлиб қолганлигини бугунги мажлис аҳлига батафсил айтишга ҳожат бўлмаса керак, деб ўйлаймиз. Бу очик-ойдин ва рўйирост ҳақиқатдир. Тегишли институтлар бу борада ўз вазифаларини аниқ-равшан белгилаб олишлари лозим.

Яна шуни ҳам айтиш керакки, замонавий фан тараққиётининг асосий йўналиши жаҳон миқёсига чиққан тилларни, айниқса, илғор техникавий тафаккур ифодаланаётган тилларни билишни тақозо этади. Биз инглиз, француз, немис, испан тилларини ва бошқа тилларни ўрганишни бутун чоралар билан рағбатлантиришимиз лозим.

Ошкоралик, фикрлар хилма-хиллиги ва демократия чуқурлашиб бораётган шароитда омманинг сиёсий фаоллиги ўсиши, ташаббускор ҳаракатлар ривожланмоқда, кўплаб норасмий ҳаракатлар вужудга келди. Бу ҳаракатларга, айниқса, ёшлар кенг жалб этилмоқда. Бу демократия тараққиётидаги қонуний объектив жараёндир, жамиятимиз сиёсий майдонга чиқаётганининг мезонидир.

Шу билан бир қаторда ана шу жараёнлар партия комитетларида ҳам, республика жамоатчилиги ўртасида ҳам кўпгина баҳсларга, турлича баҳоларга ва фикр-мулоҳазаларга сабаб бўлди. Биз норасмий ҳаракатларга муносабатда анчагина хатоларга йўл қўйдик, бу ҳаракатларни батамом тан олмасликдан улар билан амалий мулоқот қилишгача бўлган йўлни босиб ўтдик. Ҳойнаҳой, хатоларимиз ва иккиланишларимизнинг сабабларидан бири шу бўлса керакки, биз республика меҳнаткашларининг ташаббускор ҳаракатига илмий негизда назар солмадик ва бу ҳаракатнинг қай тахлитда ўсишини таҳлил этмадик. Ҳаёт ва ижтимоий практиканинг ўзи жамиятшунослар олдига шу муаммоларни қўймоқда. Бунинг устига, гражданларнинг сиёсий жараёнда ва давлат қарорларини қабул қилишдаги иштироки, демократик сайлов системаси шароитида омманинг сиёсий маданияти ва савиясини ошириш масалалари биринчи ўринга чиқмоқда. Аммо республикадаги бирорта илмий

муассаса ҳам биз учун фаннинг янги соҳаси бўлган сиёсатшунослик муаммоларини мунтазам ўрганиш билан, афсуски, шуғулланмайди.

Иқтисодиёт ва экология, ижтимоий ва сиёсий соҳаларда мавжуд бўлган кўпгина зиддиятлар — мансабдор шахслар, меҳнаткашларнинг ҳуқуқий маданияти ва ҳуқуқий онги жуда паст даражада эканлиги оқибатидир. Жиноятчиликнинг, айниқса, ёшлар ўртасида жиноятчиликнинг ўсиб бораётганлиги ташвиш туғдирмоқда. Агар шахсга сифиниш йилларидаги ҳуқуқий бебошлик оммавий қонунсизликларга олиб келган бўлса, ҳозир эса ҳуқуқий либерализм оқибатида одамлар безорилардан, экстремист кайфиятидаги кимсалардан озор чекмоқда — аччиқ бўлса-да, шундай хулоса чиқаришга тўғри келади. Шунинг учун ҳам ижтимоий ҳаётнинг барча томонларини ҳуқуқий жиҳатдан аниқ-равшан тартибга солиш бир қанча ҳуқуқшунослик муаммолари комплексини ҳам илмий, ҳам амалий жиҳатдан ҳал этиш керак.

Олимларни, аввало, фан пешқадамларини республика ижтимоий-сиёсий ҳаётида кенг қўламда иштирок этишга, ёшлар билан ишлашга жалб этиш энг муҳим вазифадир. Халқ билан бевосита ва ошкора мулоқот қилиш лозим бўлиб қолган ўткир можароли вазиятларда ватанпарвар олимнинг сўзи салмоқли бўлиши керак. Энг мураккаб вазиятларда биз ёрдам ва маслаҳат сўраб сизга мурожаат қиламиз, азиз дўстлар. Сизнинг имкониятларингиздан тўла фойдаланмаётган эканмиз, бунда, афсуски, бизнинг ҳам айбимиз бор...

Мен анчагина масалалар ва муаммолар хусусида гапирдим. Бизнинг назаримизда, буларнинг ҳал этилиши Ўзбекистон фанининг янги марраларга чиқиб олишига, яқин ўн йилликларда республика учун бел-

гиланаётган ижтимоий-иқтисодий ўзгаришларда таянч бўлишига имкон беради. Бугунги учрашув, айтилган фикр-мулоҳаза ва таклифлар бизга ҳаётимизнинг барча жабҳаларида фаннинг самарадорлигини ошириш, халқ фаровонлигини яхшилаш учун тадбирлар белгилаб олишда ёрдам беради, деб умид қиламан.

Ўзбекистон ССР Фанлар академиясида бўлиб ўтган учрашувда сўзланган нутқдан

1989 йил 28 ноябрь

ТОШКЕНТНИ ЮКСАК ТАРАҚҚИЁТ ВА МАДАНИЯТ ШАҲРИГА АЙЛАНТИРИШИМИЗ КЕРАК

Ўртоқлар!

Фаолларнинг бугунги йиғилишида Тошкентнинг бугунги куни, келажаги қандай бўлиши кераклиги, унинг истиқболда қандай ривожланиши лозимлиги ҳақида талабчанлик, чинакамига қаттиққўллик билан жуда танқидий гаплар айтилди, десам, ҳамманинг фикрини ифодалаган бўламан, деб ўйлайман. Қуруқ гап-сўзлар бўлмаганлиги ҳамда ўткир масалалар ва шаҳарнинг муаммолари четлаб ўтилмаганлиги жуда соз. Докладда ҳам, нутқларда ҳам биз Тошкентнинг шухратини оширишимиз, ҳар бир хонадон ва ҳар бир маҳаллада, ҳар бир корхона ва ташкилотда, катта ва кичик ҳар бир кўчада тартиб ўрнатишимиз мумкин ва лозим, деган фикр сезилиб турди. Хуллас, Тошкентни юксак маданият шаҳрига айлантиришимиз керак, замондошларимизгина эмас, фарзандларимиз ва набираларимиз ҳам у билан ҳақли равишда фахрланадиган бўлсинлар. Ҳозир ҳам биз кўҳна Тошкент билан, унинг тарихи, маданияти билан, унинг ажойиб ўтмиши билан фахрланамиз.

Ўтмишсиз келажак ҳам бўлмаслиги азалдан маълум. Тошкентнинг ҳақиқатан ҳам ажойиб ўтмиши бор. У — Ер юзидаги энг қадимий шаҳарлардан бири. Унинг тарихи — жаҳон тарихининг бир қисми. Бу тарих ўзбек халқининггина эмас, Ўрта Осиёдаги

бошқа халқларнинг ҳам кўп асрлик моддий ва маънавий маданиятини ўзига сингдириб олган. Буюк ипак йўли Тошкент орқали ўтган. Ўшанда, қадим замонларда ҳам шаҳар йирик ҳунармандчилик, савдо ва маданият маркази, Шарқ билан Ғарбни боғлайдиган бамисоли бир кўприк бўлган.

Тошкент ўзининг 12 та дарвозаси билан Шарқда жуда машҳур бўлган. Қўймас, Қашқар, Қўқон, Камолон, Чигатой каби дарвозалар қаерда бўлганини пойтахтда яшовчи ҳозирги кишиларнинг кўплари билишмайди. Шайхонтоҳур ансамбли, Бароқхон, Қафқол Шоший, Кўкалдош мадрасалари ва бошқа обидалар Тошкентнинг кўрки ва ифтихори бўлиб келган. Улар Тошкент тарихининг жонли гувоҳдаригина эмас, бебаҳо маданий ва меъморий ёдгорликлар ҳамдир.

Ўзбек халқининг атоқли намояндалари Абдулла Қодирий, Ойбек, Фафур Фулом, Маннон Уйғур, Юнус Ражабий, Карим Зокировлар Тошкентда яшаб, ижод этганлар. Мана шу ва бошқа номлар мамлакатда, ҳатто бутун дунёда ҳам машҳур...

Илм-фан ва санъат шаҳри, меҳнаткаш шаҳар, жанговор ва меҳнат анъаналари шаҳри, байналмилалчи шаҳар, халқаро конференция ва кенгашлар, турли-туман анжуман ва симпозиумлар ўтказилиб турадиган шаҳар — бугунги Тошкент турли авлодларга мансуб миллион-миллион кишиларнинг меҳнати билан бунёдга келган.

Модомики, шундай экан, сиз билан биз, Тошкентда яшаб ишлашга мушарраф бўлган кишилар уни янада равнақ топтириш, унинг ташқи қиёфасини, архитектурасини, ободончилигини, аҳолининг турмуш фаолиятини таъминлашни яхшилаш учун имкони бўлган ҳамма ишни қилишимиз ҳам қарз, ҳам фарз.

Биз Тошкентнинг аввалги улуғворлигини шунчаки қайта тиклаб қолмай, уни янада оширишимиз керак. Бу — бизнинг энг зарур иқтисодий, ижтимоий вазифамизгина эмас, шу билан бирга, умуммиллий вазифамиз, ўзбек халқи олдидаги, унинг шонли ўтмиши ва аминманки, ёруғ келажаги олдидаги ватанпарварлик бурчимиздир.

Тарихимиз учун ҳам, ҳозирги кун учун ҳам ўзбек ишчиларининг, ўзбек деҳқонларининг, ўзбек зиёлиларининг уялишларига ҳеч бир асос йўқ. Аксинча, улар жуда оғир синовларга, баъзан эса ноҳақ синовларга қарамай, ўзларининг машаққатли ишларини муносиб равишда адо этиб келмоқдалар, бу билан улар ҳақди равишда фахрланишлари мумкин. Улар мамлакатга олтин ва газ, металл ва машиналар, мураккаб техника ва кўпгина бутловчи қисмлар, турли-туман материаллар етказиб беришмоқда. Пахта ишлари ҳақида гапирадиган бўлсак, Ўзбекистон жамият олдидаги ўз бурчини шараф билан бажариб келди ва бажармоқда. У ҳақиқатан ҳам бутун мамлакатни кийинтирмоқда, Иттифоқ халқини ўзининг лаззатли мевалари ва сабзавоти билан таъминлашга катта ҳисса қўшмоқда, бунинг учун муносиб ҳақ олиши керак. Аввало, муносиб моддий ҳақ олиши лозим, пахта ва бошқа қишлоқ хўжалик маҳсулотларининг нархлари тўғрисидаги масала мамлакат ҳукумати олдида принципиал қилиб қўйилди ва тўла-тўқис ҳал этилмагунча кун тартибидан олинмайди. Биз ўз ватанпарварлигимизни, мамлакатга, ўз ўлкамизга, ўзимиз яшаб турган диёримизга ҳурматимизни республикамиз пойтахти бўлган шаҳарнинг ҳозирги ва келажақдаги қиёфасида яққол тарзда ифодалашимиз керак.

Шу боисдан ҳам ҳозир кенг миқёсда бўлса ҳам, шаҳарни шунчаки таъмирлаш ҳақида эмас, балки

Тошкентни ривожлантириш хилма-хил муаммоларининг чигал тугунини бутунлай ечишга принцип жиҳатидан янгича йўللارни излаш ҳақида гап бормоқда. Бу ечимлар, биринчидан, одамлар турмушининг асосий соҳаларига ўзининг тез таъсирини ўтказадиган бўлсин. Неча ўн йиллар давомида йиғилиб қолган муаммоларни бирваракайига ҳал қилиб бўлмайди, албатта. Аммо ҳозирнинг ўзидаёқ амалий силжишларга эришмоқ керак. Иккинчидан, шаҳарни олис истиқболда ривожлантиришнинг энг муҳим йўналишларини тўғри белгилаб олиш зарур. Чунки мана шундай умумий стратегик плансиз жузъий масалаларни муваффақиятли ҳал этиб бўлмайди. Бениҳоя мураккаб ва баҳайбат шаҳар хўжалигида йўл қўйилган хатолар эса унда яшовчи аҳолининг бутун-бутун авлодларига жуда қимматга тушаётганини тажриба кўрсатиб турибди.

Шундай қилиб, гап шаҳарнинг келажаги учун, ундаги аҳолининг келажаги учун ҳал қилувчи аҳамиятга эга бўлган узоқ муддатли, хилма-хил ва айни вақтда бир-бири билан боғлиқ тадбирларнинг бутун бир мажмуи ҳақида бормоқда. Бу масалада одамлар ҳозир муносиб яшаши учун имкони борича ҳамма ишларни қилиш, айни вақтда келгуси ўн ва юз йилларни ўйлаб иш тутиш лозим.

Хўш, шаҳримизнинг ҳозирги аҳволи қандай, унинг аҳолисига нималар ёқмаяпти, қайси муаммоларни зудлик билан ҳал қилиш ва қайси масалаларни истиқболни кўзлаб режа тузиш, энг муҳим йўналишларни танлаб олиш керак?

Бугунги Тошкент — нафақат республикамизнинг, балки мамлакат бутун жанубининг ҳам жуда йирик саноат, индустриал, илмий ва маданий марказидир. Бу қонуний ҳолдир. Шонли меҳнат анъаналарига

эга бўлган, энг малакали ишчилар ва инженер-техник кадрлар етишиб чиққан, халқимиз зиёлиларининг гули тўпланган бу шаҳар фан-техника тараққиётини ривожлантиришда, кўп меҳнат ва илм-фан ютуқларидан фойдаланиш талаб қилинадиган замонавий янги ишлаб чиқаришларни ўзлаштиришда ташаббускор бўлиши, республикамизнинг келажак йўлини очиб бориши лозим.

Бироқ муаммо шундан иборатки, ўтмишдаги кўпгина раҳбарларнинг ўзбилармонлиги, пухта ўйлаб иш тутмаслиги, масъулиятсизлиги, уларнинг одамлар тақдирига ва ўз халқининг келажакига бефарқлиги оқибатида шаҳарнинг ишлаб чиқариш структурасини шакллантиришда қўпол хатоларга йўл қўйилдики, бу хатолар тобора кўпайиб бораверди. **Республика, область ва шаҳарнинг партия, совет, хўжалик органлари ишлаб чиқариш қувватларини зўр бериб кўпайтириш, янги техникавий жиҳатдан тобора мураккаб ишлаб чиқаришларни ўзлаштириш билан бир вақтда туб аҳоли ва аввало маҳаллий миллат орасидан ишлаб чиқариш ва инженер-техник кадрларини жадал тайёрлашга эътибор бермадилар.** Натижада ўз меҳнат ресурсларимиз ортиқчалиги салкам 200 минг кишига етишига қарамай, янги ишлаб чиқаришларнинг меҳнат коллективларини шакллантириш учун республикадан ташқари жойлардан 125 мингга яқин ишчи ва мутахассис жалб этилди.

Кўпгина йирик корхоналар ва комплекслар демография ва экология вазиятини ҳисобга олмай қурилди – кўп меҳнат талаб қиладиган ишлаб чиқаришлар эмас, балки кўп фонд талаб қиладиган ишлаб чиқаришлар, зарарли чиқитлари ва оқиндилари салмоғи катта бўлган ишлаб чиқаришлар

барпо этилди. Пойтахт аҳолисининг табиий-иқтисодий шароитларига ва ижтимоий-экологик манфаатларига хилоф равишда шаҳарда ўнлаб ишлаб чиқариш объектлари барпо қилинди. Ҳозир Тошкентда шаҳар аҳолисига бирон-бир нарса бериш бир ёқда турсин, унга катта зиён етказаетган 70 тадан кўпроқ корхона, омбор, базалар жойлаштирилган.

Энг ачинарлиси шуки, биз шаҳарнинг ижтимоий инфраструктурасини барпо этишда «қолдиқ» принципига шу пайтгача ҳам барҳам берганимиз йўқ. Мутахассисларнинг ҳисоб-китобларига қараганда, Тошкент шаҳрини ижтимоий жиҳатдан ободонлаштириш учун ҳар бир ходим ҳисобига унинг оиласи ва социал, маданий-маиший тўла таъминланишини эътиборга олганда (уй-жой, касалхона ва поликлиника, болалар боғчаси ва мактаблар, шаҳар транспорти, савдо ва маданий-маиший хизмат ва ҳоказолар учун) 20 минг сўм сарфланиши керак. Демак, министрлик ёки идора бўлғуси корхонанинг қурилиш майдончасига биринчи қозикни қоқишдан аввал шу мақсадлар учун қилинадиган ҳамма чиқимларни қоплайдиган миқдордаги пулни шаҳар ижрокоми ҳисобига ўтказиб қўйиши керак. Аммо тегишли иттифоқ идоралари шу мақсадлар учун қилинадиган чиқимларнинг кўп қисмини қоплаганлари йўқ, бунинг учун улардан ҳеч ким тузукроқ талаб ҳам қилгани йўқ.

Бунинг устига, кейинги беш йилликлар мобайнида ижтимоий соҳанинг зарарига ишлаб чиқариш қурилиши учун капитал маблағлар улушини кўпайтиришдек номақбул тенденция сезилмоқда...

Бу – ҳаммамизга алам қиладиган кулфатдир. Бу собиқ ва ҳозирги раҳбарларнинг тошкентликлар олдидаги, бутун халқ олдидаги бевосита ай-

бидир. Пойтахтда қанчадан-қанча министрлар, депутатлар, Марказий Комитетнинг аъзолари бор, шу залнинг ўзида қанчадан-қанча мансабдор шахслар ўтиришибди. Модомики, шундай экан, одамлар биздан, хўш, илгари қаерда эдингиз, бундай расвогарчиликка нега йўл қўйдингиз? Нега Тошкентнинг қиёфасини хатарли равишда бузишгача, уни беўхшов ва ҳатто одамларнинг яшаши учун ноқулай ҳолга келтириб қўйишга йўл қўйдингиз? — деб сўрашга ҳақдирлар. Биз ҳақиқий турмушнинг ўзидан келиб чиққан мана шу қийин саволларга тўппа-тўғри ва ҳалол жавоб қайтаришимиз керак. Энг муҳими эса, халқ манфаатларига зид бўлган мана шундай иллатни жуда қатъият билан, жуда шафқатсизлик билан, бутун кучни сарфлаб, зўр бериб тугатишимиз лозим.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг «Тошкент шаҳри аҳолисининг ҳаёт таъминотини тубдан яхшилаш ва шаҳарнинг тарихий районларини таъмирлашни жадаллаштириш юзасидан 1991 — 1995 йилларга мўлжалланган биринчи навбатдаги чора-тадбирлар тўғрисида»ги қарори айни шу мақсадга қаратилган. Илгари одамларнинг ҳаётий манфаатларига дахлдор муҳим масалалар ҳаммадан пинҳон тутилиб тайёрланар ва қабул қилинар эди, жамоатчилик фикри эса ҳисобга олиниши бир ёқда турсин, ҳатто бутунлай писанд қилинмас эди. Ўша яроқсиз одатдан фарқли ўлароқ, бу ҳужжат мутахассислар, олимлар, маҳалларнинг фаоллари билан биргаликда, матбуотда батафсил муҳокама қилинди. Шу сабабли унинг мазмунини гапириб ўтиришимга ҳожат йўқ. Фақат баъзи бир принципиал масалаларга тўхталиб ўтаман.

Биринчидан, Тошкентда ишлаб чиқариш қурилишини кескин қисқартириш тўғрисида қарор қабул

қилинди. Фақат истеъмол моллари ишлаб чиқарадиган ёки аҳолига хизмат кўрсатадиган корхона ва ташкилотлар учунгина истисно қилиниши кўзда тутилган. Аммо бундай ҳолларда ҳам Ўзбекистон ССР Министрлар Совети Президиумининг махсус қарори талаб қилинади. Шу пайтгача барпо этилган ва ишлаб турган объектларни ҳам суриштириб кўришимиз, уларда тартиб ўрнатишимиз керак. Шаҳарга керак бўлмаган, унга зиён етказаётган корхоналар, ташкилотлар, базалар ва омборларни ёпиш, соҳасини ўзгартириш ва Тошкент, эҳтимолки область ташқарисига кўчириш кўзда тутилмоқда. Аҳолининг механик тарзда кўпайишини тўхтатиш учун шаҳарда прописка қилиш чекланади. Зарур ҳолатларда унга Тошкент шаҳар ижроия комитетининг фармойиши билангина йўл қўйилади. Фаоллар йиғилишининг қатнашчилари, шаҳарнинг кенг жамоатчилиги ноилложликдан кўрилаяётган, аммо мана шу зарур чораларга қўшилишларига аминман.

Иккинчидан, уй-жой қурилиши суръатларини камайтирмай, балки жадал ошириб, янги уй-жой мавзеларида ҳам, шунингдек, шаҳарнинг Эски шаҳар қисмида ҳам уларнинг ўзига хос хусусиятларини эътиборга олиб, бутун ижтимоий инфраструктурани комплекс ривожлантиришга алоҳида эътибор берилиши лозим. Замонавий шаҳарда, айниқса, Тошкент каби азим шаҳарда яшаш шунчаки истиқомат қилишни билдирмайди. Ҳар бир оила учун алоҳида квартира ёки шахсий уй бўлиши зарур. Яқин ўн йил ичида бу вазифани тўла-тўқис ҳал этишга сабот билан интилаверамиз. Аммо шу билан бирга уй яқинида ҳовузи бўлган кўкаламзорлаштирилган мўъжаз болалар боғча ва яслилари, мактаб ҳамда кенг синфхоналари ва жиҳозланган кабинет-

лари бўлган ҳунар-техника билим юрти, транспорт йўллари ва чорраҳалар ёнида қулай жойлашган магазин ва савдо марказлари, бозорлар, маиший хизмат корхоналари, типовой поликлиника ва касалхоналар, маданият муассасалари, кинотеатрлар, кутубхоналар, оммавий истироҳат жойлари ҳам бўлиши зарур.

Яқин икки-уч йил ичида шаҳарда қуришга улгурилмай қолган социал-маданий-маиший объектларни барпо этиш, келгусида эса масалага нокомплекс ёндашув тушунчасининг ўзини истисно этиш керак. Шу йўл билангина биз йиғилиб қолган муаммоларни ҳал эта оламиз, бу муаммолар улғайиб кетмаслигига, янги муаммолар пайдо бўлмаслигига эришамиз. Бунинг учун планлаштирувчи, таъминотчи идоралар, лойиҳа ва қурилиш ташкилотлари, халқ депутатлари, район ва шаҳар советлари шахсан жавобгардирлар. Чунки одамларнинг ҳаёт таъминоти масалалари — ижтимоий ва иқтисодий масалалар бўлиб қолмай, аввало сиёсий масалалардир.

Шаҳарнинг меъморий қиёфасини, анъанавий турмуш тарзини ва маҳаллалараро алоқаларни сақлаб қолиб, унинг тарихан таркиб топган қисмини тубдан таъмирлаш ва ободонлаштириш — жуда муҳим вазифадир. Биз туб тошкентликлар олдида қарздормиз, уларнинг ота-боболари шахримизни бунёд этганлар, қурганлар ва ободонлаштирганлар, уларнинг ўғил-қизлари эса ҳаёт таъминотининг энг оддий шароитларидан ҳам маҳрум қилиб қўйилди. Октябрь, Собир Раҳимов, Киров районларидаги ис-талган ўзбек хонадонига кириш, бу районларда 600 минг киши яшаб турибди, хонадонлар урушдан аввал қурилган бўлиб, шу қадар путурдан кетиб қолганки, уларни ремонт қилиб ҳам бўлмайди (бизда 2 миллион

квадрат метрга яқин мана шундай уйлар бор). Бу хонадонларда марказий иситиш системаси, водопровод, газ ва канализация йўқ, икки-уч хонада бир неча оила яшаб турибди, киши бошига 2—3 квадрат метр тураржой тўғри келади. Агар Тошкентда ўрта ҳисобда киши бошига 14,2 квадрат метр тураржой тўғри келса, эски шаҳар қисмида бундан икки баробар кам. Қарийб 7 минг оила шундай яшамоқдаки, ҳар бир оила аъзосига салкам 5 метрдан камроқ сахн тўғри келади. Бу — энг оддий ҳаёт таъминоти шартларига ҳам яқинлашмайди. Бу одамларнинг чидамлилиги, саховати ва мардлигига, шу қийинчиликларнинг ҳаммасига бардош бераётганлигига фақат таҳсин ўқимоқ керак.

Аҳволни жуда зудлик билан, жуда шошилиш тарзда тузатиб олиш керак. Қарорда бундай оилалар уй-жой билан навбатдан ташқари ва кечи билан 1992 йилгача таъминланиши кераклиги кўзда тутилган эди. Улуғ Ватан урушининг ногиронлари ва қатнашчиларига ҳамда уларга тенглаштирилган имтиёзли шахсларга, қаҳрамон оналарга ҳам шундай ёндашиш лозим. Уларнинг уй-жой шароитларини биринчи галда яхшилаш ҳақида район ижроия комитетлари, Тошкент шаҳар ижроия комитети доимий ғамхўрлик қилишлари керак. Шаҳар, область партия комитетлари ва Марказий Комитет мана шу жуда ўткир ижтимоий-сиёсий муаммонинг ҳал этилишини қаттиқ назорат қилиб туришлари зарур.

Шаҳарнинг тарихан таркиб топган эски қисми ҳақида батафсилроқ гапириладиган бўлса, биз туб тошкентликлардан бўлган қарзимизни тўлашимиз, уларга нисбатан ижтимоий адолатни тиклашимиз кераклигини тўғридан-тўғри айтмоқ керак.

Аввало, шу районларнинг аҳолисига замонавий шароитларга монанд нормал уй-жой, маиший хизмат, ижтимоий соҳани яратиб беришимиз зарур. Бу муаммоларни жўн ва юзаки ҳал этиб бўлмайди.

Шаҳар аҳолиси эски районларни бузиб ташлаб, шу жойларда бир-бирига ўхшаш типовой микрорайонлар қурилаётганига қарши ҳаққоний эътироз билдирмоқда. Бундай микрорайонларни арзонроқ ва тезроқ қуриш мумкин, албатта, аммо бундай арзонлик ва тезлик шаҳар ва халқ учун ҳаддан ташқари қимматга тушмоқда. Азим шаҳримизнинг тарихан таркиб топган ва бетакрор қиёфаси йўқолиб бормоқда, маҳаллаларнинг асрий алоқалари ва анъаналари барбод бўлмоқда. Биз бундай қила олмаймиз ва бундай қилишга ҳаққимиз йўқ. Аксинча, Эски шаҳар аҳолисининг, маҳалла жамоатчилигининг халқ меъморчилигини, яхши қўшничилик, ўзаро ёрдам, ободончилик муаммоларини биргаликда ҳал этишдек ажойиб асрий анъаналарини сақлаб қолиш ва кўпайтириш муддаосини ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш керак. Биз ўз территориясини ўз кучи билан обод қилиб, кўкаламзорлаштираётган, кексаларнинг дам олиши учун маҳалла марказлари ва чойхоналар, болалар учун майдончалар барпо этаётган маҳаллаларнинг аҳолисидан астойдил миннатдормиз.

Ўтмишнинг тарихий ва меъморчилик ёдгорликларини шаҳар муассасалари эмас, балки аҳоли ўз ташаббуси билан сақлаб қолаётганлиги маҳаллий маъмурлар учун, ҳаммамиз учун катта таънадир. **Масалан, Чигатой аҳолиси меъморчиликнинг тарихий ва архитектура ёдгорлиги бўлган эски маҷитни қайта тиклаб, бу соҳада ибрат кўрсатди. Жуда тўғри иш қилинди. Агар шундай ватанпарвар ва жонкуярлар бўлмаганида, биз ўтмишни**

аллақачон унутиб юборган бўлар эдик, ҳолбуки, айрим кимсалар зўр бериб бизни ўтмишни унутишга даъват этмоқдалар. Яқинда ўзининг 2000 йиллигини нишонлаган Тошкент аҳолиси шаҳар ўз тарихини қаердан бошлаганини билмаслиги, унинг шонли кўп асрлик тараққиёти шоҳидлари бўлмиш архитектура даврлари қаерда сақланиб қолганини била олмаганликлари каби ғаройиб факт ҳаммамизга жуда катта таънадир. Ҳамма нарсани пул билан ўлчайдиган амалиётчилар пойтахтимизнинг юбилейи шарафига ёдгорлик тоши қўймоқчи бўлганликлари бизни оз бўлмаса уялтириб қўйди деди.

Ҳолбуки, ҳамма нарса ҳам бир лаҳзалик амалий манфаат билан ўлчанмайди. Шаҳар программасини амалга ошириш чоғида ўтмиш ёдгорликларини сақлаб қолиш ва таъмирлашга жуда эҳтиёткорлик ва меҳр-муҳаббат билан қараш керак.

Ҳозир шаҳарда республика ва маҳаллий аҳамиятга молик икки юзтадан кўпроқ меъморчилик ёдгорлиги бор. Мабодо биз улардан лоақал биттасини қўлдан берсак, авлодлар бизни кечирмайди. Шу муносабат билан Улуғбек даврига мансуб ёдгорлик — Зангиота мақбарасининг қисматини эслатиб ўтмоқчиман. Бутун дунё аҳли 1994 йилда Улуғбекнинг 500 йиллик юбилейини нишонлайди. Бир неча йил муқаддам таъмирлаш лойиҳасига кўра унинг равоқидаги тошлар битталаб кўчириб олинди, кошинлари тўдалаб уйиб қўйилди ва аста-секин ташиб кетила бошланди, ёдгорлик эса тикланмай қолиб кетди. Бундай ваҳшийликка тоқат қилиб бўлмайди. Шаҳарни ривожлантириш доирасида «Маданий ва меъморчилик ёдгорликлари» деган программани ишлаб чиқиш, бунинг учун махсус жамоат фондиди вужудга келтириш керак.

Эски шаҳарни ижтимоий жиҳатдан қайта қуришда анъаналарни сақлаб қолиш билан бирга қурилиш ва ободончиликнинг бутунлай янги сифат даражасини таъминлаш йўли танлаб олинганлиги жуда тўғри бўлган. Шаҳарнинг тарихан таркиб топган районларида нормал уй-жой соҳасини замонавий фан-техника даражасида шакллантириш вазифаси қўйилган. Бу эса таъмирландиган ҳар бир район аҳолисининг кўпчилик қисмини шу райондаги янги қуриладиган жойларга кўчириб жойлаштириш, таркиб топган ижтимоий-демографик структурани, маҳаллий уй-жой тузилмаларини, кўп укладли оилаларни битта ҳовли теграсида жойлаштириш принципларини сақлаб қолиш имконини беради.

Шу районларда яшаб турган кишиларнинг интилишларини тушунмоқ керак, улар неча ўн йиллардан бери шу ерда яшайдилар ва истиқомат жойини ўзгартирилари келмайди. Улар кўпинча янги квартиралар ажратишни эмас, мавжуд уй-жойни сақлаб қолишни, яшаш учун энг оддий қулайликларни яратиб беришни илтимос қиладилар. Оиланинг кам қаватли уй-жой биноларида, асрлар давомида сигналган қулай маҳалла марказлари теварагида яшаш тарзи аҳолига маъқул. Биз жамоатчилик фикри билан ҳисоблашишга, халқ анъаналарини эҳтиёт қилиб асрашга бурчлимиз.

Ўртага қўйилган вазифа зудлик билан ҳал қилиниши керак. Тошкент шаҳар ижроия комитети янги ташкил этилган «Тошкент — тикланиш» давлат-кооператив қурилиш бирлашмасини тезроқ малакали кадрлар билан мустаҳкамлаши, зарур техника ва моддий ресурслар билан таъминлаши, шу тариқа шаҳарнинг тарихан таркиб топган районларини таъ-

мирлаш ва қуриш, тажриба учун «Шаҳристон» маҳалласини барпо этиш юзасидан ўз зиммасига юклатилган вазифани бажаришга тезроқ киришишига имкон бериши зарур.

Олдимизда катта вазифалар турибди, қилинадиган ишлар кўп. Шаҳар хўжалигининг ва қурилиш конвейерининг ҳамма бўғинларида жуда қаттиқ ва қатъий интизом — план, ижро, меҳнат интизоми йўлга қўйилган тақдирдагина бу вазифаларни уддалаш мумкин. Бунинг учун раҳбарлардан қаттиқ жавобгарлик талаб қилинади. Энг муҳим иш — уй-жой қурилишидаги узилишлар бизда шундай интизом етишмаётганини кўрсатиб турибди. Ҳозирги беш йиллик бошланганидан буён бирон йилда ҳам шаҳарда уй-жой қурилишининг белгиланган ҳажмлари бажарилгани йўқ. Уй-жой программасининг топшириқларигина эмас, уй-жойларни фойдаланиш учун топшириш йиллик планлари ҳам бажарилмаяпти. Тўрт йил мобайнида 514 минг квадрат метрдан кўпроқ уй-жой биноси қуриб битказилмади. Республика Олий Совети тасдиқлаб берган уй-жой программасига нисбатан эса 1,5 миллион квадрат метр уй-жой берилмади.

Бундаги асосий сабаблар — республика Госнаби моддий-техника таъминоти масалаларини қониқарсиз ҳал этганлигидан, Тошкент область ижроия комитети ер ажратиб бериш масаласини ўз вақтида ҳал этмаганлигидан, «Ўзбекэнерго» ишлаб чиқариш бирлашмаси томонидан иссиқлик таъминоти манбаларини ривожлантиришда орқада қолинганлигидан, Ўзбекистон ССР Госплани капитал маблағларни ва моддий ресурсларни планлаштиришда коммунал тармоқ объектлари қурилишига ҳали ҳам қолган-қутган маблағларни бериш принциpidан возкечмаётганлигидан, «Главташкентстрой» ўзининг

ишлаб чиқариш базасини ривожлантиришда оқсоқ бўлиб қолаётганлигидан иборат.

Аmmo бу сабаблар қурилиш программасининг ба-жарилиши устидан назоратсизликка йўл қўйган Тошкент шаҳар партия комитетини, шаҳар ижроия комитетини, район партия ва ижроия комитетларини мутлақо оқлай олмайди.

Вазифа ниҳоятда қаттиқ ва аниқ-равшан қилиб белгиланмоқда: йўл қўйилган қолақлик ўрни тўлдирилсин, 1990 йилда илгари битмай қолган тураржой бинолари ва социал-маданий-маиший объектлар фойдаланишга топширилсин ҳамда уй-жой програм-масига мувофиқ янги марраларга — йилига 1,3—1,5 миллион квадрат метр уй-жой қуришдан иборат марраларга эришилсин. Бунга алоқадор барча кадр-лар одамларни яшаш шароити билан таъминлаш учун шахсан масъулиятни ҳис этишлари ва улар мазкур вазифани ё ҳал этишлари, ёки бу ишдан кетишлари керак, деган оддий ҳақиқатни тушунишлари лозим.

Биз қандай оператив ва истиқбол планларини иш-лаб чиқмайлик, ана шу мақсадлар учун қандай қўшимча воситалар ва ресурслар ажратмайлик, агар уй-жойларни ҳисобга олиш ва тақсимлашда қаттиқ, сўзсиз амал қилинадиган тартиб ўрнатмасак, бу му-аммони ҳал эта олмаймиз. Биз мазкур масалаларда ижтимоий адолат бирор марта ҳам бузилишига йўл қўя олмаймиз ва бунга ҳаққимиз ҳам йўқ.

Текширув шуни кўрсатдики, Тошкентда 1990 йил бошида текшириб чиқилган етти мингдан ортиқ уй-жойларнинг деярли учдан бир қисмида қонун-қоида-ни турли хилда бузиш ҳоллари аниқланган. 1700 дан ортиқ квартира бўшагани, салкам 160 квартира ўзбо-шимчалик билан эгаллаб олингани аниқланди. Ай-рим квартиралар узоқ вақт бўш турган.

Ана шу ва бошқа фактлар муҳтожларни уй-жой билан таъминлашдаги кескинликнинг юмшатилиши учун резервлар мавжуд эканидан далолат беради. Гап энг аввало квартира эгаларининг аксарият қисми ортиқча тураржой майдонига эга эканлиги тўғрисида бормоқда. Бугунги кунда шаҳар ижроия комитетида ортиқча уй-жой майдонлари тўғрисидаги аниқ ҳисоб-китоб йўқлигини дангал айтиш керак. Қўшимча квартира ҳақининг миқдори — йилига қарийб 700 минг сўм — чинакам ҳолатни акс эттирмайди. Бу шаҳардаги бутун тураржой фондиди пухта ҳужжатлаштириш зарурлигини яна бир бор тасдиқлайди. Мазкур жараён тегишли хизматлар томонидан депутатларнинг ва кенг жамоатчиликнинг фаол иштирокида амалга оширилиши керак.

Мени тўғри тушунишингизни сўрайман: биз ҳеч кимнинг манфаатларини, агар улар қонун асосида қондирилаётган бўлса, камситмоқчи эмасмиз. Лекин шаҳар маъмурлари давр руҳига амал қилиб, мурасага келиш имкониятларини қидириб топишлари керак. Айтиайлик, ҳар бир районнинг энг обод жойларида каттароқ уй-жой майдонига алмаштириш учун бир ва икки хонали яхшилаб пардозланган ва лойиҳалаштирилган квартиралари бўлган кам қаватли ёш уйларни қуриш билан мурасага келиш мумкин. Бу асосан кекса кишиларга таалуқли бўлганлиги туфайли мазкур уйларда озиқ-овқат магазинларини ҳам, чоғроқ парҳез таомлар ошхонасини ҳам, Соғлиқни сақлаш министрлигининг социал-таъминот бўлими билан биргаликда медицина пункти ва социал ёрдам хизматини ҳам жойлаштириш мақсадга мувофиқ бўлур эди. Ўйлайманки, ўшанда кам хонали квартираларга алмашиш жараёни мушкулликлар-

сиз ўтган, шаҳар эса қўшимча равишда минглаб квадрат метр уй-жойга эга бўлган бўлур эди.

Ортиқча тураржой майдонига имтиёзларнинг қонунийлиги муаммоси ҳам ана шу масала билан чамбарчас боғлиқдир. Ҳозирги кунда шаҳарда 175 минг киши ана шундай имтиёзлардан фойдаланмоқда. Бунда ҳам биз ҳеч кимнинг қонуний ҳуқуқларини камситмоқчи эмасмиз. Халқ депутатлари съездининг имтиёзлар комиссияси мезонларига амал қилиб, бундай имтиёзларни пухта кўриб чиқиш лозим: бунда суиистеъмолликлар ва бузилишлар йўқмикан. Шубҳасиз, мазкур масалалар жамоат фикрини ҳисобга олиб, шаҳарнинг ваколатли органлари томонидан кўриб чиқилиши даркор.

Ва ниҳоят, ҳужжатлаштириш шунинг учун ҳам керакки, уй-жойларга табақалаштирилган тарзда ҳақ тўлашни — унинг қаерда жойлашганига, қурилиш типига, қулайликлари даражасига қараб ҳақ тўлашнинг жорий этилиши тўғрисидаги асосли таклифларни ишлаб чиқиш лозим.

Шаҳарнинг марказида фишт уйда турувчилар Юнусобод ёки Сергелида панель уйларда турувчиларга қараганда уй ҳақини қимматроқ тўласалар адолатли бўларди, деб ўйлайман. Мазкур масалаларни шаҳарнинг нуфузли идоралари узил-кесил ҳал этишлари керак. Лекин бу масалалар шаҳар партия комитети ва шаҳар ижроия комитети томонидан ўрганилиб, шу хусусда таклифлар ишлаб чиқилиши лозим.

Шаҳар хўжалиги бюджетини тўлдиришнинг яна бир манбаи ҳақида. Гап эгаллаб турилган давлат квартираларини сотиб олиш ҳуқуқи тўғрисида бормоқда. Ҳозирча бу тажриба шаҳарда жуда журъатсизлик билан жорий этилмоқда. Йил бошигача жами

546 минг сўмлик 102 та квартира сотилган. Ана шу маблағлар янги уй-жойларни қуришга сарфланади. Квартирани хусусий мулк қилиб, сотиб олишни истовчилар анча кўп. Дастлабки тажрибани ўрганиш, унинг асосида найрангбозлик ва суиистеъмолларга барҳам берувчи чора-тадбирларни ишлаб чиқиш ҳамда шаҳар бюджетининг ана шу қўшимча манбаидан кенг фойдаланиш зарур.

Тошкент маъмурий марказининг меъморий шакллантирилиши янгича ёндашувларни тақозо этади. Бунда яхши ғоялар, ажойиб ижодий ечимлар оз эмас, ўтмишдаги ортиқчаликларга қарши кураш авж олдирилиб юборилган пайтда биз булардан уяла бошладик. Ҳолбуки, масалан, ғаройиб саройи, бениҳоя кенг майдони бўлган «Халқлар дўстлиги» комплекси сингари ажойиб архитектура ансамллари бизнинг умуммиллий бойлигимиз-ку. Бундай ёдгорликлар шаҳарда оз эмас.

Шу билан бирга, шаҳарнинг Абай, Фурқат, Навоий, Ўзбекистон деб аталган марказий кўча ва проспектлари беш йилдан ортиқ вақтдан буён тугалланмаган, ярим хароба ҳолда туришига тоқат қилиб бўлмайди. Теварак-атрофда вайрона кулбалар ҳали кўп бўлган бир пайтда ЛКСМ Марказий Комитети, Ўзбекистон Касаба союзлари республика кенгаши, коллектив фойдаланишдаги Ҳисоблаш маркази, Горький номидаги театр биноларининг ва бошқа иншоотларнинг қимматга тушадиган дабдабали лойиҳалари керакми, деб баҳслашиш мумкин. Умуман, табиий иқлим шароитини, зилзилабардошликни, турмуш ва уй-рўзғор юритишнинг анъанавий тарзини ҳисобга олиб, шаҳарда осмонўпар қурилишлар ва бундай қурилишларнинг ҳажми мақсадга мувофиқлигини ўрганиш зарур. Бу мутахассисларнинг

иши. Бироқ биноларга ва марказлар қурилишига неча ўн миллион сўм сарфлаб, уларнинг қурилишини тўхтатиб қўйиб, вайрон бўлишга маҳкум этиш — бу бориб турган хўжасизлик, халқ пулини шамолга со-
вуришдир, деб қатъий айтиш мумкин.

Лойиҳа ечимлари танқидий нуқтаи назардан кўриб чиқилгач, бу борадаги ишлар яна йўлга қўйилиши керак. Модомики, гап замонавий архитектура ютуқ-лари асосида, неча асрларга етадиган қилиб қурилаётган ва ўзбек халқининг шаҳарсозликдаги ажойиб асрий анъаналарини давом этириб, ривожлантиришга қаратилган бинолар тўғрисида бораётган экан, биз буни ана шу масъулиятли ишни амалга оширадиган қурувчилар, меъморлар, ҳайкалтарошларнинг истеъ-
доди ва ижодий ёндашуви билан боғлаймиз.

Бунда ана шу муаммоларни ҳал этиш ва истеъ-
додли кучларни жипслаштириш, номи энг яхши меъ-
морчилик ва шаҳарсозлик ечимлари лойиҳалари билан боғлиқ бўлган, Ўзбекистон пойтахтининг бу-
гунги куни ва келажаги тўғрисида сидқидилдан қай-
ғураётган кишиларнинг барчасини фаол меҳнатга қайтариш айниқса муҳимдир.

Шу ҳақда гапирар эканмиз, ҳозирги кунда ҳам ўзининг бепарволиги, ишни ташкил эта билмасли-
гини турғунлик йилларига тақаб, ўзини оқлашга ури-
наётган раҳбарлар ҳам борлигини таъкидлаш керак. Кейинги вақтда раҳбарлик лавозимига кўтарилган баъзи бировлар 10—15 йиллик фактларни кавлаш-
тириб, ўз ўтмишдошларининг номини булғаб (бу ўтмишдошлар кўпинча бу кишиларга жавоб берол-
майдилар ёки ўзларини ҳимоя қила олмайдилар) ал-
батта қоралашга интилиб, ўзларини қаҳрамон қилиб кўрсатишга, шу тариқа ишга садоқатларини намо-
йиш қилишга уринмоқдалар. Ўйлайманки, бундай

одамлар узоққа боролмайди. Раҳбарлик ҳуқуқини ҳар қуни амалий иш билан исботлаш керак.

Тошкент – студентлар шаҳри. Шунинг учун ҳам бу ерда бирорта ҳам муаммони ёшларнинг манфаатларини ҳисобга олмай, уларга ўқиш, баркамоллик ҳамда бўш вақтларини ўтказишлари учун барча шароитларни яратиб бермасдан ҳал этиб бўлмайди. Булар миллат келажаги, халқимиз келажагидир. Республикамизнинг бугунги ва эртанги тақдири ёш авлоднинг касб маҳорати, интеллектуал даражаси, маънавий тараққиёти, жисмоний соғломлигига боғлиқ. Ана шу мақсад йўлида биз тежашга на маънавий, истасангиз, на оталик ҳаққимиз йўқ. Бу ҳақда биринчи марта гапирилаётгани йўқ, ёшларни ўқитиш ва тарбиялаш учун маблағни, шу жумладан, валютани ҳам аямаслик керак. Истеъдодли йигит ва қизлар мамлакатимизнинг йирик илмий марказларида ва чет элларда таълим олиб, малака ошириш имконига эга бўлсинлар.

Аmmo энг аввало болалар боғчасидан бошлаб олий мактабларимиз, техникумлар, ҳунар-техника билим юртларимизда, мактабларимизда барча зарур шароитни яратмоқ керак.

Кейинги вақтларда республика пойтахтидаги ўқув юртлари ва студентлар ётоқхоналарида етишмовчиликлар ҳамда муҳтожликлар тўғрисида кўп гаплар айтилди ва ёзилди. Такрорлаб ўтирмайман. Мазкур масалаларда «қолдиқ» принципи, айниқса, зарарли эканини таъкидламоқчиман. Чунки бу принцип ҳар бир халқ учун энг қимматли нарсага – келажакка болта уради. Халқ таълими министрлигининг раҳбарлари, олий мактабларнинг ректорлари ҳар бир ўқув корпусида, ҳар бир ётоқхонада ўқиш ва дам олиш шароитлари учун шахсан жавобгардир.

Бу борада аниқ чора-тадбирлар комплекси ишлаб чиқиб, амалга оширила бошланди. 49 та студентлар ётоқхонасида қарийб 4 миллион сўм сарфлаб капитал ремонт қилинди. Бу эса 1988 йилдагига нисбатан тўрт баробар кўпдир. Қатор олий мактабларда имтиёзли овқатланиш жорий этилди. Ётоқхоналар етишмаслиги туфайли хусусий квартираларда яшашга мажбур бўлаётган студентларга январь ойидан харажатларни қоплаш учун пул тўлана бошланди.

Аммо буларнинг ҳаммаси дастлабки қадамлар бўлиб, асосий муаммоларни ҳал этмайди. Халқ таълими бутун системасини ва унинг моддий базасини тубдан қайта қуриш талаб қилинади. Республика ҳукумати Тошкент шаҳар ижроия комитети, Халқ таълими министрлиги ёшларни ўқиш, дам олиш, маданият ва спорт билан шуғулланиш учун зарур шароитлар билан таъминлайдиган тармоқ программасини ишлаб чиқсинлар. Компартия Марказий Комитети бу муаммони алоҳида назорат остига олади.

Катта шаҳар ҳаёти — бу фақат уй-жой ва социал, маданий-маиший объектлар, деган маънони билдирмайди. Бу мураккаб, кўп планли шаҳар ҳўжалигидир, одамларнинг яхши кайфияти ва саломатлиги унинг аниқ-пухта ва бир маромда ишлашига боғлиқ.

Шаҳарнинг коммунал инфраструктураси кўп йиллар мобайнида «қолдиқ» принципи асосида шаклланди. Янги қудратли корхоналар, янги уй-жой квартиралари ишлаб турган инженерлик коммуникациялари, энергия, иссиқлик сув, газ таъминоти манбалари, мавжуд канализация ва транспорт тармоқларини кенгайтирмай туриб қурилаверди. Шаҳар маъмурларининг бепарволигидан ҳар бир киши шаҳар ҳўжалигига камроқ ҳисса қўшиб, ўзининг маҳ-

камачилик манфаатлари йўлида кўпроқ «юлиб қолишга» интилади.

Бундай талон-тарожлик натижасида шаҳарнинг асосий ҳаётий муҳим манбалари энергия инқирози ёқасига келиб қолди. Узилишларга йўл қўймаслик учун фавқулодда чора-тадбирлар кўриш лозим. Шунинг учун ҳам Министрлар Совети, Давлат план комитети, тегишли министрлик ва идоралар қабул қилинган қарорни шаҳар хўжалигини тубдан таъмирлашга қаратилган катта тадбирлар билан шошилиш тартибда тўлдиришлари, ҳар қандай тасодифларга барҳам бериш мақсадида мустаҳкам асосларни ва манбаларни яратишлари зарур.

Республика Давлат план комитети ва Молия министрлиги томонидан Тошкент шаҳрини ўз вақтида материаллар ва маблағ билан таъминлаш ҳамда ремонт-қурилиш ташкилотларини машина ва механизмлар билан жиҳозлаш масаласига доимий эътибор қаратилиши лозим.

Транспорт хизмати ва йўл қурилиши энг танг жойлардан биридир. Ёғиб ўтган қорлар шуни кўрсатдики, биздаги транспорт оқими томирда қон қуюлиб қолганидек, унинг нормал ишлашини таъминламаяпти. Транспорт хизматлари ва йўл қурилиши тубдан таъмирланиб, янгиланиши керак. Аммо тирноқни этдан ажратиб бўлмайди. Бу, айниқса, пойтахтимизнинг Эски шаҳар қисмига тааллуққидир. Бу ерда таркиб топган уйлар жойлашини ва асосий кўчалар йўналишини сақлаб қолиш зарур. Ана шу ва бошқа масалаларда бирорта ҳам қарор маҳалла комитетларининг фикри ва розилигини инобатга олмасдан туриб қабул қилинмаслиги керак.

Кескин тус олган экология муаммосини ҳал этишда жамоатчиликнинг роли янада ошиб бормоқда. У

шаҳар нормал ичимлик суви ва соф ҳаводан маҳрум бўлиши мумкин, деб тўғри бонг урмоқда.

Чирчиқда жуда катта химия комплекси қурилиши тўғрисида хато қарор қабул қилиниши ўнглаб бўлмас зарар келтирмоқда. Бу билан шаҳар ҳавосини ўзимиз булғамоқдамиз.

Бу масалаларни ҳал этиш, ҳал этганда ҳам тубдан ҳал этиш зарур. Бу ерда чала-чулпа тадбирлар ярамайди. Сув ва ҳаво ҳавзаларини булғовчи асосий иншоотларни шаҳарнинг тураржой зоналаридан ташқарига олиб чиқиб кетиш тўғрисида қарорда белгиланган чора-тадбирларнинг сўзсиз бажарилишини таъминлаш зарур. Чарм-мўйна заводи, СССР Рангли металлургия министрлигининг металлга дастлабки ишлов берадиган ва иккиламчи алюминий эритадиган цехи, айрим автомобиль корхоналари ва базалар шулар жумласидандир. Табиатни муҳофаза қилувчи, санитария хизматлари шаҳардаги барча корхоналарни экология жиҳатидан ҳужжатлаштириш, тозалаш иншоотларига, чиқитсиз технологияларга доир мукамал чора-тадбирларни аниқлаш, тегишли протоколлар муддатини белгилаш ва имзолаш ишларини янада кенгроқ олиб боришлари лозим. Қабул қилинган мажбуриятларни бажармаган тақдирда бундай корхоналар сўзсиз тўхтатилиб, ёпиб қўйилади ва бошқа ихтисосга ўтказилади. Авиация бирлашмасининг зарарли оқавалари метрога тушиб, «Чкалов» станциясини икки ойча ишдан чиқаргани каби ҳолларга мутлақо йўл қўйиб бўлмайди. Биз одамлар саломатлигини, болаларимизнинг келажагини хавф остига қолдиришга ҳаққимиз йўқ. Шаҳарда турмуш шароити соғлом ва хавфсиз бўлиши керак. Мазкур масалаларда жамоатчиликнинг фаоллигини ҳар жиҳатдан маъқуллаш зарур. Жамоатчиликнинг соғлом, холис

ва талабчан гражданилик позициясигина кўпгина ўзбошимча маъмурларни ҳозирги ва келажак авлодга қимматга тушаётган қарорларни ўйламасдан қабул қилишдан тўхтатиб қолиши мумкин.

Катта шаҳарнинг нормал турмушини аниқ-пухта озиқ-овқат таъминотисиз тасаввур қилиб бўлмайди. Магазинлар ва бозорлардаги аҳвол меҳнаткашларнинг, бутун Тошкент аҳлининг ҳақли равишда норозилигини туғдирмоқда. Агар аҳолини суг-гўшт маҳсулотлари билан таъминлашдаги узилишларни бир амаллаб тушунтириб бериш мумкин бўлса-да, жанубдаги шаҳримиз бозорларида мева ва сабзавотларнинг нархи Сибирь ҳамда Узоқ Шарқ даражасида эканлигини мутлақо оқлаб бўлмайди. Ўтган давр мобайнида шаҳар аҳли аҳолини мева-сабзавот маҳсулотлари билан таъминлаш ва уларнинг нархи борасидаги кескинлик бир қадар юмшаганлигини таъкидламоқда, лекин бу сира-сира қониқарли эмас.

Масалани бир қадар енгиллаштириш учун республика матлубот кооперацияси Тошкент шаҳрининг барча районларида мева-сабзавот бозорлари уюштирди, бундай бозорларда 30 минг тоннадан кўпроқ қишлоқ хўжалик маҳсулоти сотилди. Бундан ташқари, «Ўзбекбирлашув», шаҳардаги тегишли идораларнинг куч-ғайрати билан қишлоқ хўжалик маҳсулотларини келишилган нархларда сотадиган 53 та дўкон қисқа муддатда қурилиб, фойдаланишга топширилди. Мева ва сабзавотни сақлаш ва қайта ишлаш базасини мустаҳкамлаш учун катта тадбирлар кўрилмоқда. Хитой Халқ Республикасидан қўшимча тарзда картошка сотиб олинди.

Кунин-кеча республика ҳукумати шаҳарни озиқ-овқат билан таъминлашни яхшилаш тўғрисида маҳсус қарор қабул қилди. Вазиятни тубдан ўзгарти-

риш учун кенг миқёсли тадбирлар белгиланди. Республика пойтахти аҳолиси учун маҳсулот етказиб беришга тўла ихтисослашган хўжаликлар икки баробар кўпаяди. Бу Тошкент областидагина эмас, бошқа бир қанча областларга ҳам тааллуқлидир. Аммо, Тошкент ва пойтахт области ўртасидаги мустаҳкам ўзаро ҳамкорлик асосий омил бўлиб қолаверади. Бу фақат озиқ-овқат таъминоти, ер ажратиб беришгагина эмас, барча соҳаларга ҳам тааллуқлидир. Биз ҳаммамиз шаҳар областсиз, область эса шаҳарсиз яшай олмайди, деган оддий ҳақиқатни тушуниб олишимиз керак. Манфаатларни бир-бирига қарама-қарши қўйиш эмас, балки келишиб олинган ўзаро фойдали ҳамжиҳатлик областнинг ҳам, шаҳарнинг ҳам манфаатларига хизмат қилади. Кенгроқ маънода гапирадиган бўлсак, бу республиканинггина эмас, умуман бутун мамлакатнинг барча областлари ва минтақаларига дахлдордир.

Шаҳарликларга боғдорчилик-узумчилик учун ажратиб берилаётган участкаларнинг кўпайиб бораётгани озиқ-овқат таъминотини анча яхшилашга ва кишиларнинг бўш вақтини фойдали ишларга сарфлашга, одамларнинг саломатлигини мустаҳкамлашга хизмат қилади, участка олиш учун берилган аризаларнинг ҳаммаси шу йил қондирилиши керак.

Тошкент бўйича қабул қилинган қарорда белгиланган тадбирлар ҳар жиҳатидан тўла-тўқис ва кенг кўламли бўлиши билан бирга, улар молиявий ва моддий-техник таъминот жиҳатидан ҳам принципал янги ёндашувлар билан фарқ қилади. Илгари аввал беш йиллик ва йиллик планлар тасдиқланар, кейинчалик эса кимга нима қолган бўлса ўшани олади, деган қолдиқ принципига кўра, минтақалар ва программаларга ўша планларда белгиланган ре-

сурслар тақсимланар эди. Биз бундай усулдан воз кечдик.

Мазкур ҳолда биз бошқачароқ позициялардан ёндашдик. Мутахассислар ва жамоатчиликни жалб этиб, «фарёд кўтараётган» шаҳарларнинг муаммолари ва эҳтиёжларини ўрганиб таҳлил этдик. Дарҳақиқат, бу муаммоларни ҳал этишни нари суриб қўйиш мумкин эмас ва бу муаммоларни чалакамчатти, ямоқни ямагандек эмас, балки ўн йилликлар, асрларни мўлжаллаб тубдан, асосли тарзда ҳал этиш керак. Пойтахтимизнинг келажаги олдидаги бурч ва масъулиятимиз бизни шунга ундайди. Бутун республика аҳли шундай ёндашувни қўллаб-қувватлашига ва белгиланган программани амалга оширишда жуда фаол қатнашишига аминман. Ўзбекистоннинг ҳар бир граждани Тошкентни ўйлаб юраги ачишса, ўз пойтахти ҳақида ғамхўрлик қилса, она шаҳримиз билан фахрланса, пойтахтимизни бутун халқимиз, бутун республикамизнинг гўзаллиги ва ақл-заковатининг рамзига айлантиришни чин кўнгилдан истаса — ана шундагина бу иш муваффақиятли якунланади.

Бу ҳукумат, Давлат план комитети, Моддий-техника таъминоти давлат комитети, барча министрликлар ва идоралар зиммасига, область ва шаҳар партия ва совет органлари зиммасига алоҳида масъулият юклайди. Улар шаҳарни тубдан қайта қуришни таъминлаш учун барча молиявий ва моддий-техника ресурсларини қидириб топишлари шарт...

Қайта қуришни бошлаганимизда, биз олган ишонч ёрлиғининг муддати тугаб қолди. Ҳадеб ўтмишни танқид қилавериш даври, умумий ваъдалар бериш даври ўтиб кетмоқда. Амалий ишлар керак, ҳар бир киши ўз оиласи, қариндош-уруғлари тимсолида ҳаёти енгиллашаётганини ҳис этиши учун биринчи қадам-

лар, кичикроқ бўлса ҳам, аммо конкрет натижалар зарур...

Биз халқ билан маслаҳатлашмасдан, кабинетларда тўқиб чиқарилган республика халқ хўжалиги территориал ва тармоқ бошқаруви схемаларини қатъийан рад этамиз, бу схемалар амалга оширилиб, тараққиётимизга ғов бўлди. Бу борадаги кўп ишлар, жумладан, «Главташкентстрой»га дахлдор ишлар ҳозиргача бажарилган, буни сиз яхши биласиз. Фалоллар йиғилиши қатнашчиларига, республика жамоатчилигига шуни маълум қилиб қўймоқчиманки, яқинда Ўзбекистон Марказий Комитетида республика комиссиясининг хулосалари ва таклифлари кўриб чиқилди ҳамда Жиззах ва Сирдарё областларини илгариги чегараларида тиклаш мақсадга мувофиқ деб топилди.

Биз яқинда бўлажак Наврўз байрамини анъанавий байрам сифатида нишонлаш тўғрисидаги масалани муҳокама қилдик. Ҳар жиҳатдан диққат-этибор билан муҳокама қилдик, «қош қўяман деб, кўз чиқарилган», ўзбошимчалик билан зарарли, халққа бегона қарорлар қабул қилинган, анъаналаримиз, урф-одатларимизнинг асрий негизлари оёқ ости қилинган ўтмиш давр сабоқларини ҳисобга олдик.

Аввало, одамларнинг, бутун халқимизнинг кўпдан-кўп истак ва талабларини ҳисобга олиб, биз бу йил Наврўзни янгичасига, катта умумхалқ байрами сифатида тантана билан ўтказиш ҳақида қарор қабул қилдик.

1. 21 март ишланмайдиган кун, деб эълон қилинди.

2. Комиссиялар ҳозирнинг ўзидаёқ иш бошлаб юборди, мазкур комиссиялар ишига халқ учун жуда азиз ва севимли бўлган бу миллий байрамнинг ранго-

ранг, жўшқин ўтиши ва унга асрлар давомида орттирилган файз-тароватни бахшида этишга қодир бўлган жуда ҳурматли, жонкуяр кишилар жалб этилади.

Сиз бу масала хусусидаги ташаббусимизни қўллаб-қувватлайсиз, бу кунни кўп миллатли республикамизнинг пойтахти бўлган Тошкент аҳли бир ёқадан бош чиқариб байрам қилади ва уни иноқ байналмилал вазиятда, чин дилдан, самимият ва очиқ кўнгиллилик билан ўтказади, деб ўйлайман. Бу бизга кучларни янада жипслаштириш учун хизмат қилади, кучларни жипслаштириш эса ҳозир бизга ҳар қачонгидан кўра зарурдир. Бу — бугунги даврнинг қатъий даъватидир.

Яхши қўшничилик, иззат-икром, ўзаро ёрдам халқимизнинг жуда муқаддас анъаналаридан биридир. Муқаддас сўзини тилга олиб турганимиз маъқул. Биз ҳозир маҳалла ҳаётида, маҳалла жамоатчилигининг, гарчи баъзан кўзга чалинмаса-да, аммо қунт билан қилаётган жуда зарур ва муҳим фаолиятда тўла мужассам бўлаётган халқ анъаналарини асрашимиз ва кўпайтиришимиз керак.

Маҳалла аҳли ўз даҳалари ва районларини обод қилиб, муштарак эҳтиёжлар учун одамларни жипслаштириб, шодлик кунларида ҳам, ғам-ғуссада ҳам бир-бирига мадад беришдек анъаналарни қўллаб-қувватлаб, оиладаги жанжаллар ва бошқа можароларни бартараф этиб, ёшларни катталарга ҳурмат, кичикларга иззат руҳида тарбиялаб, миллий ва умуминсоний қадриятларни маънавий, руҳий жиҳатдан асраб-авайлашдек жуда муҳим ишни кўз-кўз қилмай, аммо кун сайин қунт ва чидам билан амалга оширмоқда. Барча оқсоқолларимизга, маҳаллаларнинг фаолларига катта раҳмат, ҳимматлари учун таъзим бажо этамиз. Улар она шаҳримизни яна обод ва

кўркам қилишдек ишда фаол қатнашишларига амин-миз.

Пойтахтимиз ишчилари, зиёлилари, ёшлари, Тошкентдаги барча миллатларга мансуб кишилар она шаҳримизни обод қилишдек бунёдкорлик ишида собитқадамлик ва аҳиллик билан меҳнат қилиш намунасини кўрсатадилар, Тошкентда ва республикамизда яшаётган ҳар бир кишининг бугунги куни ва келажаги манфаатларини ўйлаб, қўйилган мақсадларга эришишда ғайрат-шижоат кўрсатадилар, деб ишонч билдиришга ижозат бергайсиз. Фаолларга ва шаҳарнинг барча меҳнаткашларига ана шу олижаноб, инсонпарварлик ишида муваффақиятлар тилайман.

*Тошкент шаҳар фаоллари йиғилишида
сўзланган нутқдан*

1990 йил 20 январь

ОДАМЛАР БИЗДАН АМАЛИЙ ИШЛАР, АНИҚ НАТИЖАЛАРНИ КУТМОҚДА

Ҳурматли ўртоқлар!

Сизлар билан биз ташвишли, кескин ва ниҳоятда масъулиятли бир пайтда, ҳаётимизда бурилиш қилинаётган белгиловчи маррада йиғилдик. Ўтган якшанбада Ўзбекистон ССР халқ депутатлари ва республика халқ депутатларининг маҳаллий Советларига сайлов бўлиб ўтди. Илгари ҳеч қачон сайловлар мана шундай мураккаб, қизғин вазиятда ўтмаган эди, десак хато бўлмайди. Одамлар ҳам илгари ҳеч қачон ўзларининг шу қадар кўп ташвиш ва умидларини, талаб ва орзуларини сайлов билан боғлашмаган эди.

18 февраль — сайлов куни республикада сайловчиларнинг 90 фоиздан кўпроғи қатнашди. Айрим округларда қонунга мувофиқ такрорий овоз бериш ва такрорий сайлов ўтказилишига қарамай, барча идоралар — Ўзбекистон ССР Олий Советидан тортиб қишлоқ Советларигача асосан тузидди. Яқин кунлар ичида улар бутун ҳокимиятни ўз қўлларига олиб, юксак ва ниҳоятда масъулиятли вазифаларни бажаришга киришишлари керак.

Ушбу мажлиснинг мақсади ва моҳияти шундан иборатки, сайлов якунлари бўйича дарҳол ҳаммамиз — турли поғоналардаги Советларнинг депутатлари Тошкентда ва областдагина эмас, шу билан бирга, бутун республикада, бутун мамлакатда одам-

ларни қизиқтириб, ташвишга солаётган, сира ҳам кечиктириб бўлмайдиган ғоят муҳим, энг долзарб масалалар хусусида яна бир марта маслаҳатлашиб олишимиз керак. Бугун мен илтимос қилардимки, ким қайси лавозимда, вазифада бўлишидан қатъи назар, уларга қандай талаблар, танқидлар, норозиликлар бўлса, ҳаммасини очиқ айтиш керак. Бугунги ҳокимият, раҳбарият олиб бораётган сиёсат тўғрисида кимда қандай фикр бор: у ёқадими бизга, йўқми, айтишни илтимос қилардим.

Депутатликка ҳар бир номзодга сайловчилар билан ўтказилган бир қанча учрашув ва суҳбатларда кўпдан-кўп нақазлар берилди, ғоят хилма-хил илтимослар, истаклар, борингки, талаблар айтилди. Депутатликка ҳар бир номзод ҳам ана шу нақазларни бажариш, ўз округидаги, мазкур жойдаги бирон-бир етилган масалани ҳал этиш учун қўлимдан келган ҳамма ишни қиламан, деб ваъдалар берди, зиммасига мажбуриятлар олди. Уй-жой ёки йўл, мактаб ёки касалхона, болалар боғчаси ёки магазин қурилиши бўлмасин, одамлар бизга топширган аниқ-равшан муаммоларнинг ҳаммаси ҳал бўлишини таъминлаш — ўз сайловчиларимиз олдидаги, бутун халқ олдидаги бурчимиз, муқаддас вазифамиз, ғоят юксак даражадаги масъулиятимиздир.

Аммо бутун, биз ҳар биримизга сайловчилар нимани аниқ қилиб айтганини яна бир марта эслатиб қўйиш учун йиғилганимиз йўқ. Такрор айтаманки, буни ҳар бир депутат ўзининг амалий фаолиятида ҳал қилади.

Гап шу ҳақда боряптики, биргаликда йиғилишиб, сайловчиларимизни, бутун халқни ҳаммадан кўпроқ нима ҳаяжонга солаётгани, нималар ташвишлантираётганини ҳамжиҳатлик билан аниқлаб, уни ҳар бир

кишининг онгига етказиш керак. Марказда ҳам, жойларда ҳам ҳар бир депутатга ва бутун ҳокимиятга халқ берган асосий наказнинг сиёсий мазмуни ҳақида, унинг ахлоқий, умуминсоний моҳияти тўғрисида гап боряпти.

Ўртоқлар!

Қайси бир китобда ғоят ибратли ривоятни ўқиган эдим. Эмишки, Амир Темур ярим жаҳонни забт этиб, олис ўрмон қабилаларига бориб етибди, хуллас, уларни ҳам ўзига бўйсундирибди. Қайсар ва жангари, озод ва самимий бу қабила бошлиғи чорасизлик туфайли, Темурга қуролларини топширар экан, қуйидаги гапларни айтибди: — «Эй, Амир! Сен бизни қурол кучи билан енга олдинг. Бироқ сенга айтадиган шартларимиз бор. Агар сен қассоб бўлсанг, бизни сўйиб ташла, агар сен савдогар бўлсанг, сотиб юбор, агар подшо бўлиб келган бўлсанг — бизга бахт ато эт!»

Бу ривоятнинг синфий, тарихий йўналиши айни чоғда бизни қизиқтираётгани йўқ. Бу ҳикоятда ажойиб бир ҳикмат барқ уриб турибди. **Яъни, элга пешвومان, деб ўртага чиқдингми**, унинг ишончини қозондингми — бу ишончни энди асл виждон билан, покиза фаолият билан оқламоқ керак бўлади. Бу талабни эскичасига айтсами, янгичасигами — барибир, моҳияти бир хил бўлиб қолаверади. **Яъни, халқ вакили халқнинг посбони, халқ раҳбари бўлиб, халқнинг иссиқ-совуидан хабардор бўлгувчи сирдошига айланиши шарт.**

Ҳозирги вазиятда бундай талаб айниқса муҳим бўлиб, кишини ҳаяжонга солади. Воқеалар тезлик билан ўзгараётгани, деярли ҳар нарсада кескинлик кучайиб бораётгани, турли миллатларнинг вакиллари ўртасида ўзаро муносабатлар ўткирлашиб кетаётганини ҳаммамиз сезиб турибмиз. Ҳар хил ижти-

мой гуруҳларнинг ўзаро шубҳа-гумони ва бир-бирини асосиз равишда айбашлари ортиб бораётгани, одамлар тошбағир бўлиб қолаётганини ҳам кўриб турибмиз. Олдин одамлар **«яшаш қийин бўлиб қолди» деса, ҳозирги ҳаётда «яшаш даҳшатли бўлиб қолди» деган ибора пайдо бўлганидан кўз юмиб бўлмайди.**

Шу боисдан бугунги мақсад одамларни ташвишлантираётган энг асосий масалалар ҳақида айни мана шундай нуфузли анжуманда рўйирост гаплашиб олиш: **нималар содир бўляпти, биз қаёққа қараб кетяпмиз, деган ҳаяжонлантирувчи саволларга жавоб қайтаришимиз ниҳоятда зарурдир. Вазиятни юмшатиш ва барқарорлаштириш, хавотирлик ва кескинликка барҳам бериш, ҳар бир кишида ўз оиласининг бугунги кунини ва келажагига ишонч уйғотиш учун биз – олий ваколатлар бериб қўйилган ва юксак масъулиятли халқ депутатлари нималар қилишимиз кераклигини белгилаб олишимиз зарур.**

Энг аввало, ўзимизга шундай савол беришимиз керак: ҳар бир фуқаро, ҳар бир инсон, оила бошлиғи ҳокимиятдан нимани кутяпти?

Барча замонларга ва халқларга хос бўлган энг асосий, энг муҳим, энг умумий мақсадни аниқлайдиган бўлсак, шунини тўла асос билан айтиш мумкинки, давлат пайдо бўлгандан буён, инсон ўзининг хавфсизлигини ҳимоя қилишни, шахсий ҳуқуқлари ва эркинликлари таъминланишини давлатдан кутади, ҳокимиятдан нажот излайди. Ҳокимият шу табиий талабларга жавоб беролмаса, очиғини айтганда, бунақа ҳокимият ҳеч кимга керак бўлмайди.

Шунинг учун, бугун ҳар бир депутат, ўзининг юксак ва масъулиятли ваколатларини бажаришга ки-

ришар экан, ўзига шундай савол бериши керак: биз, ҳокимият намояндалари ва идоралари мана шу хавфсизликни, эркинликни, ана шу кафолатларни таъминлаяпмизми ёки йўқми? Агарда бу саволга ҳар қандай асоссиз сабабларни ниқоб қилмасдан, ҳалол жавоб қайтарадиган бўлсак, у ҳолда, виждонан айтиш керакки, ҳокимият инсонга ана шу асоссиз ҳуқуқлар ва шарт-шароитларни таъминлаб бера олишга кун сайин тобора заифлик қияпти.

Бизнинг сайловчиларимиз, оддий кишилар шундай бир ҳаққоний савол бермоқда: митингбозликдан иборат сафсатабозликлар ва оммавий тартибсизликлар, иқтисодий ва ижтимоий ағдар-тўнтарлар, миллатлараро жанжаллар ва ижтимоий можаролар, инсонларнинг қурбон бўлиши ва ур-йиқитлар **наҳотки қайта қуришнинг муқаррар йўлдошларию камчиликлари бўлса? Жамиятимизни инқилобий тарзда янгилашдан иборат партия эълон қилган сиёсатдан халқ шуни кутганмиди, ахир!** Йўқ, буни кутмаган эди, албатта.

Бироқ Кавказортида, Фарғонада, Душанбеда, бошқа бир қанча минтақаларда, куни кеча Бўка районидан рўй берган тартибсизликлар ҳаётимизда содир бўляпти-ку. Модомики, шундай экан, агар биз — халқ вакиллари шундай фожиаларнинг олдини ололмас эканмиз, халқ қайта қуришни бошлай туриб, ҳокимиятга билдирган ишонч тезлик билан тугаб бораверади. **Қайта қуриш одамлар орзу қилган нарсаларни, қайта қуришдан иборат ўзгартишлар йўлида уларга ваъда қилинган нарсаларни беришига тобора камроқ кишилар ишонмоқдалар. Одамларнинг ишончи ва эътиборидан маҳрум бўлиш эса, ҳар қандай ҳокимият учун ҳалокатдир. Ҳамиша шундай бўлган, ҳаёт қонуни шундай!**

Одамлар бирон-бир талаб-эҳтиёжини — хоҳ гўшт ёки қанд-шакар, спиртли ичимлик ёки совун бўлсин, шу нарсалар билан таъминлашдаги қийинчиликларни маълум бир вақтгача тушунишлари, бунга қаноат қилиб туришлари мумкин. Аммо улар ўзларининг хавфсизлигидан маҳрум бўлганлигини тушуна олмайди, бунга тоқат қила олмайди. Оиланинг, фарзандларнинг, яқин кишиларининг ҳаёти ва соғлиғи, уй-жойнинг дахлсизлиги ва сақланишига, неча ўн йиллар мобайнидаги меҳнат туфайли орттирилган бисотнинг бус-бутун қолишига ҳеч нарса кафолат бермаса, безори, экстремист гуруҳларнинг тазйиқи остида вайрон бўлса, маъмурлар инсон шахси ва ҳаётининг дахлсизлигини таъминлашмаса, буни биронта ҳам софдил, виждонли киши қабул қилмайди ва қабул қилиши ҳам мумкин эмас.

Ҳозир асаби заиф баъзи кимсалар ифвогарликдан иборат миш-мишларга берилиб, ваҳимага тушиб, ҳаддидан ошишга бориб етмоқда, қандайдир фавқуллодда ҳолат эълон қилишни, Тошкентга, область шаҳарлари ва районларига солдатлар киритишни таклиф этмоқда. Шундай ваҳимали кайфиятдаги кишилар ҳам борки, улар ҳар бир уй ва квартира олдида қўлига автомат тутган ҳарбий хизматчи навбатчилик қилиб туришини истайди.

Бу хусусда нима дейиш мумкин? **Ҳар қандай ҳокимият қонунни, тартибни, инсонларча яшаш нормаларини ҳурмат қилиб, уларга бўйсунушга ҳар бир валамисни мажбур этиш учун кучга эга бўлган тақдирдагина уни ҳокимият деса бўлади, албатта. Сиз, азиз ўртоқларни ишонтириб айтишим мумкинки, тартибсизликлар ва ур-йиқитларга йўл қўймаслик учун етарли кучимиз бор.**

Аммо соғлом фикрловчи ҳар бир кишига, айниқса, одамларнинг ишончига сазовор бўлган ва катта ваколатлар бериб қўйилган депутатларга шу нарса равшан бўлиши керакки, ўз халқини солдатлар паноҳида, автоматлар ўқталиб туриб бошқариш мумкин эмас. **Бундай қилиш ғирт нодонликдир. Биз ўз фаолиятимизда шуни яхши тушунишимиз керак – кўчаларда, қишлоқларда, шаҳарларда тартиббузарлар ҳам ўзимиздан чиққан шахслар, одамлар бўлади. Биз улар билан бирга яшаймиз, етилган барча муаммоларни улар билан бирга ҳал қилишимиз керак. Демак, биз ташаббусни ўз қўлимизга олишимиз, омманинг ғайрат-шижоатини бунёдкорлик йўлига буриб юборишимиз, одамларни ҳуқуққа зид хатти-ҳаракатлардан тўхта-тиб қолишимиз лозим.** Бу бизнинг энг биринчи ва жуда масъулиятли бурчимиздир, чунки халқ ҳокимиятини бизга ишониб топширди, бизни депутат қилиб сайлади.

Ана шу вазифалар ва муаммоларни бир ерга жамлаб, бугун ишимизни тўғри ташкил этиш, фаолиятимизнинг асосий йўналишларини белгилаб олиш учун авваламбор қандай ишларга эътибор беришимиз зарур?

Биринчидан. Халқ ҳокимияти органлари, халқ сайлаб қўйган ва тўла ҳуқуқли вакил бўлмиш ҳар бир депутат доимо, ҳар куни ва ҳар соатда меҳнаткашларнинг эҳтиёжлари, ташвиш ва манфаатлари билан яшаган, ўзларининг барча иш ва режаларида халқ билан, ҳар бир шаҳар ва районда, қишлоқда, корхона ва хўжалиқда, меҳнат коллективи ва ҳар бир маҳаллада аҳолининг барча қатламлари билан бир жон, бир тан бўлиб чамбарчас боғланган тақдирдагина ўзларининг масъулиятли бурчини муваф-

фақиятли бажариб, ўз олдидаги катта вазифаларни уддалай олади.

Гап кучларни жипслаштириш тўғрисида, давлат идораларининг аҳоли билан, барча жамоат ташкилотлари ва фуқароларнинг уюшмалари билан, такрор айтаманки, қонунни бузмаётган, муаммоларни ҳал этишга, одамларнинг турмушини яхшилашга, вазиятни барқарорлаштиришга астойдил кўмаклашишни истаётганларнинг ҳаммаси билан бир ёқадан бош чиқариб ҳаракат қилиш кераклиги тўғрисида боряпти. Ўзаро душманликка, ёвузлик ва зўравонликка, ҳар қандай белгиларга қараб инсон ҳуқуқлари камситилишига қарши курашаётганларнинг ҳаммаси билан бир сафда туриб иш кўриш кераклиги тўғрисида гап боряпти. Бу ерда биз ҳаммамиз меҳнат коллективларининг вакиллари билан, касаба уюшмалари ва ёшлар жамоатчилиги билан ҳамкорлик қилишнинг янги шаклларини топишимиз керак.

Дарҳақиқат, бундан буён ҳамкорлик, инсонпарварлик, меҳр-шафқат ўрнини қарама-қаршилиқ, душманлик, ўзаро қаҳр-ғазаб эгаллашига йўл қўйишга ҳаққимиз йўқ. Бизнинг бундан буёнги ҳаётимиз қандай таркиб топишидан қатъи назар, авваламбор, интизом ва қаттиқ тартиб бўлиши керак, шундан кейингина унинг асосида бошқа ҳамма нарсаларга эришиш мумкин.

Агар биз, халқ шундай ваколатлар ва ҳуқуқлар бериб қўйган кишилар, тартиб ўрнатмас эканмиз, халқимиз ўзи тартиб ўрнатишга киришишидан бошқа илож қолмайди. Жуда кўп жойларда, асосан кўп раҳбарлар халқимиз тўғрисида гапирганда, халқимиз жуда офир, жуда ювош, қўйдаи мулойим, деб кўп фикр юритади. Шуларга қарата айтиш керакки,

агар халқимиз газабланса, у ўзининг жуда ҳам ювош эмаслигини билдиради, албатта. Улуғ шоиримиз Абдулҳамид Чўлпон бежиз ёзмаган эди:

*Халқ денгиздир, халқ тўлқиндир, халқ кучдир.
Халқ исёндир, халқ оловдир, халқ ўчдир...
Халқ қўзғалса, куч йўқдир, ким тўхтатсин,
Қувват йўқ, ким халқ устагин йўқ этсин.*

Иккинчидан. Республикада одамларнинг ҳаёт таъминоти муаммолари йиғилиб қолди ва улар ниҳоятда ўткир тус олди.

Фуқаро ҳокимиятдан кутаётган иккинчи бир нарса бор, у ҳам бўлса, ишлаб чиқариш ва тақсимот шундай ташкил этилиши керакки, ҳар бир одам ишга, уй-жойига эга бўлсин, озиқ-овқат, кийим-кечак, нормал турмуш ва дам олиш, фарзандларни тарбиялаш учун маблағ ишлаб топа оладиган бўлсин, агар барча нақазларнинг иккинчи туркумини умумлаштириладиган бўлсак, улар айни мана шунга келиб тақалади: ниҳоят, магазинларда инсонларнинг яшаши учун зарур нарсалар туриши, ҳалол меҳнат билан ишлаб топилган пулга энг оддий нарсаларни ҳақоратсиз, навбатларда узоқ туриб қолмай, сотиб олиш мумкин бўлиши учун бозорларда чайқов нархлари эмас, балки нормал нархлар амал қилиши керак.

Шуни ёдда тутиш жуда муҳим: инсонпарварлик, инсоний социал адолат принциплари ўзини барча зарур нарсалар билан доимо таъминлашга қодир бўлмаган кишилар давлатдан, жамиятдан, меҳнат коллективлари ва жамоат ташкилотларидан ёрдам олиб туришини талаб қилади.

Серфарзанд камбағал оилалар, кўп болали оналар, ҳали ўзини ўнглаб олмаган ёшлар, пенсионерлар, ногиронлар, ёлғиз кекса кишилар шулар жум-

ласидандир. Бунда бизнинг жуда кўп ўткир, носоғлом муаммоларимиз бор. Мен бу борадаги рақамларни неча марталаб айтиб ўтганман, бугун эса фақат битта рақамни такрорламоқчиман — 9 миллион киши ёки республика аҳолисининг 45 фоизи жон бошига ҳисоблаганда ойига 75 сўмдан камроқ даромадга эга, бу эса кун кечериш учун зарур бўлган энг паст даражани ҳам таъминламайди.

Халқ сайлаб қўйган кишилар сифатида, ҳокимиятнинг мухтор вакиллари сифатида, биз мана шу масалаларни ҳал қилиш учун чинакамига киришишимиз керак. Биз турғунлик йилларини, аввалги раҳбарларнинг хатоларини рўкач қилиб, шу масалалардан бўйин товлай олмаймиз, улардан яширина олмаймиз, бундай қилишга ҳаққимиз йўқ. Эндиликда кишилар биздан, янги сайланган халқ депутатларидан мана шуни кутмоқда. Улар биз сафсатабозлик ва гап-сўзлар, мажлисбозлик билан эмас, балки аниқ-равшан натижа берадиган иш билан шуғулланишимизга ишонмоқда ва шунга умид қилмоқда. Агар шундай қилмасак, халқ бизга ишонмай қўяди.

Бугун баъзи бир силжишларни, ишлаб чиқаришнинг ўсишини таърифловчи айрим рақамларни, баъзи кўрсаткичларни келтириш мумкин эди. Аммо ҳозирги пайтда бундай ялпи ёндашиш тўғри келмайди. Қандайдир муҳим процентлар эмас, балки одамларнинг турмуши амалда яхшиланиши керак...

Республиканинг молиявий аҳволи ва унинг иқтисодий мустақиллиги кучайиб боришига қараб ана шу мақсадлар учун маблағлар ҳам кўпроқ ажратила беради. Аммо мазкур муаммоларни ҳал этишда давлат бюджетининг ўзигагина кўз тикиб туриш нотўғри бўлур эди. Корхоналар, ташкилотлар ва хўжа-

ликларнинг маблағлари ҳам фойдаланиш лозим бўлган гоят катта резервдир. Давлат корхонаси тўғрисидаги қонунга мувофиқ хўжалик мустақиллиги шароитида ишлаётган меҳнат коллективлари эндиликда ўзларининг муҳтож аъзоларига ёрдам бериш учун, оналарга, ветеран пенсионерлар ва бошқаларга қўшимча ҳақ белгилаш учун ҳамма имкониятларга эга.

Ҳозирги пайтда 800 дан кўпроқ колхоз, 50 та совхоз ва 85 та саноат корхонаси ўз маблағлари ҳисобидан оналарга, ветеран пенсионерларга қўшимча ҳақ белгилаб қўйган. Бизга маълумки, «Краснохолмск-геология» бирлашмасида, «Теплопроект» институти-нинг Ўрта Осиё бирлашмасида, «Чирчиқхиммаш», «Узэлектротерм» заводларида, Тошкент районидаги К. Маркс номи колхозда ва бошқа кўпгина жойларда анчагина қўшимча ҳақлар жорий этилган.

Ҳаммангизга маълум бўлган «Совпластитал» бирлашмасини олиб кўринг. Бу ерда ўтган йилнинг ўзидаёқ корхонада 5 йилдан 10 йилгача ишлаган одамларга пенсияга чиқиш пайтида ҳар ойига 30 сўм, 10 йилдан 15 йилгача ишлаганларга 50 сўм, 15 йилдан 20 йилгача ишлаганларга 75 сўм қўшимча ҳақ тўлашга қарор қилинган.

Мана буни ишнинг кўзини билиб, инсонпарварлик билан ёндашиш деса бўлади, буни депутатлар, барча раҳбарлар, меҳнат коллективлари кенгашларининг аъзолари, кенг жамоатчилик ҳар жиҳатдан қўллаб-қувватлаши лозим бўлган **савобли ишларга намуна деса бўлади.**

Мана шу намуна муаммоларни митинглардаги минбарларда туриб, қуруқ сафсатабозлик билан эмас, балки аниқ-равшан, саботли, самарали, интизомли ва фойда келтирадиган иш билан ҳал қилиш керак-

лигини якқол кўрсатиб турибди. Бу ўринда бир нарсага эътиборингизни жалб қилмоқчиман.

Халқимиз тақдирини ҳал қиладиган мана шундай муаммоларни ечиш ишига Ўзбекистондаги ҳамма соғлом кучларни даъват этамиз.

Ҳаммамизга маълумки, бунақа кўп йиллар давомида тўпланиб турган жумбоқларни ҳал қилиш осон эмас.

Шунинг учун ҳаётимизга енгил кўз билан қараётган, баъзи бир сафсата гапларни тарқатаётганлар, шу жумладан, «Бирлик» уюшмасининг айрим раҳбарларининг гапларини эшитиб, ҳайратда қоласан киши.

Гўёки, пахта яккаҳокимлигини тугатиш ва унинг нархини ошириш тўғрисида улар биринчи бўлиб гап кўтарган эмиш. Шунга бағишлаб митинглар ўтказилгандан кейин ва СССР Министрлар Советининг раиси Н.И. Рижков билан учрашилгандан кейин бу масала ўз **йўли билан ҳал бўлиб қолган эмиш**. Нима сабабдан бу масаланинг орқасида қанча минг мутахассислар тер тўккани, қишлоқ хўжалик ходимлари ва раҳбарлари шу масалани ечиш учун қанчадан-қанча ишларни бажаргани ҳисобга олинмас экан? Ахир, бу кулгили гаплар эмасми? Агар митинглар орқали халқимизнинг ҳамма жумбоқлари ва муаммолари ечиладиган бўлса, ҳаёти осойишта ва фаровон бўлса, мен ўзим биринчи бўлиб митинг ва намойишларнинг қатнашчиси бўлур эдим ва бошқаларни ҳам шунга чақирардим.

Пахтани териб топширганлик учун қўшимча ҳақ жорий этилгани қишлоқ меҳнаткашларининг иш ҳақига, демакки, уларнинг кайфиятига ҳам яхшигина таъсир қилди. Ҳисоб-китоблар ва танлаб ўтказилган тадқиқотларнинг кўрсатишича, теримчи аёл-

ларнинг иш ҳақи мавсум мобайнида 700—800 сўмдан 2,5—3 минг сўмгача етган. Ҳаммангизга маълум бўлса керак, 1990 йил мавсумида пахта нархи ҳар тонна учун яна 100—110 сўмга кўпайтирилади. Биз бу қўшимча ҳақни пахтанинг ҳақиқий харажатларини қопловчи янги нархлар белгиланиши йўлида қўйилган муҳим, аммо фақат биринчи қадам, деб билемиз. Бу масала мамлакат ҳукумати олдига қўйилган бўлиб, у батамом ва энг мақбул тарзда ҳал этилмагунча олиб ташланмайди. Ўзларингиз биласиз, яқинда кенг жамоатчиликнинг иштироки билан шаҳар фаоллари йиғилишида шаҳар хўжалигини ва республика пойтахти Тошкентнинг тарихан таркиб топган қисмини қайта тиклаш ва таъмирлаш дастури муҳокама этилиб, қабул қилинди.

Халқимизнинг миллий-маданий талаб-эҳтиёжларини тўла-тўқис қондириш учун кўп иш қилинмоқда. Республика Олий Совети Ўзбекистон ССР территориясида ўзбек тилига давлат тили мақоми бериш тўғрисида Қонун қабул қилди. Жамоатчилик кучларига таяниб, меҳнаткашлар томонидан маъқуланган яна бир қанча қарорлар, шу жумладан, анъанавий халқ байрамлари, урф-одат ва маросимларни қайта тиклаш тўғрисидаги қарорлар қабул қилинди.

Яқинда дам олиш куни деб эълон қилинган 21 мартда Шарқдаги энг қувончли байрамлардан бири Наврўзни бутун халқ билан бирга байрам қиламиз.

Кўрилаётган чоралар республикада йиғилиб қолган барча муаммоларни ҳал қилиб қўяди, деб ҳисоблаётганимиз йўқ. Аксинча, биронта хайрли ишни бажаргандан кейин хотиржам бўлиб, бепарволик қилиш мумкин, деб ўйлаётган кишилар катта хато қиладилар. Бу ниҳоятда хатарли ва зарарли одат бўлиб, бун-

га йўл қўйишга бизнинг ҳаққимиз йўқ. Ҳар кун ва ҳар соатда одамлар ғамини ейиш, уларнинг турмуш шароитларини яхшилашга эришиш, тўпланиб қолган муаммоларни ҳал этиш йўлларини қадам-бақадам қидириб топиш керак.

Аммо буни ҳамма тушуниб етмаганлигини амалий ишлар кўрсатиб турибди. **Баъзи раҳбарларни деҳқонларга ер участкалари ажратиб беришга том маънода зўрлик билан мажбур қилишга, қабул қилинган қарорларнинг амалга оширилишини таъминлаш учун жойларга комиссиялар юборишга тўғри келди.** Бу масалаларда айна пойтахт Тошкент области энг кўп қолоқликка йўл қўяётганлиги бизни, айниқса, ташвишлантирмоқда.

Ҳозир бизнинг қўлимизда таҳлил маълумотлари бор: кўпгина раҳбарлар баҳор эшик қоқаётганини кўришни ва шу йилнинг ўзидаёқ томорқалардан самара оладиган бўлишлари учун одамларни кўчат, уруғлик, навниҳоллар билан таъминлаш кераклигини сира ҳам тушунишни истамаяптилар.

Якка тартибдаги қурилишга ссудалар ажратиб бериш, одамларни қурилиш материаллари билан таъминлаш масалаларига депутатлар билан кенг жамоатчилик алоҳида эътибор бериб, назорат қилиб туришлари зарур.

Айнан шу ва биринчи навбатда ёш авлод тарбияси, одамларни иш билан таъминлаш, табиий ва ижтимоий муҳитни соғломлаштириш билан боғлиқ бўлган масалалар депутатлардан доимий эътибор ва амалий ечимлар талаб қилади.

Бугунги кунда республикамизда 1700 та мактаб вайрон ҳолда эканига чидаб бўладими? Қурилаётган мактаблар сони эса аҳолининг кўпайиш суръатини аранг қондираяпти. Соғлиқни сақлаш ишлари бўйича мам-

лакатда энг охири поғоналардан бирида эканлигимиз-чи?

Одамларга оддий ичимлик суви етказиб бера олмаётганимиз-чи? Амударё ва Сирдарё қуйи оқимларида яшаётган 4 миллионга яқин аҳолининг ниҳоятда мушкул аҳволи-чи? Орол муаммосидан бутун Ўрта Осиё ва Қозоғистон халқлари безовта, бесаранжом. Касалликлар, болалар ўлими, одамларнинг тушкун руҳияти, эртанги кун ташвишлари, хуллас, жуда кўп бошқа муаммолар-чи? Халқимиз бошига тушган бу ташвишларни чуқур ҳис қилиш, уларни бартараф этиш нақадар мураккаб ва зарур эканини англамоқ учун кўп нарса керак эмас — безовта юрак керак, очиқ кўз керак.

Ўртоқлар!

Бу борада ҳеч нима қилинмаётган экан-да, дейиш албатта нотўғри бўлади. Ҳаракат қилинпти, режалар ҳам катта. Лекин бу режалар заминида амалий ишлар бўлмоғи керак. Одамларнинг, айниқса, депутатларнинг ташаббусига кўп нарса боғлиқ. Бу вазифаларга бутун халқни сафарбар этиш зарур. Бу муаммоларни келтириб чиқарган айбдорларни қидириш унча қийин иш эмас. Қийини — ана шу оғир аҳволдан қутулиш учун бор кучдан самарали фойдаланишдир.

Бу жараёнда бир нарсага эътибор қилишимиз керак: кимдир бақир-чақир қилиб иш кўрсатгандай бўлади, сохта обрў орттиради. Бусиз ҳам оғир вазиятни янада кескинлаштиради, кимдир эса сабот билан бор ақл-идрокини ишга солиб, меҳнат қилади, мавжуд камчиликларни тугатиш йўллари-ни қидириб-қидириб, охири топади. **Демак, сарлагини саракка, пучагини пучакка ажратадиган пайт келди.**

Учинчидан. Бу ўринда шундай савол туғилади: ўлкамиздаги мураккаб сиёсий, иқтисодий ва ижтимоий шароитни кўриб-билиб туриб, одамларни гиж-гижлаб, ҳар хил тартиббузарликка, митинг ва иш ташлашларга чорлаётган кимсаларнинг асл мақсади нима? Буларни қандай тушунса бўлади? Бўка районида ёшларни йўлдан уриб, уларни ғайриқонуний ишларга мажбур этаётган, миллатлараро низоларни кучайтираётган, халқларнинг тақдири билан ўйнашаётган кимсаларнинг тегирмонига сув қуйиш деган нарса бу.

Ўзингиз кўриб турибсиз, қаерда раҳбарлар ўз бурчи ва жавобгарлигига лоқайд бўлса, вазиятни яхши билмаса, ўша жойларда тўполон бўляпти. Ахир, Фарғонадаги, Кавказдаги, Душанбедаги воқеаларда қанчадан-қанча бегуноҳ одамлар ҳалок бўлди, қанча ёшларнинг ҳаёти, тақдири чилпарчин бўлди, қанчаси қамоққа олинди. Уларнинг хонадонлари, оилалари-чи? Биз доим мана шу ҳақда ўйлашимиз керак.

Яна бир марта такрорлаб айтаманки, сиёсий, маънавий бурчимиздан ташқари, энг аввало оталик бурчимизни ўйласак, фарзандларимизнинг тақдирини ўз манфаатлари йўлида қурбон қилаётганларга бепарқ қараб туришимиз керакми?

Тўртинчидан. Республиканинг келажагини ўйлаган ҳар бир киши энг аввало эртанги кунда шу ҳаётни бошқарадиган ёшларимиз тақдири ҳақида қайғуриши керак. Шунинг учун ҳар бир депутат, ҳар бир раҳбар, бугун жамоатнинг олдига тушаман деб турган ҳар бир кишининг қилаётган иши, босаётган қадами ана шу мақсадга қанчалик мослиги билан баҳоланади.

Тўғриси айтиш керак, сўнгги йилларда биз бу муҳим вазифани унутиб қўйдик. Ёш авлод тарбияси

билан боғлиқ ишлар — ўқув жараёни бўлсин, маданият ва санъат бўлсин, жисмоний тарбия бўлсин — ҳаммасига қолган-қутган маблағлар сарфланди. Бу арзимас маблағлар ҳам халқ хўжалигининг бошқа соҳалари билан солиштирганимизда доим энг охирида ажратилди. Кимда-ким бугунги ёшларимиз фалон бўлиб кетди, фистон бўлиб кетди дейдиган бўлса, энг аввало ўзидан хафа бўлиши, ўзини айблаши керак. **Экканингни оласан, деб бежиз айтмайди халқимиз.**

Шу билан бир қаторда, жуда муҳим бир гапни ҳам айтмоқчиман. Минг раҳмат ўз фарзандларини халқ ва жамият манфаати йўлида асл инсонийлик йўлида тарбия қилаётган ота-оналарга, ветеранларга! Уларнинг меҳнати билан юртимиз ёшлари халқимизнинг қадимий урф-одатларини, одоб-ахлоқини, катталарга ҳурмат, кичикларга ғамхўрлик, бировнинг оғирини енгил қилиш каби ажойиб хислатларини давом эттиряпти. Бу менинг шахсий фикрим, бошқа жойларга солиштирмайлиг-у, лекин бизнинг ёшларимиз, кўз тегмасин, яхши. Мана шу бебаҳо бойлигимизни сақлаб қолиш, ёшларимиз тарбияси учун, уларнинг бахтли, тўкин, мазмунли ҳаёти учун ҳеч нарсани аямаслигимиз керак.

Ёш авлод тарбияси ҳақида гапирганда зиёлилари-мизнинг ўрни алоҳида эканлигини эътиборга олиш керак. **Қайси раҳбар, қайси амалдор ўз обрўсини тўкмоқчи бўлса, у зиёллар билан орасини бузади. Тарихда ҳам, ҳозирги кунларда ҳам бунга мисол кўп. Катта-кичик барча амалдорлар кўзларини каттароқ очиб, зиёли зотига эътибор билан қарашни ўзига шараф деб билмоғи керак.** Ҳаммага аён: баъзан бир оғиз ширин сўз, қўллаб-қувватлаш ижодкорни жуда катта ишларга илҳомлантириши мумкин.

Ёшларни замонавий фан-техниканинг, умуман, илм-фаннинг ютуқларидан баҳраманд қилмасдан туриб, уларга юқори малакали ихтисос эгалари бўлиб етишишга шароит туғдирмай туриб, биз республикамиз халқ хўжалигини, саноат ишлаб чиқариш соҳаларини тубдан ўзгартира олмаймиз. Буни ҳам доим ёдда тутиш керак. Чунки ишсизлик, маош камлиги, мутахассислар етишмаслиги ва бошқа кўп етишмовчиликлар ана шундан, деб ўйлайман. Бу кетишда биз учун юртимизни социал-иқтисодий ва миллий ривожлантиришдек муҳим вазифани тезроқ амалга ошириш жуда қийин бўлади. Демак, халқ сайлаб қўйган депутатларнинг биринчи галдаги вазифаларидан бири — ёшларимиз тарбияси миллий сиёсатини, ҳаракат дастурини ишлаб чиқиш масаласидир. Бунга халқ маорифи системасини тубдан ўзгартириш, болалар боғчалари, мактаблар, ҳунар-техника билим юртлири, техникумлар, олий ўқув масканларининг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш, махсус мактаб-интернатларни кўпайтириш каби кўпгина мураккаб вазифалар киради. Ёшлар тарбияси билан бевосита машғул бўлган, ўз умрини шу муқаддас ишга бағишлаган ўқитувчиларимизга эътибор ҳақида эса гапириб ўтирмаса ҳам бўлади, деб ўйлайман. Биз ҳали уларга чинакам ғамхўрлик кўрсатаётганимиз йўқ. Бу масалани ҳам чуқур ўйлаш керак.

Яна бир нарсани биз ҳеч қачон эсимиздан чиқармаслигимиз лозим: истеъдодли ёшларга шароит яратиш. Яқинда биз мамлакатимизнинг энг яхши билим марказларига докторантурага ўқишга юборилаётган ёшларнинг биринчи гуруҳи билан учрашув ўтказдик. Бу иш учун ҳар қандай маблағ, ҳатто валюта ҳам аямаслигимизни айтдик.

Яна бир оғиз сўз ёшларимизнинг ҳарбий хизматни ўташи ҳақида. Республикамиз областлари ижроия комитетлари кўпгина ҳарбий округлар билан шартномалар тузиб, ўша жойларда хизмат қилаётган фарзандларимизнинг ҳаётидан хабардор бўлиб туриш, уларга етарли шароитлар яратиш чора-тадбирларини кўрмоқда.

Бу соҳадаги энг долзарб масалалардан яна бири — қурилиш батальонларида хизмат қилаётган ёшларимизнинг оғирини енгил қилишдир. У ерларда интизом, сиёсий-тарбиявий ишлар ниҳоятда паст даражада эканлигини биламиз. Бизнинг муҳокама учун таклифимиз шундай: агар қурилиш батальонларида хизмат қилиш керак бўлса, ўзимизда, жуда бўлмаса, Ўрта Осиё миқёсида ҳам қурилиш кўп. Болаларимиз шу ерда хизмат қилишсин.

Бундай қарор кўпчилик ота-оналарнинг талабига жавоб беради, деб ўйлайман.

Бешинчидан. Бугунги даврнинг мураккаб имтиҳонлари нафақат ҳар бир кишининг, балки бутун-бутун халқларнинг сиёсий-маънавий хислатларини, уларнинг бутлигини ҳам синовдан ўтказмоқда.

Ўзбек халқини қадимдан меҳмондўст, очик кўнгил, жон қўшни, пок ниятли халқ сифатида билишади.

Миллатлараро муносабатларни ривожлантиришда биз ўз халқига ҳурмат билан бир қаторда бошқа миллат ва халқларга нисбатан ҳам чуқур ҳурмат-эътибор, яхши қўшничилик ва уларнинг ҳам миллий ғурурлари борлигини ҳисобга олиб, ҳаракат қилишимиз керак. Миллий анъаналар халқнинг энг нозик, энг ҳурматталаб фазилатларидир.

Афсуски, четдан келган баъзи бир одамлар ана шу нарса билан ҳисоблашмаган пайтлар бўлди. **Ҳатто**

Ўзимиздан чиққан айрим раҳбарлар Наврўз байрамига, миллий кийим-кечакка қарши чиқди. Шу даражага бориб етдикки, қариндошини кўмиш маросимида қатнашишга ҳам эскилик сарқити, деб қаралди, бундай одамларга, айниқса, раҳбарларга нисбатан тазйиқ ўтказилди. Диндорлар билан мулоқотда бўлиш, улар билан бамаслаҳат иш юритиш масалаларини қўяверинг. Хуллас, бўлганича бўлди. **Шунинг учун бугун бу ишларни қаттиқ қоралашимизни, халқ анъаналарига, унинг меросига, одамларнинг диний эътиқодларига қатъий ҳурмат ва эътибор билан қараш кераклигини яна бир бор уқтириб ўтмоқчиман.**

Олтинчидан. Жамиятимизнинг ғоявий, маънавий янгиланишида ижодкорларимизнинг ўрни беқиёс. Уларнинг қалб қўри билан айтадиган сўзлари, яратган образлари ҳар бир кишига юракдан таъсир қилади, яхшиликка ундайди.

Халқ ҳокимиятининг мухтор вакили бўлган муҳтарам депутатлар, келинлар, шу ижодкор зиёлилар билан алоқани мустаҳкамлайлик, ҳамнафас, ҳамжиҳат бўлайлик, улар билан биргаликда яхшилик, меҳроқибат, илм-маърифат нурларини ҳар бир инсонга етказайлик. Бу борада ҳам бир талай муаммолар мавжуд. Уларни ҳал қилиш учун биргалашиб ишлашимиз керак. Биринчи навбатдаги вазифа — ўзбек тилига давлат тили мақоми бериш ҳақидаги Қонунни ҳаётга тўла татбиқ қилиш масаласи. Бу иш ҳанузгача жуда суст боряпти. Кўп тадбирлар ҳали амалга ошмаяпти.

Оддий мисол: кўчаларимиз, ҳар хил идоралар, савдо тармоқлари, хуллас, ҳамма жойда кўзга ташланиб турадиган ёзувларимизни олайлик. Юз фоиз маҳаллий аҳоли яшаётган жойларда ҳали ҳам бу

ёзувлар русча эканлигига нима дейиш мумкин? Ёки бунга ҳам юқоридан буйруқ бериб мажбур қиялп-тими? Ахир, бу кулгили ҳол-ку. Лекин бу кулгининг таги зил. Чунки бу маҳаллий аҳолининг миллий ғурури билан ҳисоблашмаслик демақдир. Натижада халқда норозилик туғилиши табиий.

Тил ҳақидаги Қонунни изчилик ва зудлик билан амалга ошириш ҳам депутатларнинг муҳим ишларидан биридир. Хуллас, ўртоқлар, ҳаммамиз миллий-маданий масалаларни ҳал этишга кўпроқ эътибор беришимиз лозим.

Алишер Навоий таваллудининг 550 йиллиги яқинлашиб қолди. Бу муборак айёмни халқимиз тарихининг энг мўътабар саналари сифатида катта тантана билан эсда қоладиган қилиб нишонлашимиз керак.

Еттинчидан. Яна бир масалага эътиборингизни жалб қилмоқчиман: **айнан мана шу минбардан туриб не-не раҳбарлар не-не ваъдаларни бермаган. Афсуски, бу ваъдалар бажарилмай қолган.**

Халқ сайлаган депутат учун шу халқнинг топшириқларини, ўзининг халққа берган ваъдаларини бажаришдек юксак инсоний ва ижтимоий бурч бўлмаса керак. Халқдан ажралиб қолган ҳар бир депутат ўзига юкланган вазифани бошқаларга ошириши ёки «отангга бор, онангга бор» қабилида иш тутиши сира мумкин эмас. Агар улар шундай иш тутса, тезда халқнинг назаридан қолади, демак, у ўз жойини бўшатиб қўйиши керак, токи бу вазифаларда иш қўлидан келадиган одамлар ишласин.

Имоним комилки, баъзи депутатларга ҳам осон бўлмайди. Лекин **энг муҳими, халққа виждон билан, ҳалол хизмат қилишни асосий мезон деб билиш лозим. Ана шунда бундай депутатнинг иши ўнгидан келади, баракали бўлади.**

Бугун биз ҳал этувчи паллада турибмиз. Одамларга осойишталик, ҳар бир хонадонда тинчлик-хотиржамлик, ўзаро тотувлик ва тўкин дастурхон бўлиши керак.

Шу оддий инсоний умидларни тезкорлик билан рўёбга чиқаришдан муқаддасроқ бурч йўқ, деб ўйлайман. Бу йўлда биз барча имкониятлардан оқилона фойдаланишимиз зарур.

Мана шу улуғ ишда сизларга сиҳат-саломатлик, қатъият ва сабот-матонат, бахт-саодат тилайман.

*Тошкентда СССР, Ўзбекистон ССР,
маҳаллий советларнинг халқ депутатлари
ва жамоатчилик вакиллари иштирокида
1990 йил 24 февраль куни бўлиб ўтган кенгашда
сўзланган маърузадан*

ЎЗБЕКИСТОНДА ПРЕЗИДЕНТ ИНСТИТУТИНИНГ ЖОРИЙ ЭТИЛИШИ ТЎҒРИСИДА

... Бугун юзага келган вазиятда Ўзбекистон ССР Президенти лавозимини таъсис этиш муҳим аҳамият касб этмоқда.

Бу ерда мен Президент тўғрисидаги ва шу муносабат билан бошқарувнинг баъзи давлат тузилмаларини қайта қуриш тўғрисидаги масала шунчаки ССР Иттифоқи қарорларига тақлид қилиш эмаслигини алоҳида айтиб ўтмоқчи эдим. Республикада якка бошлиқ лавозимининг жорий этилиши Иттифоқ миқёсида бўлганидек, қонунлар ва давлатнинг бошқа қарорларини ижро этиш омилларини мустаҳкамлашга, демак, сиёсий, ижтимоий-иқтисодий, миллатлараро ва бошқа соҳаларда қайта қуриш жараёнларини тезлаштиришга кўмаклашиши, шубҳасиздир.

Бинобарин, энг муҳими шундан иборатки, Президент институтининг жорий этилиши — республикамиз учун суверенитет ва давлатчиликда принцип жиҳатдан янги босқичга ўтилишини билдиради. Чунки шунчаки эмас, балки ҳақиқий давлатчилик ҳокимиятнинг бундай тузилмасини қўлга киритиш имкониятига эга. Республика Президенти Иттифоқ шартномаси ва мамлакат федератив қурилишининг янги асосларини ишлаб чиқишда муҳим роль ўйнаши Ўзбекистон ССРнинг иттифоқ федерация кенгашида муносиб ўрин эгаллашини таъминлаши шуб-

ҳасиздир. Шу муносабат билан Ўзбекистон миллий маҳдудликка интилаяпти, деб кимлардир авж олдираётган шубҳаларга ҳеч қандай асос йўқ, албатта.

Бугун тартиб ва интизомни, энг аввало, бошқарувнинг барча даражалари ва жабҳаларида ижрочилик интизомини мустаҳкамлаш, ижтимоий-иқтисодий қурилишни ҳамда хўжалик юритиш механизмини қайта қуришни тезлаштириш вазифаларини ўз вақтида ҳал этиш масаласи, граждандарнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилувчи барча давлат муассасаларини назорат этиш ҳам катта аҳамият касб этмоқда.

Келинлар, ушбу масалани янги таркибдаги Олий Советнинг биринчи сессиясида қонун лойиҳаларини таклиф қилишни бошлаш нуқтаи назаридан муҳокама қилайлик...

*КПСС Марказий Комитетининг 1990 йил февраль ва март пленумларининг яқунлари ҳамда КПСС XXVIII съезди ва Ўзбекистон Компартияси XXII съезди таъйёргарлик кўриш юзасидан республика партия ташкилотларининг вазифалари тўғрисидаги маърузадан
«Совет Ўзбекистони» газетаси,
1990 йил 24 март*

ХАЛҚ ИРОДАСИ БИЛАН ТАНЛАНГАН ЙЎЛ

Ҳурматли депутат ўртоқлар!

Қадрли юртошлар!

Ҳозиргина республика Олий Совети сессиясининг қарори билан Ўзбекистон тарихида биринчи марта Ўзбекистон ССР Президенти лавозими таъсис этилди ва бу юксак масъулиятли вазифа менга топширилди.

Бу катта ишонч учун ўзимнинг самимий миннатдорчилигимни билдираман. Мен буни энг аввало ўзбек халқи, Ўзбекистон ССРнинг барча меҳнаткашлари, ишчилар синфи, деҳқонлар, зиёлилар, республикамизда яшовчи ҳамма миллат ва элатлар тақдири учун ўз зиммамга тушган улкан бурч ва жавобгарлик деб қабул қиламан. Ҳар бир гражданнынг конституцион ҳуқуқи ва эркинликларини, республикамизнинг миллий ва ижтимоий жиҳатдан тобора тараққий топишини таъминлаш йўлидаги катта масъулият деб тушунаман.

Хабарингиз бор, бир неча кун олдин СССР халқ депутатларининг навбатдан ташқари учинчи Съездида СССР Президенти лавозимини таъсис этиш тўғрисидаги Қонун қабул қилинди. Бу лавозимга Михаил Сергеевич Горбачев сайланди...

Президент бошқарувини ҳаётнинг ўзи, қайта қуришнинг мантиқи, моҳияти, унинг мураккаб ва зиддиятли жараёнлари тақозо этапти.

Республикамиз бутун мамлакат сингари бугун офир, бурилиш даврини бошидан кечиряпти.

Узоқ йиллар давомида йиғилиб қолган миллий-сиёсий, иқтисодий, ижтимоий, маънавий ривожланиш муаммолари ниҳоятда мураккаб ва кескин тус олди. Республиканинг келажаги, халқ тақдири ҳар бир одамнинг, унинг оиласи турмушининг, Ўзбекистон гражданилари келажак авлодлари ҳаётининг тўқислиги, тинчлик-оқойишталиги бу муаммоларнинг изчиллик билан ҳал этилишига боғлиқдир. Республикамиз олдида турган мана шу ва бошқа бир қатор долзарб масалаларни тубдан ҳал этишда Президент лавозимининг таъсис этилиши янги имкониятлар очади.

Ўзбекистон Совет Социалистик Республикасининг Президенти сифатида ўзимнинг асосий вазифаларимни нималардан иборат деб биламан?

1. Ўзбекистон ССРнинг сиёсий мустақиллигини мустаҳкамлаш ва янада такомиллаштириш, уни янги ва ҳаётий мазмун билан бойитиш.

Халқ миллий онгининг ўсиши, мамлакатимизнинг миллий-давлат, ижтимоий-иқтисодий ва маънавий ривожланишининг ҳозирги замон даражаси ва истиқболи совет федерациясининг янгиланиши, республика билан ССР Иттифоқи ўртасидаги алоқа ҳамда ваколатларнинг янада аниқроқ белгиланишини талаб қиляпти.

Бугунги кунда бошқа иттифоқдош республикалар қатори Ўзбекистон ССР ҳам мустақил давлат сифатида ўз территориясида тўла-тўқис давлат ҳокимиятига эга бўлмоғи кераклиги очиқ-ойдин бўлиб турибди.

СССР давлат ҳокимиятининг олий органлари ихтиёрига ўз хоҳиши ва тегишли ўзаро келишув бўйича берилган ваколатлар, албатта бундан истиснодир.

Президент сифатида мен республикамиз ўзига тегишли масалаларнинг барчасини ўзи мустақил ҳал қилиши керак, деб ўйлайман.

Булар — меҳнат ресурсларидан, табиий ва минерал хом ашё бойликларидан мустақил ва оқилона фойдаланиш, ўз территориясида иқтисодий ва ижтимоий-маданий тараққиётни комплекс равишда ривожлантириш, ССР Иттифоқи қарамоғидаги корхона, муассаса ва ташкилотлар фаолиятини мувофиқлаштириш ва назорат қилиш, меҳнат хавфсизлигини, атроф-муҳит муҳофазасини, аҳолининг эҳтиёжларини таъминлаш масалаларидир...

Ўзбекистон ССР мустақил ва тенг ҳуқуқли республика сифатида бошқа республикалар билан сиёсий, иқтисодий, илмий ва маданий алоқаларни ўзаро эркин ҳал қилади. Бу алоқаларни дўстлик ва ҳамкорлик, ўзаро ҳурмат ва тотув қўшничилик муносабатлари асосида янада мустаҳкамлаб бораверади.

Ўрта Осиё ва Қозоғистон халқлари ўртасидаги асрий биродарлик, дўстона муносабатларни алоҳида таъкидлаб ўтмоқчиман.

Тарихимизнинг, тақдиримизнинг бирлиги, тилимиз, маданий-маънавий анъаналаримиз ўхшашлиги, яқин қўшничилик ва қариндошлик алоқалари республикаларимиз ҳамкорлигини янада кенгайтириш имкониятини беради.

Миллий давлат қурилиши соҳасидаги миллатларaro алоқаларни яхшилаш, граждaнларнинг қайси миллат вакили экaнлигидaн, тили ва диний эътиқодидaн қaтъи назар, уларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш биринчи даражали аҳамият касб этади.

Ўзбек тилининг давлат тили экaнлиги ҳақидаги қонунни изчил амалга ошириш билан бирга, Ўзбекистонда яшовчи барча миллат вакилларига ўз тил-

ларида бемалол гаплашиш, уларнинг миллий-маданий эҳтиёжларини қондириш ва бутун аҳолига миллатлараро мулоқот тили бўлган рус тилидан эркин фойдаланиш имкониятларини ҳам таъминлаш зарур.

Бу масалалар Қорақалпоғистон Автоном Республикасига ҳам тўла тааллуқдир. Минтақамизда ягона бўлган автоном республиканинг ижтимоий-иқтисодий муаммоларини ҳал этиш, унинг миллий давлат ва ҳуқуқий мақомини барқарор қилиш шунга боғлиқдир.

Энг муҳими — республикада яшовчи барча миллат ва халқлар вакиллари ўртасида ўзаро ҳурмат ва дўстона муносабатларни сақлаб қолиш ва кучайтиришдир.

Бу — республикада тинчлик ва осойишталикни, одамларнинг тақдири, бутун мамлакатимизнинг буғуни ва келажаги барқарорлигини таъминлашда ҳал қилувчи вазифадир.

Ўтган йили Фарғона вилоятида, яқинда Тошкент вилоятининг айрим районларида бўлиб ўтган фожиали воқеалар миллатлараро муносабатларнинг бузилиши, кескинлашуви нималарга олиб келишини рўйирост кўрсатди.

Бу ҳолни фақат вабодай юқумли касаллик билан қийёслаш мумкин. Бегуноҳ одамлар қурбон бўлмаслиги, ҳамма ёққа ўт кетмаслиги учун бунинг олдини олиш зарур.

Шунинг учун СССР ва Ўзбекистон ССР Конституцияларига, ўзбек халқининг олижаноб инсоний фазилатларига таяниб, ҳар бир одамнинг қадр-қимматини, ҳақ-ҳуқуқини ҳимоя қилувчи, миллий адоват ва зўравонликни ман этадиган қонунларга қатъий риоя қилишни ўзимнинг муқаддас бурчим деб биламан.

Бу қонунларга риоя қилмаслик ҳар бир киши учун — инсоният олдида, энг аввало, ўз халқи олдида оғир жиноят деб ҳисоблайман.

Бу — одамларнинг инсоний ҳақ-ҳуқуқларига тажовуз, мамлакат ва дунё жамоатчилиги кўз ўнгида халқимизнинг обрўсини тўкиш демақдир.

Бунга йўл қўйишга, азиз ўртоқлар, сиз билан бизнинг мутлақо ҳаққимиз йўқ.

Ўзбек халқи асрлар давомида барча халқлар билан иноқ яшаган, дўстона ҳамкорликда бўлган, инсонпарварлиги, меҳнатсеварлиги, меҳмондўстлиги, меҳроқибати, холис ёрдам учун доим тайёрлиги билан бошқа қардош халқларнинг ҳурмат-эътиборини қозонган, таҳсинга сазовор бўлган. Унинг мана шундай олижаноб шаънига ҳеч кимнинг доғ туширишига йўл қўймаслигимиз керак.

2. Президент бошқарувининг муҳим вазифаларидан бири республиканинг иқтисодий мустақиллигини, ўзини ўзи идора қилишга ва ўзини ўзи пул билан таъминлашга ўтишини таъминлашдир.

Мазкур сессияда халқ депутатлари Ўзбекистон ССР иқтисодий-ижтимоий тараққиётининг асосий йўналишлари белгиланган ҳукумат программасини муҳокама қилиб тасдиқлашлари керак.

Республикамизнинг сўзда эмас, амалда иқтисодий мустақиллигини белгиловчи айрим энг аҳамиятли масалаларга тўхтаб ўтмоқчиман. Улар партия ва Совет ҳокимиятининг асосий мақсади бўлган халқ фаровонлигини ошириш йўлидаги мураккаб, чигал муаммоларнинг ҳал қилиниши билан боғлиқдир.

Улардан биринчиси халқ хўжалиги комплексини тубдан қайта қуришдир. Хом ашё етиштиришдан халқ учун зарур бўлган тайёр товарлар ишлаб чиқаришга ўтиш. Бу билан республикада яратилаётган ялпи маҳ-

сулот ва миллий даромадни илдам суръатларда ўстиришни таъминлаш.

Ўзбекистон табиий ва хом ашё ресурсларига бой. Буларнинг ҳаммаси — ер, сув, ўрмон ва ер ости бойликлари — республиканинг ажралмас мулки бўлиши керак. Лекин ана шу табиий бойликлардан ўйламай-нетмай фойдаланиб, тез ўсиб бораётган аҳолининг эҳтиёжларини қондириш мумкин деган ўртоқлар хато қилади.

Ҳар қандай табиий бойликнинг чегараси бор. У бир кун эмас бир кун тамом бўлади. Уни қайта тиклаб бўлмайди. У бизга ота-боболаримиздан қолган меросгина эмас, балки биз авайлаб-асраб, янада ошириб, келажак авлодларга етказиб беришимиз керак бўлган омонат ҳамдир.

Дунё тажрибаси шуни кўрсатиб турибдики, биронта мамлакат ё халқ ўз фаровонлигини фақат хом ашё сотиб таъминлай олмайди. Газ ёки металл, пахта ёки пилла сотиб маълум вақтгагина бойлик орттириш мумкин. Лекин бунақа иқтисоднинг истиқболи йўқ.

Ҳақиқий ободончиликка, фаровонликка фақат табиат инъомларидан оқилона фойдаланиб, уларнинг қийматини янада оширадиган юқори унумли, малакали меҳнат билан эришиш мумкин.

Шунинг учун биз танлаган бош йўл — республиканинг барча табиий бойликларини — пахта, металлар, пилла, газ, мева-сабзавот ва бошқа маҳсулотларни қайта ишлашни кўпайтириш.

Бу вазифани фан-техника ютуқларига асосланган сермеҳнат ишлаб чиқаришни, малакали мутахассисларнинг, меҳнаткашларнинг барча табақа вакиллари савиясининг ўсишини таъминламасдан бажариб бўлмайди.

Шу билан бир қаторда, экономикамиз бошқарув ва хўжалик юритишнинг, мулкчилик ва товар-бозор муносабатларининг турли хил янги усулларига ўтиши муҳим аҳамиятга молик.

Халқ хўжалиги структурасини тубдан ўзгартириш билан катта сиёсий, ижтимоий, иқтисодий муаммо — аҳолини мунтазам равишда иш жойлари ва етарли иш ҳақи билан таъминлаш масаласига боғлиқдир.

Бу вазифа шу қадар кескин турибдики, биз уни ҳал қилиш учун бир эмас, бир неча йўллардан, бирикки имконият эмас, бор имкониятларнинг барчасидан фойдаланишимиз зарур.

Халқ ҳаётининг ўзига хос тарихий, миллий хусусиятларидан келиб чиқиб анъанавий ишлаб чиқаришни, халқ амалий санъати ва ҳунармандчилик корхоналарини кўпайтириш лозим.

Район марказларида, қишлоқларда қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини қайта ишлаш корхоналарини, филиал ва цехларни қуриш, уларда меҳнатни турлича ташкил қилиш — қисқартирилган иш куни ва ҳафтаси, уйда ишлаш каби усуллардан кенг фойдаланиш керак. Ва ниҳоят, илмий-техник тараққиётнинг бугунги даражасига жавоб берадиган ишлаб чиқаришни ривожлантириш. Бусиз аҳолининг иш билан бандлигини ҳам, умуман олганда эса миллий ва ижтимоий тараққиётни ҳам таъминлаб бўлмайди.

Айтиб ўтилган ва бўлак ишларни мамлакатнинг бошқа республикалари ва иқтисодий районлари, чет эллар билан ўзаро фойдали иқтисодий, илмий-техник ва маданий алоқаларсиз ҳал этиш қийин.

Иқтисодий мустақиллик — ўз ёғида қовурилиш, ўз қобилигида қолиб кетиш эмас. Бу — умуминсоният тажрибасига зид ҳодиса.

Иқтисодий мустақиллик – республикамизнинг табиий, иқтисодий, демографик (аҳолининг кўплиги) каби ва бошқа имкониятларидан халқ ҳаётининг равнақи учун тенг ҳуқуқлилиқ асосида ўзаро фойдали ҳамкорликни ривожлантириш учун иложи борича кенгроқ фойдаланишдир.

3. Меҳнаткашларнинг, аҳолининг ҳамма табақалари фаровонлигини ошириш, одамларнинг талаб-эҳтиёжларини қондириш, ижтимоий соҳани тез суръатлар билан ривожлантириш – республиканинг давлат ҳокимияти ва бошқарув органларидан, шахсан мендан, Ўзбекистон ССР Президентидан доимий эътибор талаб қиладиган вазифадир.

Республикамиз жон бошига даромад, озиқ-овқат ва ҳар кунлик эҳтиёж моллари истеъмол қилиш, уй-жой, халқ таълими, соғлиқни сақлаш, савдо, социал-маиший ва маданият тармоқлари бўйича Иттифоқда охирги ўринларда турибди.

Қулай иқлим шароитларига ва ноёб табиий бойликларга эга, СССРда энг йирик республикалардан бири шу даражада бўлишига чек қўймоқ керак.

Орол муаммоси Қорақалпоғистон АССР, умуман Ўзбекистон, бутун Ўрта Осиё региони фожиасига айланди. Табиат муҳофазасини ва санитария аҳолини яхшилаш борасида кескин чоралар кўришимиз керак.

Биринчи навбатда инсон, унинг эҳтиёж ва талаблари, жисмоний ва маънавий юксалиши республикада бўлажак миллий-давлат ва ижтимоий-иқтисодий сиёсатнинг марказида бўлиши шарт.

Хабарингиз бор, бу борада биринчи жиддий қадамлар қўйилди. Қишлоқ аҳолисига шахсий хўжаликларни кенгайтириш ва уй-жой қуриш учун қўшимча ер ва маблағ ажратилмоқда, қурилиш ма-

териаллари билан ёрдам берилмоқда. Ўтган йилдан бошлаб пахта теримига қўшимча ҳақ тўланипти ва бундан буён бу маблағлар икки баробардан кўпроқ ошади.

Пахта ва бошқа қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари нархини ошириш тўғрисидаги масала мамлакатимиз ҳукумати олдига қўйилди ва охиригача ҳал этилди. Республикамиз пойтахти Тошкент, бир қатор вилоят марказлари ва шаҳарларнинг хўжалигини яхшилаш ва қайта қуриш, қишлоқларнинг социал аҳволини такомиллаштириш бўйича қабул қилинган ва белгиланган тадбирлар амалга оширилаяпти.

Бошланғич синфлардаги ўқувчиларга бепул овқат, ҳомиладор бемор аёлларни қўшимча, юқори сифатли озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлаш жорий этилди.

Ветеранларнинг нафақасини ошириш, ногирон ва ёлғиз қолган қариялар уй-интернатларининг шароитларини яхшилаш учун қўшимча маблағ сарф этиляпти. Ётоқхоналарда жой танқислигидан шахсий уйларда ижарада яшаётган талабаларга моддий ёрдам берилмоқда.

Ҳали инсонларнинг ҳаётини яхшилаш борасидаги катта режалар, умидбахш тадбирлар кўп. Улар Ўзбекистон Компартиясининг сайловолди ҳаракат дастурида баён этилган.

Ўзбекистон ССР Президенти сифатида республикамизда одамлар ҳаётининг тўқислиги учун барча шароитларни яратиш бўйича қабул қилинаётган ижтимоий программаларни бекаму кўст амалга оширишни ўзимнинг асосий вазифам деб биламан.

Бунинг учун аҳолининг барча табақаларига озиқ-овқат маҳсулоти ва товар таъминотини яхшилаш,

қашшоқ оилаларнинг даромадини кўтариш лозим. Шунингдек, ёшларимиз ва кексаларимиз, аёлларимиз тўғрисида ғамхўрлик қилишимиз керак.

Барча аҳоли пунктларини сифатли ичимлик сув ва газ билан таъминлаш, атроф-муҳитни соғломлаштириш ва ижтимоий вазиятни яхшилашимиз зарур. Менинг фикримча, республика халқ депутатлари Олий ва маҳаллий Советларининг, ҳамма совет, давлат, хўжалик идораларининг, жамоат ташкилотларининг, меҳнат коллективларининг фаолияти энг аввало ана шу мақсадларга қаратилмоғи ниҳоятда муҳимдир.

Турмуш шароитлари ночор бўлиб турган бир пайтда ноинсофлик, давлат ва халқ мулкига хиёнат, чайқовчилик, жиноятчилик ва бошқа иллатларга қарши шафқатсиз кураш — бугунги куннинг долзарб талабидир.

Одамларнинг ҳаётига, пешона тери билан топган мол-мулкига чангал солаётган имонсиз кимсаларга қарши мен Президент сифатида халқнинг иродасига таяниб, аёвсиз чоралар кўраман. Қонунчилик барқарор бўлиши учун менга берилган ҳокимиятнинг барча имкониятларини ишга соламан.

4. Президент фаолиятининг, республика партия, совет, давлат ташкилотларининг муҳим вазифаларидан бири халқни маънавий юксалтириш, инсоннинг ахлоқий ва жисмоний такомилidir.

Бу масалалар алоҳида қунт ва саботни, кишиларга нисбатан алоҳида эътибор ва ғамхўрликни талаб қилади.

Инсон ҳаётининг бу нозик ва мураккаб томонлари билан, хазиналарга тўла миллий-тарихий анъаналар билан, умуминсоний маънавий бойликлар билан ҳисоблашмаслик жамиятимизга қанчадан-қанча

зарар келтирди. Бинобарин, бу камчиликларни тугатиш учун жуда катта меҳнат қилишимиз керак. Асосий ишларимиз нималардан иборат бўлиши керак?

Биринчи навбатда миллий маданиятимиз, халқ маънавий бойлигининг илдизларига эътибор бериш лозим. Бу хазина асрлар давомида мисқоллаб тўпланган. Тарихнинг не-не синовларидан ўтган. Инсонларга оғир дамда мадад бўлган.

Бизнинг вазифамиз — шу хазинани кўз қорачиғидек асраш ва янада бойитиш.

Сўзда эмас, амалда ҳар бир кишининг виждон эркинлигини, эътиқодининг эркинлигини таъминлашимиз керак. Мен Президент сифатида одамларнинг маънавий тарбияси, тинчлик ва хайрли ишлар мақсадида ҳаракат қилаётган ҳар бир кишини қўллаб-қувватлайман, у билан ҳамкорлик қиламан.

Масаланинг бошқа томони — маърифат ва маданиятнинг моддий-техник базасини мустаҳкамлаш. Инсоннинг тўлақонли ҳаёти учун ниҳоятда зарур бўлган мактаблар, кутубхоналар, театр ва бошқа маданият ўчоқларини кўпайтириш, уларнинг шароитларини яхшилаш.

Биз кўп йиллар давомида маърифат-маданиятга нотўғри муносабатда бўлдик. Унга сарфланаётган маблағлар доим бошқа соҳалардан кам бўлди. Натижада биз бу масалада кечириб бўлмас даражада орқада қолиб кетдик.

Барча планларимиз маданият, маърифат, жисмоний тарбия ва спорт биринчи даражали вазифалар қаторидан ўрин олиши лозим.

Ва ниҳоят, шу соҳаларда ишлаётган кадрлар масаласи. Ўқитувчилар ва шифокорлар, маданий-оқар-

тув муассасаларидаги ва бошқа соҳалардаги кўплаб мутахассислар — чинакам зиёлилардир.

Айниқса, олимлар ва ижодкор ходимларимизга эътиборни кучайтириш керак. Маънавий бойликларни улар яратади. Уларга ғамхўрлик қилиш, самарали фаолиятлари учун барча зарур моддий-маънавий шароитларни яратиб бериш давлат ҳокимияти ва хўжалик ташкилотлари раҳбарларининг бурчи ва масъулиятли вазифасидир.

Ўртоқлар, яна бир долзарб вазифа ўсиб келаётган авлодга, унинг маънавий тарбиясига ниҳоятда катта жавобгарлик ҳисси билан ёндашиш масаласи. Ахир ёшлар халқ маънавиятининг — ҳам маҳсули, ҳам келажаги.

Шунинг учун ҳар бир ўғил-қизимиз дастлабки қадамларидан бошлаб маданий бойликларимиздан баҳраманд бўлиши керак.

Истеъдодли ёшларимизнинг, йигит-қизларимизнинг ўз қизиққан соҳаларида етук инсонлар бўлиб етишишлари учун тегишли шарт-шароитлар ҳали тўла яратилгани йўқ.

Ўзимизнинг маънавий бурчимизни оқлашни истасак, уларга оталарча ғамхўрлик қилишимиз керак. Ана шу мақсадда биз уларнинг мамлакатимиз ва чет эллардаги энг нуфузли илмий марказларда таълим олишлари учун маблағлар ажратдик.

Бу ишлар учун ҳеч нарсани, шу жумладан, валютани ҳам аямаймиз. Ишончим комил, бу тадбирларни сиз депутатларимиз ҳам, халқимиз ҳам қўллаб-қувватлайсизлар.

Шу ўринда яна бир мулоҳаза бор, ўртоқлар. Ёшларимизни, айниқса, қарияларимизни уларнинг иззатнафсига тегадиган айрим номаъқул ҳоллардан асрашимиз керак.

Санъатда ошкораликни пеш қилиб телевизор, кино экранларида, матбуот воситаларида бўлмағур лавҳаларни акс эттириш, бемаънилик ва ҳаёсизликни, баъзан эса, ҳатто ахлоқий бузуқликни тарғиб қилишлар кўпайиб қолди.

Депутатларнинг ва Президентнинг ваколатлари жамиятимизнинг инсонийлик ва ахлоқий ақидаларини поймол қилувчи ана шу тажовузкорликка қаттиқ қарши туришга имконият беради, деб ўйлайман. Бу тадбир халққа ҳам маъқул бўлади, деб ишонаман.

5. Юқорида қайд этилган вазифаларни фақат демократияни, ҳуқуққа асосланган давлат қурилишини ривожлантириб, тартиб ва интизомни мустаҳкамлаб ва ниҳоят, республиканинг миллий-ижтимоий тараққиёти йўлида барча соғлом кучларни бирлаштирибгина ҳал қилиш мумкин...

Ўзбекистон ССР Олий Совети комиссиялари ва бутун депутатлар корпуси ҳамкорлигига таяниб мамлакатимизда, республикамизда ҳуқуқий давлат шаклланиши, қонун ҳурмат қилиниши ва унга риоя этилиши учун мен қатъият билан иш олиб бораман. Шахсга сиғиниш йилларида ҳам, яқин ўтмишда ҳам йўл қўйилган қонунбузарликлардан, зўравонликлардан кўп азият чеккан республикамиз, халқимиз учун бу жуда ҳам муҳимдир.

Республикамиз ҳар бир гражданининг ҳуқуқи ва қадр-қимматини ҳар қандай тажовуздан, у қаерда ва ким томонидан қилинишидан қатъи назар, қаттиқ туриб ҳимоя қилишга сўз бераман.

Демократияни янада ривожлантиришни Президент бошқарувининг асосий вазифаларидан бири деб биламан. Шу билан бир қаторда, демократия — бебошлик, ошкоралик эса — оғзига келганини гапириш эмаслигини ҳам очиқ айтиб қўймоқчиман.

Жиноятчиликнинг кўпайиб бораётгани, жамиятга қарши кучларнинг вазиятни кескинлаштиришга уринишидан, миллий адоватни кучайтириб, оммавий тартибсизликлар келтириб чиқараётганидан халқимиз қанчалик ташвишда эканлигини ҳаммангиз яхши биласиз.

Бунинг оқибатида, қандай фожиалар юз бераётгани, халқ қанчадан-қанча моддий ва маънавий зарар кўраётганидан ҳам хабардорсиз. Шунинг учун халқимизнинг, барча миллат вакилларининг хоҳишига, иродасига амал қилиб, давлатимизнинг, жамиятимизнинг сиёсий-маънавий асосларига қарши бўлган ҳар қандай уринишларга чек қўйиш, граждандарнинг ор-номусини ва қадр-қимматини ҳимоя қилиш, тартиб ва интизомни мустаҳкамлаш учун сизлар билан биргаликда қатъий ҳаракат қиламан.

Бугунги мураккаб, ҳал этувчи бир вақтда барча соғлом кучларимиз ҳар қачонгидан ҳам жипсроқ, ҳамжихат, бир тан, бир жон бўлиши зарур...

Яна бир марта сизларни Ўзбекистон ССР Президенти лавозимини ўзимнинг халқ олдидаги, республика олдидаги бурчим, масъулиятим деб ҳисоблашимга ва жонажон Ўзбекистонимизнинг, буюк халқимизнинг янада фаровон ҳаёти учун бор кучимни сарфлайман, деб ишонтиришга рухсат бергайсизлар.

*Ўн иккинчи чақириқ Ўзбекистон ССР
Олий Советининг 1990 йил 24 мартда бўлиб ўтган
биринчи сессиясида сўзланган нутқдан*

ЎТМИШДАН САБОҚ ЧИҚАРИБ, КЕЛАЖАККА ИШОНЧ БИЛАН

Ҳурматли ўртоқлар!

Ўзбекистон Компартиясининг XXII съезди ўз ишини мураккаб, кескин, айтиш мумкинки, инқирозли вазиятда бошламоқда. Унинг муҳокамасига шундай масалалар қўйилмоқдаки, республиканинг, республика партия ташкилотининг ҳозирги аҳволи ва келажаги, қолаверса, бутун мамлакатнинг ҳозирги аҳволи ва келажаги ҳам шу масалаларнинг ҳал этилишига кўп жиҳатдан боғлиқ бўлади. Республика меҳнаткашлари бугунги кунда ҳаммани безовта қилиб турган, жуда ўткир муаммоларга жавоб кутмоқда.

Ижтимоий-сиёсий соҳада рўй бераётган жараёнлар ҳаммани ташвишга солмоқда. Қайта қуриш туфайли юзага келган демократия ва ошкоралик анархия ва сафсатабозликдан етарлича ҳимоя қилинган эмас...

Интизом ва тартиб кўнгилдагидек эмас, жиноятчилик кўпаймоқда, одамларнинг шахсий хавфсизлиги, ҳуқуқлари ва қадр-қиммати кафолатлари бузилмоқда.

Ишлаб чиқариш ва ижтимоий соҳаларнинг аҳволи ёмонлашиб бормоқда. Меҳнат унумдорлиги, миллий даромад пасаймоқда. Эҳтиёж буюмлари ва керакли хизматлар билан таъминланмаган иш ҳа-

қининг ўсиши пулнинг қадрсизланишини кучайтирмақда. Чайқовчилик, порахўрлик, хуфиёна иқтисодиёт кенг ёйилмоқда. Мана шуларнинг ҳаммаси одамларнинг, айниқса, кам даромадли аҳоли табақаларининг турмуш даражасига салбий таъсир кўрсатяпти.

Маданий-маънавий турмушда қадрсизланиш рўй бермоқда: омма сиёсатга кўпроқ қизиқиб, унинг фаоллиги ошиб бориши билан бирга, жамиятнинг фоявий ва ахлоқий негизларини бузишга, умуминсоний қоидалар ва миллий қадриятларни менсимасликка уриниш ҳоллари кам эмас.

Ижтимоий ва миллатлараро можаролар қалтис тус олди. Болтиқбўйидаги, Кавказортидаги вазият бунини очиқ-ойдин кўрсатиб турибди. Бу жойлардаги воқеалар граждандар уруши ҳолатига хатарли равишда яқинлашиб қолди...

Мамлакатнинг барча жойларида бўлгани каби республикамиз меҳнаткашлари ҳам мана шу **бузғунчилик жараёнларидан ташвишга тушмоқдалар**: хўш, жамиятимиз қаёққа қараб бораяпти? Бу салбий ҳодисалар наҳотки қайта қуришнинг муқаррар натижаси, йўлдоши бўлса? Ёки бу нарса сиёсий раҳбарликдаги хатолар, ислоҳотларнинг аниқ режаси йўқлиги оқибатларини пайқаш ва уларнинг олдини олиш мумкинлигидан гумонсираш сабабли эмасмикан? Бу салбий жараёнлар наҳотки хатарли томонга қараб бораверса?..

Биз Ўзбекистон ССРнинг ҳақиқий сиёсий суверенитети, иқтисодий мустақиллигини таъминлашга қаратилган йўлларини ва амалий ҳаракатларни белгилаб олишимиз керак...

I. Ўтмишнинг асосий сабоқлари

Биз ўз тарихимизни йўққа чиқара олмаймиз. Бу тарихимизда ҳам қаҳрамонона, ҳам фожиали саҳифалар кўп бўлди. Ахир, кекса авлодларнинг, ота-боболаримизнинг кураши ва меҳнатини инкор этиб бўладими? Улар ярим феодал ҳолидаги қолоқ мамлакатни ижтимоий ва илмий-техникавий жиҳатдан тараққий этган замонавий даражага кўтардилар. Бу аниқ-равшан далилни ҳеч ким рад қила олмайди.

Айни вақтда социалистик қурилишнинг кўпгина босқичларида қўпол хатолар ва бузилишларга йўл қўйилганини ҳам ҳеч ким, ҳеч нарса шубҳа остига қўя олмайди.

Бу хато ва жиноятларнинг илдиzlари ўтмишга бориб тақалади. Шахсга сифиниш йилларида, турғунлик йилларида нотўғри йўл-йўриқлар, мақсадлар ва уларга эришиш йўллари бутунлай бузиб, сохталаштириб юборилди. Асоссиз равишда қилинган оммавий қатағонларни, коллективлаштириш ва саноатлаштириш даврида турмушнинг асосий негизлари шафқатсизлик билан барбод қилингани, халқларнинг маънавий қадрият ва анъаналари қалбакилаштирилгани, айрим кишилар пулга сотилиб, айниб кетганлиги, ижтимоий-иқтисодий инқирозга учраган одамлар халқнинг энг зарур эҳтиёжлари ва ҳаётий талабларини писанд қилмай қўйганликларини кўрсатувчи тобора янги-янги даҳшатли мисоллар ҳозир маълум бўлиб қолмоқда.

Бундай салбий ҳодисалар барча музофотларда, ҳамма республикаларда содир бўлган, бундан барча халқлар азоб тортган эди. Салбий ҳодисалар қаерда кўпроқ, қаерда камроқ содир бўлганини ҳисоблаш —

одамларнинг қайғу ва аламига туз сепиш демақдир. Бу хунук сиёсий ўйиндир.

Биз ўтмишдаги ҳамма бузилишлар, хато ва жиноятларни қатъиян қоралаймиз ва улардан кескин воз кечамиз. Биз ўтмишимизни ва ҳозирги кунимизни ҳаққоний, холисона танқидий таҳлил этишнинг қатъий тарафдоримиз. Биз босмачилик ҳаракати ҳақида бўлсин, коллективлаштириш, репрессиялар, турфунлик даврига оид бузилишлар ҳақида бўлсин — «оқ доғ»ларнинг бутунлай тугатилиши тарафдоримиз. Аммо, албатта ҳар бир воқеани, аниқ тарихий шароитни ҳисобга олиб, бизнинг тарихимиз, ундаги ҳар бир қадам, кекса авлодларнинг пешона тери билан ва қони билан суғорилганини назарда тутиб шундай қилишимиз керак. Ўтмишимизни бошдан-оёқ қоралаш отабоболаримиз хотираси олдида, фарзандларимиз ва набираларимизнинг маънавий тарбияси олдида кечирилмас хато бўлур эди.

Энг муҳим вазифа — республиканинг ҳозирги ҳаётига халақит бераётган хато ва бузилишларни аниқлаб олишдан иборат. Аҳволни тузатиш йўлида амалий ҳаракат дастурини ишлаб чиқишдан иборат. Миллий давлат, ижтимоий-иқтисодий ва маънавий тараққиётнинг барча энг ўткир муаммоларини ҳал этишдан иборат.

II. Республикамининг ижтимоий-иқтисодий аҳволи

Шу нарса шак-шубҳасиз ва очиқ-ойдиндирки, республика барча асосий иқтисодий ва ижтимоий кўрсаткичлар бўйича Иттифоқдаги ўртача даражадан ҳам анча орқада бўлиб, мамлакатда охириги ўринлардан бирида турибди. Биз бу рақамларни илгари

ҳам неча марталаб айтганмиз, аммо бугун уларни яна бир бор идрок этмоқ керак. Ўзбекистон киши бошига ялпи ижтимоий маҳсулот ишлаб чиқариш бўйича мамлакатда 12-ўринда турибди, аҳоли жон бошига миллий даромад ишлаб чиқариш бўйича кўрсаткич эса Иттифоқдаги ўртача даражадан икки ҳисса паст.

Саноатдаги меҳнат унумдорлиги жиҳатидан республика мамлакатдан 40 фоиз, қишлоқ хўжалигидаги меҳнат унумдорлиги жиҳатидан эса икки баробар орқада қолмоқда. Республикада аҳоли жон бошига халқ истеъмоли моллари ишлаб чиқариш ўртача Иттифоқ даражасининг атиги 40 фоизини ташкил этади. Биз даромад даражаси жиҳатидан, асосий турдаги маҳсулотларни истеъмол қилиш жиҳатидан иттифоқдош республикалар орасида энг охириги ўринлардан бирида турибмиз.

Ўзбекистон аҳолиси ўрта ҳисобда гўшт маҳсулотларини, сут ва сут маҳсулотларини, тухумни, умуман мамлакат аҳолисига нисбатан икки баробар кам истеъмол қилмоқда. Ойига ўрта ҳисобда 75 сўмдан камроқ ялпи даромад оладиган аҳолининг улуши мамлакатда 12 фоиздан сал кўпроқ бўлса, бизнинг республикамызда 45 фоизга боради. Бир миллионга яқин киши ижтимоий ишлаб чиқаришда ўзининг қўлидан келадиган ишни топа олмаяпти.

Ижтимоий инфраструктура тармоқлари: соғлиқни сақлаш, халқ таълими, мактабгача болалар муассасалари жуда оғир аҳволга тушиб қолган. Мактаб ва касалхоналарнинг 60 фоизи нобоп биноларда жойлаштирилганини айтишнинг ўзи кифоя. Жуда ўткир иқтисодий ва ижтимоий муаммолар рўйхатини яна давом эттириш мумкин. Буни аввало шундан кўрса бўладики, инсоннинг ҳар томонлама уйғун камол

топиши, унинг шахс сифатида маънавий ривожланиши бир ёқда турсин, кўпинча яшаш учун керак бўлган энг оддий нарсалар ҳам етишмаяпти.

Бундай аҳвол вужудга келганининг боиси нимада?

Шу қадар катта бойликларга, ишлаб чиқариш ва фан-техника имкониятларига, қулай табиий-иқлим шароитларига эга бўлган республикамиз, асосий иқтисодий ва ижтимоий кўрсаткичлар бўйича мамлакатда охириги ўринлардан бирига — ҳақли равишда танг ҳолат, деб аталган аҳволга тушиб қолганининг сабаби нимада?

Республиканинг тақдири, унинг келажаги учун қайғураётган, ёш авлод тақдири учун қуёнаётган соғлом фикрли ҳар бир киши ҳозир ўзига ўзи шу саволни бермоқда.

Назаримда, бунинг жавоби шундай бўлмоғи керак: 30-йилларнинг бошларида иқтисодиётга раҳбарлик қилишнинг маъмуриятчилик, буйруқбозлик усуллари ғалаба қозониб, Ўзбекистонни, унинг ишлаб чиқарувчи кучларини ривожлантиришга яроқсиз ёндашувлар тобора қарор топиб борди. Хўш, бу иллатлар нималарда намоён бўлди? Аввало шундаки, бизнинг республикамиз асосан хом ашё базаси, саноат министрликлари ва идораларининг мўмай хом ашё манбаи деб ҳисобланар эди. Ўлканинг маҳаллий, ижтимоий-иқтисодий хусусиятларига баъзан етарлича, баъзан мутлақо баҳо берилмади, баъзан эса бу хусусиятлар писанд ҳам қилинмади. Иқтисодий ва ижтимоий соҳани комплекс, жадал ривожлантиришининг, умумиттифоқ меҳнат тақсимотида Ўзбекистон ССРнинг мавқеи ва ўрнини ўзгартиришнинг муқобил йўллари эътиборга олинмади.

Келинлар, республикамиз умумиттифоқ меҳнат тақсимотида қандай ўринда турганини, қайси кўрсаткичлар бўйича олдинги марраларга силжиганини бир кўздан кечирайлик. Биз республикамизда 1500 йирик ишлаб чиқариш бирлашмаси ва корхонаси ишлаб тургани ҳақида, революциядан аввал бир йил давомида ҳосил қилинган миқдордаги электр энергия ҳозир тўрт кунда ишлаб чиқарилаётгани ҳақида ҳамиша фахрланиб гапирар эдик. Биз газ қазиб олиш соҳасида мамлакатда тўртинчи ўринда турибмиз. Қишлоқ хўжалигимиз мамлакатдаги пахтанинг учдан икки қисмини, қорақўл терининг учдан бир қисмидан кўпроғини, пиланинг 60 фоизидан зиёдини, кўп миқдордаги каноп, мева, узум, сабзавот ва полиз маҳсулотларини етиштириб бермоқда.

Минг киши ҳисобига тўғри келадиган талабалар сони жиҳатидан Ўзбекистон кўпгина ривожланган мамлакатлардан олдинда турибди.

Бу хулосалар мўътабар минбарлардан туриб, диссертациялардай рапортларда ва маълумотномаларда кўп такрорланган. Хўш, бу гапларнинг заминида қандай маъно бор? **Иқтисодиётимиз бир ёқлама тарзда, фақат хом ашё етиштирадиган ҳолга тушиб қолганини ва комплекс ривожланиш йўлига, аҳоли эҳтиёжларини қондиришга ўтказилмаганини қайд этишга тўғри келади. Саноатда тайёр маҳсулотнинг улуши бор-йўғи 50 фоизни ташкил этади, қишлоқ хўжалиги маҳсулотининг 80 фоиздан кўпроғи мутлақо қайта ишланмасдан республика ташқарисига чиқарилмоқда. Республикадан олиб кетилаётган маҳсулотнинг учдан икки қисми хом ашё, материаллар ва чала тайёр маҳсулотлар эканлигининг ўзи ижтимоий ишлаб чиқариш тузилишидаги чуқур номутаносибликлардан дарак беради.**

Республикага келтирилаётган товарларнинг 60 фоизи эса машиналар, асбоб-ускуналар, енгил саноат ва озиқ-овқат саноати маҳсулотларидир.

Ғалати бир вазият вужудга келмоқда. Республика жуда қимматли хом ашё – пахта, нитрон, капролакташ ишлаб чиқараётган бир пайтда уларни қайта ишлашдаги саёзлик, технология занжири ниҳоясига етказилмаганлиги оқибатида айна шу хом ашёдан ишлаб чиқариладиган газлама, сунъий тола ва тайёр маҳсулотларни четдан келтиришга мажбур бўлмоқда.

Ҳисоб-китобларга қараганда, кўп маблағ сарфламасдан, корхоналарни бирмунча ўзгартириб, тайёр маҳсулот ишлаб чиқаришни йўлга қўйиш мумкин бўлур эди. Ана шунда материал ва товар таъминоти молиявий имкониятларни қидириб топиш масалалари бу қадар кескинлашмаган бўлур эди.

Кейинги ўн йилликлар мобайнида иқтисодиётни ривожлантиришда хом ашё ва чала тайёр маҳсулотлар ишлаб чиқарадиган ва четга юборадиган, меҳнатни нисбатан камроқ талаб қиладиган хом ашё тармоқлари устун деб ҳисобланди. Натижада ишлаб чиқаришнинг умумий ҳажмида енгил саноатнинг улуши кейинги 50 йил ичида 54 фоиздан 37 фоизга, озиқ-овқат саноатининг улуши 30 фоиздан 14 фоизга тушиб қолди. Бунинг ўрнига ёқилғи саноати, химия ва нефть химияси, қора ва рангли металлургия, яъни хом ашё тармоқларининг улуши анча кўпайди. Айна вақтда машинасозликнинг улуши шу йилларда атиги 7 кўрсаткичга кўпайди ва ҳозирги вақтда атиги 16 фоизни ташкил этади.

Бу тармоқларнинг жадал ривожланиши эса меҳнатга лаёқатли аҳолини ишлаб чиқаришга жалб этиш вазифасини ҳал қилмади, ҳал эта олмас ҳам эди.

Чунки 1 миллион сўмлик асосий ишлаб чиқариш фондларига ёқилғи саноати ва электр энергетикада 9 киши, химия саноатида 16, нефть химиясида 18, қора металлургияда 34, рангли металлургияда 24 киши жалб этилмақда. Енгил саноатда эса 1 миллион сўмлик асосий ишлаб чиқариш фондларига 168 киши, ёғочсозлик саноатида 143, машинасозликда 112, озиқ-овқат саноатида 90 киши иш билан таъминланади. Шу тармоқларнинг айрим соҳаларида эса меҳнатта-лаблик кўлами 300—400 кишига етади. Аммо бу хусусиятлар ҳисобга олинмади.

Бутун фаолияти пахтачилик, пахтачилик учун машиналар ишлаб чиқариш билангина чекланган машинасозликни комплекс ривожланган соҳа деб бўладими, ахир. Республикада мураккаб уй-рўзғор техникаси, йўл қуриш машиналари, пластмасса буюмлари, озиқ-овқат саноати жиҳозлари, савдототиқ ва маиший хизмат соҳаси учун керакли асбоб-ускуналар ва шу кабилар деярли ишлаб чиқарилмаяпти.

Нега бундай бўлди? Халқимиз — истеъдодли халқ, у замонавий ишлаб чиқаришни, электроникани, ускунасозликни, илм-фан ва меҳнат сарфи кўплаб талаб қилинадиган бошқа саноат тармоқларини ўзлаштириб олишга қодир.

Ҳозир кимё ривожланишидаги «муваффақиятлар»га ҳам ачиниб қайта баҳо беришга тўғри келади. Бу соҳада катта-катта корхоналарга афзаллик бериб келинди, улар республикадаги экология вазиятини жуда ёмонлаштириб юборди... Бунинг устига, мана шундай азим корхоналар ҳам аслида дастлабки қайта ишланган маҳсулотларни — нитрон, ацетат, капролактамини ишлаб чиқармоқдаки, улар ҳам Ўзбекистондан ташқарига юборишга мўлжаллангандир.

Республика ялпи пахта ҳосилини ғаразли мақсадларда кўпайтирди, деган даъволар ҳам бўлди. Бу афсонага чек қўйиш пайти келди. Пахтанинг яккаҳокимлиги Ўзбекистон қишлоқ хўжалигининг туб мақсадларига хилоф равишда юқоридан зўрлаб ўтказиб келинди.

Сўнгра, 30-йиллардан бошлабоқ, Ўзбекистон ССР олдига қандай қилиб бўлмасин мамлакатнинг пахта соҳасидаги мустақиллигини таъминлаш вазифаси қўйилган эди. Биз, қанча машаққат билан бўлмасин, бу вазифани ҳал қилдик.

Ўзбекистон пахта етиштиришга мана шундай ихтисослаштириш оқибатида республикада гўшт ва сут етиштириш имкониятлари камайиб кетди, бироқ биз шунга мувофиқ равишда ўрнини тўлдирадиган ҳеч нарса олмадик.

Айни бир пайтда республиканинг кўпгина ҳаётий муҳим манфаатларига зиён етди, **пахта яккаҳокимлиги, илмий асосланган алмашлаб экишлар бузилганлиги, ернинг тинка-мадори қуриб кетганлиги, сув манбаларининг имкониятлари тобора камайиб борганлиги қишлоқ хўжалигига ҳалокатли таъсир кўрсатди. Натижада озиқ-овқат маҳсулотлари етиштириш чеклаб қўйилди ва аҳолини шу маҳсулотлар билан таъминлаш муаммолари кескинлашди. Орол денгизининг фалокати Қорақалповистон жануби учун бориб турган экологик кулфат бўлди, энди Оролни қутқариб қолиш учун зудлик билан фавқулодда чора-тадбирлар кўрилиши керак.**

Шундай қилиб, ишлаб чиқарувчи кучларни жойлаштиришдаги хатолар ва яроқсиз ёндашувлар, халқ хўжалигининг тузилишида, иқтисодиётнинг етакчи тармоқларини ривожлантиришда йўл қўйилган кат-

та-катта хатолар ва номутаносибликлар оғир оқибатларга олиб келди. Халқ хўжалиги соҳасида бир қанча машаққатли муаммоларни вужудга келтирди. Республикада ижтимоий, иқтисодий кескинлик кучайиб, танглик ҳолати юзага келишига сабаб бўлди.

Бошқа барча муаммолар — аҳолининг иш билан таъминланиши, миллий даромаднинг шаклланиши каби соҳаларга ҳам бу аҳвол ўз таъсирини ўтказди, бу эса бюджетнинг камомадига, ҳар бир оиланинг моддий таъминоти даражаси пасайишига олиб келди.

Мактаб ва мактабгача таълимни ривожлантириш, ёшларни ахлоқий тарбиялаш масалаларини олиб кўрайлик. Фақат энг илғор ишлаб чиқаришгина, оқилона йўлга қўйилган инфраструктура ва аввало, ижтимоий инфраструктурагина ёш авлодни уйғун камол топтириш учун, уни болалик чоғида замонавий ишлаб чиқаришга, фан-техника тараққиётига қизиқтириш учун шароит яратади.

Бугун биз бутун масъулият билан шундай дейшимиз керак: минтақамиз тараққиётининг тарихий, оқилона мантиқни эътиборга олмай, буйруқбозлик-маъмуриятчилик усуллари тазйиқи остида шаклланган қарашларнинг ҳаммасига барҳам берилиши керак. Минтақамиз тараққиётининг истиқболларига, аввало республика аҳолисининг, мана шу қадимий ва гўзал диёрда яшовчи барчанинг, ҳар бир кишининг манфаати нуқтаи назаридан қарамоқ керак.

Ишлаб чиқарувчи кучларнинг ривожланишини, структура ва инвестиция сиёсатини қайтадан кўриб чиқиш, барпо этилган ишлаб чиқариш қувватидан, ижтимоий ва маънавий имкониятларидан фойдаланиш соҳасида ўтказиладиган ва ҳозирнинг ўзидаёқ ўтказилаётган стратегияга мана шундай ёндашув асос қилиб олиниши керак.

Йиғилиб қолган муаммоларимиз Ўрта Осиёдаги барча республикаларга ва Қозоғистонга ҳам тааллуқли эканлиги равшан. Чунки иқтисодиётда, маданият ва тарихда уларнинг муштарак белгилари кўп. Бироқ, бу соҳада ҳам тузукроқ ўзаро алоқалар йўлга қўйилмаган. Бизнинг чуқур ишончимизга кўра, агар муносабатлар янада мустаҳкам, ўзаро манфаатли ҳамкорлик, тўғри меҳнат тақсимоти асосига қурилса, ҳар бир республика бундан манфаатдор бўлади...

III. Маънавий-сиёсий вазият ва уни барқарор қилиш чоралари

... Ҳозир шуни эътироф этиш керакки, Ўзбекистон ССРнинг сиёсий ҳаёти кадрлар билан ишлашдаги жиддий хатоларни бартараф этишга, қонунчиликни қўпол тарзда бузишга чек қўйишга ва одамларни ўзбошимчалиқдан муҳофаза этишга қаратилгандир.

Ўзбекистоннинг бошига тушган кулфатни унинг айби дейишга уринишди. «Ўзбек иши», «Пахта иши», деб аталмиш гаплар бунга мисол бўла олади. Республика, унинг меҳнаткашлари пахтанинг ялпи ҳосили кетидан қувишнинг азоб-уқубатидан, партия, давлат нормалари ва қонунлари, ижтимоий адолат тузумларининг айниб кетиши ва бузилишидан ҳали нафасларини ростлаб олмай туриб, худди ўша пахта билан боғлиқ қонунсизлик ва хўрлашнинг тегирмон тоши уларнинг бошида яна айлана бошлади...

Мамлакат марказий идораларида ҳам муайян кучлар ўзларининг ғаразгўйлик мақсадларида бундан фойдаландилар.

Оммавий ахборот воситаларида халқни далил-исботсиз таҳқир этиш, айрим ҳалол меҳнаткашларни

маънавий эзиш, қўшиб ёзишларни ташкил этган шахслар билан бир қаторда минглаб оддий ижрочиларга қарши ялпи жазолашларнинг авж олдирилиши халқнинг дарди устига чипқон бўлди.

Бўш-баёв, сиёсий иродадан маҳрум, ўз халқининг ор-номуси ва қадр-қимматини ҳимоя қилишга қодир бўлмаган кишиларнинг Ўзбекистон Компартияси ва республика раҳбариятига келиб қолиши, аввало, шунга ёрдам берди. Уларнинг аксарияти ўзларининг омон қолишларини ўйлаб, ҳуқуқ муҳофазаси органлари, жумладан, ГДЯн ва Иванов гуруҳи йўл қўйган қонунсизлик ва қонун бузилишларини пайқамасликка обдан уриндилар.

Сўнгги вақтда Ўзбекистондаги соғлом кучлар халқни ана шу адолатсизликдан ҳимоя қилиш учун анча иш қилдилар, аммо бундан буён янада кўпроқ иш қилиниши керак.

Бугун биз республиканинг ижтимоий-иқтисодий ҳаётида жиддий силжишлар бўлди, деб айта олмаймиз. Аксинча, республика хом ўйланган тажрибаларнинг ўзига хос синов майдонига айланди.

Мамлакатнинг бошқа минтақаларида бўлганидек, гоҳо ичкиликбозликка қарши бошланган кампания, гоҳо давлат қабули, гоҳо хўжалик ислоҳоти, баъзида эса давлат корхонаси тўғрисидаги, кооперация тўғрисидаги пухта ўйланмаган қонунларнинг жорий этилиши, ана шу унумсиз тажрибалар жумласидандир.

Бугун шуни айтиш керакки, республика раҳбарияти ана шу барча тадбирларни амалга оширишда марказга маъқул тушсин деб биринчи ўринда бўлишга ҳаракат қилди, айтиш керакки бу халқ учун қандай оқибатларга олиб келишини ўйлаб ўтирмади.

«Республика халқ хўжалиги комплексини бошқаришнинг бош схемаси» деб аталмиш зўрма-зўраки

схема Ўзбекистоннинг хусусиятлари ва республика аҳли манфаатларини инкор этишнинг яққол мисолидир. Бу ўринда гап қарор топган структуралар ва таркиб топган алоқаларни беўхшовлик билан, сира асосланмаган бир тарзда қайтадан «бичиб-тикиш» дагина эмас, балки яроқсиз ёндашув методикасининг худди ўзгинасидадир.

Аслида барча аҳолининг ҳаётий манфаатларига дахлдор бўлган, амалга оширилиши мўлжалланаётган ўзгаришлар жамоатчиликдан яширинча тайёрланди. Аниқ-равшанлик киритишга, ўзгача таклифларни асослаб беришга ҳар қандай уринишлар рад этилибгина қолмай, таҳқирлайдиган ёрлиқлар ва сиёсий айблар ёрдамида бўғиб ташланаверди.

Буни қарангки, гўё консерватизм, маҳаллийчилик янгиликка қарши чиққан эмиш. Оқибатда, халқ хўжалигига неча юз миллион сўмлик зарар етказилди. **Одамларнинг эҳтиёжлари ва манфаатлари оёқ ости қилингани натижасида етказилган маънавий зиённинг мезони борми, аҳволни дарҳол ўнглаб олиш учун қилинган ҳаракатлар-чи?**

Энди бир савол пайдо бўлади: хўш, бундан ким наф кўрди, ана шу сохта қайта қуриш қарорларини ким айтиб туриб ёздирган эди ва ким шу йўсинда амал пиллапоясидан кўтарилмоқчи бўлган эди? Ўзининг лавозимига кўра, республика манфаатларини ҳимоя қилиши ва ана шу қимматга тушган тажрибаларнинг йўлини тўсиши лозим бўлган раҳбарлар қаерда эди?

Илгариги Марказий Комитет бюроси ҳайъати фаолиятида аниқ-равшан позиция, ирода бирлиги бўлмагани, шу фаолиятнинг бўшлиғи республикага, унинг партия ташкилотига қимматга тушди. Биринчи раҳбарларнинг йўл қўйиб бериши сабабли бу ерда

ўзига хос «пинҳоний кабинет» таркиб топди, ушбу «кабинет» куч ишлатиб тазйиқ кўрсатиш ва орқаворотдан туҳмат қилиш йўли билан республиканинг чинакам манфаатларига мутлақо алоқаси бўлмаган авантюристлик қарорларни тиқиштираверди.

Маҳаллий кадрлар ва бошқа минтақалардан жўнатилган кадрларнинг сунъий тарзда кучайтирилган қарама-қаршилиги ўнглаш қийин бўлган сиёсий ва маънавий зарар етказди.

Бошқа минтақалардан жўнатилган кадрларнинг баъзилари республика эҳтиёжлари ва кулфатларига ҳамдард бўлиш у ёқда турсин, балки партия, совет ва ҳуқуқни муҳофаза этиш органлари ва бошқа органларда ўзларининг раҳбар лавозимларига тайинланишларини ўзбошимчалик қилиш учун берилган ёрлик деб билдилар.

Халқнинг жуда бой тарихи ва маданиятини, ўлканинг ўзига хос ноёб хусусиятларини билмаган ва билишни ҳам истамаган бу одамлар республика ҳаётини босиб-янчиб, қинғир ўзанга солишга киришдилар.

Халқнинг кўп асрлик анъаналари, маданияти, урф-одатлари ва маънавий қадриятларини менсимаслик элни жуда ранжитди.

Айрим маҳаллий раҳбарлар ҳам амал пиллапоясидан кўтарилишга ҳаракат қилиб, ўзларини аждодларини унутган манқуртлар деб шоша-пиша эълон қилдилар. **Халқнинг урф-одатлари, анъаналари, маданияти обдан оёқ ости қилинди, она тилининг қўлланиш соҳаси сунъий тарзда чеклаб қўйилди. Ҳатто, шундоқ ҳам миллий анъаналардан анча олисда бўлган айрим санъат турлари ҳам кимларгадир мақбул бўлмай қолди ва уларни янгилашга уриндилар. Ҳатто миллий либос ҳам қораланди.**

Кези келганда одамлар миллий анъаналар бўйича тўй қилиш, қариндош-уруғларни дафн этишга ҳам чўчиб қолган эдилар.

Буни байналмилалчилик шиорлари билан ниқоблашга беўхшов уринишларининг чинакам байналмилалчиликка мутлақо алоқаси йўқ эди. **Республика ҳудудида ўзбек тилининг давлат тили сифатида эътироф этилиши тўғрисидаги қонун, даставвал қай йўсинда тайёрланганини эслаб ўтиш кифоя. Худди шу йўсинда икки тиллик ҳақидаги қонун лойиҳасини ўтказиш учун анча ҳаракатлар қилинди.**

Одамлар, ҳатто бир умр қишлоқда яшаб, она тилида сўзлаб келган, тил боисидан сира қийинчиликка учрамаган кишилар ҳам бу лойиҳани қабул қилмади.

Такрор айтаманки, бу ишларнинг ҳаммаси амалга интилган, «об-ҳаво»га қараб иш юритган кишиларнинг қилмиши эди. Аммо қилғилиқни қилиб қўйган ана шу арбоблар энг асосий нарсани — халқни унутиб қўйишди. Халқ эса ҳеч қачон миллий ўзига хослик йўқолиб кетишига рози бўлмади.

Ижтимоий-иқтисодий муаммолар, демография вазияти ва ишсизликнинг кўпайиб бориши, экология танглиги, халқнинг маънавий жиҳатдан ҳақоратланиши жуда қалтис аҳволни вужудга келтирди. Экстремист кучлар эса вазиятни кескинлаштириш, одамларни оммавий тартибсизликларга ва ҳуқуққа хилоф хатти-ҳаракатларга тортиш, ижтимоий ва миллатлараро нифоқлар ва тўқнашувларни чиқариш учун шу ҳолатдан фойдаландилар.

Ўтган йили Фарғона вилоятида бўлган фожиали воқеалар, яқиндагина Тошкент вилоятининг Бўка ва Паркент районларида, Андижон шаҳрида бўлган тар-

тибсизликлар худди ана шу шароитда юзага келди. Бу воқеаларга область, шаҳар ва район партия комитетлари даражасида ҳам, Марказий Комитет даражасида ҳам кескинлик билан баҳо берилди. Бу баҳоларни қайтариб ўтиришга эҳтиёж бўлмаса керак. Аммо ўша воқеалардан ҳали яна неча бор сабоқ чиқариб олишимизга тўғри келади.

Хўш, бу сабоқларнинг моҳияти нимада? Аввало шундаки, маҳаллий партия, совет органлари, жамоат ташкилотлари халқдан, унинг дарди ва эҳтиёжларидан ажралиб, вазиятни назорат қилиш, воқеаларни олдиндан билиш ва уларни бошқариш қобилиятидан маҳрум бўлиб қолган эдилар.

Эшикни маҳкам ёпиб олиб, ўз хоналарида одамлар тақдирини ҳал этаётган кўпгина мансабдорлар қалтис вақтда кишилар ҳузурига чиқишга қўрқдилар. Уларнинг халққа айтадиган гапи йўқ эди, улар халқни тушунмас, халқ ҳам уларни тушунмас эди. Бунинг устига, уларнинг кўпи халқнинг тилини ҳам билмас эди.

Боз устига, кейинчалик маълум бўлишича, кўпгина амалдор шахслар, жумладан, воқеалар ўт-оловдек чақнаб кетган Тошлоқ районидаги ана шундай шахслар қонун-қоидаларни бузишган, порахўрлик қилишган. Улар, аввало, ўзлари ва қариндош-уруғларига якка тартибда уйлар қуриш учун ер участкалари ажратиб беришган, ссудалар олишган, ҳолбуки, ер ва қарз олишга муҳтож бўлган 400 нафар оддий меҳнаткашга рад жавоби берилган эди.

Сотиш учун 319 та автомашина ажратилганида, шулардан 236 таси районда яшамайдиган, жумладан, бошқа республикаларда истиқомат қиладиган кишиларга ғайриқонуний тарзда тақсимланган, уй-жой тақсимлаш тартиби қўпол тарзда бузилган, газлаштириш, сув

таъминоти, ишга жойлаштириш масалалари неча йиллар мобайнида ҳал бўлмай қолаверган.

Ҳолбуки, ана шу масалалар ҳал этилмасдан туриб, одам кўнгилдагидай яшай олмайди-ку. Аҳвол шундай экан, партия, совет органларининг обрўси, уларнинг оммага таъсири ҳақида гапиришнинг ҳожа-ти ҳам бўлмаса керак.

Ҳуқуқни муҳофаза этиш органлари ўз ноқобилликларини кўрсатди. Улар оммавий тартибсизликларнинг олдини олиш у ёқда турсин, кўпинча шу тартибсизликларга ўзлари йўл очиб бердилар. Кейинчалик эса, яна вазият барқарорлашиб, тергов бошлангач, улар ишни юзаки юритишни афзал кўрдилар. Оқибатда фожианинг бош ташкилотчилари ва асосий сабабчилари панада қолиб кетди.

Одамлар ўз тирикчилигидан норози бўлиб турган бир вақтда айрим порахўр, ноинсоф унсурлар вазиятдан фойдаланишга уринди ва аксар ҳолларда бунга муваффақ бўлдилар. Ушбу унсурлар учун шахсий манфаат, шахсий нафсоният одамларнинг, халқнинг манфаатларидан устундир. Биз буни илғаб олишимиз керак. Тартибсизликларнинг қатнашчилари ҳар хил ижозат берилмаган митинглар, йиғилишлар ва юришларнинг ташкилотчилари, матбуотда ноҳолис мақолалар билан чиқаётган, миш-мишлар, варақалар тарқатаётган, радикал талаблар баён этилган хатларни уюштираётган кишиларнинг таъсирида бўлганлиги аён-ку!

Асосий якун шундан иборатки, Фарғонадаги ёнғинлар алангасида бизнинг қарорларнинг сеҳрли кучи тўғрисидаги кўпгина тасаввуримиз ёниб кетди. Илгариги Фарғона область партия комитети тўрт томонга жар солиб партия ташкилотларининг жанговарлиги кўригини ўтказаяпмиз, деб юрар эди. Ана

шундай расмий тадбирлар ҳам бамисоли тумандек тарқаб кетди.

Очиқ-ойдин айтиб қўя қолайлик: агар республика раҳбарияти ана шундай шароитда мавҳум панд-насиҳатларни давом эттираверадиган бўлса ва баъзи пуч ваъдалар бераверса, ҳалокат миқёсларини тасаввур этиш қийин эмас. Янги раҳбарият олдида эскиликни бартараф этиш, вазиятни юмшатиш, портлаш бўлишига йўл қўймаслик учун зарур имкониятлар қидириб топиш ва самарали, таъсирчан чоралар кўришдек офир вазифа турар эди.

Шундай тадбирлар кўрилди ҳам. Пахта яккаҳокимлигига барҳам бериш, пахта тайёрлашни барқарорлаштириш, пахта ва бошқа маҳсулотларни йиғиштириб олиш учун тўланган қўшимча ҳақ шулар жумласидандир. Ўтган йили қарийб 400 миллион сўмлик қўшимча ҳақ тўланди, бу йил эса ҳақ икки баробар кўпаяди. Пахта ва бошқа қишлоқ хўжалик маҳсулотлари нархини қайта кўриб чиқиш тўғрисидаги масала ҳам қисман ҳал қилина бошланди. Даромади кам бўлган аҳолига ёрдам бериляпти, бошланғич синфларда ўқиётган ўқувчиларга, хаста, ҳомиладор аёлларга бепул нонушта бериладиган бўлди. Ветеранларнинг пенсиялари ва имтиёзлари кўпайди. Талабалар қўшимча пул олаяптилар.

Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, бу тадбирларнинг ҳаммаси республика аҳолисига, энг аввало, қишлоқ аҳлига жуда маъқул бўлди. Дарҳақиқат, шахсий ёрдамчи хўжаликлар учун ва якка тартибдаги уйжой қуриш учун берилаётган ернинг кўпайтирилиши, шу мақсадлар учун ссудаларнинг ва қурилиш материалларини сотишнинг кўпайиши шу тадбирлар сирасига киради.

Кўп болали оналар, Улуғ Ватан уруши ногиронлари ва қатнашчиларига ёрдамни кўпайтириш тўғрисида Президент қабул қилган фармонлар ҳам шулар жумласидандир. Шахсий ёрдамчи хўжаликни муқаррар тарзда ем-хашак билан таъминлаш тўғрисидаги тадбирларни ҳам тилга олиш мумкин.

Одамзоднинг ризқ-насибаси фақат нонгина эмас. Республика ҳудудида ўзбек тилига Давлат тили мақомини бериш тўғрисидаги Қонуннинг қабул қилиниши, илгари тақиқлаб қўйилган урф-одатлар ва анъаналарнинг тикланиши, халқ эъзозлаган Наврўз байрамининг қайта туғилиши ва шу куннинг дам олиш куни деб эълон қилингани, Ўзбекистондан хизматга чақирилаётган йигитлар қурилиш қисмларидаги ҳарбий хизмат тартибининг ўзгартирилгани ва бошқа кўп тадбирлар инсонга ғамхўрлик, халққа иззат-икромнинг мужассам бўлишидир.

Буларнинг ҳаммаси, бировлар беҳуда уқтиришга уринаётганидек, халққа хушомад эмас, балки бизнинг принципал йўлимиздир, биз бу йўлни келажакда ҳам изчиллик билан амалга ошираверамиз...

Халққа берган ваъдамизни бажариш, амалий ишлар билан унинг ишончини оқлаш — бизнинг бурчимиздир.

Сўнги вақтда Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг 1984 йил XVI пленуми қарорларини қайта кўриб чиқиш ва бекор қилиш зарурлиги тўғрисида таклифлар айтилмоқда. Бир қанча область партия конференцияларида, партия органларига келётган мактубларда ҳам шу гап кўтарилмоқда.

Дарҳақиқат, бугун биз Ўзбекистон Компартиясининг ана шу ва кейинги пленумларидаги, Ўзбекистон Компартияси XXI съездидаги таҳлил ва хулосаларни бир хил қабул қила олмаймиз.

Аввало, пахта ҳажми кетидан қувиш, пахта як-қаҳокимлиги «маҳаллийчилик» манфаатларига мос эди, республика шунинг эвазига «бойлик орттирди», деган хулосага сира қўшилиб бўлмайди. Биз мамлакатнинг пахта мустақиллигини таъминлаш учун ўз байналмилал бурчимизни адо эта бориб, кўра-била туриб, республика манфаатларига ва илмий агротехника талабларига путур етказиб, мева ва сабзавот, ем-хашак тайёрлашни чеклаб қўйишга, демакки, чорвачилик маҳсулотлари етиштиришни чеклаб қўйишга мажбур бўлдик.

Оқибатда, мамлакатда озик-овқат истеъмоли, умуман, турмуш даражаси бўйича охирги ўринлардан бирига тушиб қолдик. Пахтамиз учун муносиб ҳақ тўлаш ўрнига, бизга, боқиманда бўлиб қолдингиз, деб таъна қилишди. Халқни бу тарзда беҳаёлик билан оёқ ости қилишни биз қатъий рад этамиз.

Алмисоқдан қолган турмуш тартибига мойиллик хусусидаги таъналарни ҳам, халқ анъаналарига, диний эътиқодга ўзбошимчалик билан баҳо беришни ҳам, халқ хотирасидан ўтмишни ўчириб юборишга уринишларни ҳам қабул қила олмаймиз.

Буларнинг ҳаммасини биз қатъиян рад этамиз ва асосиз тарзда репрессияларга дучор бўлган кишиларнинг ор-номуси, қадр-қиммати, покиза номини тиклашни, уларга етказилган маънавий ва моддий зиён ўрнини қоплашни ўзимизнинг биринчи галдаги бурчимиз деб биламиз.

... Бу адолатсизликлар XVI пленум қабул қилган йўлдаги ножўяликлар ва айнишлар, шу йўлни амалга оширишдаги ўзбошимчалик билан изоҳланади. Республика бошига тушган кулфатдан фойдаланиб, амал пиллапояларидан кўтарилиб борган кишилар ножўяликлар ва айнишларга йўл очиб беришди.

Партия, совет ва хўжалик раҳбарларининг бир қисми порахўр бўлиб чиққани, ошна-оғайнигарчилик ва таниш-билишчилик кенг тарқалиб, ижтимоий адолат принциплари қўпол тарзда бузилганлиги фактини эътироф этмасдан иложимиз йўқ.

Айрим кишилар сўнгги вақтдаги хунук ҳолатларга баҳо беришар экан, тезроқ ўтмишдаги салбий ҳолларни ўчириб ташлашни, бундай ҳолларни йўқ эди деб эълон қилишни ёки жуда бўлмаганда, улар батамом бартараф этилди, деб эълон қилишни истайдилар.

Аммо ер участкалари ажратиб берилаётганида, якка тартибда уй-жой қуриш учун ссудалар берилаётганида, қурилиш материаллари билан таъминлаш чоғида тамагирлик ва порахўрлик қилинаётгани ҳақида Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетига, республиканинг бошқа органларига анчагина ташвишли хабарлар келиб турибди.

Олий ўқув юртларидаги порахўрлик, касалхоналарда даволаш чоғидаги тамагирлик ҳали ҳам учраб турибди. Камёб моллар, машиналар билан чайқовчилик қилиш жамият бошига битган бало бўлди. Уй-жойни тақсимлашда ҳам ҳали зарур тартиб ўрнатилгани йўқ.

Кооперативлар фаолиятини маблағ билан таъминлаш, валюта операцияларини рўёбга чиқариш чоғида қонун-қоидаларнинг қўпол тарзда бузилиши аниқланмоқда.

Биз хуфиёна иқтисодиётнинг таъсири ортиб бораётганига ҳам бепарво қарай олмаймиз, талай жойларда ана шу «номатлуб иқтисодиёт» айрим ҳуқуқни муҳофаза этиш органлари билан тил бириктириб олмоқда. Хўш, бундан ким озор чекапти? Биринчи навбатда халқ, ишчилар, деҳқонлар, оддий одамлар бунинг жабрини тортишмоқда, албатта.

Шуни ҳам унутмаслик керакки, бозор иқтисодиётига ўтилиши муносабати билан мартабали шахсларнинг ўз мансабларини суиистеъмом қилиши эҳтимоли кўп марта ортади. Биз фуқароларни ҳар хил жиноятлардан, шу жумладан, мансабдор шахсларнинг жиноятларидан ижтимоий муҳофаза этиш дастурини кучайтиришимиз лозим бўлади.

Раҳбарларнинг интизоми ва масъулиятини мустаҳкамлаш, танқид ва ўз-ўзини танқидни кучайтириш тўғрисидаги қоидалар ўз долзарблигини йўқотмасдан, аксинча, муҳим аҳамият касб этмоқда.

Ўз-ўзимизга ва бошқаларга нисбатан қаттиққўллик билан талабчан бўлиш — бу мавсумий юмуш бўлмасдан, балки бизнинг принципиал йўлимиздир ва биз бу йўлни келажақда ҳам изчиллик билан амалга ошираверамиз.

Ҳамиша тарихнинг ҳар қандай бурилиш паллаларида ҳам босиқ-вазминлик, холислик ва масъулият зарур. **60–80-йилларда содир бўлган барча воқеаларни айрим шахсларнинг айби билан бўлган эди, деб ўчириб ташлаш ва худди шу асосда ўша даврда, ҳамма нарса бир хил нохуш бўлган эди, деб чаплаб ташлаш мумкин эмас.**

Шароф Рашидов фаолиятига баҳо беришда худди ана шу позициялардан ёндашиш лозим бўлади. У биз эндиликда турғунлик йиллари деб атаётган даврда, қарийб чорак аср мобайнида республикага раҳбарлик қилиб яшади ва ишлади.

Агар олий адолат мавжуд бўлса, бизнинг эътиқодимизга кўра, халқ фикри олий ҳақиқатдир, худди ана шу адолат, худди ана шу ҳақиқат, ўша кишининг номи билан боғлиқ бўлган, республика ҳаётидаги ўзгаришларда катта аҳамиятга эга бўлган улкан ўзгаришларни рад эта олмайди.

Тўғри, ўша даврда хўжакўрсинчилик ва рапорт-бозлик, дабдаба ва кўзбўямачилик, ошна-оғайнигарчилик ва фитна ҳам авж олган эди.

Хўш, айнан Рашидов ўша барча воқеаларнинг асосчиси бўлган эдими? Ва бугун биз яқдиллик билан қоралаётган иллатлар фақат унинг ўзигагина хос бўлганми? Ахир, худди шундай ҳодисалар бошқа республикалар ва минтақаларда ҳам рўй бермаганмиди?

Брежнев ва унинг атрофидаги шахсларнинг масъулиятини ҳам унутмаслигимиз керак.

Биз Рашидов номи билан боғлиқ бўлган барча салбий нарсаларни қоралаймиз. Бу салбий нарсалар биз учун мақбул эмас. Ўтмишнинг бу иллатларидан покланишимиз керак. Бусиз олва қараб ҳаракат қила олмаймиз.

Шу билан бир қаторда, ўша даврдаги қилмишларни эндиликда ҳаётдан кўз юмган битта шахснинг ўзигагина боғлаб қўя олмаймиз. Боз устига Рашидовни бугун фош этаётганларнинг аксарияти ўша вақтлар анча баланд лавозимларда у билан бирга ишлаган эди. Шундай экан, ҳозир унинг номини сотишга йўл қўйиб бўлмайди.

Оддийгина диёнат, андиша туйғуси, ўтмиш учун шахсий масъулият каби тушунчалар тўғрисида гапирмаганимизда ҳам ана шундай субўтсизлик усулларининг хавфи шундаки, ҳозир ҳам айрим кимсалар ўз нафсониятини ўйлаб, янги гапларни қидирмоқда, зир югуриб, ўзларини сақлаб қолишга ва ҳатто, янги тўлқинларда яна баландроқ «амал тахти»га минишга уринмоқда.

Айни вақтда асосий нарса панада қолиб кетмоқда. Бунинг моҳияти шундаки, ҳар қандай даврда халқ буюк меҳнаткаш бўлиб келган эди, ҳозир

ҳам шундай ва бундан буён ҳам шундай бўлади, ер юзидаги барча қадриятлар худди ана шу меҳнаткаш инсонларнинг қўли билан бунёдга келган.

Кимки халққа ҳалоллик билан, мардлик билан муттасил ҳақ сўзни айтиб келган бўлса, шу халқнинг ўтмиши, бугунги куни ва келажаги учун бутун масъулиятни ўз зиммасига олса, эл-юртнинг иззат-ҳурмати ва ишончидан умидвор бўлиши мумкин.

Барча айбни ўзларининг ўтмишдошлари зиммасига юклаш нотўғридир...

Сўнгги йилда қилинган барча ишлар дастлабки қадамлардир, холос, шу қадамлар республикамизда тобора авж олиб кетган кескинликни бартараф этишга муайян даражада ёрдам берди.

Амалий тадбирлар мамлакатдаги халқ хўжалик кўрсаткичлари тобора пастлаб кетаётган бир даврда асосий кўрсаткичлар даражасини сақлаб қолишга ва, ҳатто, бир қадар олға силжишга имкон берди. Биз зўриқмасдан ва шаҳар аҳлини сафарбар қилмай, ўтган йили пахтадан дуруст ҳосил кўтардик. Саноат ишлаб чиқаришида ҳам, иқтисодиётнинг бошқа тармоқларида ҳам муайян силжишлар бор.

Истеъмол буюмлари ишлаб чиқаришнинг ўсиши ишлаб чиқариш воситалари тайёрлашнинг ўсишидан икки баробар илдамлашиб кетди. Газ, нефть қазиб олиш, цемент, линолеум, мол ёғи, мева-сабзавот консервалари ишлаб чиқариш юзасидан топшириқлар бажарилди. Картошка, сабзавот, гўшт, сут ва бошқа маҳсулотларни харид қилиш кўпайди.

Тўрт йил мобайнида 2,3 миллион квадрат метр уй-жой, 71 минг ўринга мўлжалланган умумтаълим мактаблари, қарийб 3000 беморга мўлжалланган касалхоналар, ҳар сменада 8 минг бетоб кишини қабул

қилишга мўлжалланган поликлиникалар планга қўшимча тарзда фойдаланишга топширилди.

Шу билан бир қаторда, ҳали республиканинг ижтимоий-иқтисодий тараққиётида кўзга кўринарли жиддий силжишлар содир бўлгани йўқ. Хўжалик юритишнинг эски усуллари асорати батамом барта-раф этилгани йўқ.

Тўрт йил мобайнида белгиланган топшириқлар юзасидан 10,5 миллиард сўмлик ялпи ижтимоий маҳсулот кам ишлаб чиқарилди, миллий даромад 6 миллиард сўмлик кам бўлди. Кўмир қазиб олиш, кимёвий толалар, газлама, трикотаж буюмлари, пойафзал, мебель ва бошқа буюмлар планлари бажарилмади.

Саноат, қишлоқ хўжалиги ва қурилишда меҳнат унумдорлигини оширишнинг белгиланган марраларига эришилмади.

Капитал қурилишда, айниқса, офир аҳвол вужудга келди. Ҳозир чала қурилишларнинг қиймати 5,7 миллиард сўмга етди. Бу капитал маблағларнинг йиллик режасидан ҳам кўпроқдир. Фақат ўтган йилнинг ўзидагина 73 та йирик объект ва ишлаб чиқариш қувватлари битказилмай қолди, бу эса 200 миллион сўмлик миллий даромад йўқотилди, демакдир.

Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, халқ истеъмол моллари ишлаб чиқарадиган кўпгина объектлар қурилиши барбод этилгани, ана шундай молларни ишлаб чиқариш борасида сезиларли силжишлар бўлмагани, савдо шохобчасига турли ассортиментдаги моллар етарлича етказиб берилмагани оқибатида инфляция кучаймоқда, пул тобора қадрсизланмоқда ва пул муомаласи ёмонлашмоқда.

Биз енгил саноатда силжишлар бўлишини анчадан бери орзиқиб кутаётган бўлсак ҳам шундай бўлаётгани йўқ. 4 йил мобайнида белгиланган режа

юзасидан 195 миллион квадрат метр ип-газлама, 29 миллион дона трикотаж буюмлар кам тайёрланди.

Республика аҳолиси қарийб ярим миллиард сўмлик халқ истеъмоли молларини кам олди. Министрлик ва унга қарашли корхоналарнинг раҳбарлари маҳсулот сифатини ошириш, янги техника ва технологияни жорий этишда сезиларли натижаларга эриша олмадилар.

... Қурилиш материаллари билан таъминлаш жуда ўткир муаммо бўлиб турганлиги яхши маълум. Ихтиёримизда маҳаллий қурилиш материалларининг чекланмаган ресурслари бор, аммо Маҳаллий саноат министрлиги уларни ишлаб чиқаришни суст ўзлаштирмоқда. Боз устига, ғишт заводларини ишга солиш муддатлари чўзилиб кетмоқда, оқибатда қанчалаб ғишт кам тайёрланди, ҳолбуки, республика аҳли шу материалга жуда маҳтал бўлиб турибди.

Республикадаги пудрат ташкилотлари тўрт йил мобайнида, планга нисбатан 320 миллион сўмлик кам иш адо этдилар. Демак, қарийб 200 та энг муҳим ишлаб чиқариш қурилишлари битмай чала қолди, бир миллион квадрат метрдан кўпроқ уй-жой, 9 минг ўринга мўлжалланган мактабгача тарбия муассасаси фойдаланишга топширилмади. Бунинг сабаби шундаки, Қурилиш министрлиги, «Главташкентстрой», «Ўзагрострой» сингари бизнинг етакчи пудрат ташкилотларимиз аслида шу йиллар ичида бир жойда депсиниб турдилар.

Ёнилғи-энергетика комплексидаги тақчиллик халқ хўжалиги ва ижтимоий соҳада тобора яққолроқ сезилмоқда. «Ўзбекэнерго» ва «Ўзбекгидроэнергострой» раҳбарларининг масъулиятсизлиги оқибатида Таллимаржон ГРЭСининг биринчи навбатини ишга тушириш икки йилга сурилиб кетди.

Халқ хўжалиги режаларининг барбод этилгани учун катта айб маҳаллий Советлар ижроия комитетларининг зиммасига тушади. Андижон, Тошкент, Сурхондарё, Қашқадарё областларининг ижроия комитетлари, Қорақалпоғистон АССР Министрлар Совети ва Тошкент шаҳар ижроия комитети санотни ривожлантириш беш йиллик планларини барбод этди.

Уй-жой ниҳоятда етишмай турган бир вақтда Андижон, Самарқанд, Жиззах ва Сирдарё областлари ва Тошкент шаҳар ижроия комитети планда кўзда тутилган уй-жойнинг фойдаланишга топширилишини таъминламади.

Қорақалпоғистон АССР Министрлар Совети ва Хоразм область ижроия комитети республика ҳукуматининг «ёрдами» билан энг йирик водопроводлар қурилиши режаларини батамом барбод этдилар. Ҳолбуки, шу минтақа аҳли сув келишига кўз тикиб турган эди.

Кўпгина мактаб бинолари «тўкилиб турган» ва нобоп биноларда ишлаб турган бир шароитда маҳаллий Советлар йўли билан ўтган тўрт йил мобайнида 65 миллион сўмлик маблағ ўзлаштирилмай қолди ёки 14 минг ўринли мактаблар фойдаланишга топширилмади.

Андижон, Самарқанд, Сирдарё, Жиззах, Тошкент областлари ва автоном республиканинг, айниқса, қишлоқ жойларида мактабгача тарбия муассасаларини қуришда жиддий қолоқликка йўл қўйилди.

Самарқанд область ижроия комитетининг касалхона ва поликлиникалар қурилишига муносабатини одамлар сиҳат-саломатлиги тўғрисидаги «ғамхўрлик»нинг ёрқин мисоли деса бўлади. Бу вилоят касалхона ва поликлиникалар билан таъминланиш бўйича энг сўнгги ўринда туришига қарамай, об-

ласть раҳбарлари ана шу мақсадлар учун ажратилган 10 миллион сўм пулнинг ўзлаштирилишини барбод этишди.

Ҳолбуки, ана шу маблағлар эвазига 900 беморга мўлжалланган касалхона қуриш мумкин бўлар эди. Худди ана шу областда болалар ўлими жуда кўп бўлишига қарамай, 1979 йилдан буён ҳар хил дардга чалинган болалар даволанадиган касалхона қурилиши ниҳоясига етмай турибди.

Қорақалпоғистон АССР, Тошкент шаҳри, Тошкент, Сирдарё областлари ва бошқа областлардаги иш ҳам дуруст эмас.

Бой берилган имкониятларни кўрсатишни давом эттириш мумкин эди, лекин масаланинг моҳияти бунда эмас. Асосий гап шундаки, конкрет иш билан мустаҳкамланмаган, мағзи пуч план ва мажбуриятлар аллақачон одамларнинг жонига тегди, кишилар гапнинг ижроси иш билан бўлишини орзиқиб кутишмоқда.

Биз барча режаларимиз қандай бажарилаётганини синчковлик билан таҳлил қилишимиз, интизом паст бўлгани учун иш барбод бўлаётганининг субъектив сабабларини аниқлаб олишимиз, топширилган иш учун раҳбар коммунистларнинг масъулиятини оширишимиз керак.

Вазиятни муқаррар тарзда барқарор этиш, ишончли тўла-тўқис тиклаш учун ҳали кўп иш қилишимиз керак. Аввало, республика ҳаётида туб ўзгаришлар таъминланиши, халқ фаровонлигини ошириш, ҳар бир оила ва инсоннинг турмушида конкрет силжишлар бўлишига эришиш лозим.

IV. Самарали мустақил иқтисодиёт учун

... Сиёсат — иқтисодиётнинг мужассам ифодаси эканлиги ҳақидаги қоида ҳозир ҳар қачонгидан ҳам

долзарб бўлиб қолди. Шу маънода, республикани иқтисодий мустақиллик йўлига олиб чиқиш, уни ҳамон давом этаётган инқироз гирдобидан чиқариш учун нима қилиш керак?

Бу вазифаларни ҳал этар эканмиз, Ўзбекистон ресурслари ва имкониятларига баҳо беришга мутлақо янгича ёндашмоғимиз зарур. Имкониятимизни унинг Иттифоқ ва жаҳон бозори учун қанчалик жозибали эканлиги нуқтаи назаридан кўриб чиқиш керак бўлади.

Республикамиз ажойиб табиий иқлим шароитига эгаки, тўғриси айтганда, бу шароитлардан мутлақо етарли фойдаланилмаётир. Ўзбекистон халқини ҳамма вақт унинг табиати, ери ва суви боқиб келган. Ҳозир ҳам бу омиллар бизнинг энг бебаҳо бойлигимиз бўлиб қолмоқда.

Бу заминда ҳамма нарса ўсиши мумкин. Лекин энг фойдали ва даромадли экинларни аниқлаб олиш, биз нималар ҳисобига энг юқори самара олишимиз мумкинлигини белгилаш керак. Биз бозорнинг раёини ҳисобга олиб, нималар етиштиришимиз кераклигини ўзимиз ҳал қиламиз. Фойдали экин бутун пахта, эртага мева, сабзавот, озуқа экинлари ёки республикага, унинг халқига даромад келтирадиган бошқа бирор экин бўлиши мумкин.

Янги ерларни ўзлаштириш, ернинг мелиоратив ҳолатини яхшилаш соҳасида қилинган жуда катта ишларни қоралаётган, ҳатто, сув омборларини портлатиб, гўё экологик вазиятни яхшилаш учун ерларни чўлга айлантиришни таклиф қилаётган кишиларнинг фикрига биз мутлақо қўшилмаймиз.

Улар биз нақадар бебаҳо бойликларга эга эканлигимизни англаб етмаётирлар. Ўзлаштирилган ерларда шаҳарлар, посёлкалар, қишлоқлар қад кўтар-

гани, айни шу ерлар миллионларча кишиларни иш билан таъминлаб боқаётгани тамомила назарга олинмаётир.

Суғуриладиган ер парвариш талаб этишини унутиш ярамайди. Кейинги йилларда ерларнинг ирригация, мелиоратив ҳолатини яхшилаш масалаларига эътибор сусайтириб юборилди. Ўзбекистонда эса 500 минг гектар жуда шўрхок ва ўртача шўрхок ерлар бор. Бу ишларга маблағ қидириб топилиши керак.

Биз ерларимизни ардоқласак, улардан оқилона ва самарали фойдалансак, 20 миллион одамнигина эмас, балки ундан ҳам анча кўп одамни боқа оламиз.

Ўзбекистон замини остида ғоят катта бойликлар яшириниб ётибди. Республика ҳали жуда кўп йиллар мобайнида газ конденсанти, кўмирга бўлган ўз талаб-эҳтиёжини тўла-тўқис таъминлай олади. Янгидан очилган нефть конлари яқин вақт ичидаёқ нефть қазиб олишни 3—4 баробар кўпайтириш имконини беради.

Биз Қизилқумда фосфоритларнинг жуда катта конини ўзлаштиришни мўлжаллаяпмиз. Ниҳоят, бизда рангли ва қимматбаҳо металлларнинг жуда катта ресурслари бор.

Ўзбекистон «валюта олтини» деб аталадиган энг қимматбаҳо олтинни етказиб бермоқда, ундан республика манфаатлари йўлида самарали фойдаланиш юзасидан таклифлар тайёрланаётир. Ана шуларнинг ҳаммасини ҳамда қишлоқ хўжалик ва саноат хом ашёсини, тайёр маҳсулотларнинг неча ўнлаб турларини бозорда чекланмаган миқдорда сотиш имконияти бор ва бу нарса республика иқтисодий қувватини ва иқтисодий мустақиллигини мустаҳкамлашга хизмат қилиши керак.

Ўзбекистон ихтиёридаги ресурслар ҳақида гапирар эканмиз, шуни таъкидлаш керакки, республиканинг энг катта бойлиги — унинг одамлари, ша роит ва имконият яратилса, тоғни толқон қила оладиган меҳнатсевар халқидир.

Халқимиз гўёки саноатнинг замонавий тармоқларидаги меҳнатга қодир эмаслиги ва шу муносабат билан кўп кишилар ишсиз юргани ҳақида айрим фикрлар қулоққа чалинмоқда. Бу гапларни халқни ҳам, ҳақиқий аҳволни ҳам мутлақо билмайдиган кишилар айтмоқда. Республикада миллионга яқин ишсиз бор экан, бунинг боиси уларнинг ишлаш иштиёқи йўқлигида эмас.

Тан олиш керакки, биз раҳбарлар — ишлаб чиқариш ва меҳнатни ташкил этишнинг бугунги мутасаддилари уларни иш жойлари, тураржой, болалар боғчалари, ҳунар-техника билим юртлари билан таъминлаш имконини ярата олмадик. Халқнинг камтарлиги ва матонати, унинг бизга ҳамон ишонаётганлиги турмуш офирликлари ва ташвишларига бардош бериш имконини яратмоқда.

Халқимизни муносиб даражага кўтариш учун ана шу жуда катта ресурс ва бойликлардан қай тариқа фойдаланиш керак? **Бу асосий муаммони ҳал этишнинг бош йўли — халқ хўжалиги структурасини тубдан ўзгартиришдир. Хом ашё ресурсларини асосан республика ҳудудида қайта ишлашга эришмоқ керак.**

Бунда энг муҳим нарса биринчи навбатдаги вазифаларни белгилаб олиш ва мана шу ғоят муҳим ишда вужудга келаётган товар конъюктурасини изчиллик билан ҳисобга олишдан иборатдир. Бу тадбир миллий даромадни ошириш, бюджетни барқарор қилиш ва ўстириш ҳамда одамлар турму-

шининг моддий шароитини яхшилаш учун реал шарт-шароит яратади. Ўзимизда қазиб олинган рангли металллар, нитрон, капролактама, бинокорлик материаллари ва ҳоказолардан тайёр маҳсулот ишлаб чиқаришга ўтиш лозим.

Ишлаб чиқариш имкониятини, керакли моллар ишлаб чиқаришни тез кўпайтириш, аҳолини иш ва иш ҳақи билан таъминлашнинг муҳим йўналиши — **кичик корхоналар, филиаллар ва цехларни ривожлантириб, уларни иш кучи ортиқча районларга жойлаштиришдир**. Кичик корхоналар, тайёрландиган маҳсулотни тезда ўзлаштира оладиган цехлар бозор инжиқликларига тезроқ мослашиб, кўпайиб бораётган меҳнат ресурсларини иш билан таъминлаш имконини беради.

Минтақаларнинг ҳозирги ҳолатини бараварлаштириш учун қатъий чоралар кўриш зарур. Қашқадарё, Сирдарё, Хоразм, Сурхондарё вилоятларида саноатнинг нотекис ривожланиши, айниқса, яққол намоён бўлмоқда. Хусусан, Қорақалпоғистон АССРда катта қолоқликка йўл қўйилди, бу ерда аҳоли жон бошига саноат маҳсулоти ишлаб чиқариш республикадаги ўртача даражадан икки баробар пастдир.

Биз Ўзбекистонда ва умуман, бутун Ўрта Осиёда бирдан-бир автоном республика бўлган Қорақалпоғистонга ҳар томонлама ёрдам кўрсатишни ўз бурчимиз, деб биламиз. Бу — сиёсий масаладир.

Район марказларида, кичик шаҳар ва посёлкаларда кўп тармоқли саноат комбинатлари қуриш истиқболли ишдир. Бу тадбир бадийий ва халқ ҳунармандчилиги сингари нутилган соҳаларни қайта тиклаш билан бир вақтда аҳоли учун зарур моллар, маҳаллий бинокорлик материаллари ишлаб чиқаришни кенгайтириш имконини ҳам беради.

Шу йил ва келгуси йилдаёқ 120 – 130 миллион сўмлик халқ истеъмоли моллари ишлаб чиқарадиган 150 дан ортиқ ана шундай комбинат барпо этиш мўлжалланмоқда.

Бизда республикамизнинг халқ истеъмоли моллари жиҳатидан ҳозирги қарамлигини тугатиш учун барча шароитлар бор. Енгил ва маҳаллий саноатни ривожлантиришнинг ташиб келиш ва четга чиқариш балансларига асосланган конкрет дастурлари зарур. Хўш, нима учун истеъмол қилинаётган кийим-кечакларнинг чорак қисмини, трикотаж буюмлар ва ип газламанинг учдан бир қисмини, пойафзалнинг деярли ярим қисмини четдан ташиб келтириш керак? Буларнинг ҳаммасини ўз хом ашёмиздан ўзимизда тайёрлаш мумкин-ку, ахир.

Замонавий фан-техника тараққиёти ютуқларини эгаллаш, ишлаб чиқаришнинг фан ютуқлари ва меҳнат кўп сарфланадиган тармоқларини жадал ривожлантиришга кескин бурилиш структуравий қайта қуришнинг таркибий қисми бўлиб қолиши керак. Машинасозлик, радиоэлектроника, асбобсозлик корхоналарини тубдан янгилаш ва янгиларини қуриш ҳамда чиқарилаётган маҳсулотларни янгилаш вазифаси кун тартибда турибди.

Бунинг учун бизда барча зарур ресурс ва шарт-шароитлар, илмий техникавий ва лойиҳа-конструкторлик базаси бор. Фан ва техника тараққиётининг олдинги маррасига чиқмасак, истиқбол порлоқ бўлмайди. Фақат шу асосдагина биз бошқа минтақалар ва чет эллар билан тенг ҳуқуқли шериклар сифатида алоқа боғлай оламиз.

Қишлоқ хўжалиги қандай ривожланиши керак? **Республика аграр сектори иқтисодийнинг шундай бўғиники, Ўзбекистондаги муаммоларнинг**

аксариятини ана шу бўғинга таянибгина ҳал эта оламиз.

Биз пахта яккаҳоқимлигига қарши изчиллик билан кураш олиб бораверамиз. Бу нарса республикага марказ томонидан зўрлаб қабул қилдирилган бўлиб, Ўзбекистонга, унинг аҳолисига беқиёс зарар келтирди.

Бунинг устига, ўз байналмилал бурчини бажарган ва мамлакатнинг пахта мустақиллигини таъминлаган деҳқонлар гектар бошига ҳаммаси бўлиб 2200 сўм даромад олмоқдалар. Ваҳоланки, пахта охиригача қайта ишланса, ундан юз хилга яқин маҳсулот ва 18—20 минг сўм ёки ўн баробар кўп даромад олиш мумкин.

Бу ҳақда пухта ўйлаб олиш керак.

Пахтамиздан қай тариқа энг самарали фойдаланиш мумкин? Ундан нималар ишлаб чиқариш энг фойдали бўлади? Бозорга қай тариқа фаол таъсир кўрсатиш керак? Буларнинг ҳаммасини ўрганиб олишимиз лозим. Ҳатто, ғўзапоя, шрот, линтдан тўғри фойдаланилса, биз ҳозир олаётганимиздан 3—5 баробар кўп даромад олиш мумкин.

Биз пахтачиликни алмашлаб экишни жорий этишга асосланган илмий йўлдан бориш соҳасида жиддий қадамлар қўйдик. Биз 1991 йилда пахта толаси етиштиришни 100 минг тонна камайтириш, давлат буюртмаси даражасини эса етиштирилган маҳсулотнинг ярмидан оширмаслик вазифасини қўймоқдамиз. Пахтадан бўшаган ерлардан эса одамларнинг долзарб эҳтиёжларини қондириш учун, шу жумладан, чорвачилик маҳсулоти етиштиришни кенгайтириш учун фойдаланилади.

Бизнинг аграр сиёсатимиз аҳолини озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлаш учун озиқ-овқат

комплексини устун даражада ривожлантиришга асосланади. 1995 йилгача мева, сабзаёт маҳсулотлари етиштиришни 2 баробардан зиёдроқ кўпайтиришни кўзда тутувчи асосли дастур ишлаб чиқилди. Бу эса республика аҳолиси эҳтиёжларини таъминлайди, шунингдек, ана шу маҳсулотларни ўзаро манфаатли шартлар асосида сотишни кўпайтириш имконини яратади.

Биз **қайта ишлаш саноати** корхоналари қурилишини ниҳоятда жадаллаштиришимиз зарур. 1995 йили Ўзбекистонда 300 та мўъжаз цех қуриш кўзда тутилади. Бу эса озиқ-овқат моллари ресурсларини анча кўпайтиради ҳамда аҳолини бу моллар билан таъминлашни яхшилайдди, уларни Иттифоқ ички бозорида ва жаҳон бозорида фойда билан сотиш имконини кенгайтиради.

Биз қишлоқнинг ижтимоий ҳаётини қайта қуришни ўзимизнинг бош вазифамиз деб биламиз. Агар деҳқоннинг хонадони ва хўжалиги обод бўлса, деҳқон бадавлат бўлади. Дўконларда ва бозорларда озиқ-овқат мўл бўлади. Деҳқон хонадони хароб ва қашшоқ бўлса, бутун жамият оч қолади.

Шу боисдан ҳаммамиз қишлоқни қашшоқликдан қутқариш, қишлоқ хонадонини бадавлат қилиш йўлида иш олиб боришимиз лозим. Қишлоқнинг ижтимоий юксалиши унинг ўз иши деган фикрга мутлақо қўшилиб бўлмайди.

Биз бугун барчамизнинг номимиздан деҳқонларга: биз сизларни ёлғиз қолдирмаймиз, деб айтамиз. Қишлоқ ижтимоий турмушини қайта қуриш, қишлоқнинг сув, газ таъминотини яхшилаш, инфраструктурани яхшилаш учун марказлаштирилган капитал маблағлар қидириб топамиз. Бу бизнинг вазифамиз, бурчимиздир. Биз бу мақсадларга

эришиш учун изчиллик ва қатъият билан курашаверамиз.

Республика иқтисодиётидаги чуқур структура ўзгаришлари **ташқи иқтисодий имкониятлар** самарадорлигини кескин оширишга қаратилгандир. Ҳозирча бу йўл ниҳоятда суст амалга оширилаётир. Фақат 160 та корхона ўз маҳсулотини хорижга чиқаряпти. Асосан, хом ашё ва материаллар экспорт қилинмоқда. Чет эл фирмалари иштирокида эндигина 14 та қўшма корхона ташкил этилдики, бу мутлақо етарли эмас.

Кўпгина корхоналар чет эл бозорига чиқиш соҳасида берилган имкониятдан тўғри фойдаланмаётир. Масалан, ўтган йили «Ўзхлопкопром» республика бирлашмаси 34 миллион чет эл валютаси ишлади. Аммо бирлашма ва пахта заводларининг раҳбарлари меҳнат коллективларининг фикри билан ҳисоблашмай, маблағнинг асосий қисмини енгил автомобиллар, микроавтобуслар, видеотехника, магнитофон ва шу каби нарсаларни сотиб олишга сарфлади.

Келтирилган техника эса пахтани четга сотишга бевосита дахлдор бўлмаган ташкилотлар ўртасида тақсимланди. Ваҳоланки, республикада одамларга тиббий хизмат кўрсатиш, болаликни муҳофаза қилиш, ҳаётий зарур моллар ишлаб чиқариш сингари долзарб масалалар ҳал этилмаган. Энг муҳими эса пахта — бутун халқнинг ва аввало, уни қаҳрамонона меҳнати билан етиштирувчи пахтакорларнинг мулкидир, зотан, бунда уларнинг манфаатларини албатта, ҳисобга олиш керак. Бунга ҳамма билиши лозим.

Ташқи иқтисодий алоқаларни мувофиқлаштиришни кучайтириш мақсадида республика Ташқи иқти-

содий банки (Внешэкономбанк) тузилди. Ўзбекистон ССР Ташқи савдо ва чет эллар билан алоқа давлат комитети ташкил этилаётир. Минглаб пахтакорлар, республикамизнинг барча меҳнаткашлари меҳнати эвазига қўлга киритилган валюта айрим юқори лавозимли амалдорларнинг кўнгил очишларига эмас, балки республикамизнинг ҳаётий муҳим манфаатларига, унинг бутун аҳолисига хизмат қилиши керак.

Республика сиёсий ва иқтисодий эркинлиги мустақамланган сари, чет эллар билан алоқалар янги мазмун касб эта боради. Ташқи сиёсат соҳасида бунинг маъноси — ўзаро ҳамкорликни йўлга қўйиш соҳасида чет эллар билан бевосита алоқа боғлашни билдиради. Биз илмий-техникавий, савдо-иқтисодий, маданий ҳамкорлик масалаларини мустақил ҳал этадиган бўламиз, республика кадрларини халқаро ташкилотлар, совет элчихоналари, бош консулхоналар, савдо вакилликлари ишига планли асосда жалб этиб борамиз. Чет элларда республика ваколатхоналарини очиш режамиз ҳам йўқ эмас.

Хуллас, халқаро муносабатлар соҳасидаги конституцион ҳуқуқларнинг тўла-тўкис амалга оширилиши республиканинг ташқи сиёсий ва ташқи иқтисодий алоқаларини ривожлантиришда ҳал қилувчи мезон бўлиб қолиши лозим.

Бозор муносабатларига ўтиш масаласи. Ана шундай мақсад ва вазифалардан келиб чиқиб, республикада ўтиш давридаги ресурсларимиз ва имкониятларимиздан самарали фойдаланиш, аҳолининг ижтимоий ҳимояси, айниқса, кам таъминланган аҳолининг ижтимоий ҳимоясининг ишончли механизми ишлаб чиқилиши лозим.

Бунда энг асосий масала — **мулкчилик муаммосидир.** Мулкчилик ҳақидаги тушунчамизни белги-

лаб олмай туриб, ишлаб чиқариш муносабатларига ёндашувларни ишлаб чиқиш имконияти бўлмайди, бошқача қилиб айтганда, республикада мулкчиликнинг қандай шакллари бўлишини аниқлаб олиш даркор.

Биз мулк шаклларининг хилма-хиллигини бошқариладиган бозорнинг ҳал қилувчи омили, деб биламиз. Давлат мулки билан бир қаторда ва у билан тенг ҳуқуқлилиқ асосида коллектив, акционерлик, оила, шахсий меҳнат, шахсий мулк ҳам кенг ёйилди.

Ўз-ўзидан маълумки, айрим ишлаб чиқариш объектларининг давлат объектларидан кооператив, акционерлик ва бошқа объектларга айлантирилиши оқилона асосда амалга оширилиши керак. Конкрет қайси корхона ва ташкилотлар уларда ишловчи коллективлар томонидан сотиб олиниши мумкинлигини, қайсиларини акционерлик жамиятларига, концерн ва шу сингариларга айлантириш мақсадга мувофиқлигини пухта ўйлаб, белгилаб олиш керак.

Ҳозир зарар келтираётган баъзи ишлаб чиқариш корхоналари имтиёзли шартлар асосида сотилиши ҳам мумкин.

Хусусий мулкчилик вужудга келиши имконияти муносабати билан катта шубҳалар билдирилмоқда.

Ўзбекистонда халқ хўжалигининг жиддий талаблари, ресурс ва, имкониятлари ҳисобга олинадиган бўлса, кичкина ёки очиқ айтадиган бўлсак, майда хусусий корхоналар жуда муваффақиятли ишлайди. Булар қандай корхоналар бўлиши мумкин? Биринчи навбатда, улар истеъмол моллари, халқ хунармандчилиги, халқ ижодиёти маҳсулотлари ишлаб чиқарадиган, умумий овқатланиш ва маиший хизмат соҳасидаги ёки ёрдамчи корхоналар, иккиламчи

ресурсларни ва ишлаб чиқариш чиқиндиларини қайта ишлайдиган катта бирлашмаларнинг айрим буюртмаларини бажарадиган корхоналар бўлиши мумкин. Бундай ишлаб чиқариш доираси ва корхоналарнинг ҳажми, албатта, қонуний тартибда аниқ белгилаб қўйилиши лозим.

Майда, кичик комплекс корхоналар қисқа муддат ичида қўшимча мол етказиб бериши ва хизмат кўрсатиши мумкин. Бунинг устига, уларнинг ташкил этилиши ҳозир иш билан банд бўлмаган меҳнатга қобилиятли аҳолининг бир қисмини ишлаб чиқаришга жалб этиш имконини беради.

Биз йирик ишлаб чиқариш комплекслари, шу жумладан, мамлакатнинг бошқа минтақаларидаги комплекслар томонидан майда ва ўртача корхоналар, филиаллар ва цехлар ташкил этилишини истисно қилмаймиз, балки, аксинча, рағбатлантирамиз. Ўз-ўзидан маълумки, бу жараён ҳукумат ва маҳаллий органларнинг назорати остида рўёбга чиқарилади ва республика манфаатларига мос йўналишда бўлади.

Ёрдамчи ишлаб чиқариш бўлинмалари тузилишида уларнинг коллективларини уй-жой ва ижтимоий, маданий, маиший объектлар билан тўла таъминлаш шарт қилиб қўйилади.

Республикамизга чет эл фирмалари ғоят зўр қизиқиш билан қараётганини ҳисобга олиб, қўшма корхоналар ташкил этиш ишини фаоллаштириш керак. Бунда бош йўналиш — чет эллик шерикларни халқ истеъмоли моллари ва фан ютуқларидан кўплаб фойдаланиладиган маҳсулот ишлаб чиқаришга жалб этишдир. Бундан қандай наф кўзда тутилмоқда?

Чет эл инвестицияси ва илғор технологиясидан фойдаланиш имконияти билан бир қаторда биз одамларимизни ишлаб чиқаришни ташкил этишнинг за-

монавий усулларида, сифатнинг жаҳон стандартларидан баҳраманд қила оламиз, барқарор алоқалар ўрнатамиз ва бошқа муҳим ишларни амалга оширамиз.

Ерга эгалик қилиш масаласи алоҳида эътиборга сазовордир. Бу масалани бир томонлама ҳал этиб бўлмайди. Биринчидан, бизда сувсиз деҳқончилик қилиб бўлмаслиги сабабли ер муаммосини эмас, балки ер-сув муаммосини ҳал этиш керак. Суғориладиган ерлар қишлоқ хўжалик маҳсулотининг 95 фоизини беради. Бизнинг шароитимиз Россия шароитидан мутлақо фарқ қилади, чунки Россияда гап бўш ётган катта ер майдонлари ҳақида боради.

Иккинчидан, янги ерларни ўзлаштириш амалда тўхтатилгандан кейин ҳозир вужудга келган жиддий вазиятни ҳисобга олиш лозим. Бизда ҳозир қишлоқ хўжалигида банд бўлган ҳар бир кишига 1,2 гектардан 0,8 гектаргача, аҳоли жон бошига ҳисоблаганда эса 0,4, Фарғона водийсида эса 0,2 гектардан кам ер тўғри келади. Истиқболда манзара янада жиддийлашади.

Умуман олганда, бизда суғориладиган ер ниҳоятда тақчил бўлиб, хусусий тарзда фойдаланиш учун тақсимланадиган ернинг ўзи йўқ. Ҳозироқ ер ва сув хусусида жуда кўп низолар келиб чиқмоқдаки, уларни ҳал этиш жуда қийин бўляпти.

Сув таъминоти масаласини олиб кўрайлик. Бу масалани биз минтақамиздаги фожиа билан, яъни Орол фожиаси билан бевосита боғламоқдамизки, бу фожиа Чернобиль фожиасидан қолишмайди. Ўрта Осиё минтақасининг демографик хусусиятларини ҳисобга олганда унинг аҳолиси 2005 йилга бориб икки баробар кўпаяди ва 60 миллион кишидан ошиб кетади. Уларни қандай қилиб иш билан таъминлаш ва турмуш даражасини ошириш мумкин?

Аҳолининг ана шу тариқа ўсиши муносабати билан биз, аввало, минтақадаги имкониятларни ўзлаштиришимиз керак. Ўзбекистоннинг ўзида суғориладиган ерларни 4 миллион гектардан 10 миллион гектарга етказиш мумкин.

Қозоғистон ҳам, Тожикистон ҳам, Туркменистон ҳам, Қирғизистон ҳам ана шундай имкониятларга эга. Кейинги йилларда эса ерларни ўзлаштиришдаги хатолар танқид қилиниб, уларни тузатиш ўрнига Сибирь дарёлари сувининг бир қисмини биз томонга оқизиш ишларини тўхтатиб қўйиш ҳақида қарор қабул қилинди.

Бу масала юзасидан КПСС Марказий Комитети Сиёсий бюроси қарорида СССР Госпланига, Фанлар Академиясига ва бошқа марказий идораларга Ўрта Осиё минтақасини истиқболли ривожлантириш концепциясини ишлаб чиқиш топширилган эди. Бу топшириқни ҳеч ким бажармаяпти. Бизнинг фикримизча, бу масалага қайтиш керак, чунки Ўрта Осиё республикалари аҳолини зарур турмуш шароитлари билан таъминлашда ҳозироқ дуч келаётган катта қийинчиликлар эртага янада ортиб, чуқурлашиб боради.

Ҳозир Оролни асраш, табиий ресурслар ва аввало, сув ресурсларидан тежаб фойдаланиш соҳасида қилинаётган барча ишлар давлат ва миллий кўламда аҳамиятга эга бўлиб, ҳамманинг эътибор марказида бўлиши лозим. Аммо бу масалага истиқбол нуқтаи назаридан ва мазкур муаммони тубдан ҳал этиш нуқтаи назаридан қараладиган бўлса, аниқ айтиш мумкинки, биз ўз шароитимизга мос келадиган ер ва сув ҳақидаги ўз қонунимизни ишлаб чиқишимиз ҳамда республика Олий Советининг навбатдаги сессиясида тасдиқлашимиз керак...

Биз бутун иқтисодийётга ижтимоий йўналиш бахш этишни, уни инсонга, унинг талаб ва эҳтиёжларини қондиришга қаратишни ўзимизнинг асосий вазифамиз деб биламиз. Келгуси беш йилликда фойдаланиладиган миллий даромаднинг катта қисми ижтимоий муаммолар комплексини ҳал этишга сарфланади.

Эътиборни ижтимоий масалаларга қаратиш ҳақида гапирар эканмиз, **соғлиқни сақлашни** яхшилаш биринчи даражали аҳамиятга эга эканлигини таъкидлаш зарур. Бу тармоқ моддий базасининг ниҳоятда қашшоқ эканлиги устига, бизда бу соҳа яхши ташкил этилмаган ва самарали фойдаланилмаётир. Миллатнинг зурриёд фондиди, ҳеч муболағасиз айтиш мумкинки, ҳалокатдан сақлаб қолиш учун кенг кўламдаги тадбирларнинг катта комплексини амалга ошириш керак бўлади. Муаммо аллақачон вилоятлар доирасидан чиқиб, умумдавлат вазифаси даражасига кўтарилди. Аммо бу соҳадаги кўпчилик раҳбарларнинг ташвишланаётганликлари унча сезилмаётир. Ҳар ҳолда, Соғлиқни сақлаш министрлигидан ҳам, ҳукуматдан ҳам ҳозиргача эътиборга сазовор бўлган асосли таклифлар тушаётгани йўқ.

Маҳаллий ва республика даражасида тиббий муассасаларни ташкил этишнинг пухта ва тўлақонли системасини ишлаб чиқиш, шароитимизни ҳисобга олган ҳолда, илғор чет эл тажрибасидан фойдаланишимиз керак.

Ихтисослашган йирик даволаш марказлари қишлоқ ва шаҳар касалхоналари кенг шохобчалари билан қўшилиб, ана шундай системанинг асосий бўғинига айланиши керак. Республикада бундай системани вужудга келтиришга асос солинди. Яқин

йилларда кардиология марказини, кўз микрохирургияси минтақавий марказини, оналик ва болаликни муҳофаза қилиш марказини, урология маркази ва шу сингариларни яратиш мўлжалланган.

Шу билан бир қаторда районлар, шаҳарлар, йирик посёлкаларда кенг соҳали касалхоналар, поликлиникалар, фельдшерлик-акушерлик пунктлари, туғуруқхоналарнинг кенг шохобчаларини жадал суръатлар билан ривожлантириш, жойларда участка касалхоналарини қайта тиклаш керак.

Биз соғлиқни сақлашга маблағ манбаларини излаб топишга янгича ёндашмоғимиз зарур. Соғлиқни сақлашни ташкил этишнинг суғурта шакллари сингари манбалари ҳақида ҳам жиддий ўйлаб кўриш лозим. Бир нарса равшанки, соғлиқни сақлаш фақат бюджет маблағлари ҳисобига ривожлана олмайди. Соғлиқни сақлашни ривожлантириш фондини ташкил этиш, унга катта фойда олаётган корхоналар, хўжаликлар, кооперативлар, жамоат ташкилотларидан пул ўтказиш масаласини тезда ҳал этиш ғоят муҳимдир.

Яна бир муҳим масала. Оила врачлари вазифасини қайта тиклаш керак. Бу ҳақда кўпдан бери гапириб келинмоқда, лекин кўзга кўринарли силжишлар йўқ. Бу масалани ҳал этиш, бундай врачлар тайёрлашни ташкил этиш ва уларга иш шароитини яратиш пайти келди.

Халқ таълими, ёш авлодга таълим ва тарбия бериш соҳаси тубдан янги ёндашувлар талаб қилади. Болаларни мактабгача тарбия муассасалари билан таъминлашда кескин бурилишга эришиш зарур. Уйлардаги болалар боғчалари шохобчаларини, консультация пунктларини, қишлоқдаги болалар боғчаси — мактаб комплекслари шохобчаларини фаоллик билан кенгайтириш лозим.

Истеъдодли болалар учун мактаб-интернатлар ташкил қилиш давом эттирилади. Болалар боғчаси, мактаб билан бир қаторда болалар поликлиникаларини, чўмилиш ҳавзаси бўлган спорт майдончалари, болалар билан мактабдан ташқари иш олиб борувчи муассасаларни ўз ичига оладиган болалар муассасалари территориал комплексларини барпо этиш хусусида чуқур ўйлаб, бу ишни бошлаб юбориш ўринли бўлур эди.

Хотин-қизлар масаласига муносабатимизни тубдан ўзгартириш тадбирлари ҳақида ўйлаб кўришимиз керак. Биз хотин-қизларнинг ижтимоий-сиёсий ҳуқуқларини, нуфузи ва қадр-қимматини ҳимоя қилишнинг етарли кафолати учун, уларнинг ижтимоий ишлаб чиқаришда ва бошқаришда иштирок этиши учун энг қулай шароитларни яратишимиз лозим. Оналар ва болалар соғлиғини, аҳолининг билим ва маданият даражасини сақлаш ҳар томонлама ижтимоий-иқтисодий ва мафкуравий жиҳатдан таъминланиши керак.

Халқ хўжалигидаги бундай катта вазифаларни ҳал этишнинг асоси – республиканинг иқтисодий мустақиллигига эришишдир. Бу ишнинг муҳим йўналишлари Ўзбекистон халқ депутатларининг I сессиясида муҳокама қилинди ва маъқулланди.

Биз республика ҳудудидаги ишлаб чиқариш, фан-техника имкониятлари, ер, ер ости бойликлари ва бошқа табиий бойликларни ўлканинг мулки деб ҳисоблаймиз. Республика булардан, аввало, ўз халқи манфаатларини кўзлаб мустақил фойдаланади. Мудофаа саноатига, чуқур техникавий реконструкцияни талаб қиладиган офир саноатнинг айрим тармоқларига тааллуқли корхоналар, умумиттифоқ транспорт ва ахборот системалари, шунингдек, мин-

тақалараро комплекслар таркибига кирувчи корхоналаргина Иттифоқ қарамоғида қолиши лозим.

Масала кўндаланг қилиб қўйилиши керак — Ўзбекистондаги барча хом ашё ва қайта ишлаш тармоқлари республика ихтиёрига ўтказилиши лозим. **Ўз хом ашёмизни ва маҳсулотимизни Ўзбекистон манфаатларини кўзлаб сотадиган бўламиз...**

Марказ билан, бошқа минтақалар билан барча муносабатлар шартнома асосида қурилиши лозим. Биз мустақилликни маҳдудлик деб эмас, аксинча, интеграция алоқаларини тенг ҳуқуқ, ўзаро манфаат асосида ривожлантириш деб тушунамиз. Бунда манфаатдорлик алоҳида аҳамият касб этади. Биз узоқ вақт давомида бу сўзни ишлатишдан тортиниб, уни қандайдир савдогарчилик, худбинликка йўйиб келар эдик. Аслида эса бу — нормал иқтисодий муносабатларнинг энг муҳим мезонидир.

Шу сабабли масалани: **«Бунинг Ўзбекистонга нафи борми ёки нафи йўқми?»** деган тахлитда қўйиш хўжалик ҳаётимизнинг нормаси, ягона халқ хўжалик комплексининг барча бўғинларидаги ўзаро муносабатлар нормаси бўлиб қолиши лозим.

Бозор иқтисодиётига ўтиш шароитида бу нарса, айниқса, муҳим. Бизнинг бурчимиз — хомхаёлларга ва оғмачиликка йўл қўймай, Ўзбекистон шароитида бозор механизмининг моҳияти ва мазмунига сергаклик билан ва ҳар томонлама реал баҳо беришимиз, унинг жорий этилишида вужудга келиши мумкин бўлган мураккабликлар ва оқибатларни кўзда тутишимиз, ўтиш даври кескинликларини юмшатишга ёрдам берадиган зарур механизмларни олдиндан яратиб қўйишимиз керак.

Бизнинг назаримизда, тақдим этилган таклифларда мулкчиликнинг, минтақа билан марказ ўртасидаги

ўзаро муносабатларнинг, маҳсулотларни бошма-бош айрибошлаш асосларининг кўпгина принципиал масалалари тўла-тўқис ҳал этилмаган. Бир қатор қоидаларга эса биз, умуман қўшила олмаймиз.

Биз шу йил 1 июлданоқ ноннинг чакана нархи, бошқа нархлардан айри ҳолда бир томонлама оширилишига қарши қатъий эътироз билдирамиз. Бу ғалла билан пахта, улардан олинадиган маҳсулотлар нархларининг эквивалентлигига эришиш йўлидаги ҳозир қўйилаётган дастлабки қадамларни тамомила йўққа чиқаради.

Бунга ёқилғи, металл ва техника нархларини ошириш мўлжалланаётганини қўшсак, пахтага ҳақ тўлашни кўпайтириш тартиблари ҳеч нарса бўлмай қолди. Ваҳоланки, бизнинг шароитда айни шу нисбат иқтисодий тенг ҳуқуқлилиқнинг, умуман, республика ижтимоий ривожланиш даражасини, унда яшовчи аҳоли фаровонлигини оширишнинг ҳал қилувчи омилидир.

Бошланғич шароитларни ҳисобга олиш ва баробарлаштириш масаласи биз учун катта аҳамиятга эга, бу ҳақда биз юқори даражаларда бир неча бор келишиб олган эдик. Ҳукумат маърузасида бу муаммо тилга олинади. Лекин республика ҳиссасини, унинг ҳозирги аҳволини ва аҳволни яхшилашга сезиларли таъсир кўрсатишни ҳисобга олмаган ҳолда, юзаки тенглик нуқтаи назаридан енгил-елпи тарзда мавҳум гапларгина айтиб ўтилган. Ваҳоланки, гап хайр-эхсон ҳақида эмас, балки республиканинг халқ хўжалик комплексига қўшаётган ҳақиқий ҳиссаси ўрнини қонуний асосда тўлдириш ҳақида бормоқда.

Бозор иқтисодиётига ўтиш концепцияси ҳақидаги мамлакат ҳукуматининг маърузасида инвестицияларни қисқартириш масалалари қўйилди. Бизнинг фикримизча, бу хато ёндашувдир, чунки товар бозори

таъминланишининг олдинги даражасида ва энг муҳими, ишлаб чиқаришнинг ҳозирги техникавий ва структуравий даражасида (бу жиҳатдан биз илғор мамлакатлар даражасидан 15—20 йил ва ундан кўпроқ орқада қолаётирмиз) бундай сиёсат баттар қолақликка олиб боради.

Бунда қисқартириш ҳақида эмас, балки мақсадли, структуравий сиёсатни, капитал қурилишдаги устун йўналишларни, аввало, тугалланмаган қурилишларни кескин қисқартириш мақсадида тубдан қайта кўриб чиқиш ҳақида гап бориши керак.

Республика шароитида халқ хўжалиги структурасини қайта қуриш, ишлаб чиқарувчи кучларни вилоятлар ва минтақалар бўйича мутаносиб тарзда жойлаштириш, социал соҳани ривожлантиришни кескин жадаллаштириш учун зарур маблағ ва ресурслар ажратиш алоҳида муҳим аҳамиятга эга.

Энг асосийси, аҳоли социал ҳимоясининг аниқ ва таъсирчан механизмлари зарур. Турли тажрибалар халқ елкасига офир юк бўлиб тушишига йўл қўйиб бўлмайди. Аҳолининг социал аҳволини яхшилаш — республиканинг бугунги шароитида, айниқса, муҳим. Бу муаммони тўғри ва изчиллик билан ҳал этиш фаолиятимизнинг асосий йўналишларидан биридир.

Аҳолининг кам таъминланган табақаларига оид муаммоларга, уларни кечиктирмай ҳал этишга алоҳида эътибор бериш керак. Пенсиялар, ногиронлар, кўп болали оилаларга бозор муносабатларининг шафқатсиз шароитида ёрдам бермасликка ҳаққимиз йўқ. Аҳолининг бу тоифалари учун қандай қўшимча имтиёз ва нафақалар тайинланаётгани ҳақида юқорида гапириб ўтилди. Яқинда улар Президентнинг янги Фармонлари билан тўлдирилди. Биз бу соҳадаги куч-ғайратимизни бундан буён ҳам ошираверамиз.

Бозор иқтисодиётига ўтиш шароитида вақтинча ишдан маҳрум бўлиб қоладиган ва иш билан банд бўлмаган 1 миллион аҳоли қаторига қўшиладиган кишиларга алоҳида эътибор берилиши лозим. Бу нарса республикада катта муаммони вужудга келтирмоқда. Бундай одамларни қўллаб-қувватлаш, улар ишсизлик юзасидан ёрдам олишлари, малакаларини ўзгартириб янги касб эгаллаш имкониятига эга бўлишлари зарур.

Бу гапларнинг ҳаммаси бозор иқтисодиётига халқнинг розилигисиз ва умумхалқ референдумисиз, Иттифоқ республикалари билан келишмасдан ўтиш мумкин эмаслиги ҳақидаги фикрни яна бир бор тасдиқлайди. Пировард натижада бозорга ўтиш ҳақидаги ана шу жиддий қарорнинг ҳамма оқибатлари учун халқимиз олдида биз жавоб беришимизга тўғри келади.

Уй-жой қурилишига алоҳида эътибор берилиши лозим. Яқин беш йил ичида 67 – 68 миллион квадрат метр уй-жойни фойдаланишга топшириш, 6 миллиондан зиёдроқ кишининг уй-жой шароитини яхшилаш вазифаси қўйилди, бу эса ҳозирги беш йилликдагидан бир ярим баробар кўпдир.

Аҳолига коммунал хизматни кескин яхшилаш вазифаси турибди. Аҳолининг марказлаштирилган сув таъминоти даражасини 52 фоиздан 67 фоизга етказиш, Оролбўйи зонасида эса 1995 йилгача бутун аҳолини марказлаштирилган сув таъминотига ўтказиш кўзда тутилади. Қишлоқ аҳоли пунктларини газлаштириш суръатлари икки баробар ортади.

Республикада ижтимоий ўзгаришларни фақат бюджет маблағлари ҳисобига амалга ошириб бўлмайди. Бу вазифани ҳал этишга министрликлар, идоралар, корхона ва ташкилотлар ўз ҳиссасини қўшишлари керак.

Ҳозир 800 дан ортиқ колхоз, 50 та совхоз, 85 та корхона оналарга, ветеранларга, пенсионерларга қўшимча нафақа тайинлади.

Айни вақтда саноат корхоналари, бошқа тармоқлар махсус фондлари қолдиғида 1,3 миллиард сўм пул, шу жумладан, социал ривожлантиришга мўлжалланган 242 миллион сўм пул ҳаракатсиз бўлиб ётибди. Биз меҳнаткашларга социал мадад бўйича кенг системани вужудга келтиришда меҳнат коллективлари, халқ депутатлари Советларининг ижроия комитетлари кўрсатадиган барча ташаббусларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаймиз.

Янги шароитда самарали иш олиб бориш учун бозор муносабатларини яхши биладиган, республика сиёсатини фаол ўткази оладиган **юқори малакали мутахассислар** керак.

Мактаб курсисидан бошлаб истеъдодли ёшларни танлаш ва рағбатлантириш даркор. Бу йўналишда дастлабки қадамлар қўйилаётир, лекин бу жараённи бутун чоралар билан жадаллаштириш керак.

Бугунги кунда истеъдодли ёшларни қўллаб-қувватлаш, танлаш ва уларни мамлакатдаги ва чет эллардаги етакчи илмий марказларга ўқишга юбориш мақсадида махсус республика фонди тузилди. Қишлоқ ёшларига алоҳида эътибор бериш, уларнинг манфаатларини камситмаслик, балки, аксинча, уларнинг маънавий ва моддий ўсиши учун бутун шароитларни яратиш лозим.

Бу бизнинг гоят катта резервимиз ва айтиш мумкинки, кўпинча унутиб қўяётган бурчимиздир. Дастлабки гуруҳ — 100 дан ортиқ илмий ходим марказий олий ўқув юртларига ва илмий-тадқиқот муассасаларига юборилди. Бу йил 52 нафар студент ҳамда 51 нафар илмий ходим ва мутахассисни чет

эллардаги ўқув юртларига ва илмий марказларга ўқиш, малакасини такомиллаштириш ва илмий иш олиб бориш учун юбориш кўзда тутилади.

Студентлар ва илмий ходимларга тил ўргатиш республика маркази тузилмоқда. Унда ишлаш учун АҚШ ва Буюк Британиядан мутахассислар жалб қилиш мўлжалланмоқда. Республика ҳукумати республика ёш олимларини энг яхши чет эл дорилфунунларига стажировкага юбориш масаласини кўриб чиқмоқда.

Замонавий талабларни ҳисобга олган ҳолда, мутахассислар тайёрлаш учун бўлажак ўқув йилидан бошлабоқ айрим факультет ва бўлимлар йўналишини ўзгартириш ҳамда янги факультетлар ва бўлимлар очиш хусусида таклифлар тайёрлаш керак.

Бозор иқтисодиётига ўтиш учун тайёргарлик жараёнида республика олий ўқув юртларида халқаро иқтисодий муносабатлар бўйича, шу жумладан, халқаро маркетинг, валюта муносабатлари, ташқи иқтисодий фаолият, бошқариш бўйича кадрлар тайёрлаш ташкил этилиши лозим.

Ишчиларимизни контракт асосида чет элга стажировкага юборишдан бош тортмаслик, балки буни рағбатлантириш зарур. Чунки улар яхши иш ҳақи билан бир қаторда, энг илғор техника ва технологияни, меҳнатнинг илғор усулларини ўзлаштириш, профессионал савиясини кенгайтириш имкониятига эга бўладилар.

Хулоса қилиб шуни таъкидламоқчиманки, биз ижтимоий-иқтисодий сиёсат соҳасида халқ хўжалиги структурасида туб ўзгаришларни амалга ошириш, унга кўпроқ социал йўналиш бахш этиш, одамларнинг эҳтиёж ва талаблари томонга бурилишни ўзимизнинг энг асосий вазифамиз, деб ҳисоблаймиз...

V. Ўзбекистон ССРнинг сиёсий суверенитети ҳақида

Республика сиёсий, ижтимоий-иқтисодий, маънавий тараққиёти ҳамда миллий муносабатлар муаммоларининг бутун мазмунини ҳал этишда **Ўзбекистоннинг миллий давлатчилигини мустаҳкамлашда унинг ҳақиқий сиёсий ўзлигини таъминлашни** энг муҳим бўғин деб ҳисоблаймиз.

Сир эмаски, турли норасмий ташкилот ва ҳаракатларнинг раҳбарлари шу масалалар юзасидан сиртдан қараганда кескин ва яққол кўринса-да, бироқ амалда қалтис таваккалчиликдан иборат шиорларни ўртага ташламоқдалар. Масалан, республиканинг тўла давлат эркинлиги ва мустақиллиги ҳақидаги даъватлар жуда яққол ва «инқилобий» жарангламоқда. Миллий маҳдудлик ва яққаланиш ғояси зўр бериб такрорланмоқда. Бироқ айни вақтда, ўша мустақиллик учун амалда қандай иқтисодий имкониятлар борлиги, унга қандай қилиб эришилиши, бу нарса республикани нималарга олиб бориши ҳақида ҳеч нарса дейилмаяпти...

Шу сабабли, биз республиканинг сиёсий ўзлиги ва иқтисодий мустақиллиги — айирмачиликка, маҳдудликка интилиш эмас, балки Иттифоқ таркибига кирувчи бошқа республикалар билан ўзаро манфаатли алоқаларни янада такомиллаштириш ва кенгайтиришдан ҳам иборат бўлишини жуда муҳим, деб ҳисоблаймиз.

Бироқ, **бу ўринда ўз моҳияти жиҳатидан унитар давлат бўлган эски Иттифоқни назарда тутаетганимиз йўқ, балки сиёсий жиҳатдан эркин ва иқтисодий жиҳатдан мустақил республикаларнинг тубдан янгиланган Иттифоқ Федерациясини кўзда тутаяпмиз...**

Кадрлар сиёсати масалалари ҳам биз учун муҳимдир. Келинлар, аниқ белгилаб олайлик: «номенклатура» сўзи ва шу сўз билан боғлиқ кадрларни танлаш ва жой-жойига қўйишнинг буйруқбозлик-маъмуриятчилик усулларининг умри тугади. Аммо биз шу баҳонада, умуман кадрларга оид масалаларни ҳал қилишга таъсир ўтказишдан воз кеча оламизми?

Биз ходим ҳақида қоғозга қараб фикр юритишни, кадрларни, аввало, номенклатура-анкета ёндашуви орқали танлашни рад қиламиз. Чунки бу нарса ишни удалай олмаган ходимни бир амаллаб қутқариб қолувчи восита бўлиб хизмат қилади. Йўл қўйган хатолари учун ишдан ҳайдалиши лозим бўлган ходимга номенклатура янги лавозим совға қилиб туради. Хўш, адолат қани ўзи?

Бундай ёндашувга кўп кишилар кўникиб қолишган. Баъзи кишилар шундай бўлавериши керак, номенклатура умрбод лавозимда ишлаш ҳуқуқини таъминлаб беради, деб ҳисоблайди.

Ҳозир ўнлаб собиқ раҳбарлар Марказий Комитетга мурожаат этиб «ўзлари учун жой» берилишини қаттиқ туриб талаб қилмоқдалар. Баъзилари бирон-бир лавозимга миниб, ишламай ялло қилиб юради, ғалати хомхаёллар билан яшайди, ташкилий-партиявий иш ва кадрлар билан ишлаш бўлимини хизматга жойлаштириш бюроси деб ҳисоблайди.

Оддий кишилар ва аввало, партиясиз кишилар буларнинг ҳаммасини кўриб туриб қораламоқдалар. Ишни барбод қилган ҳар қандай кишининг «иссиқ» жойга ўрнашиб қолишига партия комитетлари ёрдам беради, деган ярамас фикр бутунлай ва абадий йўқ қилиб юборилиши керак...

Жамоат ташкилотлари билан муносабатларда буйруқбозлик, икир-чикир ишларга аралашиб, беҳуда чеклашлардан воз кечиш умумий қоида бўлиб қолиши керак.

Гап аввало, **касаба уюшмалари** ҳақида бормоқда. Партиянинг касаба уюшмаларига буйруқ беришдан иборат бўлган ва неча йиллар давомида шаклланган одати оқибатида бу уюшмаларнинг ҳаракат доираси торайиб қолган, уларнинг фаолияти қаттиқ чекланган эди, натижада касаба уюшмалари ўз ҳуқуқ ва имкониятларидан тўла-тўқис фойдалана олмади, ҳаёт жараёнларидан анча орқада қолиб кетди. Бугун мана шуни тўғридан-тўғри тан олмоқ керак.

Касаба уюшма ташкилотлари, комитет ва кенгашлари кўпинча меҳнаткашларнинг иқтисодий-ижтимоий ва ҳуқуқий манфаатларини ҳимоя қилиш борасидаги жуда муҳим масалаларда кузатувчи бўлиб турибди. Хўш, кимдан ва нимадан ҳимоя қилиш керак, деган савол туғилади.

Бу борада анчагина иш қилиниши керак. Ҳар йили Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетига 20 мингдан кўпроқ хат ва оғзаки шикоят тушмоқда. Уларнинг учдан бир қисмидан кўпроғи меҳнат коллективидаги жанжаллар, уй-жой ва моддий неъматларни тақсимлашда ижтимоий адолат қоидалари бузилаётгани, одамларнинг уй-жойга бўлган эҳтиёжини қондиришдаги тўрачилик ва сансалорлик кўринишлари ҳақидадир.

Кўриниб турибдики, бу шикоят ва аризаларда касаба уюшма ташкилотлари қатъийлик кўрсатиши, меҳнаткашларнинг ҳуқуқларини изчиллик билан ҳимоя қилиши лозим бўлган масалалар кўтарилган.

Ҳозир республика касаба уюшмаларида ташкилий қоидалар ва уларнинг тузилиш шакллари қайта

кўриб чиқилмоқда. Расмиятчилик ва тўрачиликдан қутулишга ҳаракат қилинмоқда.

Республикадаги энг оммавий жамоат ташкилоти ўз фаолиятида мустақиллик ва қатъийлик, принци-пиаллик ва ижодий ташаббускорлик кўрсатиб, қайта қуришни, ҳамма ислоҳотларни фаол қўллаб-қувватлашидан, меҳнаткашларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини қаттиқ туриб ҳимоя қилишидан барчамиз манфаатдормиз.

Ёшлар билан ишлашда ҳам янги ёндашувлар керак...

Кўп йиллар давомида жамият ёшларнинг ғаройиботларга қизиқиш, жасоратга интилиш, қийин шароитларда ўзини синаб кўришга тайёрлик каби хусусиятларидан фойдаланиб келди-ю, аммо ёшларнинг энг зарур ҳаётий масалаларини ҳал этмади. Натижада кўпгина ёшларда ижтимоий ҳимоясизлик, ҳеч кимга ишонмаслик, келажақдан умидсизлик туйғуси ўрнашиб қолди, жиноятчилик кўпайди.

Ёшларга фақат ҳақиқатни гапириш керак. Қуруқ сўзлар, сафсаталар уларнинг меъдасига теккан. Ёшларнинг ижтимоий адолатга бўлган ишончини тиклаш вазифаси биз учун жуда муҳимдир.

Ёшларнинг норасмий раҳбарларини, шу жумладан, комсомолдан ташқаридаги раҳбарларини аниқлаш, уларни сиёсий фаолиятга тортиш, улардан ўринбосарлар тайёрлаш керак. Энг муҳими эса, кўнданг турган вазифаларни ҳал этишда ёшларнинг мустақиллигини таъминлаш зарур...

Уруш ва меҳнат ветеранлари ҳақида алоҳида гапирмоқчиман.

Биз ҳақиқатан ҳам, улардан қарздормиз. Чунки улар бардош берган кўпдан-кўп қийинчиликлар уларга берилаётган нафақалар билан қопланмайди. Биз

буни тушуниб турибмиз ва республиканинг ҳозирги имкониятлари даражасида қўлимиздан келган ҳамма ишни қилдик. Бундан буён ҳам уларга ёрдам беришга ҳаракат қилаверамиз.

Ҳозир эса уларнинг шаънига яхши сўзлар айтмоқчиман. Ёшларни тарбиялашдаги ёрдамингиз учун, маҳалла комитетларидаги меҳнатингиз учун, жанжалларни тўхтатиш мақсадида айтаётган сўзларингиз учун, сизларнинг сабр-матонатингиз ва ишимизда бераётган мададингиз учун раҳмат сизларга! Соғсаломат бўлинглар, умрингиз узоқ бўлсин!

Биз бутун турмушимизни янада демократиялашга интилар эканмиз, **барча жамоат ташкилотлари ва ҳаракатларига, келгусида эса партияларга ҳам янгича** ёндашмоғимиз керак. Биз ижобий позицияда турган мана шундай ташкилот ва ҳаракатлар билан ҳамкорлик қилишга тайёرمىз. Улар ўз масъулиятини англаб, танглиқдан қутулишнинг қийин бўлса ҳам амалий йўллари қидириб топмоқдалар. Бундай кишилар, ҳатто, баъзан бўёқларни қуюқлаштириб, сўл тарафга оға бошлаган пайтда ҳам уларни тушунишимиз ва қўллаб-қувватлашимиз керак. Улар билан жар устидаги тор кўприқда тортишмай, балки ҳаётнинг катта кўпригидан биргаликда олға бормоқ керак.

Баъзилар борки, мавжуд қийинчиликлардан, етишмовчилик ва кулфатлардан сафсатабозлик, сиёсий чайқовчилик, ёвузларча хурсанд бўлиш, ўз фаразли манфаатларини қондириб олиш учун баҳона сифатида фойдаланмоқчи бўладилар. Бундай кучлар аҳвол қанчалик ёмонлашса, шунча яхши, деб ҳисоблайди.

Ўтмишда анча юқори лавозимларни эгаллаб турган кимсалар ҳам уларга қўшилиб кетмоқда. Бироқ

вазият ўзгариши биланоқ, янги йўналиш ғалаба қилиб, машаққатли курашда ўзининг ҳақлигини исботлаши биланоқ, ўтмишга қарши курашадиган «қаҳрамонлар» жуда кўпайиб кетди. Улар янги тўлқиннинг ўрқачига чиқиб олишга интилноқдалар. Бундай арбобларнинг ҳақиқий башарасини очиб, одамларга яққол кўрсатиб бериш зарур.

Ниҳоят, жуда оз сонли бўлса-да, шундай бир гуруҳ ҳам борки, бу гуруҳ ҳар қандай янгиликни, яхшилиқ сари ҳар қандай ўзгаришни тўсиб қўйишга интиладиган, кескинликни кучайтиришга уринадиган, очиқдан-очиқ жамиятга қарши бўлган кучлардан иборат. Улар вазиятни издан чиқариб, можароларни кучайтириб, шу тариқа тартибсизлик ва бошбошдоқлик жазавасида ҳокимиятга интилиб, хўжайинлик лавозимларини эғалаб олишга ҳаракат қилипти. Бу ҳавфга етарли баҳо бермасликка ҳаққимиз йўқ.

Мазкур кучлар миллатлараро муаммолардан фойдаланиб қолишга алоҳида умид боғламоқда. Ўтмишда йўл қўйилган бузилиш ва сохтакорликлардан, ҳозирги хатолардан фойдаланиб, миллий адоват ва муҳолифлик туйғуларини кучайтиришга интилноқда. Мана шундай вазиятда аҳолининг осойишталиги ва ҳавфсизлигини ҳимоя қилиш учун қонун кучини ишга солиш керак.

VI. Жамиятнинг маънавий ва ахлоқий соғломлиги учун жавобгармиз

Ошкоралиқ — қайта қуришнинг катта ютуғи, буни ҳаммамиз сезиб турибмиз. Лекин тайёргарлик бўлмаган заминда демократия ниҳолларигина эмас, балки сафсатабозлик ва экстремизмнинг ёввойи ўтлари ҳам ўсиб чиқиши мумкин.

Шуни эътироф этиш керакки, қайта қуриш бошланганига 5 йил бўлди, бироқ ҳали ҳам **мафкуравий фаолиятнинг** бус-бутун ва мукамал концепциясига эга эмасмиз. Партия раҳбарлари мафкура масалалари хусусида кўп гапирмоқдалар. Лекин гап кўп-у, кўмир оз деганларича бор.

Ҳозирги конкрет вазиятда **миллатлараро муносабатлар** билан боғлиқ бўлган муаммоларга алоҳида эътибор бериш зарур... Шахсга сифиниш ва турғунлик йилларидаги айнишлар, тўғри йўлдан тойишлар миллатлараро муносабатларга салбий таъсир ўтказди.

Сўнги вақтларда биз меҳнаткашларнинг **байналмилал тарбияси** тўғрисида уялиброқ гапирадиган бўлиб қолдик. Ҳолбуки, бундай тарбия ҳозир ишимизнинг асосий йўналишларидан бири бўлибгина қолмасдан, бизнинг кўп миллатли республикамиз учун жуда долзарб муаммодир. Бу масалани ҳал қилмаслик яна можаро, яна нифоқ, янги қурбонлар, янги қочоқлар ва ур-йиқитларни кутиш демақдир.

Байналмилал тарбия принципиал янги мазмун касб этиши керак. Назаримизда, бундай тарбия лекция ёки суҳбатлардангина иборат эмас, бироқ ақл-идрок ва ҳалоллик билан ўтказиладиган ана шундай лекция ва суҳбатлар ҳам зарур, албатта. Бутун куч-ғайрат асосан ижтимоий ва миллатлараро кескинликнинг сабабларини аниқлаш ва уларни ўз вақтида бартараф этишга қаратилмоғи лозим.

Қуроли кучларга муносабат ватанпарварлик, байналмилаллик ва граждандлик бурчини нечоғлиқ чуқур уқиб олганлигимизни намоён этувчи тамал тошидир...

Биз, армия хизматига салбий муносабатни келтириб чиқарган сабабларни бартараф этиш учун омил-

корлик билан ҳаракат қилишимиз шарт. Бу ўринда гап айрим ҳарбий қисмларда интизомнинг бўшашиб кетгани, Уставга хилоф муносабатлар мавжудлиги, йигитларнинг майибланиб қайтиши ва ҳалок бўлишига йўл қўймаслик ҳақида бормоқда. Биз рўйи-рост айтишимиз керакки, бунга асло йўл қўя олмаймиз. Ўз фарзандларимизни уларга нисбатан нохуш хатти-ҳаракатлардан ва белгиланган қонунларнинг бузилишидан муҳофаза қилиш учун барча ишларни қиламиз.

Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг ташаббуси билан Ўзбекистон ССР Олий Совети Иттифоқ органларига йигитларимизнинг хизматни ўташ тартибини ўзгартириш тўғрисида бир қанча таклифлар киритди. Бу масалалар ҳозир ҳал этилмоқда. Чунончи, қурилиш қисмларига чақирилган йигитлар Туркистон ҳарбий округи ҳудудида хизматни ўташлари тўғрисидаги масала ҳал этилди.

Чақирув комиссияларига Олий Совет ва маҳаллий Советларнинг депутатлари жалб этиладиган бўлди. Ўзбекистондан чақирилган йигитларнинг барча жанговар қисмларда ҳарбий хизматни ўташ шарт-шароитлари республика жамоатчилиги томонидан қатъий назорат остига олинмоқда.

Жиноятчилик таҳдикали тарзда ўсиб бораётир, бу маънавий-сиёсий вазиятга беқарор қилувчи таъсир ўтказмоқда. 1985 йилга нисбатан жиноятчилик қарийб 20 фоиз, оғир жиноятлар эса бундан ҳам кўпроқ ўсди. Ҳуқуқни муҳофаза этиш органлари томонидан мансабдор шахсларнинг қонун-қоидани бузиш ҳолларига эътибор кучайтирилгани туфайли бу муҳофаза органлари собиқ раҳбарларининг сохта обрўси кўтарилиб кетди. Лекин аини бу ҳол узоқ

вақт давомида бошқа жиноятларнинг панада қолиб кетишига олиб келди.

Биз жиноятчиликка қарши курашиш юзасидан фавқулодда чоралар кўрар эканмиз, салбий ҳодисаларни вужудга келтираётган, одамларни, айниқса, ёшларни ҳуқуққа хилоф хатти-ҳаракатлар кўчасига киришга мажбур этаётган ижтимоий-иқтисодий ва маънавий-сиёсий сабабларни, иддизларни топиш, уларни бартараф этиш лозим, деб ҳисоблаймиз.

Гап шу ҳақда борар экан, **«оммавий маданият»** муаммоларига ҳам алоҳида эътибор беришимиз лозим. Айрим кишиларда ялло қилиб яшаш, зўравонлик, ҳаром-харишлик руҳи ҳукмрондир. Баъзан одобсизлик, беҳаёлик, кўнгилни айнитар даражадаги намойишлардан одамларнинг фифони ошмоқда. Улар асрий анъаналаримиз, диёнат, виждон, одоб борасидаги халқ удумлари оёқ ости қилинаётганини айтиб, бизни муҳофаза этинг, демоқдалар. Биз бу билан ҳисоблашмоғимиз керак.

Ажойиб маданий анъаналар соҳиби бўлган халқимизни маънавий айниш ва қўпол пасткашлиқдан ҳимоя қилиш учун қонун чиқариб бўлса ҳам қатъий чоралар кўриш керак.

Маданиятнинг моддий базасига назар солсак, уялиб ерга кириб кетгудек бўламиз. Ҳамонки, жамият маданиятга ҳаётнинг бошқа соҳаларига нисбатан сариқ чақа сарфлаётган экан, вужудидан юксак ички маданият нурдек таралиб турган одамни тарбиялаши мумкинми?..

Бугун босиб ўтган йўлимизга ўз-ўзини танқид руҳида назар ташлаб, шуни рўйирост тан олишимиз керакки, биз маданият муаммоларига кечириб бўлмайдиган тарзда кам эътибор берган эканмиз. Нутқлар ва маърузаларда жамиятнинг маънавий тарақ-

қийётида маданиятнинг тутган ўрни ҳақида жуда баянпарвоз гапларни кўп айтдик.

Лекин амалда, яъни театр ва кинотеатрлар қуриш юзасидан аниқ вазифаларни ҳал этишда, улуғ аждодларимиздан мерос бўлиб қолган ноёб меъморий обидаларни таъмир этишда, китоб нашр этишни яхшилашда, халқ санъатини ривожлантиришда, таассуфки, биз ўзимизнинг жарангдор чақириқларимиз ва шиорларимизни амалга ошириш юзасидан оз иш қилдик.

Нимага мўлжаллангани нотайин бўлган иншоотлар ва маъмурий бинолар қурилишига миллион-миллион сўм маблағларни сарфлаб юборавериб, халқнинг маънавий ва жисмоний камолоти учун жуда зарур бўлган клублар, кутубхоналар, спорт иншоотлари қурилишига маблағни аядик.

Ҳаётимизда санъатнинг ўрни тўғрисидаги Жданов ва Суловнинг «назария» — қоидалари оқибатида адабиётимиз катта талофат кўрди.

Бизнинг «назариётчиларимиз» адабиётнинг партиявийлиги тўғрисидаги ленинча таълимотнинг биринчи қисмини ҳадеб такрорлайвериб, унинг иккинчи қисмини, яъни «адабиёт — нозик ишдир, у маъмуриятчилик ва буйруқбозликка мойил эмас», деган қисмини кўпинча унутиб қўйдилар. Натижада бу «назарий» ақидалар аччиқ самара берди: Ўзбекистонда ҳам душманларни қидиришга киришдилар. Маданиятимизнинг машҳур арбоблари Ойбек, Абдулла Қаҳҳор, Миртемир ва Туроб Тўла бадном этилди, уларнинг айримлари, чунончи Шайхзода, Мирзакалон Исмоилий, Саид Аҳмад, Шухрат, Шукрулло сингари кўп адиблар ўз ҳаётларининг маълум йилларида қамоқларда кечирди. Ўзбек халқининг атоқли фарзандлари — Абдулла Қодирий, Чўлпон, Фитрат,

Усмон Носир, Элбек, Боту каби адабиётимиз намондалари бошига офир мусибат тушди.

Ҳозирги ошкоралик ва қайта қуриш даврида яна шуни эътироф этишимиз керакки, биз баъзан ўз тарихимизга жуда бирёқлама қараб, узоқ ўтмишдаги машҳур олимлар ва шоирларнинг ижодий фаолиятига шу арбоблар яшаган ва ишлаган давр муҳитини ҳисобга олмасдан, замоннинг сохта талқинига суяниб баҳо бердик.

Яқиндагина ўзбек адабиётининг классиги Бобурни баҳолашда тор синфий ёндашув рўй берди. Адиб ижодининг миллий ва умуминсоний аҳамияти камситилди. Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг 1986 йилда бўлган учинчи пленумида Бобур шахси таҳқирланиб, у «маърифатли золим» деб тилга олинди.

Халқимиз республика ҳукуматининг Навоий, Улуғбек, Бобур, Машраб, Фурқат, Қодирий ва халқимизнинг бошқа буюк фарзандлари юбилейларини ўтказиш тўғрисидаги қарорини жуда руҳланиб кутиб олгани бежиз эмас, деб ўйлаймиз. Уларнинг мероси Ўзбекистон халқлари умуминсоний қадриятларининг равнақи ва бойишига хизмат қилиб келган эди ва бундан буён ҳам хизмат қиладди. **Биз уларнинг бебаҳо меросини халққа, аввало ёшларга етказиш учун барча ишларни қиламиз.**

Ҳозир юртимизда маданият ва санъат арбобларининг ҳалол, ҳаққоний сўзига юксак баҳо берилмоқда. Аммо ана шу сўз одамларнинг ақл-идроки ва кўнглига етиб бориши учун ҳали кўп иш қилиш керак.

Биз болалар ва ўсмирлар учун китоб нашр этишда охирги ўринлардан бирини эгаллаб турибмиз. Чунки, полиграфия саноатимиз қоқоқ. Нашриётлар ишидаги

камчиликлар ва полиграфия базасининг заифлиги ҳақида биз ўн йиллардан буён гапириб келмоқдамиз. Аҳвол эса ўзгараётгани йўқ. Давлат план комитети ва Матбуот давлат комитети бу иш билан пухтароқ шуғулланишлари лозим. Миллатнинг маънавий тараққиёти шу ишнинг ҳал этилишига ҳам алоқадор. Кинематографчиларимиз ишида силжишлар бўлишини кутиб турибмиз. Бадий жиҳатдан тўлақонли, томошабинлар илиқ кутиб олган яхши картиналар ҳозирча бармоқ билан санарли.

Республикамиз катта зиёли кучларга эга, республикамиз аҳолисининг учдан бирини ташкил этган фарзандларимиз тақдири ана шу устозлар, яъни ўқитувчилар қўлидадир, зотан муаллимларнинг аҳволини яхшилаш барчамизнинг бурчимиздир.

Кутубхона, клуб, музей ходимларининг аҳволи ҳам дуруст эмас.

Урушдан илгариги йилларда биз республика бюджетининг ярмига қадар маблағни маориф ишларига сарфлар эдик, ҳозир у вақтдагидан бадавлатроқ бўлиб қолганимизда эса, шу эҳтиёжларга анча кам маблағ харжламоқдамиз

Одамлар, ёш авлод кўз ўнгида **тарих ва маданиятимизнинг ажойиб обидалари** тупроққа қоришиб кетаётгани ўрнини қоплаб бўлмайдиган сиёсий, маънавий талофатдир.

Эндиликда **миллий маданиятни**, унинг руҳий ва маънавий қадриятларини тиклаш бизнинг энг асосий мафкуравий вазифаларимиздан бири сифатида олдинги ўринга чиқиши керак.

Давлат тили сифатида **ўзбек тилининг** қўлланниш соҳасини кенгайтириш юзасидан кўп иш қилиниши лозим. Бу ўринда ҳали ҳал бўлмаган кўпгина масалалар бор. Белгиланган режалар суст

амалга оширилмоқда. Бу камчиликларни бартараф этишда босиқ-вазминлик, андиша билан иш тутишимиз зарур. Айтиш керакки, Ўзбекистонда яшаётган барча миллатлар ва элатларнинг тил соҳасидаги ва бошқа маданий-миллий эҳтиёжларини қондириш учун шарт-шароитлар яратилиши керак.

Сира муболағасиз айтиш мумкинки, халқни маънавий жиҳатдан соғломлаштириш соҳасидаги ана шу катта ишда зиёлиларимиз асосий, ҳал этувчи ўринни эгаллашлари даркор. Зиёлиларнинг сўзи одамларнинг онг-шуури ва қалбида ҳамиша акс-садо беради.

Бугунги мураккаб, зиддиятли, турли ларзалар чиқиб турган ва можаролар бўлиб турган вазиятда зиёлиларимизнинг оқилона сўзлари, хайрли ишлари одамлар ва халқлар ўртасида инсонпарварлик ва маънавий нормаларни сақлаб қолишда энг муҳим шартдир.

Республика Фанлар академияси олимларидан умидимиз катта. Бунинг боиси бор, албатта. Республикамизни инқироздан чиқаришнинг ягона демаганда ҳам, асосий йўли илм-фаннинг мададига таянишдадир. Фан-техника тараққиётига, янги ғоялар ва кашфиётларга суянишдадир.

Олимларимизни танқид қилиш ҳам мумкин эди, бундай танқид, ҳатто, анъанага ҳам айланиб кетган эди. Лекин мен уларни қўллаб-қувватламоқчиман. Чунки, шунга имоним комилки, республикамизда анчагина етук олимлар бор, конкрет ишлар ҳам қилинган, олимларимиз халқ олдидаги масъулиятини ҳам тушуниб турибдилар. Яқинда бўлиб ўтган учрашувлар чоғида ҳам бунга ишонч ҳосил қилдим.

Ғайрат-шижоат ва ижодкорлик кўпроқ бўлса деймиз. Ёш олимларга ёрдам берайлик. Шундай қилсак,

дуруст натижаларга эришамиз. Биз бу борада ёрдамни бундай буён ҳам ҳеч аямаймиз.

Биз ижтимоий тараққиёт муаммоларини ўртага қўйишдаги ташаббускорлик ва дадилликни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаб, журналистларнинг масъулиятини ошириш тарафдоримиз, шу билан бирга, бир томонлама ғаразли ёндашувларга қарши, сохтачиликка қарши, ахлоқ-одобни оёқ ости қилишга қаратилган уринишларга, ҳақиқатни фақат мен айтаман деб даъво қилишларга қарши эканимизни ҳам очиқ айтаемиз.

Марказий матбуот билан ўзаро муносабатларимиз тўғрисида алоҳида гапириб ўтмоқчиман. Бу муносабатлар бир текис эмас. Биз илгари ҳам қатор мақолаларда ашъвий далилларнинг «қулоғидан тортилгани», бу шундоққина кўриниб турган фирромлик экани ҳақида гапирган эдик.

Виждон амрига қулоқ солиб оқни — оқ, қорани — қора дейиш керак. Бизнинг юзимизга лой чаплашаётганида, бунга ошкоралик ва демократиянинг намоён бўлиши деб баҳо бермоқдалар. Буни қарангки, биз Ўзбекистон ҳаётининг муҳим муаммолари бир ёқлама ёритилипти, деб норози бўлсак, бу ошкоралик принципларига тажовуз деб қаралмоқда.

Биз журналистларни чеклаб қўймоқчи эмасмиз. Майли, ёзаверишсин, майли, танқид қилаверишсин. Аммо холислик ва андиша унутилмаслиги керак, иккала томоннинг овози эшитилгандагина ҳақиқий ошкоралик қарор топиши мумкинлигини ёдда тутиш керак. Ҳамонки, фақат бир томонгина Иттифоқдаги миллион-миллион одамларни чалғитиб, афсона кетидан афсона тўқиётган экан, бу ҳол фикрлар хилма-хиллигидан жуда йироқдир.

Биз даврий нашрларнинг структурасига яна ҳам синчковлик билан назар солишимиз, шу структура-ни демократиялашимиз, бир қанча янги газета ва журналларни нашр этишимиз керак. Марказдаги оммавий ахборот воситалари билан ўзаро муносабатлар тартибига янгича баҳо бериб, ана шу воситалар мухбирларининг республикадаги вакиллиги шартларини тайёрлашимиз зарур.

Биз жамиятшуносликнинг ролига янгича назар солишимиз зарур. Узоқ вақтдан буён жамиятшунослик фани социализм тўғрисидаги догматик тасаввурлар хизматида бўлди, сиёсат ва мафкуранинг изидан борди. Мамлакат ва республикада содир бўлаётган жараёнларни теран илмий идрок этиш зарур.

Биз кўппартиявийлик шароитидаги ижтимоий ҳаёт қонуниятлари таҳлили дастурига эга эмасмиз. Жамиятшунослар кўп укладлик мавжуд бўлган шароитда, бошқариладиган бозор иқтисодиётига ўтишдаги иқтисодий ва ижтимоий зиддиятлар тўғрисидаги тасаввурларни баён этиб беришгани йўқ.

Миллатлар ва миллатлараро муносабатлар равнақи, республикаларнинг сиёсий суверенитети ва иқтисодий мустақиллиги, ишчилар синфининг миллий отряди шаклланиши муаммолари ва бошқа кўп муаммолар чуқур таҳлил этилиши керак.

Афсуски, Марказий Комитет ҳузуридаги Партия тарихи институти сўнгги йилларда янги ғоялар, концепциялар билан бизни баҳраманд этаётгани йўқ. Ўйлаймизки, бу даргоҳни тубдан қайта тузиш, эҳтимолки, ижтимоий-иқтисодий муаммолар институти-ни очиш вақти етилди.

Тошкентдаги Олий партия мактабида олиб борилаётган илмий ва ўқув ишларини ҳар жиҳатдан янги даражага кўтариш лозим. Бу ерда ҳам туб ўзгаришлар қилиш пайти алақачон етилди.

Виждон эркинлиги масалаларига ҳам биз янгича позициялардан ёндашишимиз лозим. Биз динга қарши зўравонлик билан курашиш усуллари ва ўзбошимчалиқдан воз кечиб, давлат билан дин ўртасидаги ўзаро муносабатларда қонуний принципларни тўла тиклаш тарафдоримиз.

Биз атеистлар ва диндорлар ўртасидаги, ҳокимият органлари билан диний бирлашмалар ўртасидаги ҳамкорликни бундан буён ҳам ривожлантириш тарафдоримиз.

Бундан кўзда тутилган муддао инсонларнинг фаровонлигидир, ижтимоий муросасизлик, миллий нифоққа, фуқароларнинг манфаатларига путур етказилишига чек қўйишдир.

Хуллас, барча соғлом кучлар эл-юрт манфаатларига, ҳар бир инсоннинг манфаатларига, жамиятимиз ҳаётининг инсонпарварлик, демократик негизларига хизмат қилиши керак...

Делегат ўртоқлар!

Менинг маърузам ниҳоясига яқинлашиб қолди. Зиммамизда турган вазифалар енгил вазифалар эмаслигига ишончингиз комил бўлди, деб ўйлайман. Йўлимизда бугун жиддий қийинчиликлар бор, улар келажақда ҳам бўлади...

Ҳозир олдимизда турган мақсадларга эришишнинг бирдан-бир тўғри йўли — меҳнат ва яна бир бор меҳнатдир, илҳом ва маҳорат билан ташкил этиладиган меҳнатдир.

«Инсон — жамиятга, жамият — инсонга ҳамнафас», деган шиор турмушимизнинг қонуни бўлиб қолиши, республикамиздаги ҳар бир кишининг турмуш фаровонлигини оширишда энг муҳим шартга айланиши керак...

Яна бир муҳим гапни айтиб ўтмоқчиман. Биз шуни қатъий тушуниб олишимиз зарур: биз, миллатимиз

ва элатимиздан қатъи назар, республиканинг барча меҳнаткашлари Ўзбекистон муаммоларини аҳиллик ва жипслик билан бир оиланинг фарзандлари каби ҳал қилганимиздагина ҳар қандай қийин вазифаларни ҳам бемалол уддалай оламиз.

Ўзбекистон — кўп миллатли республика. Бу ерда қадим замонлардан бери неча ўнлаб миллат фарзандлари ёнма-ён яшаб, меҳнат қилиб келмоқдалар...

Ўзбек халқи ҳамиша — кулфатда ҳам, қувончда ҳам бошқа миллат ва элатларга алоҳида ҳурмат билан қараб келган, мамлакат халқларининг қардошлиги ва дўстлигини муқаддас билиб ардоқлаб келган. Бу нарса бутун дунёга маълум. Бу — биз бебаҳо бойлик деб асрайдиган ҳаётӣй қадриятдир.

Биз барча миллат ва элатларнинг бирлигини бундан буён ҳам мустаҳкамлаш учун аҳиллик билан яхши ишлашга имкон берадиган маънавий, сиёсий муҳитни яратишни ўз бурчимиз деб биламиз. Одамлар ўртасидаги мана шундай муҳит доимо беғубор ва мусаффо бўлсин, бу муҳитга чанг ва гард юқмасин...

*Ўзбекистон Компартиясининг
XXII съездида сўзланган маърузадан*

*«Совет Ўзбекистони» газетаси,
1990 йил 5 июнь*

МУСТАҚИЛЛИК ДЕКЛАРАЦИЯСИ

Ўзбекистон Совет Социалистик Республикаси Олий Совети:

Ўзбек халқининг давлат қурилишидаги тарихий тажрибаси ва таркиб топган бой анъаналари,

ҳар бир миллатнинг ўз тақдирини ўзи белгилаш ҳуқуқини таъминлашдан иборат олий мақсад ҳақи,

ҳар бир кишининг фаровон ҳаёт кечирини таъминлашни олий мақсад деб билган ҳолда,

Ўзбекистон халқларининг келажаги учун тарихий масъулиятни чуқур ҳис этган ҳолда,

халқаро ҳуқуқ қоидаларига, умумбашарий қадриятларга ва демократия принципларига асосланиб,

Ўзбекистон Совет Социалистик Республикасининг Давлат мустақиллигини эълон қилади.

1. Ўзбекистон ССРнинг демократик давлат мустақиллиги Республиканинг ўз ҳудудида барча таркибий қисмларида ва барча ташқи муносабатлардаги танҳо ҳокимлигидир.

2. Ўзбекистон ССРнинг давлат ҳудуди чегараси дахлсиз ва бу ҳудуд халқнинг муҳокамасига қўйилмай туриб, ўзгартирилиши мумкин эмас.

3. Ўзбекистон ССРда давлат ҳокимияти унинг ҳудудига кирадиган барча таркибий ва бўлинмас қисмлари устидан амалга оширилади ва шу ҳудудда яшайдиган аҳолига тааллуқдир.

4. СССР Олий Совети қабул қиладиган қарорлар Ўзбекистон ССР Конституциясига мувофиқ, Ўзбекистон ССР Олий Совети томонидан тасдиқланганидан кейингина Ўзбекистон ССР ҳудудида кучга эга бўлади.

5. Ўзбекистон ССР давлат ҳокимияти ваколатига Ўзбекистон ССР ички ва ташқи сиёсатига тегишли барча масалалар киради.

6. Ўзбекистон ССР халқаро ҳуқуқнинг асосий принципларини тан олади ва ҳурмат қилади.

7. Ўзбекистон ССР иттифоқдош республикалар ва бошқа давлатлар билан ўзининг сиёсий, иқтисодий, маданий ва бошқа муносабатларини шартномалар асосида белгилайди ва амалга оширади.

8. Ўзбекистон ССР ўзининг тараққиёт йўлини, ўз номини белгилайди ва давлат белгиларини (герб, байроқ, мадҳия) ўзи таъсис этади.

9. Қорақалпоғистон Мухтор Совет Социалистик Республикаси мустақиллигини Мухтор Республика Конституцияси таъмин этади. Ўзбекистон ССР унинг Асосий Қонуни ва Ўзбекистон ССР Конституцияси асосида Қорақалпоғистон МССР манфаатларини ҳимоя қилади.

10. Ўзбекистон ССРнинг қонун чиқарувчи ҳокимияти Ўзбекистон ССР давлат мустақиллигини амалга ошириш учун зарур бўлган қонунларни ишлаб чиқади, Ўзбекистон ССРнинг сиёсий ва иқтисодий системалари таркибини ва қурилишини белгилайди.

11. Ўзбекистон ССР Олий Совети умумхалқ муҳокамаси асосида демократик ҳуқуқий давлат тузишга қарор қилганини билдиради, Ўзбекистон ССРда яшаётган барча миллат ва элатларнинг қону-

ний, сиёсий, иқтисодий, этник, маданий ҳуқуқлари-га ҳамда она тиллари ривожлантирилишига кафил-лик беради.

12. Ушбу Декларация Ўзбекистон ССРнинг янги Конституциясини ҳамда янги иттифоқ шартномасини ишлаб чиқиш учун асосдир.

*Ўзбекистон ССР Олий Советининг
1990 йил 20 июнда бўлиб ўтган
иккинчи сессиясида қабул қилинган*

ЎЗБЕКИСТОННИНГ ИҚТИСОДИЙ МУСТАҚИЛЛИГИ ХУСУСИДА

1990 йил 16 июнь кунин Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетига республиканинг иқтисодий мустақилликка ва бозор иқтисодиётига ўтиши масалалари хусусида кенгаш бўлгани илгари хабар қилинган эди.

Кенгашда Ўзбекистон ССР Президенти Ислом Каримов нутқ сўзлади.

Мамлакатда юзага келган мураккаб вазиятда реал ҳаётга таяниш, умумий, мавҳум ҳамда баландпарвоз сўзларга асосланиб эмас, балки конкрет шароит, реал имкониятларга амал қилиш энг муҳим ишдир. Асосийси эса оёқда маҳкам туришимиз, халқ билан доимий равишда маслаҳатлашишимиз, унинг ҳаётини яхшилаш учун аниқ-равшан йўлларни излашимиз ва топишимиз керак, деб таъкидлади Ислом Каримов.

Бугунги кунда, энг аввало, бир дақиқани ҳам бой бермасдан иқтисодий масалаларни ҳал этиш керак.

Биз учун асосий йўналиш, барча вазифаларни ҳал этиш калити – Ўзбекистоннинг реал сиёсий суверенитети ва иқтисодий мустақиллигини таъминлашдир.

Мустақиллик республикага ўз халқининг фаровонлигини яхшилашдек ҳаётий муҳим масалаларни ҳал этиш, вужудга келтирилган имкониятлар ва ре-

сурсларни тўлалигича мустақил равишда режалаштириш ва улардан фойдаланиш ҳамда ўз халқининг фаровонлиги йўлида ва ўзаро фойдали негизда марказ билан, бошқа республикалар ва хорижий мамлакатлар билан ўз муносабатларини мустақил ўрнатиш имконини беради.

Хўш, бу вазифани аниқ бажариш мумкинми? Ҳа, аниқ бажариш мумкин, бундан бошқа йўл йўқ. Агар биз аввал бўлганидек, республикамиздан арзимаган нархда иложи бўлган барча нарсаларнинг ташиб кетилиши билан муроса қилишни хоҳламасак, Марказда бизга нима лозим ва етарли деб ҳисоблашлари билан муроса қилишни хоҳламасак, шундай йўл тутишимиз зарур. Бошқа иложимиз йўқ.

Аниқ иқтисодий ҳисоб-китоблар сиёсий ва иқтисодий мустақилликка ўтиш ушбу вазифанинг бутун мураккаблиги ва ниҳоятда қалтислигини ҳисобга олганда, айни вақтда бозор иқтисодиёти жорий этилиши билан осон кечиши мумкин эмаслигини кўрсатмоқда. Лекин фақат ана шу мустақиллик бугунги жамиятимизда йўқ бўлган нарсаларни — ҳақиқий меҳнат қилишга интилишни, самарали иш учун моддий омилларни беришга қодир. Бунда — ўтмишда ҳам, ҳозир ҳам, келажақда ҳам — бутун муаммонинг моҳияти яширинган. Кўп йиллик аччиқ тажриба, қандай таёқ остида ишламайлик — хоҳ у план бўлсин, хоҳ давлат буюртмаси ёки давлат йўли билан маҳсулот етказиб бериш бўлсин — фақат арзимаган самара келтиришини кўрсатиб турибди. Чунки бундай система инсоннинг ижодий ташаббусини фалаж қилади, ундаги эгалик ҳиссини йўқотади. Ўз ишидан норозилик келтириб чиқаради.

Халқнинг энг яхши фазилатлари намоён бўлиши учун йўл очиш керак — бу ўз кучига ишонч, ҳақиқий меҳнатдан манфаатдорлик, ўзи учун масъулият ҳисси бўлиб, бу масъулиятни бошқа ҳеч кимнинг зиммасига юклаш мумкин эмас. Ўн йиллар мобайнида одамларда инқирозга юз тутган ана шу ҳис-туйғуларни уйғотиш сиз билан бизнинг вази-фамиздир, деб таъкидлади Ислом Каримов.

Буни қандай қилиш керак, ҳар бир ишчи, деҳқон ва хизматчига рўй бераётган жараёнларнинг моҳиятини қандай етказиш ва тушунтириш керак?

Бизга мустақиллик керак. Бинобарин, ҳар доим, ҳамма даврда ва барча тузумларда мулк ҳуқуқи ҳам иқтисодий, ҳам сиёсий мустақилликнинг ҳал қилувчи шарти бўлган. Бу нима дегани? Агар мен нимагадир эга бўлсам, ана шу мулкдан ўз манфаатларим йўлида фойдаланаман ва уни тасарруф этаман, демак, мен мулк эгасиман. Худди шу ерда менинг шахсий эркинлигим, мустақиллигим ва айни вақтда жамиятдаги бошқа одамлар орасидаги ўзаро алоқаларимнинг асоси бор. Айни пайтда эгалик ҳуқуқи фақат моддий бойликларгагина тааллуқли эмас. Бу ақлий қобилиятга ҳам тааллуқлидир. Мустақил шахсларнинг уйғунлиги эса бутун жамият мустақиллигининг асосидир.

Республикада мулк билан боғлиқ ишларнинг аҳволи қандай? Сизларнинг ҳаммангиз республика идоралари ўз ҳудудидаги барча ишлар учун жавоб бериши хусусида минг марталаб эшитгансиз ва ўқигансиз. Лекин ишларнинг аҳволи аслида қандай? — дея фикрини давом эттирди Президент.

Агар иқтисодий қувватимизни ташкил этадиган барча асосий фондлар бугунги кунда 100 миллиард сўм ҳисобланса, ҳозир амал қилаётган тартибга кўра,

қарийб 30 миллиард сўм пул Иттифоқ тобелигида-дир. Ишлаб чиқаришнинг асосий фондларида эса бу мутаносиблик янада ёмон. Бу соҳада маблағларнинг бешдан икки қисми Иттифоқ тобелигида, шу жумладан саноатда ана шу маблағларнинг деярли 70 фоизи, транспортда ҳамда моддий-техника таъминотида, илм-фанда 30 фоизга яқини Иттифоққа тегишли.

Зотан, Конституцияга кўра барча давлат мулки (бу ҳамма асосий фондларнинг деярли 90 фоизини ташкил этади) «Бутун совет халқига» тегишлидир — Қонунда худди шундай деб ёзиб қўйилган. Модомики, республикамиз ўз бойликларини ўзи тасарруф эта олмас экан, унинг қандай масъулияти ҳақида, республика халқининг қандай мулки ҳақида гап бориши мумкин?

Ҳозир республика Олий Советининг доимий комиссияларида бутун тарихимиз давомида биринчи марта Ўзбекистон ССРнинг Мулкчилик тўғрисидаги қонуни тайёрланиб бўлинмоқда. Бу чинакам мустақиллик сари ташланган дастлабки қадам, иқтисодий ўзаро муносабатларга мутлақо янги ёндашув бўлади.

Бунда энг муҳим нарса нима?

Биринчи: республика мулки мустақил ва у федерациядан ажратилган.

Иккинчи: ўлкамиз замини, ер ости бойликлари, корхоналари ва ташкилотлари Ўзбекистон ССРнинг мутлақо ўз мулки ҳисобланади. Ана шу бойликларимиз мустақиллигимизни, республикамизнинг маданий ва тарихий қадриятларини таъминлайди.

Учинчиси, Ўзбекистонда мулкчиликнинг хилма-хил шакларини ривожлантириш кўзда тутилмоқда. Бу шакллар тенг ҳуқуқли бўлиши керак.

Бу — мазкур муаммога жуда умумий ёндашувнинг, уни ҳал этишнинг асоси эканини тушуниб турибсизлар. Бу масаланинг ҳал этилишини орқага суриб бўлмайди, аммо шу билан бирга, у ҳар томонлама пухта, чамалаб ўйлаб кўрилиши керак.

Саноат, қурилиш, деҳқончилик саноати мажмуи, ашёвий моллар ишлаб чиқариш соҳаларининг етакчи тармоқларидаги корхоналар республиканинг мулки бўлиши керак. Шу билан бирга, бу корхоналарни бизга амалий равишда топшириш навбати ва тартибини аниқ белгилаш зарур.

Республиканинг табиий бойликларидан фойдаланиш билан боғлиқ бўлган барча хом ашё тармоқлари ҳам республиканинг мулки бўлиши кераклиги шубҳасиз. Бинобарин, бу бойликларни Ўзбекистоннинг ўзи тасарруф қилади. Албатта, иттифоқ министрликлари, идоралари билан ўзаро алоқа боғлаб, тасарруф қилади, чунки айрим ишлаб чиқаришларни биз ўзимиз мутлақо юксалтира олмаймиз. Аммо бу иш ўзаро манфаатли асосда бўлиши керак. Шу билан бирга республика хом ашё бойликларининг хўжайини, мулкдор бўлиши, иттифоқ идораси эса таклиф этилган шерик бўлиши лозим. Бу соҳада республика ҳал қилувчи роль ўйнайдиган бўлади.

Хўш, ҳозир ишларнинг аҳволи қандай? Кимё маҳсулотидан тортиб, бизнинг асосий бойлигимиз бўлган пахта толасигача 90—100 фоизи хом ашё сифатида қайта ишлаш учун бошқа минтақаларга ва чет элларга жўнатилмоқда. Республикада қазиб олинаётган мис, қўрғошин, рух ва бошқа рангли металлларнинг ярмиси олиб кетилмоқда. Олтинга келганда, унинг ҳаммаси мамлакатнинг валюта фондига бориб тушмоқда.

Мулкчилик ҳуқуқига ёндашувнинг тубдан ўзгартирилиши бизнинг иттифоқдош республикалар ва марказ билан ўзаро муносабатларимиз мазмуни ҳамда характерини тубдан қайта кўриб чиқишни мантиқан талаб қилади, зеро бусиз сиёсий ва иқтисодий мустақиллик ҳақида гап бўлиши мумкин эмас.

Бир томондан бизни Ўзбекистон суверен давлат, деб ишонтириб келдилар ва ҳозир ҳам ишонтирмақдалар. Бу гап ҳатто СССР ва Ўзбекистон ССР Конституцияларига ёзиб қўйилган. Бироқ, иккинчи томондан, Иттифоқ идораларининг сон-саноқсиз низомлари ва йўл-йўриқлари республиканинг қўл ва оёғини боғлаб қўйганлиги ҳар бир кишига аён. Биз ҳатто бир ёки икки минг тонна пахта толасини бир неча Иттифоқ идораларининг ижозатисиз ўз билганимизча сота олмаимиз.

Ҳаёт бир жойда турмайди, у кун сайин, соат сайин минглаб янги саволларга аниқ жавоб кутади. Хўш, мана шундай шароитда биз қандай иш тутишимиз керак? Умри тугаган ҳуқуқий қоидалар ва низомларнинг ҳарфига кўр-кўрона итоат қилиб, шу тариқа янги ижтимоий можароларни келтириб чиқарайликми ёки ҳозирги кун талаблари ва воқеликларини эътиборга олиб, қарорлар қабул қилайликми? Биз ҳаракат қилишимиз зарур деб ҳисоблаймиз ва ҳозирнинг ўзидаёқ дастлабки қадамларни қўйдик. Чунончи, яқинда Ўзбекистон ССР Министрлар Совети ҳузурида хом ашё ва енгил саноат маҳсулотлари таъминоти ҳамда уларни сотиш бош бошқармаси — «Узглавлегснабсбыт»ни ҳамда Ташқи савдо ва хорижий мамлакатлар билан алоқа давлат комитетини ташкил этиш тўғрисида Президентнинг Фармонлари эълон қилинди.

Бу чоралар кўрилишини нималар тақозо этди? Ўтмишда Иттифоқ идораларидаги ҳаддан ташқари марказлашув оқибатида қандай тартибсизлик вужудга келганига бир назар ташланг. Хом ашё бойликларини ҳисобга олиш ва тақсимлашнинг барча масалаларини маҳаллийлаштиришга оид тадбирлар ҳам ёрдам бермади. Аслида олти Иттифоқ ва республика ташкилоти мавжуд бўлишига қарамай, енгил саноат хом ашёсини тақсимлаш ва реализация қилишни мувофиқлаштиришга эришилмади. Республиканинг манфаатлари ҳақида ҳеч ким ўйламади, қимматбаҳо хом ашё қаёққа кетаётганини ҳеч ким назорат қилмади. Мана шунинг оқибатида пахта толаси ва қорақўлнинг 90 фоизи, табиий жуннинг 71 фоизи, синтетик толанинг 93 фоизи, пилла ва чармининг анчагина қисми арзимас баҳо билан республикадан олиб кетилаверди. Ички бозорда ҳам, жаҳон бозорида ҳам кўплаб талаб қилинаётган мана шу ғоят қимматли хом ашёнинг кўпчилик қисми Шарқий Европа мамлакатларига экспорт қилинмоқда, улар эса бу маҳсулотларни жаҳон нархларида капиталистик фирмаларга сотмоқда.

Ҳолбуки, ўзимиздаги кўпгина корхоналарга хом ашё етишмаяпти, биздан олиб кетилган ресурслардан тайёрланган молларни эса республика бошқа минтақалардан ва чет эллардан уч ҳисса ортиқ нарх билан сотиб олмоқда.

Бизнинг ўз бойликларимизга бундай муносабат, юмшоқ қилиб айтганда, нақадар бемаъниликларга олиб бориши мумкинлигини шундай бир мисолдан билса бўлади. Республика ҳар йили Марказнинг топшириғини бажариб, Шарқий Европа мамлакатларига 400 – 430 минг тонна миқдорда пахта толаси жўнатмоқда. Бизнинг корхоналаримиз бу маҳсулот учун

валюта ажратмаларини 1987 йилдагина, шунда ҳам оз миқдорда ола бошлади. Чунончи, 1988 йилда Иттифоқ бизга хорижий валютада 78 миллион сўм пул тўлади. Бу етказиб берилган тола қийматининг бешдан бир қисмига ҳам етмайди. 1989 йилда 130 миллион сўм тўлади. Шу йилнинг биринчи кварталда экспорт қилувчи корхоналар 77 миллион сўм пул олди. **Олинган пулнинг 70–80 фоизини «бешинчи категория» деб аталган ва аслида ҳеч нарса сотиб олиб бўлмайдиган валюта ташкил этганлиги сир эмас. Бироқ ҳақиқатда бизнинг корхоналаримиз шу пулдан ҳам маҳрум этилди, чунки Иттифоқ ташкилотлари бу валютани ўз мақсадлари учун тўла-тўкис ишлатиб юборди.** Бутун мана шу давр мобайнида республика мазкур маблағдан атиги 50 миллион сўмни ишлатишга муваффақ бўлди, ҳозиргача яна имзоланган 32 миллион сўмлик шартнома бор, пахта тозалаш тармоғининггина корхоналари ҳисобида қолган пул эса 180 миллион сўмдан ошади. Бу йил ҳаммаси бўлиб, ростини айтганда, тахминан ярим миллиард сўмлик мана шундай валюта тушиши кутилмоқда. **Бизга маълум бўлмаган қандайдир мулоҳазалар билан Иттифоқ идоралари бизнинг бу йилги деярли ҳамма пахтаимизни бешинчи категория валютага сотиб юборган.**

Энди бўлса, ўша ташкилотларнинг ўзи 1 июлдан бошлаб корхоналаримизнинг ҳисоб варақларини ҳаракатсиз қилиб қўйишни ва сўнгра бутунлай йўққа чиқаришни мўлжалламоқда, бунга асло қўшилиб бўлмайди. Бинобарин, янги тузилган комитет, Ташқи иқтисодий банк Давлат план комитети, Қишлоқ хўжалиги давлат кооператив комитети ва бошқа манфаатдор ташкилотлар билан биргаликда зудлик билан қатъий ҳаракат қилиб, ҳисоб ва-

рақларда мавжуд бўлган маблағдан 25—27 июнгача фойдаланиш имкониятини топишлари керак.

Айни пайтда, ташкил этилган «Узглавлегснабсбыт» иккинчи ярим йилликда бешинчи категория валюта учун маҳсулот етказиб берилиши кўзда тутилган шартномаларни пухта тафтиш қилиши лозим. **Бунинг маъноси шуки, Иттифоқ ташқи савдо ходимлари биз етказиб берадиган маҳсулотларга қуруқ қоғоз билан ҳақ тўламоқчи бўлса, унда республикамиз ўзининг чораларини кўради: пахтамыз ва бошқа хил молларимизни ҳақиқий, қатъий валютага сотиб олишни истаётган харидорлар керагидан кўп ва биз улар билан ўзимиз шартнома тузамиз.** Биз чет элга 120—130 минг тонна тола етказиб беришимиз керак. Бу эса ҳозирги оғир шароитда республикага жуда зарур бўлган 150—200 миллион доллар демақдир. «Узглавлегснабсбыт» ташкилотига иккинчи ярим йилликда мамлакатнинг бошқа регионларига пахта толаси етказиб бериш учун тузилган битимларни пухта кўриб чиқиш вазифаси ҳам топширилади. Масала қуйидагича ўртага қўйилган: биз шерикларимиз ўз мажбуриятларини қатъий бажарган ҳамда бу муносабатлар фойдали ва тенг ҳуқуқли бўлган тақдирдагина уларнинг илтимосини қондирамыз.

Кейинчалик биз барча ресурсларимиз сарфланадиган устун жиҳатларни пухта аниқлаб олишимиз зарур. Бунда биринчи галда нефть ва нефть маҳсулотлари, дон ва ун, гўшт, сут, қанд-шакар ва бошқа озиқ-овқат маҳсулотлари, шунингдек, ёроч-тахта, металл, асбоб-ускуналар ва техника харид қилишимиз зарурлигига асосланишимиз лозим. Бизга ишлаб чиқаришнинг илмий-техникавий даражасини ошириш, одамларни иш билан таъминлаш учун замонавий ихчам технологиялар зарур.

Республика манфаатларини кўзлаб, ягона ташқи иқтисодий сиёсатни ишлаб чиқиш ва уни амалга ошириш Ташқи савдо ва хорижий мамлакатлар билан алоқа давлат комитетининг вазифасига киради. Мазкур ташкилот иқтисодий, савдо-сотиқ, илмий-техникавий ва маданий алоқаларни самарали ривожлантириш учун бутун масъулиятни ўз зиммасига олади.

Айни пайтда комитет министрликлар ва идораларда, маҳаллий Советларнинг ижроия комитетларида чет мамлакатлар билан алоқаларни ривожлантиришга оид ишлар даражасини қатъий назорат қилиб туриши лозим.

И.А. Каримов иқтисодий суверенитетга эришишнинг амалий масалаларига батафсил тўхтади. Иқтисодиётимизнинг ҳаётий қобилиятини таъминлаб турган Иттифоқ қарамоғидаги барча корхоналар ва ташкилотларни республика тасарруфига ўтказмай туриб, республиканинг хўжалик мустақиллигини тасаввур қилиб бўлмайди.

Энг аввало, булар бизнинг хом ашёмизни ишлаб чиқариш ва қайта ишлаш билан банд бўлган корхоналардир. Сўнгра республикамиз иқтисодиётининг асосини ташкил этган қайта ишлаш саноати корхоналари тўғрисида гапирмоқчимиз. Бунда Иттифоқ министрликлари бизга мерос қилиб қолдирадиган жиҳатларни пухта таҳлил этишимиз ва айниқса, ишлаб чиқариладиган маҳсулотнинг техникавий даражасига, рақобатбардошлигига, турдош корхоналар билан муносабатларига, ишлаб чиқаришни тайёрлаш хизмати даражасига сергаклик билан баҳо беришимиз зарур. Биз ўзимиз таъминлаб турган Иттифоқ министрликлари ва идораларини улар республикага ўтказилишидан олдин ўлда-жўлда қолдирган барча

ишларни тартибга келтиришга мажбур этишимиз керак.

Ҳозирги босқичда Иттифоқ қарамоғида қолдириш мақсадга мувофиқ бўлган тармоқлар ва корхоналар, жумладан, ёпиқ турдаги корхоналар тўғрисидаги масалани алоҳида ҳал этиш керак бўлади. Аммо бунда ана шу корхоналарнинг республикамиз билан ўзаро иқтисодий муносабатларини тубдан ўзгартириш лозим.

Биз олтин қазиб олиш саноати сингари тармоқлар ҳамда заминимиздан қазиб олинадиган хом ашё, фойдаланиладиган ер, сув, ишчи кучи учун республикага муайян миқдорда пул тўланадиган, шунингдек, маҳсулотнинг маълум қисми республика корхоналарига топшириладиган ва фойданинг маълум қисми республика бюджетига ўтказиладиган шартнома муносабатлари ўрнатишни мақсадга мувофиқ, деб ҳисоблаймиз.

Ҳозир республика ҳукумати конверсияланадиган валютада етказиб бериладиган олтиннинг учдан бир қисми қийматини Ўзбекистонга қайтариш тўғрисидаги таклифларни ишлаб чиқмоқда.

Халқ истеъмоли моллари ишлаб чиқарадиган деярли барча корхоналар, жумладан, «Узбытхим» ташкилотига қарашли корхоналар, Тошкент заргарлик буюмлари заводи, машинасозлик, электротехника, химия корхоналарининг анча қисми, сўзсиз, республика қарамоғига ўтказилиши керак. Газ комплексининг йирик бўлинмаларини республика ихтиёрига ўтказиш соҳасида ҳозирдаёқ дастлабки қадамлар қўйилди, деб таъкидлади Президент.

Кичик-кичик корхона ва ташкилотларни, айниқса, аҳолига хизмат кўрсатиш, одамларнинг кундалик эҳтиёжларини таъминлаш билан боғлиқ шундай кор-

хона ва ташкилотларни коллективларга ва хусусий кишиларга топширишга (табиийки, улар учун давлатга ҳақ тўланади) оид тадбирларни ўтказиш республика бошқарув идоралари учун навбатдаги катта вазифадир. Биринчи гада маиший хизмат, умумий овқатланиш, савдо-сотиқ, маҳсулотни қайта ишловчи кичик-кичик корхоналарни сотиш назарда тутилмоқда.

Нима учун бундай тадбирни кўриш мумкин ва зарур деб ҳисоблаймиз? Биринчидан, шу корхоналарнинг кўпчилиги бугунги кунда кам рентабелли ёки зарар кўрадиган корхоналардир. Улар шусиз ҳам офир аҳволда қолган бюджетнинг елкасида офир тошдек босиб ётибди. Уларни хусусий кишиларга сотиш ана шу сарф-харажатлардан халос бўлишга ва боз устига, даромадларга баракали қўшимча қўшилишига имкон беради. Иккинчидан, ана шу майда шохобчалар ҳозир ҳам аслида ярим хусусий мулк эканлиги сир эмас. Министрликлар, идоралар ва ижроия комитетларда улар билан ҳеч ким чинакамига шуғullanмаяпти. Ахир, маиший хизмат кўрсатиш министрлиги системасида қарийб 7 мингта сартарошхона, 2,5 мингта пойабзал устахонаси, худди шунча якка тартибда фаолият кўрсатувчи кийим-кечак устахоналари, рўзгор техникасини ремонт қилувчи 3,5 мингта устахона ва шунга ўхшаш корхоналар ишлаб турибди.

Ёки матлубот кооперацияси системасини олайлик. Бу соҳада 12 мингтадан кўпроқ умумий овқатланиш корхонаси бор, айти вақтда уларнинг 10 мингтасининг ҳар бирида кўпи билан 5 нафар одам ишлайди. Республика Савдо министрлигида 5 мингта яқин умумий овқатланиш корхонаси мавжуд, ана шулардан беш киши ишлайдиганлари қарийб икки

мингта, 6 – 10 киши ишлайдиганлари ҳам қарийб шунчани ташкил этади. Саноатда деярли 300 та корхона бўлиб, уларнинг ҳар бирида нари борса 100 киши ишлайди. Айни вақтда, ҳозир ишлаб чиқариш ҳажмлари нисбатан кам бўлган ва моддий базаси ҳиссаси кам бўлган ушбу корхоналарда жуда катта резервлар бор, уларни давлат васийлигидан халос этиб, ҳаракатга келтириш мумкин ва лозим.

Учинчидан, биз қандайдир мавҳум мулоҳазалар сабабли эмас, балки ишлаб чиқаришни жонлантириш, рақобат учун шарт-шароит яратиш, хўжалик юритишнинг янада самаралироқ шакллари танлаб олиш мақсадида мулкчиликнинг барча шакллари тенг ҳуқуқлигини эълон қилаётганлигимизни унутмаслик керак. Давлат мулки бўлиб қоладиган корхоналар ҳам рақобат шароитида бошқача ишлайди, деб умид қилишга ҳамма асос бор.

Бинобарин, бир муаммони ҳал эта бориб, ўнлаб янгилари пайдо бўлишига йўл қўйиш мумкин эмас. Мен ҳам хусусий, ҳам давлат, коллектив, тижорат, кооператив, ижара ва бошқа ташкилотлар ҳамда хўжаликлар иши устидан ҳар томонлама назорат ўрнатиш кераклигини назарда тутяпман, деди Ислом Каримов. Фақат буни майда-чуйда ишларга аралашавериш ва ташаббусни бўғиш деб тушуниш керак эмас. Назорат фақат белгиланган қонунлар, нормалар ва қоидаларга қатъий риоя этилишини таъминлаши ва молиявий, солиқ тусига, хуллас, иқтисодий тусга эга бўлиши керак.

Шу муносабат билан Молия министрлиги, Меҳнат ва ижтимоий масалалар давлат комитети, Адлия министрлиги бошқа манфаатдор ташкилотлар билан биргаликда корхоналарни хусусий мулкка ўтказиш

билан боғлиқ қуйидаги масалаларни изчил ишлаб чиқишлари керак.

Биринчи — ушбу корхонада ишловчилар ва шу корхона эгаларининг мақоми (меҳнат дафтарчаси, иш стажи, пенсия таъминоти, ижтимоий суғурта ва ижтимоий ҳимоянинг бошқа шакллари).

Иккинчи — меҳнатга ҳақ тўлашнинг, шу жумладан, ёлланма ишчилар учун энг кам иш ҳақи белгилашнинг шакллари ва шартлари.

Учинчи — хусусий мулкка ўтказиш мақсадга мувофиқ бўлган тармоқлар доираси ва корхоналар миқдори.

Аниқ жавоб бериш керак бўлган бошқа масалалар ҳам пайдо бўлиши шубҳасиздир. Бу ишларнинг ҳаммасини иложи борича тезлаштириш керак.

Тўғри, бўлажак жараёнлар биз учун янги бўлади, эски ёндашувлар ҳам, аввалги қолиплар ҳам бундай шароитда иш бермайди. Биз фақат ўзимизнинг соғлом фикримизга, қаттиқ меҳнатимиз ва йўл-йўлаккай иш ўрганиш уқувимизгагина умид қилишимиз мумкин.

Агар бошқа минтақалар ва бошқа минтақаларнинг вакиллари ҳамда хорижий шериклар билан теппа-тенг ишлаш ва рақобат қилишга лаёқатли, аъло даражали мутахассисларни тайёрлаш ва саралаб олишнинг ўйлаб тузилган системасини ҳаракатга келтирмасак, унда истиқболимизга умид қилмаса ҳам бўлади. Бизни жаҳон иқтисодий тараққиёти йўлининг чеккасига улоқтириб ташлашади.

Мана шунинг учун ҳам ёшларимизни ўқитиш ва уларга таълим бериш учун ҳар қандай ёрдамни иккиланмай ва тортинмай қабул қилишимиз ҳамда ундан иложи борича кўпроқ фойдаланишимиз зарур. Бу бошқарув ходимларига, илм-фан ҳамда тех-

ника зиёлиларига, ишлаб чиқариш соҳасидаги хизматчиларга ва албатта, ишчиларга тааллуқлидир.

Ташқи савдо ва хорижий мамлакатлар билан алоқалар комитети, Меҳнат ва ижтимоий масалалар давлат комитети, Олий таълим министрлиги, Фанлар академияси, министрликлар ва идоралар истиқболли мутахассислар ва ишчиларни бошқа республикаларга ҳамда хорижий мамлакатларга, илғор корхоналар ва бирлашмаларга, илмий ташкилотларга таълим олишга юбориш учун имкониятларни қидириб топиш ва уни рўёбга чиқаришга доир ишларни авж олдиришлари керак. Бунга ҳеч қандай маблағни, жумладан, валютани ҳам аямаслик даркор. Бу республикани ижтимоий ва миллий жиҳатдан ривожлантириш борасидаги масалаларнинг масаласидир.

Вақтимиз жуда зиқ. Биз баъзи нарсаларни йўл-йўлакай тузатиб борамиз, баъзи нарсаларда жузъий, чора-тадбирлар билан чекланамиз, лекин тармоқ ва ҳудуд бошқарув органларимиз, ишлаб чиқариш бўлинмаларимиз ҳали ҳам кўп жиҳатдан эскичасига ишлашмоқда. Ҳаракат жараёнида республикамизнинг жуда катта иқтисодиётини, боз устига, Иттифоқ комплекси билан қаттиқ боғланган иқтисодиётимизни қулоч ёйдиришимиз жўн иш эмас. Лекин бизда бошқа йўл йўқ...

Мажлис сўнгида И.А. Каримов йиғилганларнинг саволларига жавоб берди.

(ЎзТАГ)

«Совет Ўзбекистони» газетаси,
1990 йил 21 июнь

АБУ ИСО МУҲАММАД ИБН ИСО АТ-ТЕРМИЗИЙ ТАВАЛЛУДИНИНГ 1200 ЙИЛЛИГИГА БАҒИШЛАНГАН ХАЛҚАРО ИЛМИЙ АНЖУМАН ИШТИРОКЧИЛАРИГА

Муҳтарам жаноблар, юртимиз меҳмонлари, азиз ватандошлар!

Улуғ аллома, ҳадис илмининг мўътабар намояндаларидан бири, ватандошимиз Абу Исо Муҳаммад ибн Исо ат-Термизий таваллудининг 1200 йиллиги муносабати билан Ўзбекистонга ташриф буюрганينгиз, анжуманда қатнашаётганингиз учун республикамиз аҳли номидан самимий қутлайман.

Шўро жамияти ўз тарихига қайта назар ташлаб, барча жабҳаларда янгилашиш зарурлигини англаётган вазиятларда ўтказилаётган бу тадбир ҳам янги қутлуғ мезонларнинг амал топаётганидан далолатдир.

Шуни мамнуният билан қайд этмоқ керакки, бугунги кунга келиб, давлат билан диний ташкилотларнинг ўзаро муносабатлари анча яхшиланди. Ўзбекистон ҳукумати мўминларнинг истакларини инобатга олиб, мусулмон дунёсининг энг муқаддас ёдгорликларидан бири — халифа Усмон «Мусҳафи»ни улар ихтиёрига қайтиб берди. Қатор тарихий обидалар диний ташкилотлар ихтиёрига ўтказилди. Янги масжидлар очилмоқда. Давлат диний асарларни чоп этишда ёрдам беряпти. Макка ва Мадинани зиёрат этишга бораётган мусулмонлар кўпайди. Дин пешволари матбуот, радио ва телеви-

дение орқали ўз қарашларини эмин-эркин баён этмоқдалар.

Тақдирга шоён таҳсинларким, ҳозирги даврга келиб халқаро сиёсатда мафкуравий иқлимлар юмшадди, сиёсий жоҳиллик, ялпи шуҳратпарастлик орта чекиниб, ўзаро дўстлик, ишонч ва биродарликка кенг йўл очилмоқда. Биз бутун мамлакатимиз қатори хориж аҳли билан, тарихимиз ўзаро узвий боғланган қўшни давлатларнинг халқлари билан, дунёдаги барча тинчликсевар эллар билан илм, маданиятнинг ҳамжиҳатлик соҳаларидаги муносабатларимизни янада яхшилаш тарафдоримиз.

Давр шу куннинг зарур муаммоларини ҳал этишга интилиш баробарида она тарихнинг илғор анъаналаридан сабоқ олишни ҳам тақозо этади.

Қадимий Мовароуннаҳр ва Хуросон фарзандларининг жаҳон илму зиёси тарихига зарварақлар ила битилган асарлари оз эмас. Имом Бухорий, Абу Райҳон Беруний, Ибн Сино, Мусо Хоразмий, Абу Наср Форобий, Рудакий, Улуғбек, Жомий, Навоий, Бобур, Абдулла Қодирий, Чўлпон, Фитрат ва бошқа юзлаб зотларни жаҳон яхши билади. Бу закийлар силсила-сида Имом ат-Термизийнинг азиз номлари ҳам ёрув юлдуздай чарақлаб турибди.

Бугунги кунда Термизийнинг маънавий мерослари нафақат аҳли дин орасида, балки дунёвий илм соҳиблари, кенг миқёсдаги аҳли жамоа орасида ҳам ўз қадрини топаётир. У кишининг шоҳ асарларидан «Китоб ал-жомеъ ас-Саҳиҳ» ҳозирга қадар ҳадис илмининг асосий манбаларидан бири ҳисобланади. Алломанинг асрлар давомида фозилу фузалоларга дастур бўлиб келган ақлу одоб, инсофу диёнат, адолату инсонпарварликни тарғиб этгувчи ғоялари сердолға давримизнинг мураккаб ва зиддиятли ахлоқий-

маънавий масалаларини ҳал этишда замонавий аҳамият касб этади.

Қадимдан Шарқ халқларининг илмий-маданий алоқалари кучли эди. Бу ҳамкорлик янада ривожланиб, халқаро дўстликни мустаҳкамлашга хизмат қилишига ишончимиз комил.

Термизий Ватанига келган барча меҳмонларни яна бир бор муборакбод этаман. Мўътабар анжуман иштирокчиларининг инсоний қадриятларни улуғлаш йўлидаги фаолиятларига барака тилайман.

*Ўзбекистон Совет Социалистик
Республикаси Президенти И. КАРИМОВ*

*«Совет Ўзбекистони» газетаси,
1990 йил 14 сентябрь*

«БОБУРНОМА»НИНГ 460 ЙИЛЛИГИ БАЙРАМИГА ТАШРИФ БУЮРГАН МЕҲМОНЛАР ҚАБУЛ ҚИЛИНГАНИ ТЎҒРИСИДА АХБОРОТ

Республика Президенти, Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети биринчи котиби И.А. Каримов Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг «Бобурнома» асари яратилганлигининг 460 йиллиги байрамига ташриф буюрган меҳмонларни қабул қилди.

— Аввало, улуғ ватандошимиз Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг шоҳ асари бўлмиш «Бобурнома» ёзилганлигининг 460 йиллигини кенг нишонлаётганимиздан хурсандмиз, — деди Президент. — Бу байрам айти пайтда Шарқ халқлари тарихи ва адабиётига беқиёс ҳурмат ва муҳаббатни ифода этади.

Буюк олим, шоир ва давлат арбоби Бобур ўз ижоди билан кўплаб халқларни бирлаштириб туради. Шундай экан, мана шундай адабиёт байрамларини тез-тез ўтказиб туришни йўлга қўйиш керак. Шу маънода олганда, Бобурнинг 500 йиллиги республика-мизда нишонланмагани ғоят афсусланарлидир. Тарихда шундай инсонлар бўладики, уларнинг қадр-қиммати умуминсоний қадриятлар билан ўлчанади. Буюк аждодимиз Бобур айнан шундай зотлар сирасига киради. Шу боис биз Бобур ижодини кўпгина мамлакатлар олимлари, адиблари билан ҳамкорликда ўрганишимиз керак.

Учрашувда Афғонистон Фанлар академияси вице-президенти Асадулла Ҳабиб, Покистон Ислом Рес-

публикасининг СССРдаги элчисининг муовини Фаррух, Тожикистон ССР Фанлар академиясининг академиги Аҳрор Мухторов, қозоғистонлик таржимон, «Бобурнома»ни қозоқ тилига ўгирган Бойзоқ Хўжабеков, Ўзбекистон халқ ёзувчилари Одил Ёқубов, Пиримқул Қодиров «Бобурнома»нинг илмий ва тарихий аҳамияти, бу нодир асар яратилганининг 460 йиллик санаси республикамизда катта тантанага айлангани ҳақида сўзладилар.

Президент Ислон Каримов учрашув қатнашчиларининг саволларига жавоб берди.

Шундан сўнг меҳмонлар Алишер Навоий номидаги Адабиёт музейининг Заҳириддин Муҳаммад Бобур ҳаёти ва ижодий фаолиятига бағишланган залидаги экспонатлар билан танишдилар.

Кечқурун Алишер Навоий номидаги Давлат академик опера ва балет катта театрида «Бобурнома»нинг 460 йиллигига бағишланган тантанали кеча бўлиб ўтди.

*«Совет Ўзбекистони» газетаси,
1990 йил 26 октябрь*

ҲАММАСИГА ЎЗИМИЗ ЭРИШМОҒИМИЗ ЗАРУР

«Известия» газетаси мухбирининг саволларига жавоблар

– Ислом Абдуғаниевич, бугунги кунда ҳозирча ҳал этиб бўлмаётган масалаларнинг энг асосийларидан бири – Марказ ва республикаларнинг ўзаро муносабатлари принциплари бўлиб қолмоқда. Сиз йирик республикалардан бирининг Президенти сифатида мана шу принципларни ишлаб чиқишда энг муҳим масалалар нималардан иборат деб ҳисоблайсиз?

– Энг аввало шуни айтишим керакки, биз барча ҳуқуқларга эга бўлган, аммо шу ҳуқуқлардан бир қисмини Марказга берадиган тенг ҳуқуқли республикалар ёки давлатлар иттифоқига аъзо бўлиб киришимиз мумкин. Кўпгина масалаларни фақат битта республика доирасида ҳал этиб бўлмаслигини тушуниб олишимиз учун ўзимиз пишиб етилишимиз лозим. Булар, масалан, коммуникациянинг ягона системаси, энергия таъминотидир...

Барча учун умумий бўлган муаммолардан ташқари, минтақаларга хос муаммолар ҳам мавжудки, уларни якка-якка тартибда ҳал этиб бўлмайди. Мисол учун, бизнинг минтақани олайлик. Мен бу ўринда Ўзбекистон, Қирғизистон, Туркманистон, Тожикистонни ва Қозоғистон жанубини назарда тутмоқдаман. Бу ерда юз минглаб ўзбеклар истиқомат қила-

ди. Шу боис бир қатор масалалар мажмуи кўндаланг бўлиб турибди. Бу масалалар, энг аввало, ордан ўн беш йил ўтгач, минтақа аҳолисининг икки баробар кўпайиши, яъни 60 миллион кишига етиши билан боғлиқ. Шунча аҳолини иш, уй-жой, сув билан қандай қилиб таъминлаш мумкин? Маълумки, бу пайтга келиб суғориш у ёқда турсин, ҳатто, маиший-рўзғор эҳтиёжларига ҳам сув етмай қолиши эҳтимоли йўқ эмас.

Айнан тенг ҳуқуқли давлатлар Иттифоқи минтақа республикалари куч-ғайратини мазкур узоқ муддатли ва ниҳоятда қийин масалаларни ҳал этишга сафарбар қилиши ва ушбу хатти-ҳаракатларни мувофиқлаштириб туриши мумкин. Ҳозирга қадар ушбу масалалар комплекс ҳолда кўриб чиқилган эмас. Ҳар бир республика ўз ҳудудида нималардир қияпти. Лекин муаммолар умумий бўлганидан уларни яқка тартибда ҳал этиб бўлмайди. Шу пайтгача биз бу йўналишда жиддий фундаментал тадқиқотларга эга эмасмиз.

Яна бир қарра қайд этиб ўтаманки, у ёки бу вазифа ва ҳуқуқни Марказга бериш зарур эканини ўзимиз тушуниб етишимиз керак. Акс ҳолда, биз ваколатлар ва вазифаларни бир-биридан ажратиш тўғрисидаги баҳслар исканжасидан ҳеч қачон қутула олмаймиз.

– Шу муносабат билан сиз Иттифоқ шартномасини имзолаш имкониятларини қандай баҳолайсиз?

– Менинг фикрим шундай: агар Марказда амалда шартномани аввалбошданок имзолашни истаганларида эди, у имзоланган бўларди. Ахир, мамлакат раҳбарияти салкам бир йил олдин янги Иттифоқ шартномасини имзолаш ғоясига салбий муносабатда бўлган эди-ку. Ўша пайтда аввалги, 1922 йилда

имзоланган шартнома турганда биз учун янги шартноманинг нима кераги бор, эски шартнома ҳаммани қониқтиради, фақат уни янгилаш керак деб, неча марталаб таъкидланган эди.

– Кейин эса янги шартнома лойиҳаси пайдо бўлди. У маслаҳатлашувлар пайтида келишиб олиш жараёнидан ўтди.

– Мен, ушбу маслаҳатлашувлар нима берди, умуман, улар нима учун керак эди, деб сўрамоқчиман. Гап шундаки, Марказда расмий жиҳатдан гапларимизга қулоқ солишган бўлса-да, кейин, ҳеч нима бўлмагандек, шартноманинг ўзлари яратган вариантлари тиқиштиришди. Унда биз таклиф этган нарсаларнинг биронтаси ҳам ҳисобга олинмаган.

Бу тадбир гўёки карларнинг мулоқотини эслатади. «Келишиб олиш»нинг бундай жараёни чексиз-чегарасиз давом этиши мумкин.

Хуллас, мен, шартномани имзолашга тайёرمиз, деб айтиш учун ҳозирча асос йўқ, деб ҳисоблайман.

– Сиз ўз нутқларингиздан бирида Марказда номаълумликни сақлаб қолишдан манфаатдор кишилар бор, деб айтдингиз. Хўш, улар кимлар эканини аниқлаш мумкинми?

– Энг аввало, булар унитар давлат қолдиқларини зўр бериб сақлаб қолишни истовчи кишилардир. Улар бизларга ўзларининг Иттифоқ тўғрисидаги қарашларини зўр бериб тиқиштиришмоқда.

Биздаги мавжуд тартиб узоқ йиллар мобайнида алоҳида синфни – номенклатура синфини шакллантирди. Бу синфнинг моддий оқимларни тартибга солиш, ресурсларни қайта тақсимлаш ҳуқуқи фақат уларгагина тегишли эканига ишончи комилдир. Бундай шахслар қўлга киритган ҳокимиятни ўз ихтиёри билан ҳеч қачон бериб қўймайди.

Мен шундай фикрдаман: агар биз ҳақиқатдан ҳам бозор муносабатларига ўтишни истар эканмиз, маъмурий системанинг энг асосий воситаси ва таянчи бўлган Давлат режа қўмитасини тубдан ислоҳ қилишдан ташқари, айти пайтда кўпгина Иттифоқ тармоқ вазирликларини тугатишимиз лозим. Чунки бу вазирликларнинг фаолиятини амалда республикаларда ҳам такрорлашяпти. Биз шундай қилсак, ишонингки, ҳеч қандай фалокат юз бермайди.

– Бир пайтлар республика Молия вазирлигига, сўнгра эса Давлат режа қўмитасига раҳбарлик қилган кишининг бундай таклифи ишончли кўринадими.

Ислом Абдуганиевич, Иттифоқ шартномаси мавзусига қайтар эканмиз, яна бир нарсани сўрашни хоҳлардим: янги шартнома тайёрланаётганда айнан қайси таклифлар ҳисобга олинмаган?

– Ўзбекистон ўз ҳудудидаги барча табиий бойликларга ҳамда республикада ишлаб чиқариладиган маҳсулотларга эгалик қилиши керак. Бу — асосий талабдир. Аммо гап бу талабларнинг қабул қилиниши ёки қабул қилинмаслигида ҳам эмас. Шу пайтгача Иттифоқ қандай бўлади-ю, унинг «муассис»лари қанча бўлиши керак, деган масалада ҳам келишиб олингани йўқ. Ўзини иттифоқдош республика деб ҳисоблаётган ёки шундай бўлишни истовчилар кўпайиб борапти. Аввалги автоном тузилмаларнинг бу интилишини СССР Олий Кенгаши раҳбарияти фаоллик билан қўллаб-қувватламоқда. Эҳтимол, бу тўғридир. Аммо федерация субъектлари миқдори мунтазам равишда кенгайиб борадиган бўлса, у ҳолда бизда қачондир ўзаро келишиб олиш имконияти умуман бўладими, йўқми?

Айни пайтда ўтган съездда ва сессияда бизларни кўндириш учун кўп уринишди. Иттифоқ шартнома-си ҳамма нарсани кўзда тутган, тезроқ уни имзо-ланглар, деб ҳоли жонимизга қўйишмади. Боз усти-га, биз, республикаларнинг раҳбарларига қарама-қарши қилиб Иттифоқ парламентини қўйишга ҳаракат қилишди. Эҳтимол, четдан қараганда, бу се-зилмаган бўлиши мумкин. Аммо мен шахсан буни яхшигина ҳис этдим. Шартнома барча учун зарур, улар яъни, бизлар эса, уни ушлаб турган эмишмиз, қандайдир шартлар қўйиб имзоламаётган эмишмиз, деган тезис ҳамма вақт кўндаланг бўлаверди.

Масалан, «Союз» гуруҳи вакилларидаан бири мин-барга чиқиб олиб, ҳе йўқ-бе йўқ, мустақиллик ҳақидаги гап-сўзларни тўхтатинглар, деб чўрт кес-ди. Гўёки мустақиллик халқларнинг қонуний тарзда ифодаланган иродаси эмас, балки айрим саркор-ларнинг ўйлаб топган бўлмағур нарсаси эмиш.

Ўзларини синф ёки ижтимоий гуруҳлар билан биргамиз, биз — ишчилармиз, биз — ҳарбийлар-миз, биз — ҳайдовчилармиз, дея айюҳаннос солган айрим депутатларнинг нутқларини эшитар эканмиз, бизда сафсатабозлик нега бунчалик авж олиб бор-япти, деб ўйлаб қоласиз. Булар шунчаки сафсата эмас, балки ниҳоятда агрессив, ижтимоий жиҳатдан хавф-лидир. Улар янги тўқнашувларга олиб боришдан бо-шқа ишга ярамайди.

— **Боши берк кўчадан чиқишнинг йўли борми?**

— Менинг фикримча, Шаталин дастурида, шубҳ-асиз, мантиқли жиҳат бор. У — иқтисодий битимга келиш ҳақидаги ғоядир. Биз бу ғояни тўла-тўқис қўллаб-қувватладик. Аммо ушбу дастурдаги «шок терапияси»га қўшилмадик. Мен шунга аминманки, бундай «терапия» Ўрта Осиё шароитига тўғри кел-

майди. Нисбатан яқиндагина иқтисодий битимларни имзолаш учун реал шароитлар бор эди. Бу шартномага ҳатто, Болтиқбўйи республикалари ҳам қўшилиши мумкин эди. Эндиликда эса — айниқса, Болтиқбўйидаги сўнги воқеалардан сўнг — бу имкониётлар бой берилди.

– Сиз, умуман олганда, Литва ва Латвияда рўй берган воқеаларни қандай баҳолайсиз?

– Биз бу масалани ўзимизда, Олий Кенгашда муҳокама қилдик. Шахсан мен мустақиллик у ёки бу кишиларнинг ҳуқуқларини камситиш, «бегона» ёки «бошқа» халқларни қисиб чиқариш асосида қўлга киритиладиган бўлса, бундай мустақиллик тарафдори эмасман. Лекин, бир томондан — конституцион нормалар, инсон ҳуқуқлари бузиладиган бўлса, бошқа томондан — мурасасизлик, тоқатсизлик юз берса, бундай мустақиллик тўғрисидаги қоидага ҳам қўшила олмайман. Айрим сиёсий ва жамоат ташкилотларининг тоқатсизлик қилиб, Марказни арзномалар ва қатъий талабларга кўмиб ташлашларини, айниқса, қўллаб-қувватламайман.

Агар жамиятдаги партия ёки жамоат ташкилоти армияга мурожаат қилиб, ўз манфаатларини ҳимоя этиш учун куч ишлатадиган бўлса, бундай жамиятнинг ҳолига вой. Бундай жамиятда адолатни қарор топтириб бўлмайди. Унда диктатурага йўл очилади. Биз ана шундай хатти-ҳаракатлар билан диктатурага йўл очиб берган бўламиз.

– Ислом Абдуғаниевич, Ўрта Осиё республикалари, шу жумладан, Ўзбекистонни консерваторлар республикаси деб аташаётганларини айтсам, сиз учун ҳеч қандай янгилик бўлмаслиги мумкин. Республика Олий Кенгашининг яқинда бўлиб ўтган сессиясида бозор муносабатларига ўтишнинг тас-

диқланган дастури мана шундай баҳо учун асос беради. Бозорга босқичма-босқич ўтишни кўзда тутадиган мазкур дастурни туб ўзгаришлар ясайдиган ҳужжат деб бўлмайди. Менинг билишимча, сизнинг ўзингиз бозорга ўтишни жадаллаштиришга қарши бир неча марта фикр билдиргансиз.

— Қизиқ, нима учун ҳозир ҳеч ким биз «ўта илғор» бўлган пайтларни эсламайди? Албатта, биз ўз хоҳишимизга зид равишда феодал тузумдан капитализмни четлаб ўтиб, биратўласи социализмга, яна нима денг, ривожланган социализмга ўтган эдик. Бизнинг мисолимизда бутун бошли тарихий босқичларни қандай қилиб тезликда ҳатлаб ўтиш мумкинлигини кўрсатиш учун учинчи дунё мамлакатларидан делегацияларни республикамизга бетўхтов олиб келишарди. Бироқ, тарихни алдаб бўлмайди. Каллага ақлли фикр келди, дарров жамият тараққиётида янги даража бошланди, деб эълон қилиш билан иш битмайди. Консерватизмдан халос бўлиш учун капитализмнинг «азоб-уқубатли» босқичини ўтиш керак. Капитализм эса ўзига хос бўлган барча нуқсонлари билан бирга иқтисодиётни қайта ўзгартиради, энг муҳими эса, тафаккурни ўзгартиради.

«Сакраб ўтиш» ғояси эса (бу ғоя юзасидан неча ўнлаб диссертациялар ёқланган) республика учун офир, ҳалокатли оқибатларга сабаб бўлди. Республика иқтисодиётида бирёқлама пахта яккаҳокимлиги қарор топди. Бу ҳолат турмушнинг деярли барча соҳаларида бошқа хато ва нуқсонларни келтириб чиқарди.

Лекин, бошқа томондан эса, ҳозирча хусусийлаштириш тўғрисида гап сотилаётганда, айнан бизда, «консерваторлар республикаси»да дастлабки хусусий корхоналар пайдо бўлди. Биз дўконларни ва маиший хизмат кўрсатиш соҳасини хусусийлашти-

ришни бошлаб юбордик. Фақат ўтган йилнинг ўзида 170 минг гектар ерни оилаларга мерос қолдириш ҳуқуқи билан ижарага бердик. Биз бу рақамни ярим миллион гектаргача етказмоқчимиз. Сўнгги пайтларгача ерларнинг бор-йўғи 4,5 фоизда деҳқончилик қилган шахсий хўжаликлар республикадаги озиқ-овқат ресурсларининг 40 фоизига қадар берганини ҳисобга оладиган бўлсак, ерларнинг умумий салмоғида бундай участкалар ҳажми икки баробардан зиёд ошганда озиқ-овқат маҳсулотлари яна қанчагача кўпайишини тасаввур қилинг.

Умуман, фақат хусусий мулк эгаси ёки шундай мулкка эга бўлиш учун барча имконияти бор одамгина меҳнатни севади. Ҳеч нима — на хусусий уй, на ўзига муносиб даромад керак бўлмаган одам эса ижтимоий жиҳатдан хийла хавфли бўлади. Бунга имоним комил.

Биз ўтган йилнинг апрелидан бошлаб давлат-кооператив корхонаси мақомига эга бўлган 170 та район маиший комбинати ташкил этдик. Уларга бемалол эркин ҳаракат қилишлари учун шароит яратилди. Бу комбинатлар амалда барча ишларни бажаради. Улар маҳсулот ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш ҳажмини кўпайтириш, халқ ҳунармандлигини ривожлантириш билан бирга, биз учун ниҳоятда муҳим бўлган иш билан таъминлаш муаммосини ҳам ҳал этади.

– Ҳар ҳолда, иқтисодиётни тубдан эмас, балки аста-секинлик билан ислоҳ қилиш негизда чуқур иллат бор. Аввал битта-яримтага, кейин бошқаларга, сўнгга эса учинчи одамларга бозор эркинлигини берар экансиз, сиз бозорга ўтаётган жамиятнинг ўша қисмини камситган бўласиз. Бундай камситиш эса ижтимоий кескинликнинг деярли кафолатланган манбаидир.

— Назарий жиҳатдан мен сиз билан ҳамфикрман. Барча нархларни ёки кўпгина нархларни биратўласи ошириш яхши бўлиши тўғрисидаги фикрга ҳам қўшилишим мумкин. Кейинчалик бу нархлар бозор рақобати таъсирида туша бошлайди. Бироқ назарий асослар нақадар тўғри бўлмасин, бизнинг тузумимиз кўплаб боқимандаларни тарбиялаб етиштирганини унутмаслик керак. Бу боқимандалар турли кафолат ва қонунларнинг йўл қўйиб бериши туфайли юзага келган, энди улар бозор рақобати шароитида яхши ҳаёт учун курашишни умуман истамайди. Улар кескин ўзгаришларга тайёр эмас, аксинча, ўзгаришларга етарли даражада самарали қаршилиқ кўрсатади, деб ўйлайман.

Бундан ташқари, бозорга ўтиш йўллари танланганда ўзимизга хос хусусиятларни ҳам ҳисобга олмаслик мумкин эмас эди. Мен ўз иш жойимда ҳар бир кунни иқтисодиётдан ёки сиёсатдан эмас, балки республика Ички ишлар вазирлиги маълумотларидан бошлайман. Энг аввало, у ёқ-бу ёқда тўқнашувлар, муштлашувлар бўлган-бўлмагани, одамлар жабр кўришганми-йўқми, энг муҳими, можарода қайси миллатга мансуб кишилар қатнашгани билан қизиқаман. Бизнинг шароитда осойишталикка осонликча эришиб бўлмайди. Арзимаган, агар шундай тушунча умуман ўринли бўлса, озгина қон тўкилган тақдирда ҳам унинг оқибати хунук бўлади. Агар одамларни ғазаб ва нафрат, ўч олиш иштиёқи қамраб олса, ҳар қандай режалар, ҳар қандай олижаноб ниятлар, барча ислохотлар сариқ чақага ҳам арзимайди. Ўрта Осиёда фақат барқарорлик шароитидагина олға қараб ҳаракат қилиш мумкин.

— **Республика дуч келаётган кўпгина муаммоларни у ёки бу даражада Рашидов номи билан**

боғлашади. Бошқа томондан эса, айтишларича, Ўзбекистонда раҳбарлик қилиб турган пайтидаги унинг роли қайта кўриб чиқилмоқда, унинг обрў-эътиборини тиклашга интилмоқдалар.

— Рашидовга нисбатан муносабат Ўзбекистон Компартияси XXII съездида, республика Олий Кенгашининг учинчи сессиясида белгилаб берилган. Мен бу баҳоларга қўшиламан. Бу баҳоларнинг моҳияти шундан иборатки, Рашидов шахсиятини у яшаган ва ишлаган даврдан айри ҳолда кўриб чиқиш мумкин эмас.

Мен шуни айтишим керакки, бизга зарба бўлиб тушган энг оғир танглик иқтисодий эмас, балки маънавий танглиқдир. Асрлар мобайнида қарор топган ахлоқий-маънавий қадриятларни ғоявий қарашларга қурбон қилиш оқибатларини бартараф этиш иқтисодиётни тартибга келтиришдан кўра анча машаққатли бўлади. Ахир, яқиндагина эмасмиди, коммунист, айниқса, у юқорироқ лавозимда бўлса, ўз яқин кишилари билан охирги марта видолашиш учун қабристонга ҳам боролмасди. Дафн маросимида иштирок этиш энг катта айб саналиб, бундай одамни партиядан ўчириб, ишдан бўшатишарди. Виждон азобидан сал бўлса-да, қутулиш, айти пайтда йиллар бўйи меҳнат қилиб эришган имтиёзлардан маҳрум бўлмаслик учун одамлар қариндош-уруғлари, ҳатто, ота-онаси вафот этганда касалхонага ётиб олишар ёки «шошилиш командировка»га кетиб қолишар эди. Ана шундан кейин ҳам биз, одамлар ҳеч нимага ишонмай қўйишган, уларда ҳеч қандай муқаддас нарса йўқ, деб айтишга қандай тилимиз борар эди?

Бинобарин, динга нисбатан иккиюзламачилик жуда ёмон тус олди. Республикамизнинг қўшни Афғонистон телекўрсатувларини томоша қилиш имкониятига эга бўлган бир ярим миллион аҳолиси у ерда Совет

Армияси масжидлар кураётганини ёки қайта тиклаётганини ўз кўзи билан кўриб туришди. Бу пайтда эса бизда масжидлар бузиб ташланди. Бундай ҳолат 1988 йилгача давом этди.

– **Мен сизнинг фикрингизга қўшиламан. Лекин бунинг Рашидов муаммосига қандай алоқаси бор?**

– Жудаям бевосита алоқаси бор. Пахта билан боғлиқ 24 мингта жиноий иш кўзғатилганда, ҳақиқий жиноятчилар билан бирга уларнинг қурбонлари ҳам баробарига қамоққа олинди. Бизнинг раҳбарларимиз эса, Москвага пахта плани бажарилиши қандай бораётгани тўғрисида ҳисоб бергандек, шунча минг киши ҳибсга олинди, шунча-шунчаси партиядан ўчирилди, мазмунида мунтазам равишда ахборот бериб туришди.

– **Шундай бўлса-да, жазоланганларнинг ҳаммаси ҳам ноҳақ қамалмаган-ку?**

– Тўғри. Бироқ бу нарса айбсиз кишиларни таъқиб этишни оқлай олмайди. Айбсиз таъқиб этилганлар эса юзлаб ва минглаб кишилардир. Биз фақат кейинги пайтнинг ўзида айбсиз ҳукм қилинганларга, ҳозир эса қамоқдан озод этилганларга, оқланганларга бир ярим миллион сўм товон пули тўлашга мажбур бўлдик.

– **Нима десак, деяйлик-ку, турғунлик даври ёки бошқа йилларда рўй берган воқеа-ҳодисаларни кечириш ёки унутиш – босиб ўтилган йўллارни қайтариш имконияти учун замин тайёрлаш бўлади.**

– Тўғри, лекин нима учундир Брежнев командасидан айнан Рашидовни бошқаларга қараганда кўпроқ эсга олишмоқда. Унинг кўзга кўринган бошқа сафдошлари ҳозир ё жамоатчилик диққат-эътиборидан четда бемалол яшамоқда ёки, ҳатто, фаол

сиёсий ҳаётга қайтди. Биздагилар бундай «номутаносиблик»да адолатсизликни кўрмоқда.

– **Агар саволим сизга қўполроқ туюлса, мени кечиринг. Бироқ баъзи мухолифларингиз Рашидовга нисбатан сиздаги маълум вазминликни ўз қўлингизда жуда кўплаб раҳбарлик лавозимларини жамлаганингиз билан боғлашмоқда. Сиз ҳам Президент, ҳам республика Вазирлар Маҳкамасининг бошлиғи, ҳам Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитасининг биринчи котибисиз.**

– Менинг фикримча, ўтиш даври ҳамда мамлакатда ва республикаимизнинг ўзида қарор топган хавфли вазият шундай қилишни тақозо этди. Унинг энг асосий сабаби шунда.

Мен шу маънода Иттифоқ даражасида бошқарув структурасини қайта ташкил этишни қўллаб-қувватлайман. Шундай қилинса, у юзага келган вазиятга энг кўп даражада жавоб берган бўлади.

– **Сиз шу борадаги барча чора-тадбирларни маъқуллайсизми?**

– Ҳаммасини эмас. Масалан, СССР Президенти ҳузуридаги Назорат палатаси, унинг жойлардаги мухтор вакиллари вазифаларини тўла-тўқис тушуниб етганим йўқ. Бу — нима, улар «оқпошшо» ёки генерал-губернатор вакилларига ўхшаш кишиларми?

Янгиланган негиздаги бу бирлашма тезроқ ва ҳеч кимга оғир тушмаган шаклда вужудга келиши учун бир-бирига ҳурмат билан муносабатда бўладиган шериклик муносабатлари зарур. Бундай муносабат ҳам горизонтал, ҳам вертикал шаклда бўлиши керак.

*«Известия» газетаси,
1991 йил 29 январь*

ИҚТИСОДИЙ ОМИЛЛАР АМАЛ ҚИЛСА, «ТЕМИР ҚЎЛГА» ҲОЖАТ ҚОЛМАЙДИ

Умид учқунлари ҳали сўнмаган кўринади: ўтган йили Ўзбекистонда саноат ва қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқариш ҳажмининг ўсиши таъминланди. Айнан ана шу омил республика Президенти Ислом Каримов билан суҳбатимизга сабаб бўлди.

– Ислом Абдуганиевич, республикада хўжаликни барқарор юритишга қандай қилиб эришилмоқда? Ахир, нохуш жараёнлар Ўзбекистонни ҳам четлаб ўтгани йўқ-ку?

– Бутун мамлакат учун «темир қўл»ни қидирмасдан, балки ўйлаб қўйилган режаларни қатъият ва изчиллик билан адо этиш керак. Бизда советларга сайловларда компартиянинг энг яхши вакиллари ўзларини муносиб тарзда кўрсатишди. Ҳозирги пайтда сайлаб қўйиладиган органларда раҳбарлик тажрибасига эга бўлган кишилар оз эмас. Республикадаги советлар фақат гап билан шуғулланишмайди, амалий ҳаракат қилишни ҳам билишади. Биз янги уй қурмоқдамиз, эскисини дарҳол бузиб ташлаётганимиз йўқ. Шунинг учун ҳам одатда қуруқ сўз билан тўлдириладиган ҳокимият бўшлиғи пайдо бўлмаяпти.

– Буни далиллар билан изоҳлаб бериш мумкинми?

— Баҳо кўрсаткичлари бўйича республика ўз мажбуриятларини 98,5 фоиз адо этди. Иттифоқ эса Ўзбекистонга нисбатан мажбуриятларини 57 — 58 фоиз бажарди, холос. Бизда ҳосил нобудгарчилигига йўл қўйилмади, уни энг қулай муддатларда йиғиштириб олдик. Бунинг учун барча зарур омиллар вужудга келтирилди. Қўлда терилган ҳар килограмм пахта учун 25 тийиндан ҳақ тўланди, ваҳоланки яқин-яқинларда ҳам бор-йўғи 5 тийин бериларди. Машина терими учун тўланадиган ҳақ ҳам оширилди. Техникани таъмирлаш муаммоси енгиллашди — механизаторлар уни доимий шай ҳолатда сақлашдан манфаатдор бўлиб қолишди. Биринчи маротаба дала ишларига ўн минглаб талаба ва мактаб ўқувчиларини жалб этишга эҳтиёж йўқолди. Бунинг устига, республика фондидан 8 мингта енгил машинани мавсумда 150 тонна ва ундан ортиқ пахта терган механизаторларга сотишга қарор қилинди. Аммо натижалар шундай юқори бўлдики, маррани 250 тонна даражасига кўтаришга тўғри келди. Шунинг ўзиёқ «беқадр» пулларнинг бир қисмини ҳаракатга келтириш имконини берди. Қандайдир «темир қўл» эмас, балки ҳақиқий иқтисодий омил амал қилди. Бинобарин, биз пахта майдонини қисқартирган ҳолда аввалги йиллар даражасида ҳосил йиғиштириб олдик.

— Бу билан нималарга эга бўлинди?

— Неча ўн минглаб гектар ерни томорқа сифатида аҳолига тақсимлаб бердик. Бу якка тартибда қурилиш олиб боришга рағбат уйғотди. Натижада фойдаланишга топширилган турар жой йигирма фоиз кўп бўлди. Одамларда бунёдкорликка иштиёқ ҳали сўнмаган экан, минглаб ишсизларни иш билан таъминладик. Шунини ҳам айтиш керакки, томорқа май-

донлари, республикада экинзорларнинг бир неча фоизинигина эгаллагани ҳолда, қишлоқ хўжалиги маҳсулотларининг 40 фоизга яқинини бермоқда. Кузда бозорлардаги нарх-наво қандай бўлганини биласизми? Бир килограмм помидор — 25 тийин. Узум — 60—70 тийин. Қовун — 30, тарвуз — 25 тийин ва ҳоказо.

Аҳолининг қўшимча даромад олиш имкониятларига ҳам етарли баҳо бермаслик мумкин эмас. Ахир, Ўзбекистонда жон бошига истеъмол қилиш мамлакатдаги ўртача кўрсаткичдан икки баробардан зиёдроқ камдир. Бинобарин, кўп болали оилаларга томорқа майдонлари, айниқса, зарур. Аёллар, уй-рўзғордан ажралмаган ҳолда, томорқада ишлаши мумкин. Биз ўз томорқасида банд бўлганларга меҳнат дафтарчаси берамиз. Ишсизлар сони 250—300 минг нафар кемайди. Айтганча, бекор қолган аҳоли ҳар бир қишлоқда қатъий рўйхатга олинмоқда.

— Ислом Абдуганиевич, назаримизда, беғубор манзара намоён бўлаётгандек...

— Ундай эмас, муаммолар ошиб-тошиб ётибди, албатта. Масалан, Иттифоқ ҳукуматининг чорва молларининг харид нархини ошириш ҳақидаги қарорини олиб кўрайлик. Бизга пахта яккаҳокимлиги зўр бериб тиқиштирилганининг оқибати нима бўлди? Эндиликда биз истеъмол қилинаётган гўштнинг ярмини республика ташқарисидан ташиб келишга мажбурмиз. Демак, яна 2 миллиард 300 миллион сўм керак бўлади. Шунча пулни қаердан оламиз? Ўзбекистоннинг бюджетигади тақчиллик келаси йили 10 миллиард сўмни ташкил этади. Одамларни гўшт билан қандай қилиб таъминлаймиз? У ҳозирги пайтда аҳоли жон бошига республикада йилига 30 килограммдан тўғри келади, яъни мамла-

катдаги ўртача кўрсаткичдан икки баробардан зиёдроқ кам.

Бундай қарорларни келишиб туриб қабул қилиш керак. Янги Иттифоқ шартномаси тузилаётганда Марказ ва республикаларнинг ваколатларини аниқлаб қўйиш жуда катта аҳамиятга эга. Биз мутлақо янги Иттифоқда ўз вазифамиз бошқача тарзда тақсимланишига асло рози бўлмаймиз. Юқоридан туриб пахта тайёрлаш режаларини белгилаб беришнинг аччиқ сабоғи кўзимизни очиши керак-ку, ахир.

– Дарҳақиқат, ўттизинчи йилларда ўртага ташланган СССРнинг «пахта мустақиллиги» шиори Ўзбекистоннинг гўшт ва унга қарамлигини вужудга келтирди. Республика ҳозирги пайтда кундалик эҳтиёж товарларининг ярмини ташқаридан олиб келишга мажбур бўлмоқда...

– Одамларнинг манфаатларига зид ҳаракат қиладиган иқтисодиётни тушуниш қийин. Пахта яккаҳокимлиги алмашлаб экишни бузиб юборади, кўпданкўп заҳарли дорилар қўллашни талаб этади. Бизда болалар ўлими, аёлларнинг касалга чалиниши ниҳоятда юқори даражага етгани бежиз эмас.

«Республика — Марказ» муаммосига қайтар эканман, шундай демоқчиман: менда жойлардаги сиёсий ҳароратни Москвада ҳамиша ҳам ҳис этишаётгани йўқ, деган таассурот пайдо бўлмоқда. Бир қатор республикаларнинг раҳбарлари томонидан аҳволни барқарорлаштириш юзасидан сарф қилинаётган куч-ғайратларга етарли баҳо берилмаяпти.

– Ўзбекистонда мана шу йўналишда яна қандай чоралар кўрилди?

– Чорвачиликни ривожлантириш учун аҳолига ем-хашак ажратмоқдамиз. Бошланғич синф ўқув-

чиларига бепул нонушта, пенсионерлар, уруш қатнашчилари, мактаб ўқитувчилари, талабалар, кўп болали оналарга имтиёзлар ва ёрдам берилмоқдаки, буларнинг ҳаммасини санаб чиқиш қийин.

Бироқ моддий манфаатнинг ўзигина муҳим эмас. Маънавий ва ахлоқий-руҳий кўтарилиш бўлган вазиятдагина олға томон силжиш мумкин. Масалан, ўтган йили биз биринчи маротаба Наврўзни миллий байрам деб эълон қилдик. Илгари эса уни ўтмиш сарқити сифатида тақиқлаб қўйишганди. Агар шу жиҳатдан қарасак, айтиш керакки, асло ундай эмас. Наврўз қуёш календари бўйича Янги йил байрами ҳисобланади, у кўкламги кун билан туннинг тенг келган палласидир. Наврўз қадим-қадим замонлардан буён байрам қилиб келинган. У ҳамиша баҳорда нишонланган. Оғир шароитда, камбағалчиликда яшаган одамлар шуни яхши билишганки, агар ерда янги ўт, майса пайдо бўлса, уёғига яшаб кетишади, ёмон кунлар ортда қолади. Наврўзда ҳар ким топганини байрам дастурхонига қўйган. Ўтган йилнинг март ойида халқимиз Наврўзни нақадар кўтаринки руҳда нишонлаганини кўрсангиз эди.

– Ишончимиз комилки, булар республика учун рамзий маънога эга, унинг яхши кунлари ҳали олдинда. Ўзбекистон Президенти сифатида Сизга, Ислом Абдуғаниевич, шуни истаймиз.

– Давлатимиз кемаси ҳозирги пайтда кучли довулга дуч келди. У қандай қилиб бунга бардош бериши, ишончли йўлдан четга чиқмаслиги мумкин? Бунинг учун фақат олтин, мис ва пахтанинг ўзи кифоя қилмайди, бошқа салмоқлироқ нарсалар ҳам керак. Нимани назарда тутмоқдамиз? Кўп миллионли меҳнатсевар халқларни. Уларнинг миллий табиатида ҳокимият муассасасига мойиллик бор.

Бироқ бу гап қонунчилик ва тартибни таъмин эта оладиган ҳокимиятгагина тааллуқли.

СССР халқ депутатларининг IV съездида Ислом Каримов бундай деди: «Бизнинг ишончимиз комилки, сиёсий-иқтисодий соҳалардаги ислоҳотларни рўёбга чиқаришда интизом ва тартиб бирламчи ҳисобланади. Бу йўлни биз ҳаётда қатъий амалга оширмақдамиз, бошқарув «жилови»ни қўлдан чиқараётганимиз йўқ, чиқармоқчи ҳам эмасмиз, чунки шуни яхши биламиз — кейин уни қўлга қайтариб олиш қийин ёки мутлақо мумкин бўлмай қолади».

*«Правительственный вестник»
ҳафтаномаси муҳбири саволарига жавоблар*

*«Халқ сўзи» газетаси,
1991 йил 2 февраль*

ЎЗБЕКИСТОН СОВЕТ СОЦИАЛИСТИК РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИНИНГ ФАРМОНИ

РЕСПУБЛИКАДА НАВРЎЗ УМУМХАЛҚ БАЙРАМИГА ТАЙЁРГАРЛИК КЎРИШ ВА ЎТКАЗИШ ҲАҚИДА

Республикада инсоний қадриятларни янада камол топтириш, ўз-ўзига ишонч руҳи ва миллий ғурурни мустаҳкамлаш, дўстлик, биродарлик, ҳамжиҳатлик, меҳр-шафқатни улуғлаш, маданий ва тарихий анъаналарни давом эттириш ҳамда ривожлантириш, асрлар давомида шакланган урф-одатлар ва удумларни эъзозлаш мақсадида Наврўз байрамини кенг нишонлаш юзасидан қуйидагилар амалга оширилсин:

1. Дам олиш куни сифатида белгиланган 21 мартда ўтказиладиган Наврўз умумхалқ байрамига тайёргарлик ишлари бошлаб юборилсин. Бу байрамни ўтказишда 1990 йилда тўпланган ижобий тажрибаларни давом эттирган ҳолда, тўла фойдаланилмаган имкониятлар ҳам ишга солинсин. Байрамга тайёргарлик кўриш ва ўтказиш тадбирларида республиканинг ҳар бир фуқароси яқдиллик ва ҳамжиҳатлик билан фаолият кўрсатсин.

2. Наврўз умумхалқ байрамига тайёргарлик кўриш ва ўтказиш республика ташкилий қўмитаси тасдиқлансин.

3. Ҳар бир ташкилот, вазирликдан тортиб, советлар ва маҳалла қўмиталаригача — ҳамма жойда байрамни ўтказиш ишларига жавобгарлик аниқ белгилаб қўйилсин. Республика ҳудудидаги корхоналар,

муассасалар, жамоа ва давлат хўжаликлари, ширкатлар, жамоат ташкилотлари ўз имкониятларидан келиб чиқиб, байрам тадбирларини тегишли транспорт воситалари, озиқ-овқат маҳсулотлари, саноат моллари, тўй-ҳашам ашёлари билан таъминласинлар ҳамда сарф-харажатларни ўз зиммаларига олсинлар. Умумхалқ хайрия ҳаракатларида фаол иштирок этсинлар. Фуқароларнинг, жамоаларнинг Наврўз умумхалқ байрамини ўтказишдаги ташаббускорлигини қўллаб-қувватласинлар.

Байрам аҳолининг барча табақалари истак ва хоҳишларига, ҳар бир жойнинг ўз шароитларига қараб ўтказилсин.

4. Наврўз умумхалқ байрами анъаналарига биноан, ҳар бир фуқарога иззат-икром кўрсатилсин. Қариялар, болалар, беморлар, ногиронлар ҳолидан хабар олиш, бева-бечора ва боқувчисидан ажралганларга меҳр-шафқат кўрсатишга алоҳида эътибор берилсин.

Ўзбекистон Телевидение ва радиоэшиттириш давлат қўмитаси билан жамоат ташкилотлари, бадий жамоалар ўтказадиган хайрия узлуксиз кўрсатуви — телемарафон ҳар томонлама қўллаб-қувватлансин.

5. Наврўз байрамини ўтказиш борасида қўшни республикалар билан дўстлик, ҳамкорлик ва маданий алоқалар янада кучайтирилсин. Ўзаро вакиллар юбориш, меҳмон қабул қилиш тадбирлари ишлаб чиқилсин.

6. Оммавий ахборот воситалари байрамни ўтказиш жараёнларини кенг ёритсин. Бу ишда журналистларнинг масъулияти оширилсин.

Қайси йўналишдаги ахборот воситасида бўлишидан қатъи назар, Наврўз умумхалқ байрамини ёритиш ягона ғоя — инсонни улуғлаш, миллий ғурурни

кўтариш, ҳамжиҳатлик, биродарлик, меҳр-шафқат, тинч-тотувлик мақсадлари ва ғоялари билан йўғрилсин.

7. Байрамга тайёргарлик кўриш ва ўтказиш республика ташкилий қўмитасига байрам тадбирларида ташаббускор бўлган, фаоллик кўрсатган, фидокорона меҳнат ва ижод қилган кишиларни аниқлаш ҳамда рағбатлантириш ва тақдирлашга тавсия этиш топширилсин.

*Ўзбекистон Совет Социалистик
Республикасининг Президенти И. КАРИМОВ*

*Тошкент шаҳри,
1991 йил 12 февраль*

МУРАККАБ ВАЗИЯТДА ОҒИЛОНА СИЁСАТ ЮРИТАЙЛИК

Ҳурматли депутат ўртоқлар!

Сессия кун тартибидаги масалаларни қараб чиқишга ўтишдан аввал мамлакатимизда, республикаимизда рўй берган вазият, умуман, ҳаммамизга, бутун халқимизга тааллуқли баъзи масала ва муаммолар тўғрисида қисқача фикр алмашиб олсак, керакли хулосалар чиқарсак, умумий мақсадга, бугунги талабга жавоб берадиган катта бир иш қилган бўлардик.

Бугунги замон, ҳозирги ҳаётимиз шундай тез ўзгариб бормоқдаки, ҳар куни шу қадар улкан, оламшумул воқеалар юз бермоқдаки, бу вазиятни тушуниш ва ундан тўғри, жамики халқимизга маъқул сиёсат йўлини танлаб олиш, уни рўёбга чиқариш, яъни ҳаётга татбиқ қилиш жуда ҳам мураккаб иш бўлиб қолмоқда.

Мамлакатда аҳвол кундан кунга оғирлашиб кетаётгани, турмуш даражаси пасайиб, сиёсий, иқтисодий, ижтимоий вазият, республикалараро, миллатлараро муносабатлар кескинлашиб, баъзи минтақаларда тўқнашувлар бўлиб ва қон тўкилиб турган бир пайтда сайловчиларимиз, халқимиз остонасига қадам қўйиб келаётган мушкул, оғир кунлардан, оддий тил билан айтганда, бало-қазодан сақланишда биз, раҳбарлардан, депутатлардан, жойлардаги етакчилардан нажот кутишга ҳақлидир.

Ўзимизнинг олдимизда турган жумбоқ ва муаммоларимизни фақат ўзимиз бош қотириб ечишимиз мумкин, уларни биз учун ҳеч ким, ҳеч қаяқдан келиб ҳал қилиб бермайди. Буни яхши биласизлар.

Гарчанд ўзбекистонимиз, эл-юртимизнинг ҳозирги сиёсий-ижтимоий ҳамда иқтисодий аҳволи, таъминот даражасида бошқа республика ва минтақаларга нисбатан ижобий фарқ мавжуд экан, буларнинг ҳаммасига, авваламбор, халқимизнинг қаҳрамонона, шижоатли меҳнати туфайли эришиляпти, булар жойлардаги кўпгина раҳбарлар, вилоят, район, қишлоқ кенгашлари, давлат маҳкамалари ва жамоат ташкилотларининг раҳбарлари олиб бораётган сиёсатнинг, зўр бериб ишлашнинг, тартиб-интизомни жойига қўйиб амалга ошириляётган фаолиятнинг натижасидир. Буни ҳар биримиз тўғри тушуниб, тўғри баҳолашимиз лозим.

Биз ҳаммамиз ҳақиқатнинг кўзига тик қарашимиз керак. Чунки кундан кунга оғирлашиб кетаётган катта-катта синовлар олдида турибмиз. Ана шу синовлардан халқимизни, бизларга ишонган фуқароларнинг бурнини қонатмасдан, йўқотишларга йўл қўймасдан, келажақдаги порлоқ ҳаёт учун замин тайёрлаб ўтсак, бу синовлар қанча давом этишини ҳозир аниқ айтиш қийин, шундагина зиммамиздаги бурчни бажарган, одамларнинг ишончини оқлаган бўлур эдик.

Ҳозирги оғир, мавҳум, аҳвол тобора чалкашиб бораётган бир пайтда, мураккаб вазиятда бутун Иттифоқ олдида турган муаммоларни, бутунги ва эртанги сиёсатни чуқур, атрофлича таҳлил қилиб, ўзимизнинг аниқ-равшан йўлимизни белгилаб олиш, Ўзбекистон халқининг келажаги, тақдири ҳақидаги ҳақиқатни ҳеч нарсани яширмасдан, ўйин қилмас-

дан, аниқ айтиш керак. Биринчи навбатда, Ўзбекистон манфаатини кўзлаган ҳолда, меҳнат аҳлига мақбул келадиган муносиб сиёсатни ишлаб чиқишимиз ва уни изчил олиб боришимиз, амалда татбиқ қилишда қаттиқ туришимиз зарур.

Азиз дўстлар, бу ўринда қандай муаммо ва синовлар тўғрисида сўз кетяпти? Келинг, шу масалалар юзасидан атрофлича гаплашиб олайлик.

Биринчидан, Иттифоқ шартномасига муносабат. Охирги икки йилда ана шу шартнома хусусида билдирилаётган ҳар хил фикр ва қарашлардан рўзномалар, телевидение, радио орқали хабардормиз. Бутун мамлакатда, жумладан, Ўзбекистонимизда ҳам бунга қандай муносабат билдирилаётгани сизларга маълум. Лекин мана шу минбардан туриб, ҳозирги энг долзарб, айтилик, истиқболда сиёсатимиз аниқланаётган пайтда шу масалада сизлар билан очиқ-ойдин фикр алмашиб, ўз йўлимизни қатъий белгилаб олишимиз керак. Чунки келажак тақдиримизни ҳал қиладиган бу масала талабадан бошлаб меҳнат ветеранигача, ишчидан тортиб зиёлигача — ҳаммамизни қизиқтиради, ўйлантиради.

Даставвал шуни айтишим керакки, янги Иттифоқ шартномасини тузишда анча кечикдик. Икки йил олдин бу масалани кўтарган Болтиқбўйи республикалари овозига ҳеч ким қулоқ солмади. Марказда ўтирганлар уларнинг таклифларини қабул қилишмади, ишни пайсалга солишди.

Баъзи раҳбарлар эски, яъни 1922 йилги, ҳозирги мавжуд Иттифоқ шартномасини яна олдинга суриб, бизларга ҳеч қанақа янгилик керак эмас, деганларича оёқни тираб ўтираверишди. Бунақа ёндашиш ўзининг салбий натижасини ва аччиқ мевасини, мана, энди беряпти.

Агар ўша пайтда, келажакни олдиндан ўйлаб, унитар давлат сиёсатидан, буйруқбозлик тартиботи ва услубларидан бош тортиб, республикаларга, халқларга, жойлардаги ҳокимиятга уларнинг қонуний ҳуқуқлари, мустақиллик берилган тақдирда ҳозирги оғир аҳвол содир бўлмасди. Ишламайдиган, заминдан узилган қонунлар вужудга келмасди. Марказ чиқарган қонунлар билан республикалар қабул қилган қонунлар ўртасида зиддият пайдо бўлмасди, аксинча, улар бир-бирини тўлдирарди. Иттифоқ шартномаси ўз вақтида тузилганида, ҳокимиятда парокандалик, халқ хўжалигида, ишлаб чиқаришда узилишлар бўлмасди, юқори ва қуйи ташкилотлар орасида бири иккинчисини менсимаслик вужудга келмасди, ҳеч бўлмаганда мамлакат бу қадар оғир аҳволни бошидан кечирмасди, миллатлараро алоқа ва муносабатлар бунчалик кескинлашмасди.

Хўш, Ўзбекистоннинг янги Иттифоқ шартномасига муносабати қандай? Бу борада ўртага қўядиган шартларимиз, талабларимиз, ўз қарашларимиз нималардан иборат?

Авваламбор, янги Иттифоқ шартномасига нисбатан Ўзбекистоннинг муносабатини белгилашда қуйидагиларни эътиборга олиш зарур. Республика-мизнинг иқтисодий аҳволи анча оғир, ечилмай ётган муаммолар беҳад кўп, халқнинг турмуш даражаси паст, ичимлик суви танқис, экология, Орол фожиаси қалбларни ўртамоқда, суғориладиган ер етишмайди, анчагина озик-овқат маҳсулотлари ва саноат моллари ташқаридан олиб келинмоқда, четга эса асосан хом ашё чиқарилмоқда, ишсиз юрган одамларимизнинг сони кўп, аҳволи танг.

Ишлаб чиқариш кучлари, саноат корхоналари, ишлатиладиган техника ускуналари, технология хароб

аҳволда. Буларни бошқатдан қуриб чиқиш, замонавий талабга жавоб берадиган даражада қуриб олиш учун катта маблағ керак.

Яна бир муҳим масалани ҳисобга олишимиз лозим. Бугунги халқ хўжалигимиз минг-минг йўллар орқали бутун Иттифоқдаги корхоналар билан ипсиз боғланган. Бунақа алоқаларни бирдан узиб ташлаш оқилона иш бўлмайди.

Ҳозирги вазиятни ва юзага келган аҳволни ҳисобга олганда бу муаммоларни Ўзбекистоннинг битта ўзи ечиши анча қийин. Шуни назарда тутиб, Марказдан бериладиган ёрдамни эътиборга олиб, ўзимизни Иттифоқ таркибида кўриб сиёсат юритишимиз, яъни келажагимизни белгилашимиз лозим, деб ўйлайман. Лекин биз эскича, марказлаштирилган, буйруқбозликка асосланган, эскирган қоидалар бўйича иш юритадиган Иттифоқ таркибига киришга рози бўлмаганмиз ва мутлақо рози бўлмаймиз ҳам.

Иттифоқ таркибига кирадиган тақдирда фақат ўз мустақиллигига эга бўлган давлат сифатида шартномага имзо чекишимиз мумкин. Бу — аниқ гап, ўртоқлар!

Бизнинг асосий талабимиз мулкчилик тўғрисида. Ўзини мустақил деб билган давлат ўз ҳудудида бўлган барча ер ости-ю, ер усти бойликларига, ишлаб чиқарувчи кучларга ҳеч сўзсиз фақат ўзи эгалик қилмоғи керак.

Шу билан бирга, Ўзбекистон ўз бойликларидан ва ишлаб чиқариладиган маҳсулотдан фойдаланиш масаласида ҳам эркин бўлиши зарур. Жумладан, хорижий мамлакатлар билан иқтисодий, ижтимоий ва сиёсий алоқалар боғлашда — барча соҳаларда Марказ билан стратегик йўл тутишимиз, узоқ муддатга белгиланаётган мақсадлар бўйича аввалдан ке-

лишиб олишимиз ва ўз сиёсатимизни ўзимиз юргизишимиз зарур. Умуман, Марказ билан муносабатимизни аниқлашда, унга бериладиган ҳуқуқлар, унинг зиммасидаги вазифаларни белгилашда ўз ихтиёримизни қўлдан чиқармаслигимиз шарт. Мудофаа масалалари, космос, ядро соҳалари, алоқа воситалари, темир йўл, ҳаво флоти ва ҳоказолар унинг тасарруфида бўлади. Ана шу масалаларни биргаликда ҳал этишни Иттифоқ учун ҳам, уни таъсис этувчи республикалар учун ҳам энг мақбул йўл деб ҳисоблайман.

Яна бир муҳим масала — Ўрта Осиё ва Қозоғистонда сув таъминотини олайлик. Бу муаммони қўшни беш республика биргаликда, ўзаро келишувга асосан, мақбул тарзда ечиши мумкин, холос. Оролни бир ёқадан бош чиқарибгина қутқариб қола оламиз...

Ёки бўлмаса, долзарб масалалардан яна бири — энергетика таъминотини олиб кўрайлик. Сув мўлкўллигида Қирғизистон ва Тожикистонда электр қуввати кўп бўлиб, биз у ердан гидроэнергия оламиз. Мабодо сув озайса, Ўзбекистоннинг газидан ишловчи иссиқлик электр станциялари яратган нурдан Қирғизистон ва Тожикистон ҳам баҳраманд бўлади.

Таъкидлаш керакки, шартномани бугунги кунда тўла ҳолда ва бир йўла тасдиқлаш асосий мақсад эмас. Ҳозирги вазиятда талаб шуки, шартноманинг айрим қисмларини алоҳида-алоҳида кўриб чиқиш ва тасдиқлаб бориш зарур. Шу кунларда Марказда республикаларнинг вакиллари Иттифоқ шартномаси доирасида кўриб чиқаётган масалалардан бири Иттифоқ билан республикалар ўртасидаги вазифалар тақсимотини белгилаб, ҳуқуқларини чегаралаб, ойдинлаштириб олишдан иборат бўлмоқда.

Иттифоқ шартномаси тўғрисида гап кетар экан, унинг устида олиб борилаётган ишларни охиригача аниқлашдан олдин бир саволга жавоб беришимиз лозим ва шундан кейин бу ишнинг давомини кўришимиз мумкин: шартнома уёқда турсин, Иттифоқнинг ўзи бизга, халқимизга керакми ё йўқми? Мабодо керак бўлса, қанақа Иттифоқ керак?

Шу мақсадда 17 март куни Бутуниттифоқ референдуми, яъни овоз бериш ўтказилади. Ўзбекистонда яшаётган халқ кўпчилик қатори ана шу саволга жавоб бериши зарур, деб ўйлайман.

Яна бир гапни айтишим лозим: референдум керак эмас, деб овоза тарқатиб юрган кимсалар оддий кишиларнинг фуқаролик ҳуқуқларини менсимаяпти. Референдумда қатнашиш, кимлигидан — саводсиз ёки саводлигидан, қаёқда бўлиши ва туришидан қатъи назар, ҳар бир фуқаронинг конституцион ҳуқуқи. Ҳеч ким, ҳеч қачон бирор одамни бундай ҳуқуқдан маҳрум этиши мумкин эмас, биз бунга йўл ҳам қўймаймиз.

Болтиқбўйи республикаларида содир бўлаётган фожиали воқеалар хусусида икки оғиз сўз. Шу йилнинг бошида Вильнюс ва Рига шаҳарларида юз берган қонли ҳодисалар кўпчиликни ташвишга солмоқда. Биз ҳаммамиз қонун тарафдори бўлишимиз зарур. Ким бўлмасин, қонунга хилоф ҳаракатлар билан ўз мақсадига эришмоқни истаса, бундай ҳаракат, албатта, салбий оқибатга олиб келади. Инсон қони тўкилишига сабаб бўлган айбдор шахсларга нисбатан кескин чоралар кўрилиши зарур, деб ҳисоблаймиз. Токи бундай салбий ва фожиали воқеалар бошқа минтақаларда такрорланмасин.

Форс кўрфазидаги қирғинбарот уруш ҳаммани ташвишга солмоқда. СССР Президентининг куни

кеча матбуотда эълон қилинган баёнотида бу ҳол таъкидлаб ўтилди. Фақат Форс кўрфазидаги мамлакатлар эмас, бутун дунё хавф остида қолмоқда.

Ҳозирги танг пайтда Совет Иттифоқи Президентининг Ироқ Президентига очиқ мурожаат қилиши, можарони тинч йўл билан бартараф этишга чақириши, Президент Саддам Ҳусайн билан учрашиш учун шахсий вакилини юбориши айна муддаодир.

Ўзбекистон ССР Олий Кенгаши Раёсати ва Ўзбекистон ССР Президенти ҳузуридаги Вазирлар Маҳкамаси ўтган ойда биргаликда қабул қилган баёнотда ҳам халқимизнинг бу борадаги фикри, азму иродаси ифодаланган эди.

Биз қурол ишлатишга ҳамиша қаршимиз. Жаҳолатни ақл-заковат билан енгиш тарафдоримиз. Айтиб ўтилган мана шу масалалар бўйича Олий Кенгаш ўз фикрини билдирса, мақсадга мувофиқ бўлур эди, деб ўйлайман.

Энди нарх-наво сиёсатига қисқача тўхталиб ўтман. Содда ва аниқ қилиб айтсам, нарх-наво борасида бизнинг сиёсатимиз қуйидагича.

Биринчидан, бизда нарх-наво оширилиши туфайли халқимиз кўрадиган зиённи қоплаш механизмини топмасдан туриб, бу тадбирга киришилмайди. Бундан мақсад — оддий халқ оммасини, айниқса, камбағал ва муҳтож кишиларни иқтисодий жиҳатдан ҳимоя қилишдир. Мабодо нарх-наво ошадиган бўлса, то унгача мана шу тадбир натижасида халқимиз гарданига тушадиган зарарни қайси ҳисобдан, қандай қилиб қоплаш масаласини ечиб олишимиз ва Иттифоқдан ёрдам талаб қилишимиз керак.

Иккинчидан, муҳим нуқталардан бири шуки, 1991 йилда Ўзбекистонда нон ва ун маҳсулотларининг нархи ошмайди. Бу хусусда бошқа таклифлар ҳам бор.

Лекин менинг шахсий фикрим — нон ва ун маҳсулотлари нархини оширмаслик.

Учинчидан, яна бир муҳим янгилик шуки, нархнаво оширилиши туфайли вужудга келадиган зарарни қоплаш механизмини жорий қилиш орқали Ўзбекистондаги оз маош оладиган, моддий жиҳатдан етарли таъминланмаган, камхарж кишиларнинг турмуш даражасини ўртача даражага яқинлаштириш кўзда тутилмоқда.

Хуллас, нарх-навонинг ошиши аҳолини моддий жиҳатдан қийин аҳволга солиб қўйишига йўл бермаслигимиз лозим.

Оғир синовлардан ўтиш пайтида, шубҳасизки, мустаҳкам тартиб-интизом бўлиши зарур. Буни ҳаммамиз англаб олайлик. Хўш, тартиб-интизомни қандай тушунишимиз керак?

Ҳар бир инсон — хоҳ у оддий фуқаро, хоҳ у каттакон раҳбар бўлсин — бундан қатъи назар, ўз халқининг, шу тупроқда истиқомат қилаётган элу элатларнинг манфаатини кўзлаб, ҳимоя қилиб яшаши ва ишлаши зарур. Умуман, катта тарихни олиб кўрсак, халқ қанчалик уюшган бўлса, раҳбарият билан бир жону бир тандек ҳаракат қилса, яъни, ҳамжиҳатлик, аҳиллик қарор топса, камолот юз беради, давлат кучли, юрт фаровон бўлади.

Тарихимизда шундай хунук вақтлар ҳам бўлганки, баъзи раҳбарлар ўз халқини бадном қилиб кўрсатди. «Пахта иши» дея бутун дунёга жар солиб, бунинг устига, ана шу «иш»ни баҳолашга четдан «қози»ларни олиб келиб, ўз халқига азоб бериб, ўзи эса томошабин бўлиб туриши инсонга, раҳбарга ярашмайдиган қилиқ деб биламан. Бундай шармандали ишлардан ҳам тегишли сабоқ чиқаришимиз зарур.

Ўзбекистоннинг нажоти фақат ўзимизда, шу заминда. Нажот қидиришда бошқа ёқларга мурожаат қилиш билан рўшноликка чиқиб бўлмайди, фақат бегоналар олдида шармандалари чиқиб кулги бўлганлари қолади, холос.

Бирлашган — ўзар, дейди халқимиз. Келинлар, аҳил бўлайлик, бир ёқадан бош чиқариб, бу офир кунлардан ҳам омон-эсон ўтиб олайлик!

Дўстликка, биродарликка чорлар эканман, шу ўринда улуғ Алишер Навоий бобомизнинг бир мисрасини келтириб ўтмоқчиман. Бу йил юртимизда Алишер Навоий йили деб эълон қилинган экан, улуғ бобомизнинг руҳи бизнинг эзгу курашларимизда мададкор бўлажак, деб умид қиламан.

«Жаҳон бўлмасин дўст, гар бўлмаса дўст», дейди Алишер Навоий. Бу мисранинг мазмуни кенг ва чуқур. Алишер Навоий йилида улуғ бобомиз айтган насиҳатларга қулоқ солиш, унинг доно фикрларини амалга ошириш биз учун ҳам фарз, ҳам қарздир. Ер юзининг турли минтақаларида, масалан, Форс кўрфазиде уруш-жанжаллар, тўс-тўполонлар бўлиб турган бир пайтда Навоий бобомиз тараннум этган тинчликни, омонликни астойдил ҳимоя қилайлик. Чунки дўстлик бўлса, эл-юртимизда тотувлик, осойишталик ҳукм сурса, эзгу ниятларимизга, албатта, ета-миз. Бунга ишончим комил.

Ҳаммангизга, азиз дўстлар, ана шу йўлда, ана шу курашда омад доимо ёр бўлсин!

*Ўзбекистон ССР Олий Кенгашининг
навбатдан ташқари
тўртинчи сессиясида сўзланган нутқ*

*«Халқ сўзи» газетаси,
1991 йил 15 февраль*

БИЗНИ КАПИТАЛИЗМДАН САКРАБ ЎТИШГА ЎРГАТИШГАН

«Комсомольская правда» газетаси мухбири саволларига жавоблар

– Ислом Абдуғаниевич, Сизнинг республикангизни баъзан «коммунистик қўриқхона» деб аташади. Ўзбекистонга берилган бундай баҳо қанчалик ҳаққоний ва унга Сизнинг муносабатингиз қандай?

– Биз гўёки коммунистик дунёқарашнинг таянчи эканимиз, фикрлашимизда консерватизм ҳукмронлиги хусусида жуда кўп гапиришяпти. Минтақанинг тарихини билгандан кейингина вазиятга тўғри баҳо бериш мумкин. Совет ҳокимиятининг ҳамма йилларида Ўзбекистон моҳият эътибори билан ўз давлатига эга бўлмаган. Биз капитализмнинг машаққатли босқичини четлаб, социализмга ўтганимизни ҳамма жойда рўкач қилиб келишди. Аслини олганда, бошқалардагига қараганда ёмон бўлмаган ҳақиқий социализм қурганимизга ишонтирмоқчи бўлишди. Бунинг устига, тараққиётнинг нокапиталистик йўлини танлаган мамлакатлардан вакиллар таклиф этиб, бизнинг тажрибамиз мисолида уларни ҳам капитализмдан сакраб ўтишга ўргатиш саъй-ҳаракатлари бўлди. **Энди қарасак, ҳаммаси ваҳшиёна бир нарса экан...**

Қачонлардир Ўзбекистон мамлакатнинг пахта мустақиллигини таъминлаши зарур, деган фикр кўнда-

ланг бўлиб қолди. «Оқ олтин» ниҳоятда шафқатсиз усуллар билан қўлга киритила бошлади. Бу йўлга ўтмаганларни вазифасидан четлатишди ва йўқотишди, уларнинг ўрнига «Етиб оламиз ва ўзиб кетамиз», «Беш йилликни икки йилда қойиллатамиз», дея ито-аткорона қўл қовуштириб турадиганлар танланди. **Фақат дераза токчаларию томларга пахта экилмади, холос. Биз пахта мустақиллигини таъминладик. Ўзимиз эса қарам иқтисодиётга эга бўлиб қолдик.** Ҳамма нарса бир мақсадга: пахтага хизмат кўрсатиш учун яратилаверди. Мана энди бизда товарлар етишмаяпти, уларнинг ярмидан ортиқроғини четдан олиб келяпмиз.

«Таянч» масаласига тўхталадиган бўлсак... ҳаммаси бемаънилиқ. Бизнинг ўлкамиз жуда қадимий маданиятга эга, у башариятга улўф алломалар, мутафаккир зотлар, файласуфларни етказиб берган. Ана шундай тарихга соҳиб бўлган мамлакат — айтганча, бу тарихни бир вақтлар бутунлай йўққа чиқармоқчи бўлишган — консерватив кучлар марказига айланиши мумкин эмас.

– **Сиз ғоят нохуш манзарани тасвирлаб бердингиз. Ана шундай вазиятдан чиқиш йўли борми? Сизнингча, бундай йўл қандай бўлиши мумкин?**

– Ҳаққоний таҳлил этмасдан, ишларнинг аҳволини тўғри белгилаб олмасдан туриб вазиятдан чиқишнинг аниқ йўлини топиб бўлмайди. Биз худди шу йўлдан боряпмиз. Ҳозирги кунда миллий даромад, аҳолининг турмуш даражаси бўйича Ўзбекистон мамлакатда энг паст ўринлардан бирида, деб баралла айтмоқдамиз. Айни пайтда Ўзбекистон — жуда бой республика. Бизда ҳамма нарса бор. Бир томондан, беҳисоб ресурслар, яъни Менделеев жад-

валидаги жамики элементлар, иккинчи томондан эса, ортиқча меҳнат ресурслари мавжуд, 600 мингга яқин киши доимий ишга эга эмас.

Бундай ҳолатни ким тузатади? Биз велосипед ихтиро қилмаслигимиз, балки Шарқий Осиё мамлакатлари тажрибасидан фойдаланишимиз лозим. Биз яна беш йил чидаб туришга розимиз, аммо чет эл технологияси, техникасига, одамлар яшайдиган жойларга яқин корхоналарга эга бўлишимиз зарур. Биз иложи борича кўпроқ йигит ва қизларимизни илғор мамлакатларга юборишимиз керак, улар дунёни ўз кўзлари билан кўрсин, замонавий технологияларни ўзлаштириб олсин. Бироз чидашсин, ўша ерларда ишлаб кўришсин, ҳар қалай, бутунлай бошқа одамлар бўлиб қайтиб келишади...

– **Демак, ишчи кучи экспорт қилинар экан-да?**

– Ҳа, шундай. Бу масалада ҳеч қандай чеклашлар бўлмаслиги керак. Ҳар қандай мафкурани, ҳар хил кўринишдаги техника ва технологияни ўрганиш учун бораверишсин. Бизга агар пахта, хом ашё сотсак, беш йил бемалол ишламасдан, шипга қараб ётишимиз мумкинлигини айтишяпти. Мен бундай фикрга мутлақо қўшилмайман, чунки **ўз авлодлари тақдири ҳақида қайғурадиган бирорта мамлакат хом ашё ресурсларини сотиш ҳисобидан кун кўрмаслиги керак.** Хорижий мамлакатлар бизга ёрдамга келишга тайёр туришибди. Қарийб бир миллиард доллар ҳажмидаги бутун бир таклифларимиз мажмуаси бор. Энг муҳими — қўшма корхоналар, келажақда бутунлай янги одамларни тарбиялайдиган заминни барпо этишимиз лозим. Ўшанда консерватизм, қоқоқлик ҳақидаги ҳамма гап-сўзлар ўз-ўзидан барҳам топади.

– **Шуниси ҳам борки, Шарқий Осиё мамлакатларида хом ашё ва меҳнат ресурсларидан ташқа-**

ри иш энди бошланаётган пайтда бошқа бир жуда муҳим омил – биздагидан фарқ қиладиган ишлаб чиқариш муносабатлари ҳам бўлган-ку...

– Биз ўзимизнинг мулкчилик тўғрисидаги қонунимизда Ўзбекистонда мулкчиликнинг барча кўринишлари тенг ҳуқуқлидир, деб эълон қилдик. Ҳозирнинг ўзидаёқ янгича шароитда фаолият юритаётган мустақил корхоналар бор. Вазирликларни концернларга айлантириш тадоригини кўряпмиз. Мулкчиликнинг бошқа, яъни хусусий, акциядорлик шакллари ҳам мустасно этилмайдди. Бироқ **мен хусусийлаштиришни босқичма-босқич ўтказиш тарафдориман. Аввал бир босқични ниҳоясига етказиб, унинг афзаллигини кўрсатайлик-да, кейин бошқасига ўтайлик.**

– Сиз Президент бўлгандан буён қандай аниқ ишлар амалга оширилди?

– Мен биринчи мартаба юксак минбардан туриб Ўзбекистонда 9 миллиондан зиёд киши бечора ҳол кун кўраётганини, аҳолининг 47 фоизга яқинини алоҳида шарт-шароитга муҳтож болалар ташкил этишини, бизда ўлим кўрсаткичи мамлакат бўйича жуда юқори даражада бўлиб қолаётганини айтганман. Биз ҳақиқатни гапирганимиздан кейин одамлар орқамиздан эргаша бошлади.

Аммо **сўз бошқа-ю, иш бошқа.** Ер ҳақидаги фармон жуда катта вазифани бажарди. **Мен узилкесил қилиб: пахта етиштиришни 700 минг тонна қисқартирамиз, дедим. Бу 250–300 минг гектар ер, деган гап. Иттифоқ маҳкамаларида, Давлат план комитетида масалани сиз нимани истасангиз, ёзиб қўяверинг, мен барибир бажармайман, деган қабилда ўртага қўйдим. Биз сўнги нуқтага ўтганимизни тушунишгандан кейин бу**

масалаларни ечишга ёрдам бериша бошлашди. 165 минг гектар майдон одамларга бўлиб берилди, деҳқонларнинг томорқалари қарийб икки баробар кўпайди. Одамларда қизиқиш пайдо бўлди. Ўз вақтида деҳқонларни инқилобга қандай қилиб жалб этишган? «Ер — деҳқонларга!» шиори ўртага ташланган. Ҳозир биз ҳар бир хонадонда тирикчилик ўтиши учун барча шарт-шароитни яратиб беришга интиломқдамиз. Шахсий ёрдамчи хўжаликлар эгалари, яъни бўлажак фермерлар уюшмасини туздик. Бизда озиқ-овқатнинг 40 фоизи шахсий секторда етиштириляпти, унинг ихтиёридаги ер эса умумий суғориладиган майдоннинг атиги 6 фоизини ташкил этади. Бу йил бозорларимизда, ҳар ҳолда, у-бу нарса бўлди. 165 минг гектар ер асқотди...

— Ислон Абдунаниевич, ўз республикангиздаги миллатлараро муносабатлар ҳолатига қандай баҳо берасиз?

— Фарғона воқеалари, шунингдек, кейинги пайтларда рўй берган бошқа тартибсизликлар — буларнинг барчаси турли миллат одамларида бир-бирига ишончсизлик пайдо қилди. Шундай бўлишига ким сабабчи? Мен ҳозир аниқ-равшан қилиб айтаман: **жамики номаъқулчиликлар маркази республикамиз чегарасидан ташқаридадир.**

Бозор муносабатларига ўтиш даврида иттифоқдош республикаларнинг қил устида туриши кимгадир керак бўлиб қолганга ўхшайди... Ҳа, исталган пайтда аралашини ва ўз билганларича ҳал этиш учун қулай вазият.

— Кейинги пайтларда Туркистон иттифоқи ҳақида кўп гапиришяпти. Ўтган йил ёзда Олмаотада Туркистон республикалари раҳбарларининг

учрашуви уюштирилганидан кейин бу ҳақдаги овозалар, айниқса, кучайди...

— Мен Олмаотадаги учрашувимиз мантиқий ва холисона бўлди, деб ҳисоблайман. Биз бир-биримиз билан иқтисодий жиҳатдан боғланмасдан туриб ёнма-ён яшай олмаймиз. Ҳозирги пайтда чап қўлимиз билан ўнг қулоғимизни қашиётганга ўхшаймиз. Бизнинг хом ашёларимиз эвазига Қозоғистондан олиб келиш мумкин бўлган галла Иттифоқнинг беш нуқтасидан ташиляпти. Нима учун?

Нега деганда, Давлат план комитетига керак бу. Маҳкамада ўтиришади-да, озгинасини Украинадан, бунчасини Олтойдан, мана бу қисмини Қозоғистондан оласан, дейишади... Агар ҳамма нарса табиий қонунлар асосида рўй бераверса, у ҳолда Давлат план комитетининг нима ҳожати бор? Маълум бўлишича, масаланинг бошқа орқа томони мавжуд экан. Улуғ Турон давлатини барпо этиш ғоясини илгари сураётган одамлар топилиб қолди. Улар ўз навбатида бизнинг учрашувимиздан ана шундай кайфиятни уйғотиш учун фойдаланди... Лекин очиқ айтиш керак, тарих ғилдираги орқага қайтмайди. Биз Ўрта Осиё ва ҳамдўстлик тўғрисида гапиришимиз мумкин. Бу минтақада республикалар ўртасидаги чегаралар — жуда қалтис масала. Бир вақтлар бундай чегара, айтиш мумкинки, сунъий равишда ўтказилган эди...

— Республиканинг янги парламентида оппозиция пайдо бўлди. Сиз уни ҳис этияпсизми? Парламент ишига бунинг ёрдами тегяптими?

— Агар у ўз фикри, тушуниши, истиқболига эга соғлом оппозиция бўлганида, мен табриклар, қўллаб-қувватлардим. Бироқ ўзим тўқнаш келган, баҳслашган одамлар ҳақида гапирадиган бўлсак, узил-кесил хулоса чиқариш мумкин. Уларнинг ак-

сарияти ҳокимиятга интиляпти. Иссиқ жой берсангиз, тинчиб қолишади, халқ ғамини ҳам унутиб юборишади. Кейин ҳозиргидан баттар консерваторга айланишади. Кўпроқ қитмирлик қилаётганлари бир пайтлар тузум томонидан инкор этилган, улар эндиликда «демократизм», «фикрлар хилма-хиллиги» баҳонасида яна бош кўтармоқда. Бундай тоифадагилар мазкур тузум билан курашар экан, агар имкон берилса, бажонидил яна аввалги ҳолатига қайтишга ва ҳаммасини унутиб юборишга тайёр.

Бироқ, менинг назаримда, яна бошқа, оппозиция эмас, балки гуруҳ бор. Булар — яшашни, ишлашни, агар билсангиз, ижод қилишни истаётган ёшлардир. Улар қалбакиликка тоқат қилишолмайди, улар депутатлар орасида икки маротаба қамоқда ўтириб чиққанларни, ҳалол яшамаётганларни, тили бошқа-ю, иши бошқа кишиларни кўриб туришибди. Шунақаларни ҳеч ҳазм қилишолмаяпти. Бундай ёшларга қулай шарт-шароит яратиб берилса, улар жамиятимиздаги ҳал қилувчи ўринларни эгаллаб олган бўларди.

Жаҳондаги бирорта парламентда худди биздагидек бозор бўлмайди. Парламентдаги ўринлар учун партиялар кураш олиб борса, қандайдир тартиб кўзга ташланади. Борди-ю, ҳар бир депутат уни, овозини ким сотиб олишини кутаётган бўлса, бу ниҳоятда даҳшатли. Ана шундай парламентнинг қўлидан ҳар нарса келиши мумкин. Шунинг учун ҳам мен жаминики ғоялар, ижтимоий қатлам ва манфаатлар мужассамланган парламент тарафдориман.

*«Комсомольская правда» газетаси,
1991 йил 7 март*

ЎЗБЕКИСТОН ФАҚАТ ИҚТИСОДИЁТДА ЭМАС, БОШҚА СОҲАЛАРДА ҲАМ ДАДИЛ ҚАДАМЛАР ҚЎЙМОҚДА

«Ди Цайт» немис ҳафтанома саволларига жавоблар

– Сиз бундан бир неча ҳафта илгари СССР халқ депутатларининг тўртинчи съездида фуқаролар уруши ва «қаттиққўллик» хавфи борлигини айтиб, огоҳлантирган эдингиз. Сизнинг бу огоҳлантиришингиз тўғри бўлиб чиқди. Бугун юзага келган аҳволни қандай баҳолайсиз?

— Ҳақиқатан ҳам, мен мамлакатимиз хавф-хатар остонасида турганини, унинг ортида эса бошбошдоқлик, инқироз, миллатлараро тўқнашувлар, фуқаролар уруши белгилари яққол кўринаётганини ва сиёсатда «қаттиққўллик» эмас, балки мустаҳкам давлат тузилмалари, қатъий позиция, сабот ва матонат ҳамда ўйланган ишларни бажаришда изчиллик кераклигини айтган эдим. Бугунги кунда шу қадар мураккаб сиёсий, ижтимоий, иқтисодий аҳвол юзага келдики, бу хусусда ҳеч кимда мутлақо ҳеч қандай хомхаёл қолмади. Агар ҳамма нарса ҳозиргидек борадиган бўлса, биз, албатта, «қаттиққўллик» деб аталмиш йўлга ўтишимиз керак. Фуқаролар урушига келганда эса, у аслида бўлмоқда, жумладан, Кавказда рўй бермоқда. Шу сабабли «мурватларни бураш» зарурдек туюлмоқда. Лекин бошқа, янада оқилона йўл бор: у мамлакат раҳбари, биринчи навбатда М.С. Горбачевнинг узоқни кўра билиши ва

донолигига боғлиқ. Марказ, ниҳоят, республикаларнинг вакиллари билан стол атрофида ўтириб, ҳеч қандай шартларсиз, чеклашларсиз ўзаро муносабатларимизни муҳокама қилишга жазм этиши зарур. Биз ўзаро мақбул қарорга кела олишимизга аминман. Биз учун бугунги кунда жуда кўп тилга олаётган мустақилликдан бошқа ҳеч қандай йўл йўқ, мустақиллик эндиликда реал воқелик бўлиб қолди, аммо ҳозир Марказда мустақиллик ҳақида эслашни хоҳламаётган, унинг бўйнини қайиришга уринаётган кучларнинг таъсири ҳали кучли. Дастлабки пайтларда бунга эришиш мумкин дир. Лекин кейинчалик шундай кучли портлаш рўй берадики, бунинг оқибатини тасаввур этишнинг ўзи даҳшатли. Буни тушунмасак — жиноят. Мустақилликка, республикалар аллақачон ишлаб чиққан таклифларга асосланиб, музокаралар бошлашимиз, мамлакатимиз амалда тенг ҳуқуқли мустақил давлатлар иттифоқи бўлиши хусусида келишиб олишимиз керак.

— Сиз Болтиқбўйи республикалари раҳбарларининг сиёсатини қандай баҳолайсиз?

— Мен барча иттифоқдош республикаларнинг чинакам сиёсий ва иқтисодий-ҳуқуқий мустақилликка интилаётганини қўллаб-қувватлайман. Айни вақтда мустақиллик ҳуқуқи кимларнингдир манфаатларини камситмасдан, яъни демократик жараён, халқаро норма ва қоидалар, инсон ҳуқуқлари доирасида амалга оширилиши керак, деб ҳисоблайман. Болтиқбўйи республикаларида ана шу норма ва қоидалардан чекиниш маълум даражада можароли вазиятни юзага келтирди. Биз одамлар қурбон бўлишига олиб келган фожиа рўй берганидан чуқур афсусланамиз. Бирор киши, кимлигидан ва қайси миллатга мансублигидан қатъи назар, агар шу ҳудудда

яшаётган бўлса, минтақада унга нисбатан ҳурмат билан муносабатда бўлиш керак... Фақат ана шундай демократик йўл мазкур минтақада тинчлик ва тотувликка эришиш имкониятини беради, деб ўйлайман. Мен уларнинг интилишларини тушунаман, лекин ниятларига эришиш учун қўллаётган усуллари мутлақо тушунарли эмас...

– Сиз армия ва «ОМОН» отрядларидан (алоҳида вазифаларни бажарувчи милиция отрядлари) фойдаланиш тўғрисида нималар дея оласиз? Миллий нажот комитетлари пайдо бўлгани муносабати билан нима дейиш мумкин?

– Вазият қандай бўлмасин, куч ишлатиш билан миллатлараро муносабатларда, республикалар мустақиллигига дахлдор масалаларни ҳал этишда бирорта яхшиликка эришиш мумкин эмаслигига ишончим комил. Боз устига, агар армия бошқарув органларига бўйсунмаса, ҳеч нарсага эришиб бўлмайди. **Мустақиллик самарасини ҳис этган, мустақилликка эришиш хоҳишини кўнглига жо қилган кишиларни ҳеч қандай куч, ҳатто, ҳарбий куч билан тўхтаиб қолиш мумкин эмас.** Мен шахсан, у хоҳ «ОМОН», хоҳ махсус вазифани бажарадиган тузилма ёки армия бўлинмаси шаклида бўлсин, ҳарбий куч ишлатилишини қабул қила олмайман. Ўтган йилнинг январь ойида Литвада бўлган эдим. Мен ўшанда мустақилликка, озодликка интилиш нақадар кучли эканини ўз кўзим билан кўрдим, имоним комилки, бу одамларни тўхтаиб бўлмайди.

Кейинги йилларда воқеаларнинг ривожига фақат сиёсий усуллар билан, Болтиқбўйи аҳолиси хоҳиширодасини ҳурмат қилиш йўли билан бирон-бир оқилона ҳамжиҳатликка келиш мумкинлигини кўрсатмоқда.

Энди миллий нажот комитетлари тўғрисидаги фикримни айтай: нимаики Конституцияга хилоф бўлса, демократик нормаларга зид келса, уларнинг ҳаммасини инкор қиламан. Ана шу миллий нажот комитети кимларнинг номидан иш юритаётганини ҳали ҳеч ким тузукроқ билмайди-ку, ахир.

Мен қонуний ҳокимиятни тан оламан. Лекин у фуқаролар тинчлигини, сиёсий ва иқтисодий барқарорликни, қаттиқ тартиб ва интизомни таъминлаши, ҳар бир киши, миллати ва диний эътиқодидан қатъи назар, ўзи учун, фарзандлари ва яқинлари учун хавотирланмай, хавфсиз яшаши ва меҳнат қилиши учун кафолат бериши керак. Қандайдир майда-чуйда ишларда адолатсизликка йўл қўйиш, қонунни андак бўлса-да, бузиш мумкинлиги хусусида фикрлаш — бу ҳамма соҳада тартиб ва интизомни бузиш мумкин, деган фикрга йўл қўйиш демакдир. Бу эса жуда хавфлидир. Яқиндагина бўлган воқеани, 1917 йилни, инқилобни, «мақсад воситаларни оқлайди» деган сўзлар шиор бўлган вақтда бошқача ўйлайдиган ва фикрлайдиган кишиларни шафқатсиз жисмоний қириб юбориш бошланган даврларни эслайлик. Агар шу нуқтаи назардан ёндашсак, Конституцияга қарши ҳар қандай комитетларни тузиш аслида тарихимизни қайтариш бўлур эди. Хатоларимиздан, айниқса сиёсий хатоларимиздан хулоса чиқаришни ўрганадиган вақт келди.

– Айрим иттифоқдош республикаларда СССР Президентининг бевосита бошқарувини жорий этиш танг вазиятдан чиқиш йўллارининг қулай воситаси, деб ҳисоблайсизми?

– Менинг назаримда, айрим иттифоқдош республикаларда СССР Президентининг бевосита бош-

қарувининг жорий этилиши барибир диктатура деган гап. Чунки қонуний йўл билан сайланган ҳукуматлар, демократия муассасалари йўқотилади, бошқача айтганда, халқнинг хоҳиш-иродаси бутунлай инкор қилинади. Шу сабабли бундай бошқарувни ўрнатишдан олдин обдан ўйлаб кўриш керак. **Мен яқинда – 1983 йилда бўлган воқеаларни – «пахта иши» деб аталмиш ишлар бошланган даврни, Ўзбекистонга юзлаб терговчилар, «қонун хизматкорлари» ва корчалонлар келиб, кўнглига келган номаъқулчиликни қилган вақтларни эслайман. Ўшанда республикамиз аввалига карахт бўлиб қолди, ҳамма қўрқувга тушди, сўнгра бироз тинчланиш, айтиш мумкинки, рўй бераётган воқеаларга баҳо бериш бошланди, кейинги босқичда одамларнинг ва умуман, кўпчиликнинг газаби қўзғади. Рўй бераётган воқеаларни қабул қилмаслик, уларга фаол қаршилиқ кўрсатиш жараёни бошланди.**

Агар ўшанда, 1989 йилда республика раҳбарлари бу ишларга аралашмаганида, вазиятни барқарорлаштирувчи чора-тадбирларни кўрмаганида ўнглаб бўлмайдиган аҳвол рўй бериши мумкин эди. **Динга алоқадор масалалар ижобий ҳал қилинди, юртимизда асрлар мобайнида мавжуд бўлган халқ расм-русумларининг миллий шакллари яна ҳаётга татбиқ этила бошланди, аҳолига ер ажратиб берилди, одамларнинг маоши оширилди, ривожланиш даражаси тенглаштирилди, айниқса, камбағалларга ёрдам кўрсатилди – бир ярим миллионга яқин оила ер олди, агар ҳар бир хонадонда етти киши бўлишини ҳисобга олсак, бизда кўп болали оилалар қанча эканини осонгина санаб чиқиш мумкин. Ўн миллионга яқин киши ўзларига вამхўрлик қили-**

наётганини сезди. Мен ўқитувчиларга берилган имтиёзлар, мактабларда бепул нонушта қилаётган болалар, фахрийлар ва шу сингари эзгу ишлар ҳақида гапирмай қўяқолай.

Ўшанда биз, фурсатдан фойдаланиб, маъмурларга қаттиқ қаршилик кўрсатишни хоҳлаган кучлар билан алоқа қилишга киришдик. Биз улар билан мулоқот бошладик ва мен юқорида айтган амалий ишларимиз билан ташаббусни қўлимизга олишга муваффақ бўлдик. Мен ҳаракат қарши ҳаракат келтириб чиқариши мумкинлигини яна бир марта такрорлаш учун бу ҳақда батафсил гапиряпман. Можароли, боз устига, ўта хавфли вазиятлар фақат тинч йўл билан, ваъз айтиш билан эмас, балки мулоқот йўли билан ҳал қилинмоғи даркор...

– РСФСР, Украина, Белоруссия ва Қозоғистон халқаро ҳуқуқ асосида бошқа манфаатдор ҳар қандай иттифоқдош республика қўшила оладиган ўзаро шартнома тузмоқчи бўлишяпти. Бу шартномага Ўзбекистон қўшилиши мумкинми?

– Бу битимни қанчалик хаспўшлашмасин, тўрт республика ўртасида тузиладиган бундай битим каттароқ ва имконияти кўпроқ бўлган республикаларнинг бошқа республикаларга ўз шартларини зўрлик билан ўтказишга уринишидан бошқа нарса эмас. Бундай шартномани тузиш бизнинг манфаатларимизни менсимаслик бўлур эди, чунки бу республикалар музокара бошлаш учун стол атрофини эгаллар экан, улар албатта, ўз манфаатлари тўғрисида гапиришади. Шундай пайтда Қозоғистон Ўзбекистоннинг манфаатлари ҳақида ўйлармикан? Ўйламаса керак. Бу шартномага бошқа республикаларнинг қўшилиши тўғрисидаги таклиф ёки аниқроқ қилиб айтганда, қўшилиш имкониятлари, менимча, кучли

республикаларнинг шунчаки бизга яхши истаги, холос, хоҳласа — имзолашсин, хоҳламаса — имзолашмасин, дегандек гап.

Тўрт республика ўртасидаги ушбу иттифоқни назорат қиладиган бирор орган бўлиши тўғрисида гапираётганим йўқ. Ўрта Осиёдаги бошқа республикалар ҳам бу ҳақда Ўзбекистоннинг фикрига қўшилаётгани менга маълум. Менимча, бу масалада дўстим Нурсултон Назарбоев қизишиб кетди.

Биринчидан, республикаларнинг мустақиллиги ҳали чинакам ҳақиқатга айланмаган ҳозирги пайтда халқаро ҳуқуқ қоидалари асосида шартнома тузиш тўғрисида гапиришга ҳали вақт эрта. **Федерация субъектлари ҳозирча мустақил суверен давлат мақомини олгани йўқ.** Шу билан бир вақтда, Ўзбекистон республикалар ўртасидаги алоқаларни ўзаро манфаатли шартлар асосида ривожлантиришни маъқуллайди ва шунга ҳаракат қилмоқда. Ўзбекистон бундай шартнома ва битимларни тузишга тайёр. Айни шундай шартнома ва битимлар Иттифоқ шартномаси иқтисодий қисмининг негизи бўлиши мумкин.

— Дўстингиз — Қозоғистон Президенти Нурсултон Назарбоев, Иттифоқ шартномасини имзолашни хоҳламаётган республикаларни кўндириш учун нега ялинишимиз керак, деди. Сиз бу фикрга қўшила оласизми?

— Расмий томонини олганда, мен Қозоғистон Президентининг фикрига қўшиламан. Ҳеч кимни қулоғидан чўзиб, Иттифоққа олиб кирмаслик керак. Башарти қўшимча равишда кўриб чиқишни талаб қиладиган қандайдир масалалар бўлса, энг мақбул вариантни топиш учун биргалашиб ўтириб, ишлаш керак. Ҳозирги пайтда, турли сабабларга кўра, олти республика Иттифоқ шартномасини имзолай олмас-

лиги ёки имзолашни хоҳдамаслиги равшан бўлиб қолди... Гап шундаки, бизга тақдим этилган шартнома лойиҳасида мақбул келмайдиган масалалар бор. Бу лойиҳа шундай тузилганки, унда кўпгина ноаниқликлар, зиддиятлар мавжуд, бунинг устига, республикаларнинг манфаатлари ҳисобга олинмаган.

– Сўнгги воқеалар муносабати билан Иттифоқ шартномасининг тақдири қандай?

– Сўнгги марта бу муаммони муҳокама қилаётганимизда, аввало, ҳозир ўзаро муносабатларимизга тўсқинлик қилаётган нарсаларни, хусусан, мулкчилик масаласи, нималарни Иттифоқ мулкига, қайсиларни республика мулкига киритиш каби масалаларни муҳокама қилиш керак, деган таклиф киритдик. М. Горбачев бу таклифни қабул қилди. Лекин Марказ ҳокимиятини қўлдан чиқаришни истаётган кишилар республика мулкининг ўзи йўқ, корхоналарнинг мулки бор, деб бизни ишонтиришга уринишди. Мулк эгалари корхоналар экан, бу мол-мулк Ўзбекистон мулкига кирадими ёки йўқми — буни шу корхоналар ҳал қилар эмиш. Ахир, ҳар қандай мулк маълум ҳудудда жойлашган бўлади ва уни ё республика, ё Иттифоққа қарашли аниқ тузилма бошқариши лозим. Мен иқтисодчи сифатида буни яхши биламан.

Мулкни тақсимлаш масаласини ҳал қилмаслик кўпгина муаммоларга тайёр бўлиб туришни тақозо этиши муқаррар, чунки кейинчалик мулкни давлат тасарруфидан чиқариш ва бозор билан боғлиқ бўлган жараён бошланади — Марказ ва иттифоқдош республикалар ҳуқуқларини чегаралаб қўйиш, яъни биз ихтиёрий равишда Иттифоққа берадиган ваколатларни аниқлаб олиш тўғрисидаги масалани ҳам бир йўла ҳал қилиш зарур. Қолган

масаланинг ҳаммаси жойларда ҳал этилиши керак. Шу масалаларни ҳал этгандан кейингина умуман Иттифоқ шартномаси таркибига кирадиган тузилмалар, бошқа қандайдир устқурмалар тўғрисида гапириш мумкин.

– СССР халқ депутатлари тўртинчи съездида Сиз Президент Горбачевдан ўз командасини алмаштиришни талаб қилдингиз. Республикангиз нуқтаи назаридан қараганда, ҳозиргача амалга оширилган алмаштиришлардан кўнглингиз тўлдимиди?

– ... «Горбачев командаси» деб аталган одамларнинг баъзилари ўз вазифасини бажаришга қодир эмаслигини бир неча бор кўрсатишди. Мен уларни ақлли, масъулиятли одам эмас, демоқчимасман. Бу юк уларга ҳаддан ташқари оғирлик қилди, бинобарин, улар «маъзур тутгайсиз» деган гап ҳам борлигини эслаб, ўзларини бошқа бирор соҳада синаб кўришлари лозим эди. **Совет иқтисодиётининг тангликка учраши натижасида халқ ҳукуматга ишонмай қўйди. Шунинг учун Горбачев атрофидаги одамларни ўзгартиряпти. Тўғри, ҳали команда тўла тўплангани йўқ. Менинг фикрим бундай: аввало, вазифани ўртага қўйиш, сўнгра бу вазифани бажарадиган одамларни танлаш керак. Айни шу нуқтаи назардан М. Горбачев биз қаёққа қараб кетаётганимизни, қандай босқичлардан ўтишимизни аниқ белгилаб бериши керак.**

– 1989 йилда Ўзбекистонда месхети турклари билан миллатлараро қонли тўқнашув бўлди. Бунинг сабаблари нимада? Кескинликни қандай тугатиш мумкин?

– Гапни саволингизнинг сўнгги қисмидан бошлайман. Кескинлик тугатилган, ҳозир бундай кескинлик йўқ. Фарғона воқеаларига, республиканинг

бошқа жойларида, хусусан, Тошкент вилоятида юз берган можароларга келганда эса булар ўнлаб йиллар давомида тўпланиб қолган ижтимоий-иқтисодий муаммолар ҳал қилинмаганининг оқибатидир, бошқа сабаблар ҳам мавжуд. Бу ўринда 45 йилдан кўпроқ олдин, Сталин ҳукмронлиги йилларида бутун-бутун халқларга, шу жумладан, месхети туркларига нисбатан йўл қўйилган тарихий адолатсизлик тўғрисида гапирмаслик нотўғри бўлур эди. Ўзбекистонга бадарға қилинган бошқа халқлар — қрим татарлари, чеченлар, ингушлар билан бирга 150 мингга яқин месхети туркларини олиб келишди. Шу йиллар давомида улар ўзбеклар ва республикамиздаги бошқа халқлар билан ёнма-ён яшаб келишди. Мамлакатда қайта қуриш бошланди, СССР Олий Кенгаши йўл қўйилган тарихий адолатсизликни қоралади. Бироқ бу ишни бошлаганимиз билан охирига етказмадик — юз берган адолатсизлик тўғрисида бутун дунёга эълон қилдик, аммо адолатни тиклаш йўлларини таклиф қилмадик.

Қрим татарлар уюшқоқлиги ва аниқ мақсадни кўзлаб иш олиб боришгани туфайли ўз аждодларининг ерига қайтишга муваффақ бўлишди. Месхети турклари ҳаракатининг шимолий Кавказдаги раҳбарлари эса шунчаки митинг ва намойишлар ташкил этибгина қолмай, ватандошларини маҳаллий аҳолига гиж-гижлай бошлади, шу тариқа бошқариб бўлмайдиган жараёнларни вужудга келтиришди. Мен юз берган воқеанинг асосий сабаби айнан шу нарса демоқчи эмасман. Биз 45 йил бирга яшадик, Ўзбекистонда ҳеч ким, келгиндилар бу ердан чиқиб кетсин, деган эмас.

Мантиққа зид туюлса ҳам, ошкоралик, демократия жараёнлари ҳар қандай гапни гапириш, ҳар қандай ишни қилиш мумкин бўлган вазиятни вужудга

келтирди. Демократияни ҳамма нарсани қилиш мумкин, деб тушуниш бошланди. Республика раҳбарияти воқеаларнинг олдини олиш учун сезгирлик кўрсата олмади. Фарғона фожиасидан олдин юз берган барча жараёнларга сиёсий баҳо берилмади. Ўзингиз хулоса чиқараверинг, маҳаллий оммавий ахборот воситаларида бу фожа тўғрисида фақат 10 кундан кейингина хабар қилинди — зора тинч ўтиб кетса, деб кутиб туришди. Яна бу қарама-қаршиликка жалб қилинган одамларнинг умумий маданият даражасини, уларнинг онги савиясини ҳам ҳисобга олиш керак, халқлар унча қизиққон бўлмаган шимолда бундай жараёнлар қон тўкилишига олиб келмайди.

— Ўзбекистон ҳамisha Москвадаги Марказнинг ва буйруқбозлик асосидаги хўжалик юритиш системасининг масъулиятсизлиги қурбони бўлиб келган. Пахта яккаҳокимлигининг зўр бериб тиқиштирилиши атроф муҳитни ҳамда анъанавий меҳнат ва турмуш маданиятини бузишнинг тимсоли бўлиб қолди. Ҳозирги вақтда республикангизда вужудга келган вазият қандай, салбий оқибатларни тугатиш учун нималар қилинмоқда?

— Тўғри, пахта яккаҳокимлиги республика иқтисодиётининг бирёқлама ривожланиб, Иттифоқнинг хом ашё базасига айланиб қолишига олиб келди. Натижада Ўзбекистон энг оддий саноат маҳсулотларига бўлган ўз эҳтиёжининг ярмини ҳам қондиришга қодир эмас. Етиштирилган пахтанинг атиги 9 фоизи республикада қайта ишланади. Бир қанча вилоят ва районларда экин майдонлари нисбатида пахтазорлар 75—80 фоизни ташкил қилди. Оқибатда асрлар давомида четга дон, мева ва бошқа озиқ-овқат маҳсулотлари чиқарган минтақа бундай маҳсулотларнинг йирик истеъмол қилувчисига айланди. Пахта яккаҳокимлиги атроф муҳитга ҳам, қишлоқ аҳоли-

сига ҳам қандай зарар келтирганини тасаввур этиш қийин эмас, бутифос ва бошқа кимёвий воситалар ҳавони ва сувни тозалайдиган воситалар эмас, десам, фикримга қўшилсангиз керак.

Сўнгги йилларда аҳвол аста-секин ўнганмоқда, пахта майдонлари қисқармоқда (1987 йилда 2 миллион 108 минг гектар ерга чигит экилган бўлса, 1990 йилда 1 миллион 826 минг гектар ерда пахта етиштирилди). Суғориладиган ерларни пахтадан бўшатиб олиш колхозлар ва совхозлар ҳудудларида томорқа участкаларини кенгайтириш ва якка тартибда уй-жой қуриш учун ер ажратиб бериш каби катта ижтимоий масалани қисман ҳал этиш имконини берди.

Шуниси диққатга сазоворки, пахта ҳосилдорлигининг ортиши (гектар ҳисобига 23,1 центнердан 27,7 центнерга етиши) туфайли ялпи пахта етиштириш камайгани йўқ. Пахтачилик бундан буён ҳам қишлоқ хўжалигининг асосий тармоғи бўлиб қолаверади. Лекин пахта яккаҳокимлигига қайтилмайди. Жуда бой минерал хом ашё ресурсларимиз негизда аҳолининг барча эҳтиёжларини таъминлай оладиган комплексни алақачон барпо этиш мумкин эди, лекин энг ёмони шундаки, бизнинг миллий хусусиятларимиз, анъаналаримиз ҳисобга олинмади. **Ҳозир бизнинг иқтисодиётимиз бутунлай бузилган, бизнинг хом ашёмиздан тайёр маҳсулотни, афсуски, бошқа жойларда олишади, буларнинг ҳаммаси миллий даромад даражасига, турмуш даражасига таъсир қилмай қолмади.** Бугунги кунда ҳам бизда «шахснинг ҳар томонлама камол топиши учун» шароит яратадиган ҳамма нарса йўқ. Лекин нима учун биз бундай аҳволга тушиб қолганимизни аниқ англаш ҳаракатларга, аниқ мақсадларга асос бўлади. Халқимиз жуда ажойиб, меҳнатсевар, фаровонлик меҳнат орқали келишини яхши билади. Меҳнат ресурс-

лари соҳасидаги имкониятларимиз ҳам жуда яхши — аҳолининг 47 фоизи ёки 8 миллион 600 минг киши 16 ёшгача бўлган болалардир. Ҳозир республикада халқ ҳунармандчилиги фаол тикланмоқда. Хуллас, биз капитализмни четлаб социализмга ўтдик, деган, сунъий равишда тиқиштирилган назариянинг, ўнлаб йиллар давомида вужудга келган вазиятнинг оқибатлари тугатилмоқда. Ўзбекистон фақат иқтисодиётда эмас, балки бошқа соҳалардаги мавжуд бузилишларни ҳам тўғрилаш учун дастлабки, лекин дадил қадамлар қўймоқда.

— Иттифоқдош республикалар, жумладан, Ўзбекистон ҳам чет мамлакатлар билан анча мустақил алоқаларни ривожлантиришга ҳаракат қилмоқда. Сизнингча, Германия билан алоқаларни қандай қилиб мустаҳкамлаш мумкин? Масалан, шаҳарлар ўртасида шериклик муносабатларини ёки ГФРнинг айрим федерал ўлкалари билан алоҳида алоқаларни ўрнатиш учун қандай имкониятлар бор?

— Аввало, Ўзбекистон билан Германия ўртасидаги ўзаро ҳамкорлик учун мавжуд имкониятлардан яхши фойдаланилмаётганини таъкидлаб ўтаман. Ҳозирнинг ўзида республикага комплекс технология линиялари, машина-ускуналар ва шу каби зарур жиҳозларни етказиб бериш учун бир қанча битимлар тузилди. Биз эса бевосита алоқалар ўрнатиш ва мулоқот қилишга, мавжуд алоқаларни мустаҳкамлаш ва кенгайтиришга тайёرمىз. СССР ва Германияда юз берган ўзгаришлар ҳам ҳукуматлараро даражада, ҳам айрим федерал ўлкалар, шаҳарлар, ҳудудий-маъмурий тузилмалар ўртасида, корхона ва фирмалар орасида бевосита ўзаро манфаатли алоқалар ўрнатиш учун сифат жиҳатдан янги имкониятлар очади. Ўзбекистонда корхоналар ва ишбилармонлик фаолияти, солиқлар ва бошқалар тўғрисида

қабул қилинаётган қонунлар бунинг учун ҳуқуқий негиз яратади, қўшма корхоналарни ривожлантириш учун, хорижий сармояларни кенг жалб этиш ва уларни ҳимоя қилиш учун кенг имтиёзлар системасини кўзда тутади. Биз мулкчиликнинг барча шакллари тенг ҳуқуқли бўлиши тарафдоримиз, Ўзбекистонда хусусий мулк бўлади, биз буни эълон қилганмиз.

Такрор бўлса ҳам, яна айтиб ўтаман: бизнинг минерал хом ашё ресурсларимиз жуда кўп, ўлкамиз бой қишлоқ хўжалик ўлкасидир — шу жиҳатдан у ҳамма учун жозибали бўлиб кўринади. **Мен қўшма корхоналар барпо этиш тарафдориман, бу ерда нафақат ўзимизнинг яшашимиз, балки шу билан бирга, бизга ёрдам берувчиларнинг ҳаммаси ишлаб пул топиши учун имконият берадиган бозорни барпо этиш учун хорижий банклар тузиш тарафдориман.**

Яқинда, озчилик бўлса-да, бир гуруҳ мутахассисларимиз «Сименс» фирмасида очилган курсларда таълим олиб, иш ўрганишди. **Шуни айтиш керакки, 20–30-йиллардаёқ Ўзбекистондан кўп ёшлар ўқиш учун Германияга боришар эди. Тўғри, кейинги воқеалар бу жараёнга тўсқинлик қилди.**

Республикамизга қизиқиш билан қараётган немис фирмалари билан алоқа ўрнатишни хоҳлаймиз, албатта. Мен, ҳатто, шундай схемани таклиф қиламан: турли тармоқларнинг экспертлар гуруҳини бизга юборишсин, улар бу ердаги вазиятни ўрганиб, ўз юртига қайтиб боришгач, Германияда батафсил ҳисобот тақдим этишлари учун барча зарур шароитни яратиб берамиз. Мен республикамизга қизиқиш жуда катта бўлишини, салмоқли, мафкурадан холи алоқалар бўлишини истайман.

*«Халқ сўзи» газетаси,
1991 йил 12 март*

МУСТАҚИЛЛИК – ЭНГ АВВАЛО ХАЛҚ БИРЛИГИ ВА ҲАМЖИҲАТЛИГИДИР

Азиз ўртоқлар!

Авваламбор, сизлар билан дийдор кўришганимдан ғоят мамнун эканимни изҳор этишга, сиз азизларни, сизлар орқали бутун Ўзбекистон деҳқонларини улуғ айём – Наврўз билан табриклашга, оилаларингизга қут-барака, ишларингизга ривож тилашга рухсат бергайсиз. Наврўз байрами деҳқончилик йили бошида халқимизга шод-хуррамлик бахш этиб, биродарлик, дўстлик байрамига айланиб кетди.

Ҳурматли деҳқонлар!

Қурултойимиз бутун мамлакат учун мураккаб ва оғир бўлган пайтда ўтмоқда. Улуғ Ватан уруши давридан бери жамиятимизда бунчалик оғир шароит бўлмаган эди, десам, янглишмасам керак. Сиёсий тарафкашлик кучайди. Турли-туман ижтимоий гуруҳларнинг ўзбошимчалиги, қарама-қаршилиқ, адоват уруғлари жамият барқарорлигини ларзага солмоқда.

Республикалар ўртасидаги ўзаро хўжалик алоқалари жар ёқасига келиб қолди, моддий-техник ресурслар билан таъминлаш режалари барбод бўлмоқда. Пухта ўйламасдан бошлаб қўйилган қатор ишларга харид бозоридаги қийинчиликлар қўшилиб, ҳаммаёқ чалкашиб бормоқда.

Саноат ва бошқа соҳалардаги ишлаб чиқариш муттасил пасаймоқда. Пулнинг қадри тушиб кетяпти.

Нарх-наво ошмоқда. Халқнинг озиқ-овқат ва моддий таъминоти ёмонлашяпти, унинг тинчлиги бузил-япти. Натижада қайта қуришга бўлган ишонч су-саймоқда.

Болтиқбўйи ва Кавказорти республикаларидаги миллатлараро муносабатларнинг кескинлашуви ҳам барчамизни ниҳоятда ташвишга солмоқда. Тоғли Қорабоғ, Жанубий Осетияда бўлаётган воқеалар, ҳозирги энг замонавий қурол-аслаҳалар қўлланилиши билан содир бўлаётган жиддий тўқнашувлар мамлакатимизни гражданилар уруши ёқасига олиб келиб қўймоқда.

Баъзан тамомила мантиқсиз, ақлга сиғмайдиган воқеалар содир бўлмоқда. Ўтган йили мамлакатимизда ғалла ва бошқа қишлоқ хўжалиги экинларидан энг юқори ҳосил олинган эди. Бунга хурсанд бўлиш керак эди, лекин бу ҳосилнинг жуда катта қисми далада қолиб кетди. Давлат буюртмалари бажарилмади. Мамлакат эса яна чет элдан дон сотиб олишга мажбур бўлди.

Шу биргина мисолнинг ўзиёқ, менинг назаримда, давлат, унинг куч ва имкониятлари удалаб бўлмас даражада ишдан чиқаётганини кўрсатиб турибди. Деҳқончилик соҳасида кўпдан-кўп масалалар бўйича тушунмовчилик мавжуд. Бу соҳани тараққий эттириш йўллари ҳақида ҳам бирор-бир ойдинлик сезилаётгани йўқ. Умуман, мамлакатга колхоз ва совхозлар керакми ўзи йўқми, деган баҳслар давом этмоқда. Айрим кишилар ердан батамом хусусий мулк сифатида фойдаланиш вақти келди, деб ерни парча-парча қилиб, фойдаланиш учун топшириб юборишни ҳам таклиф қиляпти.

Мамлакатимиздаги ҳозирги аҳвол мана шундай. Бунинг сабабларини қаердан қидириш керак, нима

учун бутун вазият оғирлашиб қолди? Асосий гап шундаки, бир вақтлар қайта қуришни бошлаймиз, деб ишлаб чиқаришни бошқариш соҳасидаги талай камчиликларга эга бўлган эски системани деярли йўқ қилдик. Лекин янгиси бунёд этилмади. Мамлакатга ҳозир ниҳоятда зарур бўлиб турган тартиб-интизом йўқ ҳисоби. Ақл-заковат билан тўпланган тажриба ва анъаналар ҳам барбод этилмоқда.

Мен аввал ҳам бу фикрни айтган эдим, ҳозир яна такрорлайман: ахир ўзингиз ўйлаб кўринг, ўртоқлар! **Янгисини яратмай туриб, аввалгисини барбод этиб ташлаш қайси ақлга сиғади! Янги уйни – иморатни қурмасдан, эски уйни, ўзимиз истиқомат қилаётган уйни йиқитиш, вайрон қилиш – бу ақлдан эмас.** Бутун мамлакатимизда йўл қўйилган бундай хато ўзининг салбий таъсирини кўрсатмоқда...

Мана шунинг учун биз бу масалада ўзимизнинг аниқ йўлимизни, бизнинг шароитга мос келувчи усулларни, хуллас, аграр сиёсатимизнинг қандай бўлиши кераклигини узил-кесил белгилаб олишимиз зарур.

Бу масала хусусида мен сўнги вақтларда бир қатор машҳур деҳқонлар ва олимлар билан, колхоз ва совхозларнинг катта тажрибага эга бўлган раҳбарлари билан суҳбатлашдим. Уларнинг фикрлари шундан иборатки, бу ўринда республикамизга хос бўлган шарт-шароитларга албатта эътибор бермоқ зарур, айтиш керакки, эришилган ютуқларни, қўлга киритилган ижобий натижаларни ҳам инкор этмаслик керак. Республикамиз қишлоқ хўжалигини тараққий эттириш ҳамда сувдан фойдаланиш масалаларида бой тажрибага, катта имкониятларга эга эканини ким инкор эта олади? Ўтмиш ҳаётимизни

фақат қора ранга бўяш — бу қайта хатога йўл қўйиш демақдир. Тарихимизни баҳолаганда, халқимиз, жамиятимиз учун меҳнати сингган инсонларга адолат, ҳақиқат кўзи билан қарашимиз керак, албатта.

Юртимизга ҳар йили Осиё, Африка, Лотин Америкасидаги мамлакатлардан ўнлаб делегациялар келади. Улар бизнинг чўл минтақаларимизни ўзлаштириш, ердан фойдаланиш хусусида тўплаган тажрибаларимизни ўрганадилар.

Бизнинг колхозларимиз, совхозларимиз ва агро-саноат бирлашмаларимиз ялпи маҳсулотнинг деярли 80 фоизини етиштиради. Кўпчилик хўжаликлар пахта ҳосили бўйича, мева-сабзавот етиштириш ҳамда чорвачилик бўйича юксак даражада тараққий этган капиталистик мамлакатларнинг илғор хўжаликлари билан бемалол тенглаша олади. Бундай хўжаликларимизда нафақат самарали ишлаб чиқариш йўлга қўйилган, уларда аҳолининг ижтимоий таъминоти ҳам дуруст.

Шунинг учун ҳам қайси йўлдан боришимиз керак, деган масалани ҳал қилар эканмиз, назаримда, республикамизнинг ўзига хос хусусиятларини албатта эътиборга олишимиз керак. Улар нималардан иборат?

Биринчидан, суғориш зоналарида аҳоли зич жойлашган ва бу жойларда ер танқис. Ўзингизга маълумки, республикамизнинг аксарият минтақаларида ҳар бир меҳнатчига 1—1,5 гектар ва ундан ҳам озроқ ер тўғри келади. Бундай жойларга ерни хусусий мулк сифатида бўлиб бериш катта фожиага айланиб кетиши мумкин. Одамлар бир-бирига шу қадар ёв бўлиб қолиши мумкинки, бунинг оқибати нималарга олиб боришини айтиш қийин.

Иккинчидан, бизнинг деҳқончилигимиз — суғориладиган деҳқончилик. Катта-катта каналлар, суғориш ва дренаж тармоқлари суғориладиган далалар билан боғлиқ бўлган яхлит ер-сув комплексини юзага келтиради.

Ўйлаб кўринглар, бу яхлит комплексдан ерни узиб олиб, хусусий мулк сифатида фойдаланишга топшириб бўладими? Агар шундай қилинадиган бўлса, суғориш тармоқларини сувнинг ўзини ҳам бўлиб бериш керак бўлади. Ахир, сувсиз ер кимга керак? Унинг қадри борми ўзи?

Учинчидан, ўлкамизда асосий фондлар сув хўжалиги воситалари, машина-тракторлар, чорвачилик комплекслари, катта боғдорчилик-узумчилик хўжаликлар тарзида шаклланди. Бу кенг кўламдаги асосий ишлаб чиқариш воситаларини яқка хўжаликларга қандай қилиб бўлиб бериш мумкин?

Тўртинчидан, пахта етиштиришга ихтисослашиб қолганимизни ҳам назардан қолдириб бўлмайди. Бу жуда меҳнатталаб экиндр, бироқ жамоа хўжаликлари ва давлат хўжаликлари майдонларининг кенг-кенг бўлиши, яъни бир минг гектардан бошлаб то 6—8 минг гектаргача бўлиши, суғориладиган пайкаларнинг 4—12 гектар ерни эгаллаши, қудратли машина-трактор парки туфайли меҳнатнинг 80 фоизига қадар қисми механизмлар ёрдамида бажарилмоқда. Бу эса ишни осонлаштириб, меҳнат унумдорлигини таъминламоқда. Шунинг ҳаммасини ҳисобга олсак, ишончимиз комилки, жамоа ва давлат хўжаликларини тарқатиб юборишга бугун асос йўқ. Лекин сир эмаски, колхоз ва совхозлардаги ишлаб чиқариш муносабатлари замон талабларига жавоб бермай қоляпти.

Қишлоқ хўжалиги соҳаси, унинг тармоқларини янги иш услубига ўтказаятган ислохотнинг асосий

мақсади — авваламбор, деҳқонларимизнинг ишдан манфаатдорлигини тубдан ўзгартиришдир, ўз меҳнатининг ҳосили, пировард натижасини биринчи навбатда ўзларига қайтаришдир, уларнинг турмуш даражасини, савиясини кўтаришдир.

Демак, бизнинг ҳозирги асосий вазифамиз деҳқонларнинг ўз меҳнати самарасидан тўла-тўқис фойдалана олишга бўлган ишончини кучайтиришимиз керак. Бу эса деҳқонларга деҳқон ишончини қайтаришдир. Қишлоқдаги ислохотнинг асосий мазмуни, менимча, мана шундан иборатдир.

Қишлоқ хўжалигида ишлаб чиқаришни қандай ташкил қилмайлик, қай томонга бурмайлик, бир нарсани ҳеч қачон унутмаслигимиз керак. У ҳам бўлса шуки, **деҳқон бой бўлмасдан – ишчи ҳам, зиёли ҳам тўқ бўлиши мумкин эмас, халқимизнинг, эл-юртимизнинг ҳаётини, келажагини фаровон қилиб бўлмайди.** Бу аниқ гап.

Шунга асосланиб, жамоа ва давлат хўжаликларини тубдан ўзгартиришимиз керак, шахсий, кооператив ва деҳқон-фермер хўжаликларига кенг кўламда йўл очиб беришимиз лозим.

Колхоз ва совхозларга келганда, авваламбор, уларнинг хўжалик юритиш механизмини қайта қуриш керак.

Биринчидан, раҳбарликнинг маъмурий-буйруқбозликка асосланган усуллари иқтисодий, бозор муносабатларига асосланган усуллар билан алмаштирилмоғи керак. Бошқарувнинг бутун механизми шахс ва коллективнинг моддий манфаатдорлиги қоидаларига асосланиши лозим. Шунда кам сарф-харажат билан кўпроқ маҳсулот ишлаб чиқаришга эришиш мумкин.

Иккинчидан, ҳозирги хўжаликларнинг ички тузилиши ижара-кооператив усулига алмаштирилиши

керак. Барча ишлаб чиқариш воситалари ва хизмат кўрсатиш соҳалари мустақил хўжалик ҳисобидан ижара, кооператив ва акциядорлик коллективлари билан алмаштирилиши лозим.

Республикада юқорида айтилган услубда, оила ва ижара пудрати асосида иш кўраётган кўпгина хўжаликлар мавжуд. Уларнинг иш натижалари эски услубда ишлаётган хўжаликларнинг иш натижаларига нисбатан анча юқори. Чунки уларнинг замиридаги иқтисодий омил механизми оддий ишчи манфаатини жамоат манфаатлари билан чамбарчас боғлаган. Бундай усул меҳнат ҳақини ошириш ва моддий фаровонликни юксалтиришни таъминлайди. Бундай хўжаликларда бошқарув аппарати кескин қисқаради. Масалан, Ким Пен Хва номидаги колхознинг бошқарув аппарати 6 кишидан иборат.

Мана шундай янги услубда ишлайдиган давлат ва жамоа хўжаликларига биз кенгроқ йўл очиб беришимиз лозим. Уларни моддий ва маънавий жиҳатдан қўллаб-қувватлашимиз керак.

Биз меҳнат жамоаларини ижара муносабатларига жалб этиш бўйича янада фаол иш олиб боришимиз зарур.

Кейинги йилларда бизни ташвишга солаётган катта бир муаммо тўғрисида айтиб ўтишим керак. Айрим кишиларнинг жамоа хўжаликларини бўлиб ташлаш керак, деган талаблари жуда кўпайиб кетяпти. Буни қарангки, ўтган йили, экиладиган ер кўпаймаса ҳам, республикада ўзида қўшимча 60 га яқин хўжалик пайдо бўлибди.

Албатта, ҳаётнинг ўзи олдимизга қўяётган масалаларни бир ёқадан бош чиқариб, баҳамжиҳат кўриб чиқишимиз керак. Лекин бу ҳол кўп жойларда, очи-

ғини айтганда, айрим кишиларнинг ўзлари учун раҳбарлик лавозимларини яратиш, маҳаллий ҳокимият ва мансаб учун курашга айланиб кетаётганини яққол кўриш мумкин.

Мана шу амалга интилаётган кишилар эртага бозор иқтисодиётига ўтганда, фойда бермаётган, ўзини боқиб қўлидан келмаётган майда хўжаликларнинг, шу хўжаликларда пешона тери тўкиб меҳнат қилаётган деҳқонларнинг тақдирини ўйлайдими ёки йўқми? Шундай хўжаликлар борки, улар топган даромадидан тахминан ярмини амалда мансабдорларга маош тўлашга сарфлайди. Бу сизга маълум. Буни қандай баҳоласа бўлади?

Ижарадорлик ва матлуботчилик бундай нохуш ишларни инкор этади. Шу сабабли ижарадорлик яхши йўлга қўйилган жойлардан жамоа хўжалиklarини бўлиш, уларни майдалаштириш ҳақидаги талаблар ҳам тушмаяпти.

Бу — табиий, қонуний бир ҳолдир. Бундай жойларда меҳнаткашлар ва раҳбарлар кўпроқ ишни яхши ташкил қилишни ўйлайди. Бошқа ишларга ва ҳаракатларга уларнинг вақти ҳам қолмайди.

Бозор иқтисодиётига ўтгачми. 650 та хўжаликнинг банкдаги ҳисобида бир тийин ҳам йўқ. Эртага улар ўз аъзоларини нима ҳисобидан боқадилар? Наҳотки давлат боқадилар деб ўйлашса? Кўрпага қараб оёқ узатиш лозимлигини бугун рўйирост айтишимиз керак. Шундай экан, раҳбар келажакни олдиндан кўра билиши лозим. Ҳаёт маромини сезмайдиган раҳбар — раҳбар эмас.

Халқимизни озиқ-овқат билан таъминлашнинг биринчи йўли — колхоз-совхозларни янги асосда ривожлантириш бўлса, иккинчиси — шахсий ёрдамчи хўжаликларни кучайтиришдир.

Илгари ҳар бир оилага 12 сотих ер тўғри келган бўлса, 1991 йилнинг бошида бу рақам 17 сотихни ташкил этди. Йил охирида шахсий хўжаликларга ажратилган ер 500 минг гектардан ошиб кетади, яъни 1988 йилга нисбатан 2,5 марта кўпаяди.

Томорқаларни кўпайтириш ва кенгайтириш ҳисобидан 600 минг киши меҳнатга жалб этилди. Кўплаб одамлар иш билан таъминланди, бу эса қишлоқлардаги ижтимоий кескинликни муайян даражада камайтирди.

Шахсий томорқаларни кўпайтиришнинг яна бир афзаллик томони шундан иборатки, бу тадбир қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари, айниқса озиқ-овқат маҳсулотлари миқдорини оширишга имкон беради. Ҳисоб-китоблар шуни кўрсатяптики, мавжуд шахсий хўжаликлардаги ҳосилдорлик колхоз, совхозлардагига нисбатан 2 – 3 баробар кўпдир. Ҳозирнинг ўзида қишлоқ хўжалиги маҳсулотининг 26 фоизи, шу жумладан, гўштнинг 49 фоизи, сутнинг 65 фоизи, жуннинг 66 фоизи ва сабзавотнинг 43 фоизи шахсий томорқаларда етиштириляпти. Ўтган йилнинг ўзида якка хўжаликларда етиштирилган қишлоқ хўжалиги маҳсулотининг умумий ҳажми 300 миллион сўмликдан ошди.

Халқимизнинг, деҳқонларимизнинг фаровон яшашини таъминлаш, уларнинг даромадини кўпайтириш асосий мақсадимиз экан, бу мақсадни рўёбга чиқариш йўлларини изчиллик билан чуқур ва пухта ўйлаб топишимиз зарур. Иқтисодчиларнинг айтишига қараганда, деҳқоннинг даромадини кўпайтиришнинг учта асосий манбаи бор. Ана шу масала хусусида алоҳида тўхталиб ўтиш керак, деб ўйлайман.

Биринчи манба — қишлоқ аҳлининг иш ҳақини ошириш. Асосий маърузада жамоа хўжаликларида

ишни ташкил этиш, меҳнат унумдорлигини ошириш ҳақида кўпгина тўғри гаплар айтилди. Маҳсулот тан-нархини камайтириш, пахта сифатини яхшилаш, харид нархини, қўл терими ва машина терими учун тўланадиган ҳақни ошириш ҳисобидан ўтган йили халқимиз анча наф кўрди.

Иккинчи манба шуки, уни тўла очиш учун қишлоқдаги ижтимоий муаммоларни зудлик билан ҳал этиш зарур; болалар боғчалари, шифохоналар қуриш, коммунал ва маиший хизмат тармоғини кенгайтириш, нафақа ва бошқа пул ёрдамлари даражасини ошириш вазифалари шулар жумласига киради. Ҳозирча қишлоқ аҳли ижтимоий фондлардан етарлича фойдаланётгани йўқ.

Аҳоли даромади ва турмуш даражасини ўстиришнинг **учинчи манбаи** — шахсий томорқаларни кенгайтириш. Томорқа беришдан мақсад фақат қўшимча маҳсулот олишга эришишдан иборат эмас. Бу — уй-жой қурилишини ривожлантириш, одамларни, айниқса аёлларимизни иш билан таъминлаш, кичик корхоналар ташкил этиш имкониятларини ҳам яратади. Шунини айтиш керакки, ер ажратиб берилётганда кўпгина хўжалик раҳбарлари хавотирда эди — улар жамоа хўжаликларида етиштириладиган маҳсулот камайиб кетмасмикан, деб ўйлашган эди. Бу хавотир ўринсиз бўлиб чиқди. 1990 йилда жамоа хўжаликлари маҳсулоти 1989 йилдагига нисбатан 103 фоизни ташкил этди. Шахсий хўжаликларнинг берган маҳсулоти ҳажми 108 фоизга ўсди.

Аммо бу борада ҳали муаммолар оз эмас. Баъзи колхоз ва совхозлар бу муҳим ишдан ўзини четга олмоқда. Кези келганда шунини айтишим керакки, яқинда ташкил этилган Шахсий хўжаликлар уюшмасидан умидимиз катта.

Деҳқонларга ортиқча маҳсулотларни сотиш ва қайта ишлашни ташкил қилиш, уюшма аъзоларининг манфаатларини ҳимоя этиш, уларни қурилиш материаллари, кўчат, мевали дарахт ва ток кўчатлари билан таъминлаш, илмий ва амалий ёрдам бериш вазифалари ана шу ташкилотнинг зиммасидадир.

Ўзларингизга маълумки, бундан 4–5 кун аввал Ўзбекистон ССР Президентининг «Шахсий томорқа хўжаликларининг эгалари бўлмиш деҳқонларга молиявий ёрдам бериш ва уларнинг уюшмаси моддий-техник базасини мустаҳкамлаш тўғрисида»ги Фармони эълон қилинди. Бу ҳужжат билан танишганингизни ҳисобга олиб, у ҳақда икки оғиз гапираман, холос.

Ушбу фармонга биноан, деҳқонларга, шахсий ёрдамчи хўжалик эгаларига молиявий ёрдам тариқасида 1 миллиард сўм ажратилиши уларнинг ижтимоий аҳволини яхшилашда катта омил бўлади. Қўшимча ажратилаётган молиявий ёрдам асосан иқтисодий жиҳатдан заиф хўжаликларни қўллаб-қувватлашга, уларнинг моддий-техник базасини кенгайтириш ва мустаҳкамлашга, маҳсулотни қайта ишлайдиган кичик корхоналар қуриш, транспорт воситалари, кичик механизация техникаси ва чорва молларини сотиб олишга сарфланади. Шунини очиқ айтишимиз керакки, деҳқонларимиздан қарзимиз жуда кўп. Шахсий хўжаликларга берилаётган ҳозирги ёрдам — биринчи қадам, хамир учидан патир, деса бўлади. Қарзимизни узишимиз учун ҳали кўп хизмат қилишимиз керак. Аминмизки, бу харажат 3–5 йилдан кейин республикамизга икки-уч баробар ортиғи билан қайтади. Ишлаб чиқаришнинг бошқа янги усули — деҳқон-фермер хўжалиги имкони-

ятларини ҳам ҳисобга олмаслик, бизнинг фикримизча, хатодир. Булар — қишлоқ хўжалигини инқироздан олиб чиқадиган йўлдир.

Дехқончилик хўжалигининг асосий хусусияти шундаки, унинг кўлами ва имкониятлари кенг, энг муҳими, у товар ишлаб чиқаради. У доимий фойдаланишга берилган шахсий томорқа ерларида ривожланади. Бошқача қилиб айтганда, деҳқонларимиз ернинг ҳақиқий эгаси бўлиб қолади, лекин уни сота олмайди. Демак, деҳқонларимизнинг манфаатдорлиги кучаяди, улар ўз ихтиёри билан, ўз оиласининг эҳтиёжларини кўзлаб, унумли меҳнат қилишга қодир бўлади.

Бу шаклдаги хўжалик юритишни хоҳловчиларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш барча совет ва хўжалик ташкилотлари, колхоз ва совхоз раҳбарларининг бурчидир.

Дехқончилик хўжаликларини қисқа вақт ичида керакли техника воситалари билан таъминлаш лозим.

Иқтисодиётимизнинг муҳим соҳаси бўлган қишлоқ хўжалигида фақат кетмон, белкурак ва паншаха билангина чекланиб қолмай, замонавий машиналарни кенг жорий этиш даркор.

Одамлар кичик тракторларни, бошқа қулай ва ихчам техника воситаларини талаб қилмоқда. Афсуски, саноатимиз бу ниҳоятда зарур эҳтиёжларни ҳануз қондирмаяпти.

Шу боис республикамызда деҳқон хўжаликлари учун кичик ҳажмдаги техника воситаларини ишлаб чиқаришни ташкил этиш жуда катта муаммога айланиб қолди. Буни ўзимизда жойлашган саноат корхоналари орқали ҳал қилишимиз зарур.

Дехқон хўжаликларини ривожлантиришнинг яна бир ҳал этилиши лозим бўлган масаласи бор. Бу —

чорвачилик маҳсулоти етиштиришдир. Бундай хўжаликларнинг кўпчилиги сут етиштиришга ихтисослашган, баъзилари эса бўрдоқчилик билан шуғулланади. Авваламбор, шу хўжаликларни ем-хашак билан етарли таъминлаш лозим. Молларнинг зотини яхшилаш, уларнинг маҳсулдорлигини ошириш биринчи навбатдаги вазифалардандир.

Ҳозирги кунда бу муаммоларни асосан бартараф қилиш учун жойларда катта иш олиб бориляпти. Шахсий деҳқончилик билан шуғулланаётганларга ҳам хўжаликлар, ҳам давлат томонидан ем-хашак ажратилмоқда.

Масаланинг иккинчи томони ҳам бор. Бу — оилаларни сигир билан таъминлаш муаммоси. Эътиборингизга бир таклифни ҳавола этмоқчиман:

Келинлар, шу йилнинг ўзида қишлоқда яшовчи барча оилаларни сигир билан таъминлайлик. Бунга қандай эришиш мумкин? Бунинг бир неча йўллари бор. Мол сотиб олиш учун махсус кредит бериш мумкин. Ёки жамоа подаларидан ҳар бир оилага бузоқ топшириш шарти билан, имкони бўлса, ҳатто шу шартсиз ҳам текинга сигир бериш мумкин.

Менимча, ҳар бир хўжаликнинг шароитини ҳисобга олган ҳолда бу масаланинг ҳар хил ечимлари топилши мумкин. Агар бу ишга астойдил киришсак, имоним комилки, натижа албатта самарали бўлади. Ўшанда болаларимизни сифатли озиқ-овқат билан таъминлаш анча йўлга қўйилган бўлар эди.

Бу ерга йиғилган аксарият кишиларнинг бошини қотираётган масалалардан бири — қишлоқда яшайдиган одамларни иш билан таъминлашдир, десам, янглишмаган бўламан.

Саноат ишлаб чиқаришининг имкониятлари ҳақида ортиқча гапириб ўтиришнинг ҳожати йўқ,

деб ҳисоблайман. Ҳар бир хўжалиқда бу муҳим ишга жон куйдирадиган одамлар бўлиши керак. Бу ўринда кадрлар ҳамма ишни ҳал қилади, деган эски иборани эслатиб ўтиш жоиздир. Фақат бор куч-қувватни, ақл-идрокни, ишбилармонликни тўлиқ ишга солган мутахассислар колхоз ва совхозларда кичик корхоналарни қуриш масаласини жойидан силжитиши мумкин.

Агар мазкур хўжаликларни бошқараётганлар халқ билан бирга бўлса, у билан ҳамжиҳатликда ишласа, доимо омма билан бирга ишлай олса, унинг ишончини қозонса, ўша жойларда албатта муваффақият бўлади. Ана шундай ташаббускорларни, жамоа, хўжалик, туман ва вилоят раҳбарларини ҳар доим рағбатлантириб, уларнинг белини бақувват қилиб меҳнатига яраша иззат қилишимиз зарур.

Бу масалаларда биз Қишлоқ хўжалиги вазирлигидан, республика Иқтисодиёт қўмитасидан жиддий ёрдам кутамиз, талаб қиламиз. Улар ёрдамчи соҳаларни ривожлантириш учун тегишли шароит яратиб бериши керак.

Аmmo сиз билан биз вилоят ижроия комитетлари, деҳқончилик саноат ташкилотларининг жиддий ёрдамисиз бу муҳим иш ҳали-бери йўлга тушмаслигини қачон фаҳмлаб етамиз? Ёрдамчи хўжаликлар, соҳалар тараққий қилмаса, деҳқоннинг аҳволи нима кечади? Далаларда етиштирилган ноз-неъматлар халқ дастурхонига тортилмай қолиб кетаверади-ку. Айни вақтда бу қишлоқ хўжалигида ишлаб чиқариш ҳажмининг қисқаришига олиб келади.

Яна бир жиддий масала бор, азиз дўстлар. Жойлардаги маҳсулот тайёрлаш идоралари кўнгилдагидек ишламаяпти. Аслида улар деҳқон етиштирган маҳсулотни иложи борича чиқитсиз қабул қилиб

олиши лозим, токи деҳқон бундан наф кўрсин. Маҳсулот тайёрлаш идораларида эса чайқовчилар кўпайиб кетган. Улар фақат ўз фойдасини ўйлайди, холос.

Бу идораларнинг ишини тубдан қайта кўриб чиқишимиз лозим. Жойларда бу масалаларни ҳал эта оладиган таъминот-сотув кооперативларини тузиш тўғри бўларди. Улар етиштирилган ҳосилни қайта ишлаб, маҳсулот тайёрлаш ва уни сотиш имкониятига эга бўлиши керак.

Зарур ҳолларда чет элдаги илғор мамлакатлар билан шартнома тузиб, уларнинг имкониятларидан самарали фойдаланишимиз лозим.

Мана, бир мисол. Франция ва Швециянинг қўшма корхонаси пахтани қайта ишлашнинг янги усулини топибди. У беш босқичдан иборатдир:

1. Чигитдан мой ва кунжара олиш.
2. Толани қайта ишлаб, сифатига қараб ажратиш.
3. Ип ишлаб чиқариш.
4. Тўқимачилик саноати.
5. Тикувчилик саноати.

Хуллас, корхона хом ашёни ишлатиб, кийим-кечак учун маҳсулот тайёрлайди. Ўша чет элларда бу ишларни қилаётган одамлар биз билан ҳамкорлик қилишга тайёр эканини айтишмоқда.

Ҳозир қишлоқ жойларда одамларни безовта қилаётган, ҳаммани ташвишга солаётган масала — аҳолини ссуда ва қурилиш материаллари билан таъминлашдир. Бу масалани ҳал қилишимиз керак. Одамлар биз — раҳбарлардан мадад кутмоқда. Мен буни тўғри тушунаман. Ҳозир мамлакатда моддий-техник таъминоти, тартиб-интизом издан чиққан бир пайтда бу муаммоларни ечиш жуда қийин. Бу — ниҳоятда мураккаб масаладир. Лекин бунда деҳқонларимиз-

нинг нима айби бор? Биз уларга ер бердик, энди қурилиш ишларида ёрдам кўрсатиш — бизнинг вазифамиздир.

Яна бир муҳим масала. Қишлоқ аҳолисини табиий газ ва ичимлик суви билан таъминлаш чоралари белгиланган республика дастури қандай бажарилляпти?

Ўтган 1990 йилда 2 минг 200 километрлик сув ва 3 минг километрга яқин газ тармоқлари ишга тушди. Бу эса яна 270 минг аҳоли ичимлик суви билан, 120 минг оила эса газ билан таъминланди, деган гап.

Бухоро, Наманган, Самарқанд, Сирдарё, Тошкент ва Хоразм вилоятлари қишлоқларида газлаштирилган хонадонлар анча кўпайди. Лекин ҳали қиладиган ишларимиз жуда кўп. 1991 йилда қишлоқларимизда 4 минг километрдан кўпроқ газ тармоқларини қуриш керак. Яна 200 минг хонадон газ билан таъминланади. 5,5 минг километрлик ичимлик суви қувурлари ишга тушади. Хуллас, қишлоқ жойларда мана шу ва шунга ўхшаш объектлар қурилиши учун 1 миллиард сўмдан зиёд капитал маблағ сарфланади.

Бу соҳадаги ишларнинг муҳим ва долзарблиги ҳисобга олиниб, Вазирлар Маҳкамасида махсус комиссия тузилди.

Қишлоқ аҳолисини табиий газ ва ичимлик суви билан таъминлаш республика дастурини амалга ошириш учун маблағ ва моддий ресурсларни биринчи навбатда сарфлаш ҳақида ҳукумат қарори қабул қилинди.

Энди ҳамма гап мана шу ишларнинг самарали бўлиши учун жон куйдиришимизда қолган.

Қишлоқ қурилиши, аҳолини уй-жой, ичимлик суви, табиий газ билан таъминлаш масаласи — муҳим иж-

тимой масаладир. Уни фақат ҳаммамиз бир бўлиб ҳал қилишимиз мумкин. Қишлоқ аҳолиси турмушини яхшилашга қаратилган Президент фармонлари, ҳукумат қарорлари бажарилмаса, халқ назарида ҳамма раҳбарларнинг обрўси тушади, давлат интизоми сусайиб кетади ва раҳбарият халқ ишончини йўқотиб, ёлғончига чиқади.

Энди, ўртоқлар, жамиятимизнинг барча табақаларига, бутун аҳолига тааллуқли бўлган, очиғини айтсам, оғир масалага тўхталмоқчиман. Мен нарх-наво ва бозор муносабатларига ўтишни назарда тутяпман. Аҳолининг, энг аввало ночорлар, ногиронлар, ўқувчи-студентлар, кўп болали оилалар ва бошқа даромади кам одамларимизни ижтимоий ҳимоялаш учун республикамиз ҳукумати махсус қарор қабул қилди.

Бу қарорда аҳолининг нарх-наво ошиши муносабати билан кўрадиган зарарини қоплаш кўзда тутилган. Бундан ташқари, миллий хусусиятларимиз ва минтақамизнинг ўзига хос шарт-шароитлари ҳам ҳисобга олинган.

Аҳолини ижтимоий ҳимоялаш бўйича барча тадбирларни амалга ошириш учун 16 миллиард сўмдан кўпроқ маблағ ажратилди.

Ишлаётганларга бир ойда 60 сўмдан, ишсиз нафақа оладиганларга 65 сўмдан пул тўланади. Болали оилалар учун мавжуд нафақалар миқдори салкам икки баробар ошади. Бундан ташқари, бола туғилганда бир марта бериладиган нафақа 250 сўмга, ишлаётган оналарга болаларига қараш учун бериладиган нафақа ҳозирги 70 сўмдан 110 сўмгача кўпаяди.

Болаларга мўлжалланган товарларнинг нархи ошиши сабабли балоғатга етмаган болалари бўлган оилаларга ҳам пул ёрдами назарда тутилган.

Олий, ўрта махсус ҳунар-техника ўқув юртлари талабаларига бериладиган ўқув стипендиялари, уларнинг оилавий аҳволи ва дарсларни ўзлаштиришига қараб, 120 сўмдан 210 сўмгача белгиланган.

Шундай қилиб, ўрта ҳисобда уч кишидан иборат оила 250 сўм, олти кишилик оила — 400 сўм, тўққиз кишилик оила эса 600 сўмдан кўпроқ қўшимча маблағ олади.

Ун, нон ва макарон маҳсулотлари нархи республикада, аввал айтилган бўлса ҳам, яна таъкидлаб айтаман, ошмайди.

Яна қуйидагиларни таъкидлаб ўтмоқчиман. Аҳолининг айрим табақалари учун шаҳар транспортдан бепул фойдаланиш тўғрисидаги республикада қарорлари ўз кучида қолади.

Ҳукумат томонидан республика миқёсида махсус комиссия тузилди. Қоплама маблағлар ва нафақаларни аҳолининг турли табақалари ўртасида адолатли тақсимлаш йўл-йўриқлари ишлаб чиқилиб, жойларга юборилди.

Халқ депутатлари маҳаллий советлар ижроия қўмиталари, вазирликлар ва бошқа ташкилотларга аҳолига бу маблағларни ўз вақтида кечиктирмай тарқатиш ҳақида кўрсатма берилди. Жойлардаги давлат банк бўлинмалари зиммасига бу жиддий масалани тўхтовсиз ва узлуксиз ташкил қилиш юкланди.

Ҳурматли ўртоқлар!

Шуни очиқ айтишим керакки, кейинги йилларда қайта қуришни, ошкораликни мамлакатимизнинг турли минтақаларида ҳар хил тушунишди. Қайта қуришни — бузиш, ошкораликни эса фақат танқид, бор нарсани фақат рад этишдан нарига ўтмайдиган танқид деб билишди.

Бу ҳол республикамизга ҳам ўз таъсирини кўрсатди, албатта. Ҳаётимиздаги мавжуд қийинчиликларни рўкач қилиб, халқни майдонга бошлаб чиқиб, тўстўполонлар кўтариб, миллий низолар келтириб чиқариб, ўзларига сохта обрў топиш ҳаракатида юрган «доҳий»лар ҳам бизда оз эмас.

Узоқни ўйламайдиган бундай калтабин одамлардан халқни асраш керак.

Республикамиз мустақиллик сари одим ташлаган экан, мустақиллик, энг аввало, халқ бирлиги, ҳамжиҳатлиги эканини унутмаслигимиз керак. Республикамизда барча миллат вакиллари билан аҳил-иноқ, дўст-биродар бўлиб, бир-биримизнинг қадриятимизни ҳурмат қилган тарзда яшашимиз — эл-юртимизга тинчлик, осойишталик бахш этади.

Қадимдан ўзининг меҳмондўстлиги, очиқ кўнгиллиги, меҳр-оқибати билан танилиб келган халқимизнинг маданий-маънавий қадриятларини тиклаш, уларни янада равнақ топтириш — бугунги кундаги энг асосий вазифаларимиздир.

Динга муносабатимизнинг ўзгаргани, Наврўзнинг тиклангани, ўтмишдаги улуғ шоир, олим ва бошқа машҳур аждодларимизнинг мероси халқ мулкига айланаётгани, одамлар чўчимасдан ўз эътиқодига биноан турли маърака ва маросимларни бемалол ўтказётгани ва шу сингарилар ҳақида кўп гапириш мумкин.

Буларнинг ҳаммаси халқимизнинг ўз тарихига, маданиятига, қадриятларига ишончини тиклаш, ҳурматини ошириш учун қилиняпти.

Лекин биз «халқ», «халқмиз» деб офиз тўлдириб гапирганимизда, ҳар қандай халқнинг алоҳида-алоҳида одамлардан, оилалардан иборат эканини эсдан чиқармаслигимиз керак.

Ҳар бир алоҳида одамга ҳурматсизлик, уни менсимаслик, унга адолатсизлик қилиш ўша одам мансуб бўлган халққа етказиладиган катта зарар деб биламан.

Фурури бор одамнинг қадди рост, боши баланд бўлади.

Олдимизда турган улкан, жуда оғир вазифаларни бажариш, муаммоларни ечиш, катта синовлардан ўтиш – буларнинг ҳаммаси халқимизнинг руҳини, миллий фурурини тиклаш билан боғлиқдир.

Адолатни, ҳақиқатни тиклаш ҳақида гапириш осон. Лекин буларни амалга ошириш ҳам қийин, ҳам жуда мураккабдир. Буни ҳаммангиз ўз тажрибаларингизда кўргансиз, албатта.

Кейинги вақтда бу борада анча ишлар қилинди. Турли йилларда ноҳақ жабр кўрган, қамалган кишиларни оқлаш мақсадида 30–50-йилларда ўринсиз айбланган кўплаб одамларнинг ишлари қайта кўриб чиқилди. Сталин қатағонига учраган кишилар оқланыпти. Уларнинг сони ҳозирги кунгача 3 минг 500 кишига етди.

«Пахта иши» деб ном олган қисматимизга келсак, оқланганлар сони ҳозир 2 минг кишига етди. Бунга чуқурроқ назар ташланса, ана шу рақамлар замирида қанчадан-қанча шикастланган қисматлар, қанчадан-қанча азоб чеккан тақдирлар бор. Ноҳақлик, адолатсизлик жабрдийдаларини ҳаммамиз бир тасаввур қилиб кўрайлик. Буни яна шунинг учун айтяпманки, энди ҳеч қачон бундай ноҳақликлар, адолатсизликлар такрорланмасин, бунинг учун эса ҳаммамиз курашишимиз керак.

Ўзбекистон мустақиллик йўлига ўтар экан, авваламбор мана шундай масалаларни ечишда ўзини

кўрсатиши керак. Четдан келиб халқимиз тақдирини ҳеч ким ҳал қилмасин. Ўзимизнинг Олий Кенгашимиз бор, ўзимизнинг Олий судимиз бор.

Сизга маълумки, Президент фармойишлари билан унча оғир бўлмаган жиноятлар бўйича махсус комиссия тузилган эди. Наврўз байрами арафасида бу комиссия кўриб чиққан ишлар бўйича 1000 киши афв этилди.

Бундай хайрли, халқимизнинг руҳини кўтарадиган ишларни давом эттирамиз, албатта. Бундай савобли ишларни республикаимиз раҳбарлари учун ҳам қарз, ҳам фарз деб биламан.

Маълумки, Ўзбекистонда серфарзанд оилалар кўп. Шунини эътиборга олиб, аёлларимизнинг меҳнатини, авлодларимиз тарбиясидаги аҳамиятини ҳеч қачон унутмаслигимиз керак.

Агар қарз тўғрисида гап кетса, авваламбор ҳаммамизнинг аёлларимиз, оналаримиз, опаларимиз, сингиларимиз олдида бўлган қарзимиз тўғрисида сўзлашимиз лозим. Лекин, минг афсуслар бўлсинки, биз бу масалага етарли эътибор бермаяпмиз. Қишлоқ жойлардан тортиб то шаҳарларгача уйларида ўтирган аёлларни иш билан таъминлаш, уларга меҳнат дафтарчалари очиш, нафақа белгилаш, ёрдам бериш, керакли имтиёз ва шарт-шароитлар яратиш зарур.

Хотин-қизларни оғир меҳнатдан холи қилиш, уларга қисқартирилган иш куни белгилаш, кундалик турмуш учун бекаму кўст маданий-маиший шароитлар яратиш, бу борадаги камчиликларга тезроқ барҳам беришимиз лозим.

Бу масала ҳаммамизнинг биринчи галдаги вазифамиз бўлиши керак. Худди шу мақсадда яқинда хотин-қизлар ва оила масалалари билан шуғулланади-

ган республика қўмитаси ташкил қилинди. Бу ташкилотдан умидимиз катта. Лекин шуни ҳам айтиб қўяйки, бу қўмигага республикамиздаги барча ташкилотлар, хуллас, ҳаммамиз ёрдам беришимиз керак.

Ҳурматли қурултой қатнашчилари!

Диққатингизни яна бир марта инсон омилига қаратмоқчиман. Нимаики иш қилаётган бўлсак, инсон турмушини яхшилаш учун қилиняпти. Одамларимизнинг қорни тўқ, усти бут, кайфияти яхши бўлса, улар бошини баланд тутуди, қаддини ростлаб юради. Катта-кичик барча раҳбарлар биринчи галда мана шу ҳақда бош қотириши керак.

Республикамизда камбағал, нафақа олувчи ва кўп болали оилаларнинг оғирини енгил қилиш учун талайгина ишлар амалга ошириляпти.

Андижон вилоятида 8 минг камбағал оила турли корхоналарга бириктириб қўйилган. Бу корхоналар доим уларнинг ҳолидан хабар олиб, ёрдам бериб туради. Наманган вилоятида эса бева-бечораларга ёрдам бериш фонди 600 минг сўмни ташкил қилади. Бундан ташқари, ҳар бир районнинг ҳам ўз фонди бор. Жиззах вилоятининг Зомин районида худди шу мақсадда 50 минг сўм атрофида махсус жамғарма вужудга келтирилган.

Биз мана шундай янги инсоний ташаббусларни, интилишларни қўллаб-қувватлаймиз, биз бу хайрли ишларни кенг ёйишимиз керак.

Умуман олганда, ислоҳотларимизнинг негизига чуқурроқ назар ташласак, улар инсоннинг турмуш даражасини яхшилашга, халқ фаровонлигини оширишга йўналтирилганини кўрамиз. Ана шу олий мақсадни рўёбга чиқариш учун тер тўкиб ишласак арзийди.

Инсон – бизнинг энг катта бойлигимиздир. Деҳқон – ер юзидаги барча ноз-неъматларни яратув-

чидир, табиатга ва заминга гўзаллик бағишловчидир.

Зар қадрини заргар билади, деганларидек, ер қадрини деҳқондан сўранг. Республикамизда қадим замонларда ҳам деҳқончилик маданияти ғоят юксак даражада бўлган. Ернинг тилини биладиган, бир назар ташлаганда унинг ҳолатини айтиб берадиган миришкор деҳқонларимиз бугунги кунда ҳам юзлаб, минглаб топилади.

Шу фурсатдан фойдаланиб, мен бугун ана шундай деҳқонларимиздан катта бир гуруҳини, ҳалол меҳнатлари учун берилган республикамизнинг юксак мукофотлари билан чин кўнгилдан табриклайман, уларга сиҳат-саломатлик тилайман.

Азиз деҳқонлар!

Шундай қилиб, дилимдаги ҳамма гапларимни сиз, азиз дўст-биродарларга айтдим. Сўзимнинг охирида яна бир мулоҳазани сизларга айтмоқчиман. У ҳам бўлса, дўст-биродар бўлган одамлардан жудо бўлиб қолмасликдир. Эл назаридан, инсонлар назаридан қолмасликдир.

Кимки ҳаётда қандай чўққига чиқмасин, қайси вазифани эгалласин, менимча, энг катта шараф ва энг катта ютуқ шу билан ўлчанмайди. Энг улкан ютуқ шундаки, бир пайтлар келиб киши ҳамма вазифаларидан озод бўлганида, кексайиб қолганида, сиз билан учрашган, сиз билан юзма-юз кўришган кишилар сиздан юз ўтириб кетмасин, балки сизга қўл узатиб, ҳол-аҳвол сўрасин. Мана шу боисдан халққа, эл-юртга ҳар қанча хизмат қилсак, арзийди.

Азиз дўстлар!

Сизларнинг чеҳрангизга қараб, мана шу катта минбардан туриб миннатдорлик билдиришим, раҳмат айтишим керак. Сизларнинг олижаноблигингиз,

чин инсон бўлганингиз, баракали меҳнатингиз, сабр-бардошингиз учун, сизларнинг Ўзбекистон раҳбариятига, шахсан менга билдирган ишончингиз учун ташаккур айтаман.

Улуғ айём — Наврўз байрамига етиб келганимиз, табиат уйғонаётган ажойиб кунларга соғ-саломат, тинч-хотиржамлик билан етишганимиз учун шукроналар билдираман.

Ҳаммамиз аҳил, бир жону бир тан бўлайлик! Ҳамкорлик, ҳамжиҳатлик, бир-биримизга меҳр-муруват ва меҳр-оқибат орамиздан сира кўтарилмасин.

Сизларни ишонтириб айтаманки, улуғ ўзбек халқининг қаддини албатта ростлаб оламиз, руҳини кўтарамиз, фурурини тиклаб, олдимизга қўйилган мақсадга эришамиз, албатта.

Ана шу эзгу мақсад йўлида ақл-идрокимизни, бутун куч-қувватимизни аямайлик!

Ҳар доим бирга бўлайлик, азиз дўстлар!

*Республика қишлоқ хўжалиги ходимлари
қурултойида сўзланган нутқ*

*«Халқ сўзи» газетаси,
1991 йил 27 март*

ЎЗБЕКИСТОН БИРЛАШГАН МИЛЛАТЛАР ТАШКИЛОТИГА АЪЗО БЎЛИШИГА АМИНМАН

Ҳурматли депутат ўртоқлар!

Кейинги сессиядан буён тўрт ой вақт ўтди. Биласизки, биз жуда тезкор ва ўзгарувчан замонда яшайпмиз. Шунини ҳисобга олган ҳолда, мен бугун мамлакатимиз, республикаимиз ва ҳар бир инсон ҳаётида жиддий роль ўйнаган энг сўнгги воқеаларга ўз фикрим ва муносабатимни билдиришим зарур, деб ўйлайман.

Менимча, гапни халқимизни ташвишга солаётган, кундалик турмушимизда қийинчилик туғдираётган муаммолардан бошласак, маъқул иш бўлади.

Бугунги аҳвол ҳаммангизга аён. Мен мавжуд қийинчиликларни қисқача санаб ўтаман, холос. Аҳолини зарур моллар билан таъминлаш кундан-кунга оғирлашиб борапти. Нарх-наво ортгандан ортиб, магазин пештахталари бўм-бўшлигича қолмоқда. Миллатлараро муносабатларнинг кескинлашуви оқибатида жанжаллар келиб чиқмоқда. Хўжалик алоқалари бузилган. Жамоат тартиби издан чиққан. Бунинг натижасида оила ва шахс хавфсизлигига путур етаяпти.

Биз, раҳбарлар ва депутатлардан одамлар биз қайга бораётганимиз ва қандай жамият қураётганимиз ҳақидаги, олдинда ёруғ кунлар борми ва агар бўлса, ўша кунлар қачон келиши тўғри-

**сидаги саволларга жавоб беришимизни кутмоқ-
да.**

Бизни ташвишга солаётган яна бир нарса — Иттифоқ масаласи, яъни Иттифоқ сақланиб қоладими ёки тарқаб кетадими?

**Биз Ўзбекистонни мустақил ва суверен, деб эълон қилдик. Бу соҳада қандай қадамлар қўйил-
япти?**

Барча саволларни бир жойга жамласак, уни қисқа ва лўнда қилиб қўйидагича ифода этиш мумкин: биз қачон бугунги хатарли ва хароб турмушдан қутуламиз? Қачон тинч ва осойишта ҳаёт кечира бошлаймиз?

Бу саволларга жавоб беришдан олдин бир нарсани унутмаслигимиз керак: халқимизнинг бугунги сиёсий савияси, онги ва миллий ғурури шундай кўтарилганки, эски, қуруқ гаплар ва ташвиқотлар ҳозир ҳеч қаерда ўтмайди. Ҳаёт ўртага қўяётган ҳамма масалани шуни ҳисобга олиб таҳлил этиш ва уларга ана шу нуқтаи назардан ёндашишимиз керак. Ким буни тушунмаса, хатога йўл қўяди.

Бугунги муаммоларнинг барчаси ва умумий кескинликнинг ортгани охир-оқибатда нарх-навонинг кўтарилиши масаласига бориб тақалади.

Нарх-навонинг ошиши республиканинг ташаббуси билан бўлгани йўқ. Нарх-наво фақат Ўзбекистонда эмас, балки бутун мамлакат бўйлаб ошди — шуни яхшилаб эсда тутайлик.

Биз олдинги сессияда бозор муносабатларига ўтиш учун овоз берган эдик. Нарх-навонинг ошиши — бозор муносабатига ўтишдаги дастлабки қадамлардан биридир.

Мамлакат бозор иқтисодиёти йўлини танлади. Биз ўтган сессияда бу йўлга ўтишни муҳокама этган пай-

тимизда бозор муносабатлари қийинчиликлар келтиришини, шусиз ҳам камбағал халқимизни баттар эзиб қўйишини аниқ тасаввур этган эдик.

Айни замонда биз аввалги сессияда бозор иқтисодиётига ўтишга доир ўз шартларимизни ҳам қўйган эдик. Ўзбекистоннинг ўзига хос шарт-шароитларини ҳисобга олишни талаб қилган эдик.

Республикамизнинг аҳолиси ночор кун кечиради, унинг нақд ярми вояга етмаган ва ота-онасининг қўлига қараган норасида болалардир. Ўзбекистонда серфарзанд оилалар жуда кўп ва биздаги оила даромади Иттифоқ даражасидан икки марта кам, деб айтган эдик.

Ўтган сессияда бизда аҳоли жон бошига даромад энг паст даражада деб, одамларимиз гўшт, сут ва ҳатто, хўл мевани ҳам жуда кам истеъмол қилади деб, бизда касалхоналар, мактаблар етишмайди, бизнинг пенсионерларимиз оладиган нафақа жуда оз, бизда ишсиз юрган одамларнинг сони жуда кўп, деб ҳам айтган эдик.

Бозор иқтисодиётига ўтиш жараёнида буларнинг ҳаммаси ҳисобга олиниши керак. Акс ҳолда, нарх-навонинг ошиши бизнинг ночор оилаларимизга кулфат келтиради.

Масала Иттифоқ миқёсида кўрилган пайтда биз ўртага қўйган талабларнинг бир қисми инобатга олинди. Компенсация миқдори оз бўлса-да, ортди, болаларга нафақа тўланадиган бўлди, компенсация ва нафақа пули фақат ишлайдиган кишиларга эмас, балки барча аҳолига тўланмоқда.

Охирги гапга алоҳида эътибор беришингизни сўрайман. Негаки, Иттифоқ бўйича ҳар бир ишлайдиган одамнинг қарамоғида икки киши бўлса, Ўзбекистонда ҳар бир ишловчига 7 нафар боқиманда тўғри келади.

Афсуски, бозор иқтисодиётига ўтиш йўллари ишлаб чиқиляётган вақтда бизнинг барча истакларимиз ҳисобга олинмади.

Эсингизда бўлса, бизга нарх-наво икки баробардан ошмайди, деб ваъда беришган эди. Аслида-чи? Аслида, нарх-наво 3–4 баробар ошиб кетди.

Майли, енгил машиналар, зеб-зийнат ва олтин-кумушнинг баҳоси ошсин — оддий халққа бунинг таъсири кам. Лекин болалар кийими ва озиқ-овқат маҳсулотлари нархи кескин ошиб кетди. Бу эса биринчи навбатда яна кўп болали ва кам таъминланган оилаларга кучли зарба бўлиб тушди. Бундай оилалар эса Ўзбекистонда, айниқса, кўп.

Ўзингизга маълумки, Ўзбекистон халқ истеъмоли моллари ва озиқ-овқат маҳсулотларининг ярмидан кўпини бошқа республикалардан олиб келади. Мамлакатда бугун кенг истеъмол молларини, энг зарур ашёларни ишлаб чиқарадиган корхоналарнинг ўзи — хон, кўланкаси — майдон. Улар бизга молини отасининг нарhini қўйиб сотишга ҳаракат қилишади.

Олдинги сессияда ўтиш даврининг мураккабликларини ҳисобга олиб, нон нарhini оширмасликка қарор қилган эдик. Халқимиз учун, айниқса, қишлоқ аҳли учун бу чора анча енгиллик берди. Лекин умумий нархнинг ошиб кетишини тўхтатиш имкони бўлмади.

Нон нарhini оширмаганимиз тўғри бўлди, танлаган йўлимиз, қабул қилган қароримиз тўғри эканки, бизни Ўрта Осиё республикалари қўллаб-қувватлади.

Иккинчи муҳим бир масала — компенсация тўлаш масаласи. Иттифоқ бюджетидан унча-мунча ёрдам талаб қилиб олдик. Бу йилги ёрдам камида 16 миллиард сўмга етади. Лекин бу барибир камлик қилляпти.

Нарх-навонинг кескин ошишига қараганда, ав-валамбор, қариялар, болалар, серфарзанд оилаларнинг аҳволини ҳисобга олсак, менинг фикримча, бериладиган компенсация миқдорини кўпайтириш керак. Ишчиларга, қарияларга 60—65 сўм, болаларга 40—80 сўм озлик қилади. Бу рақамларни 1,5—2 марта кўпайтирсак, одамларнинг талабини қондиришни оз бўлса-да, яхшилашга ёрдам беради.

Бу муаммони ечиш учун биринчи навбатда ишлаб чиқариш самарадорлигини ошириш керак. Аммо корхоналаримизнинг, аввало, қишлоқ хўжалиги корхоналари, колхоз-совхозларнинг аҳволи ҳозир молиявий жиҳатдан оқсаб қолган. Улар одамларга компенсация бериш у ёқда турсин, йил охирида ўз ҳисобкитобини тўғрилаши ҳам амримаҳол. Шунинг учун биз уларнинг солиқ ва ажратмалар юкини енгиллаштиришимиз керак.

Одамларимизга, ишчиларимизга муносиб турмуш шароитини яратиб бериш учун ҳар томонлама имконият ва резервларни қидириш билан бирга ишлаб чиқаришда тартиб-интизом ўрнатишимиз, барча ишга яроқли кишиларни иш билан таъминлашимиз зарур.

Ҳозир одамларимиз, сиз раҳбарлар бизга шароит ва имкон беринг, пешана тери тўкиб, унумлироқ ишлаб, кўпроқ даромад топиб, тирикчилигимизни ўтказайлик, деб айтишяпти. Жуда ҳақли талаб.

Биз — раҳбарлар, қаерда бўлмайлик, ишчининг, қурувчининг, деҳқоннинг ишини тегишли даражада ташкил қилиб, моддий-техник таъминотини яхшилаб, қулай вазият вужудга келтириб беришимиз керак. Лекин шуни очик тан олайлик, бу талабларни тўлиқ бажаришга биз ҳали заифлик қиялпмиз. Мамлакатда тартиб-интизомнинг пасайиб кетиши,

бошқа регионлардаги ташкилотларнинг айби билан биздаги корхоналар фоолиятининг издан чиқиши, хўжалик ва иқтисодий алоқалардаги тартибсизликлар — буларнинг ҳаммаси ишни самарали ташкил қилишда катта тўсиқ бўлиб турибди.

Яна бир масала шуки, ҳозир ишсиз юрганларга бериладиган нафақа ҳам етарли эмас. Буни ҳам биз яхши тушунамиз. Қарияларимиз, болаларимиз, ногиронларимизнинг таъминоти, уларга зарур бўлган имтиёзлар ҳақида гап кетганда, тиббий ёрдамнинг яхши эмаслиги, дори-дармонларнинг танқислиги бизни, айниқса, ташвишга соляпти.

Кўпчилик қатори фақат ойликка қараб яшаётган ўқитувчилар, врачлар, давлат корхоналарида ишлаётганларнинг аҳволи кескинлашаётгани тезлик билан тегишли чоралар кўришни талаб қиляпти.

Озиқ-овқат маҳсулотларини аҳолига ўз вақтида ва етарли даражада етказиб бериш учун талон системасини жорий қилишга мажбур бўлдик. Бундан асосий мақсад — халқ таъминотини узлуксиз ва адолатли олиб бориш, таъминотни республика миқёсида назорат қилиб туришдир.

Савдо соҳасидаги нопок кишилар тўғрисида алоҳида гап бўлиши керак. Уларнинг найранглари ҳақида халқ ғазаб билан гапирмоқда. Кимда-ким халқ таъминотида нопок йўлга қадам қўйса, уларга шафқат йўқ. Шуни ҳамма жойда очиқ-ойдин айтиб қўяйлик: халқ ризқига кўз олайтириб, бойлик орттириш ниятида бўлган кишиларни аяб ўтирмаймиз.

Бу борада депутатларимиз ўз нуфуздан фойдаланиб, адолат ўрнатишса, ибратли иш бўларди.

Ўзбекистонда бошқа регионлардагига нисбатан кун кечириш бир оз енгил экани бизни хотиржамликка солмаслиги керак.

Халқимизга «бутун мамлакатда аҳвол шундай офир» дейишдан заррача наф йўқ. Ўз ғамимизни ўзимиз емасак бўлмайди. Келажагимиз яхши бўлиши учун яқдил бўлиб биргаликда ишлашимиз лозим. Бу куч-ғайратимизнинг қандай тез ва қанчалик ижобий натижа бериши — республикадаги ижтимоий-сиёсий вазиятга боғлиқ.

Хўш, республикада ҳозир ижтимоий-сиёсий вазият қандай?

Мамлакат миқёсида бўлаётган барча ҳодисалар Ўзбекистонга ҳам ўз таъсирини ўтказмасдан қолмайди, албатта. Лекин, шунга қарамай, республикада аҳвол бирмунча осойишта бўлиб турибди. Шунисига шукр қилишимиз керак.

Бироқ мамлакатдаги офир вазиятни баттар мураккаблаштириб, охир-оқибатда ўзларининг ғаразли мақсадларига эришмоқчи бўлган кучлар бизда ҳам йўқ эмас. Улар мавжуд қийинчиликлардан фойдаланиб, одамларни қўзғатишга, миллатлар ва халқлар орасига нифоқ солишга уринмоқда. Одамларни қўзғатиш учун эса жуда катта ақл бўлиши шарт эмас. Мамлакатдаги вазият жуда жиддий. Бирор ёвуз ниятли одам гугурт чақса, ҳўлу қуруқ баробар ёниши аниқ. Биз ана шундан эҳтиёт бўлишимиз керак.

Ур-йиқит, уй-жойларга ўт қўйиш, кишиларни қўпоровчилик ишларига ундаш — ғаламисларнинг иши. Вазият қанчалик кескинлашса, уларга шунчалик маъқул. Уларнинг мақсади аниқ — сохта доҳийлик минбарига чиқиш, гўё халқ ҳимоячиси бўлиб кўриниш. Улар тинч шароитда ўзларини кўрсатолмайди. Уларга, албатта, ур-йиқит, тўс-тўполон керак. Ана шундай одамларга, шундай доҳийларга мана бундай саволимиз бор: хўш, одамлар қўзғалиб кўчага чиқса, тинчлигини йўқотса, бир-бири билан жиқ-

қамушт бўлса, бундан халқимиз нима ютади ва ни-мага эришади? Бу оналаримиз ва аёлларимизга, кек-саларимиз ва бола-чақаларимизга, ҳаммага азият ва ғам-ташвишдан бошқа ҳеч нарса келтирмайди.

Бугунги кунда Ўзбекистонда ўзларини «халқ ҳимоячилари» деб эълон қилган бир тоифа кимса-лар куни кечагина бизни бозор иқтисодиётига ўтишда бошқа регионлардан орқада қоляпсизлар, деб тан-қид қилишган эди. Уларнинг орасида «демократия Ўзбекистонга киролмай, остонада қолиб кетди», деб нолиганлари ҳам бор эди.

Биз, албатта, ўз имкониятимизни ва ўз шароити-мизни ҳисобга олиб, бозор иқтисодиётига ўтишга қарор қилдик. Турган гапки, бозор муносабатларига ўтиш турмуш даражасининг пасайиши ва нарх-наво ошишидан бошланади — бусиз ҳозирча мумкин эмас.

Мана энди нарх-наво ошиши билан «халқ ҳимоя-чилари» пластинкани дарров тескари афдариб, «нега нарх-наво ошади, ахир, халқ хонавайрон бўлади-ку!» деб бақиришга ўтди.

Ўзбекистонда демократия йўқ, Ўзбекистон — консерваторлар макони, деб жар солувчиларга битта маслаҳатимиз бор? Сизлар ҳам сал-пал мард бўлиб, эркакчасига бел боғлаб, ҳозирги офир ва кескин ва-зиятда бақириқ-чақириқ қилмай, одамларнинг ҳаётини енгиллаштириш, уларга амалий ёрдам бе-ришга бир ҳаракат қилиб кўринг, барака топкур-лар! Четдан туриб ҳамма нарсани қоралаш — бу номарднинг иши.

Келинлар, калондимоғликни, тушунмовчиликлар-ни бир чеккага йиғиштириб қўйиб, орамиздаги май-дакашликка чек қўййлик. Халқимизнинг тақдирини ўйлаб, ҳозир бошимизга тушган катта савдоларни, та-бийий офатларни тез кунларда бартараф этиш учун

елкадош бўлайлик. Бизга бошқа нарса керак эмас. Халқ биздан шуни кутяпти.

Республикамизда қандай қийинчиликлар бўлмасин, муаммоларни ечиш учун анча-мунча ишлар қилиняпти. Шунга тан бериб, тўғри баҳолаш керак. Шу жумладан: нон нархини ўз ҳолида қолдириш; ёш оилаларга ёрдам пули бериш; студентлар ва ўқувчи ёшларнинг овқатини арзонлаштириш; мактаб формаси ва болалар пойафзалини арзонлаштириш учун республика бюджетидан маблағ излаб топилди. Ўзбекистонда яшаб турган кишилар яна кўпгина хайрли ишлар қилинганини яхши билишади. Улар бу ишларнинг самарасини кундалик турмушида яққол ҳис этмоқда.

Иттифоқда чиқаётган баъзи бир газеталар республикада қилинаётган ижобий ишларни кўролмасдан, ҳар хил бўҳтон гапларни тарқатишга уриняпти.

Хўш, уларнинг даъволари нималардан иборат?

Эмишки, гўё Президент Каримов «пахта иши» бўйича қамалган кишиларни ғайриқонуний тарзда турмадан чиқариб юбораётган эмиш. Гўё у ночор пенсионерларга тўлаётган ёрдам пули ноқонуний эмиш. Гўё у ноқонуний тарзда томорқа берган эмиш, гўё у одамларнинг шахсий чорвасига ноқонуний тарзда ем-хашак бераётган эмиш. Умуман олганда, Президент Каримов бу қолоқ ва камбағал республикада қаердан пул топади?

Бизнинг уларга берадиган жавобимиз шу: Ўзбекистон — мустақил республика, унинг ўзи танлаган йўли бор. Биз кишиларимизнинг турмушини енгиллатиш учун барча чораларни ишга соламиз.

Ташаббус — биздан чиқяпти, ишни халқимиз қияпти, ўртоқлар. Халқимиз ўз пешана тери билан, ўз меҳнаткаш қўли билан қияпти бу ишларни. Бу ишларни кўрмаслик — кўрликдир.

Сабр-тоқати, мардлиги ва матонати учун халқимизнинг қаршисида тиз чўксак арзийди. Халқимизнинг шаъни ва ор-номусини ҳимоя қилиш учун, унинг шуҳратини тиклаш учун, унинг анъаналарини ҳимоя этиш учун ҳеч нарсани аямаймиз. Йўлимиздан қайтмаймиз. Чунки биз ўзининг депутатлари этиб сайлаб, бизга ўз ваколатини топширган халқимизнинг иродасини бажармоқдамиз.

Энди энг долзарб иқтисодий вазифалар ҳақида гаплашиб олайлик. Биз бугунги оғир аҳволдан қутулиш учун қандай ишларни амалга оширишимиз лозим?

Биз, аввало, одамларнинг нормал турмушини ташкил этишимиз, уларнинг самарали ишлаши учун шароит яратиб беришимиз, уларнинг хавфсизлигини таъминлашимиз, уларнинг қадр-қимматини ҳимоя қилишимиз, ҳар бир шаҳар, қишлоқ ва ҳар бир хонадонда осойишталикни қарор топтиришимиз зарур. Корхоналар ва қурилишларнинг моддий-техник таъминотини нормаллаштиришимиз, уларнинг бир меъёردа ишлаши учун зарур бўлган ҳамма чораларни кўришимиз лозим.

Шахсий томорқадан унумли фойдаланиш керак. Шундагина бозордаги нарх-наво пастга тушади. Баъзи жойларда бир сотих ердан 3 минг сўмгача даромад олаётган бўлишса, бошқа жойларда бундай даромад 300 сўмга ҳам етмайди. Экинсиз қақраб ётган томорқаларимиз ҳам бор. Бунга чек қўйиш керак.

Жамоа хўжаликлари эски, қотиб қолган иш услубини тутиб, фақат пахтадан даромад олиш билан чекланиб қолмасин. Даромаднинг бошқа манбаларидан ҳам унумли фойдаланиш даркор. Айрим раҳбарлар тадбиркорлик қилиб, жамоа хўжаликларида кичик-кичик корхоналар очишмоқда. Гилам тўқиш, ёшиш цехларини ташкил қилишмоқда. Шундай раҳ-

барларга офарин деймиз. Ҳозир буйруқ кутиб ўтирадиган пайт эмас. Мустақил ҳаракат қилмоқ керак.

Бу йил кўклам фасли офир келди. Республикамиз табиий офатдан катта зарар кўрди. Шунча азобдан кейин деҳқонларимиз пешана тери билан етиштираётган ҳосилни сотишга бефарқ қарай олмаймиз. Маълумки, илгарилари маҳсулотимизни СССРнинг марказий шаҳарларига жуда арзон, арзимаган баҳога сотардик. Энди бу тартибни қайта кўриб чиқишимиз керак.

Москва ва Ленинград билан шартнома имзоладик. Шунга кўра, маҳсулотларимиз эвазига улар бизга гўшт, техника, асбоб-ускуналар етказиб беради. Пул қадрсизланган ҳозирги шароитда бу жуда оқилона йўлдир. Бироқ Ўзбекистонни озиқ-овқат, гўшт ва сут маҳсулотлари ва айрим материаллар билан таъминлашда бундан бошқа реал йўлимиз йўқ. Барча жамоа хўжаликлари етиштирган ҳосилнинг 60 фоизини давлатга сотганидан кейин қолган қисмини ўзи сотиши лозим. Шахсий хўжаликлар эса бундан бутунлай эркин, 100 фоиз маҳсулотни ўз хоҳишига кўра сотаверади.

Яқинда шахсий хўжаликлар уюшмаси тузилди, унга ёрдам тариқасида 1 миллиард сўм пул ажратилди. Маҳсулотни қайта ишлаш туфайли деҳқонларга қўшимча даромадлар олиш имконияти туғилади. Бизнинг тавсиямиз шуки, пала-партиш, арзонгаровга сотгандан кўра, шу уюшма орқали яхши баҳоларга сотиш жуда маъқул.

Қишлоқлардаги жамоа хўжалиklarини айрим солиқлардан озод қилишимиз лозим. Бу — мураккаб масала. Аммо бунга йўл топишимиз керак. Бу хўжаликларга қўшимча мадад беради.

Келинлар, ҳар бир меҳнат жамоасида унумли ишлаб, ишни яхши йўлга қўйиб, даромадни кўпайтирай-

лик. Бу эса ишлаётганларга тўланаётган компенсацияни ошириш, яъни тўлов пулини ҳозиргидек 60 сўм эмас, балки 100 сўмга етказиш имконини беради.

Тиббиёт ходимлари, ўқитувчилар, пенсионерларни ижтимоий ҳимоя қилиш тўғрисидаги масала Президентнинг алоҳида назоратида бўлиши керак, деб ҳисоблайман. Бизнинг шароитда бу энг мураккаб масалалардан биридир, чунки бу тоифа фақат давлат бюджетидан бериладиган иш ҳақи ва тўловлар ҳисобига яшайди. Шунга қарамасдан, уларни ижтимоий жиҳатдан ҳимоялаш зарур. Шунинг учун бюджетдан топилган ҳар бир сўм пул уларга аталиши керак.

Одамларнинг қўлида пул бўлиши билан бирга, харид қиладиган товар ҳам бўлиши керак. Бу, аввало, қишлоқ жойларда энг зарур. Бундан 10–15 турдаги товарлар доимо сотувда бўлиши лозим.

Чет эллардан, айниқса, зарур озиқ-овқатлар, болалар кийим-кечакларини сотиб олишга алоҳида эътибор беришимиз лозим. Бир неча кундан кейин Тошкент шаҳрида ишбилармонлар учрашуви иш бошлайди. Унга 50 та мамлакатдан 500 нафардан ортиқ иштирокчи келиши кутилмоқда. Бу тадбир чет эл савдо-саноат доиралари билан ҳамкорлик борасида келгусидаги катта ишларимизнинг дебочаси бўлишини истардик.

Жиноятчиликка қарши курашни янада кучайтиришимиз, тартиб-интизомни ҳамма жойда тағин ҳам мустаҳкамлашимиз керак. Халқ бошига тушган бугунги қийинчиликлардан ўзига бойлик қидирадиган нопок одамларнинг танобини тортиб қўйишимиз даркор.

Республикамизда шу йил май-июнь ойларида бўлиб ўтган табиий офат оқибатларини тугатиш тўғрисида бир неча оғиз сўз. Етказилган умумий зиён 500 миллион сўмдан кўпроқ, деб ҳисобланмоқда.

Бироқ бошпанасиз қолган кишиларнинг кўрган талафотлари, чеккан азоб-уқубатларини, кунни тунга улаб, далалардаги ҳосилни қутқарган, фалокатдан жабрланганларга ёрдам берган кишиларнинг фидо-корона меҳнати ва қаҳрамонлигини (бу ерда шу сўзлар жуда ўринли, деб ўйлайман) ҳеч нима билан ўлчаб бўлмайди. Ушбу минбардан туриб шуни айтиш учун тўла асос борки, зарар кўрган шахсий хўжаликларга ва хусусий кишиларга компенсация тўлатўқис ва кечиктирмай тўланади.

Энг долзарб масалалардан яна бири — Иттифоқ тақдири масаласи. «Суверен давлатлар иттифоқи тўғрисида»ги шартноманинг лойиҳаси ҳам сессия кун тартибида борлиги бежиз эмас, албатта. Бу масалани ҳал қилишда Ўзбекистон Совет Социалистик Республикасининг давлат мустақиллиги ҳақидаги ўзимиз яқдиллик билан қабул қилган декларациямиз асос бўлиши керак. Мустақиллик ҳақида декларация қабул қилган эканмиз, унга тўла ва оғишмай амал қилишимиз шарт.

Депутат ўртоқлар!

Ҳаммамиз ҳақиқатнинг кўзига тик қарашимиз керак. Ҳали жуда катта синовлар олдимизда турибди. Бу синовлар қанча давом этишини ҳозир аниқ айтиш қийин. Ана шу синовлардан халқимиз, бизларга ишонган фуқароларнинг бурнини қонатмасдан, талафотларга йўл қўймасдан, келажақдаги порлоқ ҳаёт учун замин тайёрлаб ўтсак, яхши бўлади. Шундагина зиммамиздаги бурчни бажарган, одамларнинг ишончини оқлаган бўлур эдик. Эски кайфиятда юрганлар қаршилиқ кўрсатиб, осонликча йўл бермайди. Бироқ танланган йўл Ўзбекистонни янгиланган Иттифоқда мустаҳкам сиёсий ва иқтисодий мавқега эга бўлишига олиб келиши лозим. **Республикамизнинг ҳамма**

бойлиги – ер остидагиси ҳам, ер устидагиси ҳам халқимизнинг, Ўзбекистонда яшаётган барча инсонларнинг фаровонлигига хизмат қилиши керак.

Чет эллар билан ўзимиз бевосита алоқада бўламиз, муносабатлар ўрнатамиз.

Ўзбекистон келажақда тенг ҳуқуқли ва суверен давлат сифатида Бирлашган Миллатлар Ташкилотига аъзо бўладиган кун келишига аминман. Бу – бизнинг қонуний ҳуқуқимиздир, бу – халқаро қонунларга асосланган давр талабидир, жафокаш ўзбек халқининг, республикамызда яшовчи барча эрксевар фуқароларнинг истагидир.

Ўзбекистон суверен давлатлар Иттифоқига тенг ҳуқуқли давлат сифатида кириши мумкин. Бундан бошқа йўл йўқ. Бундан бошқа йўлни халқимиз рад этади.

Ҳурматли халқ депутатлари!

Олдимизда халқимизнинг турмушини енгиллаштиришга, иқтисодиётимизни оғир танглик ҳолатидан олиб чиқишга хизмат қиладиган муҳим ҳужжат ва қарорларни ишлаб чиқишдек катта меҳнат талаб қиладиган жиддий ишлар турибди. Биз амалга оширмақчи бўлаётган барча ишларнинг муваффақияти Ўзбекистондаги сиёсий барқарорликка, миллий ва фуқаролараро тотувликка, жамиятдаги барча соғлом кучларнинг жипслашувига боғлиқ. Келинлар, ўзаро гина-кудуратлардан, ўткинчи эҳтирослар ва сиёсий манманлиқдан воз кечиб, бир ёқадан бош чиқарайлик, аҳиллик билан амалий ишларни бажаришга киришайлик. Бу йўлда бизга омад ёр бўлсин.

Ҳаммангизга муваффақият тилайман!

*Ўзбекистон ССР Олий Кенгашининг
бешинчи сессиясида сўзланган нутқ*

1991 йил 12 июнь

ДЕМОКРАТИЯ – ҚОНУНГА ВА ШАХСГА ҲУРМАТ ДЕМАҚДИР

«Рабочая трибуна» газетаси мухбири
саволларига жавоблар

Ислом Каримовнинг шахсиятига нисбатан у ўтказётган сиёсатни бутунлай қабул қилмасликдан тортиб, унинг номи билан бевосита боғлиқ янгиликларни ҳайратланиб олқишлашгача – воят хилма-хил фикрлар билдирилмоқда. Маълумоти-га кўра иқтисодчи, тарбияси жиҳатидан «заовдда суяги қотган», эътиқодига кўра, байналмилалчи бўлган Ўзбекистон ССР Президенти ўз сафдошлари билан биргаликда республика учун Иттифоқ доирасида у эришиш мумкин деб билаётган фаровонлик йўлини барпо этмоқда.

Бошқалар асрий алоқаларни намойишкорона ва бутунлай узган бир пайтда Каримов биринчи бўлиб янги Иттифоқ шартномасини тайёрлашда Марказ сусткашликка йўл қўяётганини баралла айтди. У ўзи раҳбар бўлгунга қадар ўт олган Фарғона можаросига барҳам беришга, Ўш фожиасида муросага келиш йўлини қидириб топишга, миллатлараро бошқа можаролар манбаларини чеклашга эришди.

М.С. Горбачев билан учрашувлардан тортиб энг олис қишлоқлардаги тез-тез бўлиб турадиган суҳбатларгача – барча даражаларда ўз мавқеини қаттиқ туриб ҳимоя қиладиган инсоннинг табиати

ҳаммага ҳам маъқул бўлавермайди. Ўзбекистон Президентининг одамлар ва республика манфаатини узвий боғлашга, умуман, жамиятнинг маънавий негизларини сақлаб қолишга ҳамда иқтисодиёт ва сиёсатда бошбошдоқликка йўл қўймасликка қаратилган йўлини тушунмаслик сабабли ёки қасддан бу йўлни тоталитар тузумни ва бир партияли ҳокимиятни сақлаб қолишга интилиш, деб кўрсатишга уринмоқдалар.

Бу иш далил-исботларсиз, ниҳоятда жўн тарзда амалга оширилмоқда. Оқни – қора, қорани – оқ дейишгача борилмоқда. Яқинда «Мегаполис-экспресс» ҳафтаномасида «Ислом Каримовнинг ўзбеклар иши» деб аталган кўп маъноли сарлавҳа остида босилган мақола аслида ана шундай «сиёсий портрет»нинг қора бўёқдаги тасвири намунаси дир. Мақолада Ўзбекистон Президентининг республика аҳолисини, энг камбағал табақалар ва кўп болали оилаларни ижтимоий ҳимоя қилишга қаратилган фармонлари ҳам «ҳукмронлик тафаккури»нинг нишонлари деб кўрсатилди.

– Ушбу мақола эълон қилинишининг ўзи ана шундай фикрлаш намунаси эмасми, ахир, — дейди суҳбатдошим. — Хорижий давлатларнинг бошлиқлари шаънига бирон ножоиз гап айтиш мумкин бўлмаган ҳолда, нима учундир Иттифоқдош республикаларнинг раҳбарлари шаънига осонгина тош отишга йўл қўйилмоқда. Кимдир хоҳласа, обрўйини тўкади, хоҳласа — елкасига қоқиб қўяди.

– Нима учун сиз туҳматдан ҳимоя қиладиган қонунга мурожаат этмайсиз?

– Қайда дейсиз, мижров гапларга ўралашишнинг нима кераги бор, ишимиз бошдан ошиб ётибди. Жуда

катта табиий бойликлар, битмас-туганмас меҳнат ресурсларига эга бўлган юртимиз энг камбағал республикалар қаторида турибди. Республикани мамлакатнинг «пахта цехи»га, амалда эса хом ашё манбаига айлантириш ғояси амалга оширилиши натижасида офир аҳволга тушиб қолганмиз. Энди бу аҳволни тузатиш керак. Кичик-кичик ва ўртача корхоналар, хорижий технологиялар, барча шаклдаги мулкчиликнинг тенглиги, имтиёзли тарзда солиқ солинадиган қўшма корхоналар, илм-фан ютуқларини талаб этадиган ишлаб чиқариш корхоналари, чет элларда кўплаб кадрлар тайёрлаш, хорижий инвестициялар учун кенг йўл очиб бериш, Иттифоқ ичкарисидаги алоқаларни ва умумий иқтисодий маконни сақлаб қолиш тўғрисида ўйлаяпмиз, хуллас, биз ғоят тифиз муддатга мўлжалланган ҳаракат дастурига эгамиз.

Бироқ жамият дучор бўлган маънавий бухронни ҳам бартараф этиш, халқнинг кайфиятини, ватанпарварлик руҳини кўтариш, унинг ўз кучига бўлган ишончини оширишда ёрдам бериш керак. Бусиз бизнинг барча режаларимиз барбод бўлади.

– Аммо сиёсий мухолифларингиз сизга аксинча таъна қилмоқда, сизни ўз халқига эркинлик беришни хоҳламаётган ҳукмдор сифатида кўрсатишмоқда.

– Мен фақат бир нарсани — халқларнинг бошига азоб-уқубат келтирадиган ва қон тўкилишига сабаб бўладиган бошбошдоқлик, ҳокимиятсизлик ва адоват бўлишини истамайман. Демократияни ҳамма нарсани қилиш мумкин деб, ўзбошимчалик билан талқин этиш ана шунга олиб келади. Мен демократик жамиятни, энг аввало қонунга қулоқ солиш деб биламан. Шахснинг ҳақ-ҳуқуқларининг бузилишига йўл қўйиб бўлмаслигини белгилаб берадиган ёзил-

маган қонунлар, маънавий қоидалар тўплами зарур. Яъни, одам жамиятдаги мезонлар доирасида ўзига эркинлик ва чеклашлар даражасини белгилаб олади.

Бу — ривожланиб боровчи узлуксиз жараёндир. Одам гап билан демократ бўлиб қолмайди. Тоталитар тарбия билан издан чиққан онгимиз у ёки бу томоннинг ҳақлигини исботлаш шакли сифатида куч ишлатишни ҳали узоқ вақт маъқуллаб туради. 1985 йилнинг апрелидан бошлаб биз ҳаммамиз демократлар бўлиб қолдик, деб ўйлаш соддадилликдир. Ҳокимият учун кураш ошкора тус олгани аён. Бу курашда ҳар бир киши демократияни ҳам, унинг пировард мақсадларини ҳам қандай тушунаётганини намоён этади. Мен демократияни барча соғлом кучларнинг ҳамкорлигига таяниб, халқни жипслаштириш, унинг бунёдкорлик куч-файратини рўёбга чиқариш, республикамизни ижтимоий-иқтисодий танг аҳволдан олиб чиқиш, деб тушунаман.

— Лекин сизнинг муҳолифларингиз ҳам худди шундай мақсадларни эълон қилишмоқда-ку?

— Ана шу мақсадларга эришиш усуллари ва воситалари-чи? Ўтмиш аёвсиз танқид қилинмоқда ва уларнинг келгусига мўлжалланган режалари чалкашдир. Аммо қачонгача салбий муносабат билдириш, ўтмишда йўл қўйилган хатоларни қидириш мумкин. Бундай усул билан бунёдкорликни эмас, балки вайронгарчиликни, ҳамкорлик йўллариини излашни эмас, балки яқин кишиларга нисбатан қаҳр-ғазаб тўлқинини осонгина юзага келтириш мумкин. Тўғри, пахта яккаҳокимлиги қарор топди, Орол қурий бошлады, атроф-муҳит заҳарланди, халқ эътиқоди ва анъаналари таъқиб этилди, феодализмдан социализмга «сакраб» ўтилгани тарғиб этилди.

Бироқ энди ўтмиш хатоларидан тўғри хулоса чиқариб, уларни такрорлашдан эҳтиёт бўлиб, аҳволни тузатишга киришайлик. Халқ ишончининг ҳам чегараси бор, вақтимиз ғоят зиқ. Тўғриси айтсам, меҳнат жамоаларида ва кўчаларда одамларга яқин вақт ичида аҳволнинг яхшиланишини кутмаслик керак, деб айтиш мен учун жуда оғирдир. Мен арзонгаров шуҳрат орттирмоқчи эмасман. Эл ишончига таяниб, Президент сифатида халқ билан ошкора гаплашишим шарт.

Вазият оғир. Бироқ агар биз пахта майдонларини кескин қисқартириш ҳамда бўшаган юз минглаб гектар ерларни деҳқонларга ва шаҳарликларга фойдаланиш учун бўлиб бериш йўлидан бормаганимизда, аҳвол янада қийинроқ бўлур эди. Эҳтимол, бугунги кунда биз бошқачароқ очликни ва бир эмас, бир неча Фарғона фожиаларини бошдан кечирган бўлур эдик. Биз марказий ва маҳаллий ҳокимият тузилмаларининг қаршилигини енгиб ўтиб, ана шундай ишларни амалга оширдик.

Турли партия ва ҳаракатларнинг вакиллари бўлган ва бизни танқид қилаётганларга бизга ёрдам беринг, жойлардаги расмиятчи тўралар, порахўр ва дангасалар ишни барбод этмаслиги учун чинакам халқ назоратини йўлга қўйинг, дедик.

– **Рози бўлишдими?**

– Йўқ. Сиз ишлайверинг, биз эса сизнинг хатоларингизни кўрсатиб борамиз, дейишди. Наҳотки, демократия деганлари шу бўлса?!

Нарх-наво мисли кўрилмаган даражада оширилганидан кейин (Иттифоқ ҳукуматининг айби билан шу даражада оширилди, деб ҳисоблайман), Тошкентдан юзлаб километр наридаги Яккабоғда ғалаёнлар бўлиб ўтди. Яна мухолифларимиз ёрдамида чет эл

«Озодлик» радиостанцияси орқали қишлоқ аҳоли-сидан олти кишининг қони тўкилди, у ерга алоҳида вазифаларни бажарувчи милиция отряди қисмлари олиб кирилди, деган гаплар тарқатилди. Шуниси ҳайратланарлики, бу хабар ҳақиқий воқеалар бошланишидан икки кун олдин берилди. Эфир орқали тарқалган гаплар ҳақиқатга мос тушмас эди. Яккабоғдек олис жойда нима учундир Тошкентдан келиб қолган «халқ ҳимоячилари»нинг бутун бир гуруҳи иш олиб борди. Улар нари борса бозор расталарини остин-устун қилган маҳаллий саёқлар тўдасини кўпайтиришга муваффақ бўлишди.

Бундай хатти-ҳаракатларни халқ иродасининг ифодаси, яъни демократиянинг намоён бўлиши деб ҳисоблаш мумкинми? Расмий маъмурлар нима қилишлари: эҳтирослар авж олдирилишига йўл қўйиб беришлари керакмиди ёки тартибсизликнинг пайини қирқишлари керакмиди? Агар жамиятда интизом ва ҳуқуқ-тартиботни сақлаш яккаҳокимлик деб аталса, нима ҳам дердик, мен бу борада изчил «якка ҳоким» бўламан.

– Бир партияли системага содиқ бўлганлар сизни республикани бошқа партиялар яшай олмай диган «коммунистик қўриқхона»га айлантиришда ҳам айблашмоқда.

– Бир партияли система жуда қалтис бўлиб, унда назоратсиз ҳокимият нопок қўлларга ўтиб қолиши мумкин, ҳолбуки, биз ўз тарихимизда бундай ҳолларни бир неча бор бошдан кечирдик. Бундай система осонгина тоталитаризмга, халқни ва партиянинг оддий аъзоларини лақиллатишга олиб келади. Шунинг учун мен мамлакат Конституциясининг 6 ва 7-моддалари бекор қилинишини тўла-тўқис қўллаб-қувватлайман.

Лекин Фарбдаги ривожланган демократияларга бир назар ташланг — ҳар бир давлатда дарғалик қила оладиган қанча партия бор? Бармоқ билан санарли! Бу — тўғридир, чунки партиялар муайян синф ва табақаларнинг манфаатларини ифода этади, улар орасидан янги-янги аъзоларни сафарбар қилади.

Ўзбекистон Компартияси ўзининг бултур бўлиб ўтган XXII съездида республикани ижтимоий-иқтисодий янгилаш, аҳолини бозор мушкулотларидан ҳимоя қилиш, Ўзбекистонда яшовчи халқларнинг дўстлигини мустаҳкамлаш дастурини олға сурди ва у яқдиллик билан қўллаб-қувватланди.

Биз Республика жамоат ташкилотлари тўғрисидаги қонунни қабул қилдик. Шунга мувофиқ, муайян партиянинг рўйхатга олиниши учун бор-йўғи 3 минг аъзоси бўлса kifоя. Лекин негадир ҳозирча аризалар тушмаяпти. Халқ ким билан эканига энди ўзингиз баҳо беринг. Тўғри, Фарғона воқеаларидан кейин Компартиянинг обрў-эътибори жуда тушиб кетди, чунки вазият шу қадар кескин эдики, республиканинг ҳар қандай бурчагида Фарғонадагидек аланга авж олиб кетиши мумкин эди. Ўзбекистон Компартиясининг ўша пайтдаги раҳбарлари эса билмасдан ағдариб юборилган бир тоғорачадаги қулупнай тўғрисидаги сафсата билан халқни тинчлантирмақчи бўлишди.

Биз ўшанда кабинетлардан одамлар ҳузурига чиқдик, улар билан ички қўшинларнинг, милтиқлар ва қалқонларнинг орқасида туриб эмас, балки бевосита сўзлашишни ўргандик.

Ўша пайтда кўпчилик шиорлардагидек силлиқ эмас, балки қийинчиликлар билан шуни англаб етишдики, агар сен партия аъзоси бўлсанг, муштарак манфаатлар билан яша, ишда бошқаларга қараганда

кўпроқ гайрат кўрсат. Қўлингдан келмайдими, тинч бир жойни топ, ҳисобчи бўл, тонг саҳарлари бемалол балиқ тутиб юравер: фақат халқнинг ишончи билан ўйнашма, унинг ҳис-туйғулари билан чайқовчилик қилма.

– **Дарвоқе, ҳис-туйғулар тўғрисида. Гап-сўзларга, миш-мишларга қараганда, Сиз Ш. Рашидовга нисбатан алоҳида ихлос билан қарар эмишсиз, унинг раҳбарлик услубига амал қилишга уринаётган эмишсиз. Ҳатто, «янгирашидовчилик» ибораси пайдо бўлди.**

– Бўлмағур гаплар, менинг назаримда, булар сиёсий баҳсда ҳақиқий далилларнинг йўқлиги туфайли пайдо бўлди. Норасмий ҳаракатлардаги ва бошқа баъзи оқимлардаги муҳолифларимиз халқни ўтмишга қайтиш билан чўчитишни истарди. Аммо тарихан бу мумкин эмас. Рашидов — ўз даврининг фарзанди.

Республика Компартиясининг XXII съездида унинг Ўзбекистон тарихидаги роли ва ўрни тўғрисида шундай қатъий бир фикр билдирилган: «Биз Рашидов номи билан боғлиқ барча салбий ишларни қоралаймиз. Бундай ишлар биз учун номақбулдир. Биз ўтмиш иллатларидан покланишимиз керак, шундай қилмасак, олға ҳаракат қила олмаймиз. Шу билан бирга, биз ўша даврда содир бўлган ҳамма нарсаларни ҳаётдан кўз юмган битта шахс билан боғлай олмаймиз».

Талабчанлик, қаттиққўллик, ишни бажариш топширилган кишидан талаб қилиш эса ҳар бир раҳбарнинг энг асосий фазилати, деб ҳисоблайман.

– **Атрофдагилар билан мулоқотда ҳаддан ошириб юбориш, ўзингизни тутолмай қоладиган ҳоллар бўладими? Умуман, ўз-ўзини танқид сизнинг ҳаракатларингизда қандай ўрин тутади? Хатоларингизни тан олиб, кейинчалик уларни тузатасизми?**

– Ўзимни ўзим назорат қилиб, ташқаридан ўзимга назар ташлаш туйғусига эгаман ва бу нарса ўйламай-нетмай, шошма-шошарлик билан қилинадиган ҳаракатлардан сақлайди. Қизиққонлик қилиб, ўзимни тутта олмай қолишим ҳам мумкин. Кейинчалик, эҳтимол, бу ҳақда мен кескин гапириб қўйган кишига қараганда анча кўпроқ афсусланиб юраман. Ҳар бир куннинг охирида воқеалар ва хатти-ҳаракатларни хаёлдан ўтказаман. Ноҳақ бўлсам, узр сўрайман.

Ҳар бир кишида бўлгани каби хатолар бўлиб туради. Мисолми? Биз янги нархларга ўтиш чоғида республикамизда ун, макарон ва нон-булка маҳсулотларининг нархларини аввалгидек қолдирдик. Кўп болали оилаларни қўллаб-қувватлашни истадик. Республикамизда бундай оилалар кўп ва шундай маҳсулотлар уларнинг асосий озиқ-овқат маҳсулоти ҳисобланади. Мувозанатни сақлаш учун гўшт ва ёғ нархини Иттифоқдагидан юқорироқ кўтардик, яъни, уларнинг таннархи даражасига етказиб, ҳар килограмм гўштни 10 сўм ва сариёғнинг килограммини 16 сўм қилиб белгиладик.

Иқтисодий жиҳатдан бундай чора тўғри. Қолаверса, биз бошқа маҳсулотлар, айниқса, саноат маҳсулотларининг қиймати шу қадар ошиб кетади, деб ўйлаганимиз ҳам йўқ эди. Халқ бизни қўллаб-қувватламади ва эндиликда гўшт билан сариёғ Иттифоқ нархларида сотилмоқда. Биз хатони тузатдик, аммо ун ва ундан тайёрланган маҳсулотлар ҳали ҳам «ислоҳотгача бўлган» нархларда сотилмоқда. Бюджет учун бунга бардош бериш осон эмас, албатта, лекин шундай қилиш керак.

– Бошқа чора-тадбирлар – мактабларда бепул нонушталар, ҳомиладор аёллар ва эмизикли оналарга, ёлғиз пенсионерларга, уруш ва меҳнат фах-

рийларига, талабалар ва ногиронларга, ўқитувчилар ва кўп болали оналарга ёрдам, компенсация тўловлари бирга қўшилганида, бу нарса бюджетни «зўриқишга» мажбур қилади. Республика иқтисодий «гиёҳванд», Марказнинг ёрдамисиз яшай олмайди, деган гап-сўзларнинг сабаби шунда эмасмикан? Сизнинг аҳолини ижтимоий муҳофаза қилиш тўғрисидаги фармонларингиз гўё иқтисодий жиҳатдан асоссиз бўлиб, халққа тил-ёғламалик қилиш далили эмиш.

— Мана, сиз истаган фармонни танлаб олинг: кўпдан-кўп бирламчи ҳужжатлар устида иш олиб борилган 12 тагача вариант ва пул билан таъминлашнинг аниқ манбалари кўрсатилган. Фармонлар халққа ёқиш истак-муддаоси билан дунёга келмаган. Бундай истак-муддаолар кимда бўлишидан қатъи назар, мен уларни қабул қила олмайман. Бу фармонлар турмуш мантиғи, энг камбағал табақаларнинг турмушини енгиллаштириш хоҳиш-истаги туфайли дунёга келиб, аниқ-равшан ҳисоб-китоблар билан мустаҳкамланмоқда.

Иқтисодий «гиёҳвандлик» хусусида ким-кимдан қарздор экан? Аввалига бизни хўб ишонтиришди: пахта бўлса бас, қолган нарсаларни республикага мамлакат етказиб беради. Пахта толаси қайд этиб қўйилган паст нархларда Ўзбекистондан ташқарига жўнатилди ва ҳамон жўнатилмоқда. Бунинг эвазига нима берилмоқда? Пахта етиштиришда меҳнатнинг 84 фоизи бизнинг зиммамизга тушмоқда ва уни дастлабки қайта ишлашдан тушадиган даромаднинг атиги 16 фоизи бизга тегмоқда. Пахтани олаётган бошқа республикаларда нисбат аксинча бўлмоқда: масалан, айтайлик, Россияда тўқилган ва тикилган тайёр кўйлак гоят катта фойда келтирмоқда. Меҳнати —

бизга, пули — бошқаларга. Мамлакатнинг «пахта цехи» бўлиш, мана, нимани англатади.

Биз ўзимизнинг қайта ишловчи қувватларимизни ривожлантира бориб, бу ишни тўғри йўлга қўямиз. Лекин шунгача асосий меҳнат харажатларини ўз зиммасига олган, ишчилар синфингизни хом ашё ва иш билан, аҳолини эса тайёр буюмлар билан таъминлаган кишилар билан даромадларни марҳамат қилиб баҳам кўринг.

— **Модомики биз республикаларнинг ўзаро муносабатлари тўғрисида гап очган эканмиз, Сизнинг назарингизда, бундай муносабатлар яқин келажакда қандай бўлиши керак? Янги Иттифоқ шартномасида Марказнинг яккаҳокимлигига йўл қўймасдан, лекин Иттифоқни ҳам барбод этмасдан, бирлик ва хилма-хиллик муаммосини қандай ҳал қилиш лозим?**

— Мен тенг ва хилма-хил республикалар иттифоқи тарафдориман. Энг асосий, принципиал деб ҳисоблаётганим: Иттифоқни ташкил қилувчи республикаларга мустақиллик ва суверенитет бериш керак. Қандай масалаларни ўзлари ҳал қила олишини, қандай ваколатларни Марказга топшириб, куч-ғайратни бирлаштирган ҳолда, баҳамжиҳат ҳаракат қилиш ёки Иттифоқ тузилмалари конкрет ҳолларда республика тузилмаларидан яхшироқ ишлайдиган бўлса, улар орқали ҳаракат қилиш кераклигини фақат республикаларнинг ўзлари ҳал қилади. Мана шуларни қонунлар урушини тўхтатиш калити деб биламан. Айни пайтда, Олий Кенгашдан бошлаб барча Иттифоқ тузилмалари мутлақ ўзгартирилиши керак.

Виждонан айтаман: Марказни Иттифоқ шартномаси билан боғлиқ ишни тезлаштиришга чақираверириб чарчадим. Энди эса бу масалада ўзимни умид-

вор деб ҳисобламаяпман. Шартнома ҳали узоқ вақт имзоланмай қолиши ҳам мумкин. Ўзаро тотув бўлишимиз учун, бўлажак Иттифоқда ҳар бир республика ўзини эркин, миллатлар ҳамдўстлиги олдида ўз хатти-ҳаракатларига масъул бўлган мустақил давлат деб ҳис қилиши учун буларни ҳаммамиз англаб етишимиз керак.

– Модомики биз ҳар хил эканмиз, эркинликни ҳам ҳар хил англаймиз-да, тўғрими?

– Тўғри. Шошма-шошарлик билан мустақилликни эълон қилиш ва армияда хизмат қилишдан бош тортиш, аслида эса ёшларни Конституцияни бузишга ундаш мумкин. Бу — амалий ишлар билан тўлдирилмаган қоғоздаги эркинликдир. Биз бошқа йўлдан бордик: мамлакатда Қуроли Кучлар Бош штаби билан битим тузган яккаю ягона республика — бизмиз. Бу битим юртимиздан чақирилувчиларга ва уларнинг оилаларига қонуний манфаатларга риоя этилишини ва хизматни ўташ чоғида қулай шароитни таъминлайди.

Мустақилликни эркинлик тўғрисидаги шиорлар билан эмас, балки сиёсий, иқтисодий, маънавий мазмун билан тўлдириш керак. Виждон, дин, шахс, тилни танлаш, маданият ютуқларидан фойдаланиш эркинлиги ва ҳоказолар бўлмаса, чинакам мустақил давлат бўлмайди. Илгари бизда эътиқод учун, аждодларнинг урф-одатларига риоя этилгани учун, кўпинча халқ анъаналарига ҳурмат кўрсатилгани учун партиядан ўчиришар, лавозимдан бўшатишар эди.

Биз қўрқув деворини емириб ташладик. Янги масжидлар, диний муассаса ва иншоотлар пайдо бўлди. Наврўз, Рўза ҳайити, Қурбон ҳайити каби ва бошқа умумхалқ байрамлари тикланди, салкам 50 та миллий-маданий марказ ташкил қилинди. СССР халқ-

ларининг кўпгина тилларидаги янги нашрлар ва дарсликлар босиб чиқарилди, ҳозир Ўзбекистон мактабларида таълим 12 тилда олиб борилмоқда. Абдулла Қодирий, Фитрат, Чўлпон, Шарқнинг ноҳақ қатағон қилинган бошқа алломаларининг мероси халққа қайтарилди, уларнинг номлари тарихимизга қайтди. Аёлнинг обрўси ва шахси улуғланмоқда, оиланинг нуфузи мустаҳкамланмоқда, ижодкор зиёлилар ўз фикрини эркин изҳор қилиш имкониятини олдилар.

Мана шулар ва санаб ўтиш қийин бўлган бошқа кўпгина нарсалар — жамиятда демократик руҳнинг қарор топиши эмасми, ахир? Халқимизда мевали дарахтга тош отишади, деган нақл бор. Ёппасига қуруқ танқид ҳам айни ўша тошнинг ўзидир.

Баъзида ҳамма жойга «ўз кадрлари»ни жойлаштирмоқда, деб айтилаётган айбларни ҳам бир йўла чиппака чиқариб ўтмоқчиман. Агар шундай бўлганида, гапимга ишонинг, Вазирлар Маҳкамаси Раисининг бўш турган икки ўринбосари, Давлат режа комитети раиси, бир қанча вазир лавозимлари ва шу кабилар алақачон эгаллаб олинган бўлур эди. Бу лавозимлар ярим йилдан кўпроқ вақтдан буён бўш турибди: билимдонларни излаяпмиз. Яккаҳоким бўлганида алақачон «ёғли» жойларга қариндош-уруғларини, юртдошларини ўтказиб қўйган бўларди, бу эса унга уруғ-аймоқчилик мададини таъминлар эди.

— **Сизнинг шундай мададингиз борми?**

— Бор, — дейди табассум билан Ислом Абдуғаниевич. — **Менинг уруғ-аймоғим — менга Президент бўлишни ишониб топширган халқдир.** Мен халқ билан маслаҳатлашаман ва ўз хатти-ҳаракатларимни унга қараб тўғрилаб оламан. Халқ мендан ҳамма нарсани талаб қилишга ҳақли. Мен эса унга

фақат битта илтимос билан — тинчлик ва тотувлик-да яшайлик, деган илтимос билан мурожаат қилман. Ўзбекистон ватани бўлган ҳар бир киши бу ерда ўзини бой, эркин ва кучли республиканинг, улуғ ишларга қодир бўлган буюк халқ яшайдиган қадимий маърифатли давлатнинг тўла ҳуқуқли фуқароси, деб ҳис қилсин.

*«Халқ сўзи» газетаси,
1991 йил 4 июль*

ҲИНДИСТОНГА МЕҲР БИЛАН

«Таймс оф Индиа» газетаси мухбири саволларига жавоблар

– Сиз республикадаги сиёсий ва иқтисодий вазиятни қандай тавсифлаган бўлур эдингиз?

– Ҳозирги сиёсий ва иқтисодий вазиятимиз тўғрисида гапиришдан олдин, афтидан, бугунги кунга қандай етиб келганимизни, нима сабабдан республикамиз иқтисодий жиҳатдан жуда офир аҳволга тушиб қолганини яхшироқ тасаввур этиш учун ўтмишга қисқача назар ташлаш керак. Тўғри, Иттифоқимиздаги бошқа республикалар ҳам қандайдир иқтисодий ютуқлар билан мақтана олмайди. Ўзбекистон эса, айниқса, офир аҳволга тушиб қолди. Гап шундаки, Совет ҳокимияти йилларида республикамиз иқтисодиёти тўла-тўқис, мукаммал ривожланмади, у мамлакатимизнинг хом ашё етказиб берадиган ўлкаси бўлиб қолди, шу сабабли ҳозирги аҳволимизга республика иқтисодиётини шакллантиришнинг ана шу стратегияси кўзгусидан қараш керак. Биз пахта, мевасабзавот етиштиришимиз, қорақўл, ипак беришимиз керак эди, биласизки, республикамиз табиий хом ашё ресурсларига жуда бой. Ўзбекистон тайёр маҳсулот олишга ёрдам берадиган дастлабки ишлар билангина шуғулланган, тайёр маҳсулот эса республика ташқарисида ишлаб чиқарилган. Бизнинг бугунги иқтисодий кўрсаткичларимиз, очигини айтадиган бўлсак, ана шундан келиб чиқади. Аҳоли жон бошига тўғри ке-

ладиган миллий даромад Иттифоқимиздаги ўртача даражадан икки ярим баробар камдир. Ижтимоий ёрдамчи тармоқлар етарли даражада ривожланмаганининг сабаби ҳам мана шунда — биз соғлиқни сақлаш, маданият, халқ таълими иншоотларини, яъни одамларнинг кўнгилдагидек яшаши учун зарур бўлган инфратузилмаларни қуриш учун маблағ топа олмаямиз. Республикамизнинг демографик хусусиятларини эътиборга олсак, бизда аҳоли мамлакатимиздаги ўртача даражадан уч ярим баробар тезроқ кўпаймоқда. Ижтимоий-маиший соҳада эришилган даражани сақлаб қолишимиз учун бизга уч ярим баробардан кўпроқ сармоя керак. Бюджетимиз ҳам жуда қарам аҳволда. Даромад қисмининг учдан бири Иттифоқ дотацияси ҳисобидан қопланмоқда.

Қисқасини айтганда, иқтисодиётимизнинг, ишлаб чиқарувчи кучларнинг бирёқлама ривожланиши, энг аввало, одамлар турмуши билан боғлиқ соҳаларда қолоқликка олиб келди. Инсон эҳтиёжларини қондириш учун зарур бўлган молларнинг ярмидан кўпрогини республика ташқарисидан ташиб келтираётганимизни ҳисобга олсак, юртимиз Иттифоқнинг қолган қисми иқтисодиётига қай даражада қарам бўлиб қолганини тасаввур этиш қийин бўлмаса керак, деб ўйлайман. Буларнинг ҳаммаси, назаримда, Марказ стратегиясида ва умумиттифоқ меҳнат тақсимоотида бизга ажратилган ўрин олдиндан белгилаб қўйилган эди.

Бугунги кунда иқтисодий вазиятни сиёсий вазиятдан ажратиш мумкин эмаслигига, уларнинг диалектик узвий боғлиқлигини эътироф қилмаслик мумкин эмаслигига ҳеч кимда шубҳа туғилмаса керак. Сиёсий тузилмалар, уларнинг обрўси халқ турмуш даражаси билан белгиланади. Агар, бутун мамлакат-

даги сингари, бизда ҳам турмуш даражаси ёмонлашиб бораётганини ҳисобга олсак, одамларнинг, айниқса, кундалик эҳтиёж моллари, оилага, ҳар бир кишига зарур бўлган барча нарсаларнинг нархи кўтарилганидан кейинги кайфиятини билиб олиш мумкин.

Вужудга келган аҳволни ўнглаш учун Ўзбекистоннинг барча хом ашё ресурслари, бойликларини ўзимизда қайта ишлашимиз зарурлиги мутлақо равшандир. Республикामизда эса Менделеев жадвалидаги барча бойликлар бор.

Бизда бунинг учун жуда ноёб меҳнат ресурслари мавжуд — республикामизда 16 ёшгача бўлганлар аҳолининг 47 фоизини ташкил этади.

Биз республика иқтисодиётини халқимизнинг талаб ва эҳтиёжларига бўйсундиришни ўзимизнинг энг муҳим вазифамиз, деб ҳисоблаймиз, чунки ҳар бир оила, ҳар бир киши тинчлик ва тўқинчиликда яшасагина, республикамиз эркин ва бой бўлишига, гуллаб-яшнашига ишонамиз.

— Ўзбекистоннинг янгиланган Иттифоқда қатнашиш режалари қандай?

— Мамлакатимизда Иттифоқ шартномасини имзолашга узоқ вақтдан бери тайёргарлик кўрилмоқда. Имзолаш учун ҳозирдаёқ тайёр бўлган ҳужжатга, яъни Мустақил совет республикалари шартномасига нисбатан бизнинг принципиал йўлимиз бор. Бу йўл республика мустақиллигини амалда тан олишга асосланган.

Республикалар Иттифоқда ваколатлар бериши билан бир қаторда, бизга аниқ кафолатлар ҳам берилади: жумладан, халқаро бозорга мустақил чиқамиз, рухсатнома бериш масалаларини ва шу каби бошқа масалаларни ҳал этамиз, биз билан ҳамкорлик

қилишдан манфаатдор шериклар билан халқаро алоқалар ўрната оламиз. Мазкур шартномани имзолагач, ўзимизнинг мўлжаллаган режаларимизни амалга ошира бориб, аҳоли турмуш даражасини кўтаришимиз мумкин. Ижобий дастур асосида, жипслашган ҳолдагина танглиқдан чиқишимиз мумкин.

23 июль куни узил-кесил ишлаб чиқилган Иттифоқ шартномасининг сўнгги варианты узоқ ва машаққатли меҳнат, баҳс-мунозара ҳамда турли қарама-қарши фикрларни яқинлаштириш туфайли эришилган мураса натижасидир. Марказлаштирилган раҳбарлик тарафдорлари аввалига республикаларга қандайдир ҳуқуқлар, ваколатлар беришга интилишди. Шунини айтиш керакки, юқоридан зўр миннат билан берилган бундай ҳуқуқ ва ваколатларнинг кераги йўқ эди. Бизнинг нуқтаи назаримиз шундан иборат эдики, биз ўз ҳудудимизда барча масалаларни тўла-тўқис ҳал этиш ҳуқуқига эга бўлган мутлақо эркин, мустақил давлатлар — республикалар бўлишимиз керак. Биз — иттифоқдош республикалар баъзи масалалар биргаликдаги саъй-ҳаракатлар билан ҳал этилишини, уларни якка ҳолда ҳал қилиб бўлмаслигини тушунамиз. Мен республикалар Иттифоқ тасарруфига топширган масалалар ҳақида гапиряпман. Булар — космос, муҳофаа, алоқа ва бошқа шу каби айрим республикалар доирасида ҳал этиш мумкин бўлмаган масалалардир. Шартномада солиқлар масаласи, Иттифоқ ва республика бюджетларини шакллантириш билан боғлиқ масалалар ҳали охиригача ҳал қилинмаган, лекин бунинг оқилона асоси бор. 20 август куни Россия, Қозоғистон, Ўзбекистон биринчи бўлиб шартномага имзо чекади. Бу бозор муносабатларига ўтишдаги катта қадам бўлади, шартнома Иттифоқ ва республикалар дара-

жасида қабул қилинган «қонунлар уруши»га барҳам беради. Иттифоқ шартномаси жуда кўп муаммолар – мулкни чеклаш, хусусийлаштириш, мамлакат ташқи қарзига алоқадор масалаларни ҳал қилади.

– Ўзбекистоннинг ташқи иқтисодий ва ташқи сиёсий алоқаларининг истиқболлари ҳақида нима дея оласиз?

– Биз жуда узоқ вақт мобайнида мафкуравий бидъат, янглишишлар, ақидалар ва ҳаётдан узилиб қолган чақириқ ҳамда шиорлар, эртанги ёрқин ҳаёт тўғрисидаги фикр-мулоҳазалар остида қолиб кетдик. Иттифоқ шартномасини тайёрлаш чоғида республиканинг ташқи бозорга мустақил чиқиш ҳуқуқини олиши биз қўйган шартлардан бири эканини таъкидламоқчи эдим. Бусиз биз танглиқдан чиқиш йўлида режалаштирилган дастурни амалга ошира олмаймиз. Мен Ўзбекистон яқин келажакда биз билан ҳамкорлик қилишга тайёр турган кўпгина мамлакатларда ўз консулхоналарини очишига ишонман.

Мамлакатимиздаги, шу жумладан, республикамиздаги ижтимоий-иқтисодий ҳаёт шу қадар мураккаблигига қарамасдан, аҳолининг турли табақаларини ижтимоий ҳимоя қилиш тизимини ишлаб чиқдик ва уни аниқ мазмун билан бойитдик. Дарвоқе, бизда саноат ва қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришнинг аввалги йилларда эришилган даражаси сақлаб қолинди, иқтисодий ва сиёсий ўзгартишлар учун ҳуқуқий замин вужудга келтирилди. Жумладан, бизнинг парламентимиз ташқи иқтисодий фаолиятни тартибга келтирадиган ва хорижий сармояларга кафолат берадиган бир қанча муҳим қонунларни қабул қилди. Ҳукумат ишбилармонликнинг иқтисодий эркинлиги, шунингдек, бизда қўшма корхоналар очиш ния-

тида бўлган ҳамда сармоя олиш ва воситачилик фаолияти билан шуғулланишни истайдиганлар учун кенг имтиёзлар кўзда тутилган бутун бир меъёрий ҳужжатлар мажмуасини тасдиқлади. Бизда мулкчиликнинг барча шакллари эътироф қилиниб, ривож топаётганини таъкидламоқчиман. Ўзбекистонда хусусий ҳамда акциядорлик мулкига нисбатан ҳеч қандай қаршилиқ йўқ.

– Агар иложи бўлса, Ўзбекистоннинг Ҳиндистон билан муносабатлари тўғрисида икки оғиз гапириб берсангиз.

– Ўзбекистон Ҳиндистон билан анъанавий тарихий алоқалар орқали боғланган. Айни пайтда мазкур мамлакат билан муносабатларда нимагаки эга бўлсак, у биздаги мавжуд имкониятлар даражасида эмаслигини айтиш жоиз.

Ўзбекистон делегациясининг Ҳиндистонга қиладиган расмий ташрифи иқтисодий ва сиёсий ҳамкорлигимизнинг жадал ривожланиши учун туртки беришига умид қиламан.

Мен кенг истеъмол моллари ишлаб чиқарадиган кичик ва ўртача фирмалар, компаниялар билан ҳам ҳамкорлик қилишга катта умид боғлаяпман. Биз ўзимизда халқ истеъмоли моллари ишлаб чиқарадиган ихчам, йўналишини тез ўзгартира оладиган қўшма корхоналар қурилишини авж олдиришга тайёرمиз. Ҳиндистон билан ҳамкорликни кенг йўлга қўйиш давр тақозосидир.

Ўзбекистон Осиё республикаси эканини ҳисобга олиб, Осиё — Тинч океани минтақасидаги бошқа мамлакатлар билан ҳам савдо ва иқтисодий алоқаларни йўлга қўйишни режалаштиряпмиз. Биз ўзаро манфаатли асосда иқтисодий, сиёсий ва маданий ҳамкорликни йўлга қўйишга тайёرمиз.

Суҳбатимиз охирида ўзбек халқи Ҳиндистон халқига катта ҳурмат билан қараётганини, бизнинг дўстлигимиз ва ҳамкорлигимиз аниқ-равшан мазмун билан бойиб боришини хоҳлаётганини айтмоқчиман. Ҳиндистон халқи билан раҳбарларига тинчлик ва фаровонлик тилайман.

*«Халқ сўзи» газетаси,
1991 йил 16 август*

**Ўзбекистон Совет Социалистик
Республикасининг Президенти
Ислом Каримовнинг республика аҳолисига
МУРОЖААТИ**

Азиз дўстлар!

Ўртоқлар!

СССР вице-президенти Г.И. Янаевнинг фармони, совет раҳбариятининг баёноти ва СССРда Фавқулодда ҳолат давлат комитетининг совет халқига мурожаати ва қарорлари муносабати билан республикамизда истиқомат қилувчи ҳамма фуқароларни, катта-кичик барча ҳамюртларимизни шу мураккаб вазиятда ақл-идрок билан иш тутишга, тинчлик-осойишталикни сақлашга, сабр-тоқатли бўлишга даъват этаман.

Содир бўлган вазиятдан қандай хулосалар чиқариш мумкин?

Биринчидан, ҳар биримиз оғир ва вазмин бўлишимиз керак. Бошимизга тушган бу синовлар, ноаниқ давр ва шароитдан авваламбор ақл ва идрокизмизни бир жойга йиғиб, инсоф ва виждонни йўқотмасдан, саросимага тушмасдан чиқишимиз керак.

Иккинчидан, Ўзбекистон Республикаси, унинг раҳбарияти қайта қуриш даврида ҳам ҳеч қачон биронинг гапига кириб иш тутган эмас. Марказдан, бошқа баъзи бир республикалардан қандай қарорлар чиқмасин, ваъдалар берилмасин, ҳар қандай чақириклар, даъватлар, йўл-йўриқ кўрсатишга ҳаракатлар бўлмасин, биз ўзимиз танлаган йўлимиздан ва белгилаб олган мақсадларимиздан қайтганимиз йўқ.

Бу йўл — бизнинг халқимиз тарихига, урф-одатларига, табиатимиз шарт-шароитларига, хуллас, халқимиз манфаатларига мос йўлдир.

Бу йўлни бир нарса билан солиштириш мумкин. У ҳам бўлса ўткир, қиррали тоғ устидан йўл топиб юриш билан баробардир. Бу йўлда қанчалик оғир ва мураккаб шароит бўлмасин, на чапга, на ўнгга ўйла-масдан, ақлимизни ишлатмасдан, бирор қадам ташлаб бўлмайди. Бу — ниҳоятда хавфлидир. Агар шундай қадам ташламоқчи бўлсак, биз ўз йўлимизни, халқимиз қўллаб-қувватлаган йўлимизни йўқотиб қўйишимиз мумкин.

Учинчидан, бизнинг тарихимиз, халқимиз бошидан кечириб ўтган даврлар қандай бўлмасин, бу — бизнинг тарихимиздир.

Биз бировларга ўхшаб бу муқаддас тарихга тош отганимиз ва уни хўрлаганимиз йўқ. Яъни, бошқача қилиб айтганда, ҳатто кейинги йилларнинг ўзини олганимизда ҳам, бу даврда мамлакатдаги турли кучли оқимлар биринчи кўринишда қанчалик ёқимли бўлмасин, бизларни йўлдан урмоқчи бўлган кучларнинг сиёсати қанчалик кучли бўлмасин, Марказга ёқиш-ёқмаслик масаласи қанчалик кўндаланг бўлиб туришига қарамасдан, биз ўз йўлимиздан қайтганимиз йўқ.

Оддий тил билан айтганда, биз ўзлигимизни йўқотмасдан, ўз сиёсатимизни олиб боряпмиз ва келажакда ҳам шу сиёсатга қодирмиз.

Тўртинчидан, бизларга қандай кучлар қарши чиқмасин, бизнинг фаолиятимизни диктатура деб атамасин, биз ҳар доим — буни ҳеч ким рад эта олмайди — мустаҳкам тартиб-интизом тарафдори бўлганмиз ва ўз сиёсатимизга тартиб-интизомни пойдевор қилиб олганмиз. Яна бир марта қайтараман: буни ҳеч ким рад эта олмайди.

Қаерга боришим, қаерда сўзга чиқишимдан қатъи назар, мен доим одамларимиздан, халқимиздан, раҳбарларимиздан интизомнинг жиловини қўлдан бермаслик тўғрисида ўтиниб сўраганман, талаб қилганман.

Нега деганда, тарихимиз, ҳаётимиз шуни кўрсатиб турибдики, тартиб-интизомни қўлдан чиқарган раҳбарият уни ҳеч қачон қайтариб ололмайди ва ўз халқини, унга ишонган фуқароларини ҳимоя қилишга заиф бўлиб қолади.

Тартиб-интизомни бўшаштириш сиёсати оқибатини ва таъсирини мамлакатимизда яшаб турган ҳар қайси оила ва ҳар бир инсон ўз ҳаётида яққол сезиб турибди. Бундай ҳолатни, бундай вазиятни авваламбор мамлакатимиздаги миллатлараро ва республикалараро муносабатларнинг кескинлашаётганида, халқнинг турмуш даражаси пасайиб кетаётганида, одамларнинг нотинч ва норози бўлаётганида ҳам яққол кўришимиз мумкин.

Бешинчидан, шуни ҳам халқимизга очикдан-очик, рўйирост айтишимиз керакки, қайта қуриш бошланганига олти йил бўлди. Қуруқ гаплар, дабдабали ваъдалар одамларимизнинг жонига тегди. Бугун-эрта ҳаётимиз яхши бўлади, деган, озгина чиданглар, деган гапларга ва ваъдаларга ҳеч кимда ишонч қолмади. Бу ҳам аҳволнинг кескинлашувига, одамларнинг ғазабланишига асос бўлди.

Азиз дўстлар!

Бу гапларни айтиб, мен сизларга ҳеч қандай янгиликни очиб бераётганим йўқ. Бунинг ҳаммаси кўпчиликка маълум ва бу гаплар аксарият халқимиз орасида кўздан бери бўлиб келяпти.

Халқимиз амалий самара ва натижаларни кутяпти.

Кўпчилик билан гаплашсангиз, улар қайси ёшда, қайси ишда бўлишдан қатъи назар, бошимизга тушган савдолар қачон тугайди, яхши кунлар қайтарми-кан, деб савол бериши ҳаммамизга маълум. Бундай саволларга жавобни халқимиз кўпдан бери кутяпти. Лекин бундай оғир саволларга жавоб беришда СССР раҳбариятининг заифлиги маълум бўлиб қолди.

Бугун мамлакатимизда бўлаётган ўзгаришлар тўғрисида гап борар экан, ҳаммамиз ҳам амалий ишлар билан халқимизга, Ўзбекистонимизга қандай енгиллик, фаровонлик ва тараққиёт йўлида қандай яхшилик бўлади, деган саволлар беряпмиз. Лекин ҳозирча мамлакатнинг ҳокимият доиралари қандай йўл билан, нималар орқали бу мақсадларга эришиш мумкинлиги ҳақида тўлиқ, батафсил маълумот берганича йўқ.

Бу маълумотлар билан чуқур танишганимиздан кейингина бўлаётган ўзгаришларга ўзимизнинг муносабатимизни албатта билдирамиз.

Лекин, ишонтириб айтамикки, биз ўз халқимизнинг, Ўзбекистонда яшаётган барча аҳолининг туб манфаатлари, осойишталиги ҳисобга олинган ҳолдагина янги сиёсатни қўллашимиз мумкин.

Бизга тинчлик ва осойишталик керак. Биз ҳар бир оиланинг тинч-тотув яшаши тарафдоримиз ва шунга интилаётган, шуни таъминлайдиган сиёсатни қўллаб-қувватлаймиз.

Азиз юртдошлар!

Яна бир бор сизларга мурожаат қиламан. Шундай оғир синовдан ўтаётган бир пайтда халқимиз сабр-тоқат ва бардош билан, вазмин бўлиб, тинчликни сақлаш мақсадида жипслашиши керак. Бир ёқадан бош чиқариб ҳаракат қилиш керак. Тинчликни бузаётган, ўз манфаатини кўзлаётган ҳар

хил шахсларга, муттаҳамларга қулоқ солмасдан, халқимиз ўзи танлаган йўлдан қолмаслиги керак.

Юртимиз, халқимиз тарихда жуда кўп синовлардан юзи ёруғ бўлиб чиққанмиз.

Ишонаманки, бу оғир синовлардан ҳам эсон-омон ўтамыз.

1991 йил 20 август

Ўзбекистон Совет Социалистик Республикаси Президентининг ФАРМОНИ

Мамлакатда вужудга келган аҳволни эътиборга олиб ва республика манфаатларини ҳимоя қилиш мақсадида:

1. Республика Ички ишлар вазирлиги ва Давлат хавфсизлиги комитети Ўзбекистон ССРнинг қонуний тасарруфига олинсин.

2. Мазкур идораларнинг раҳбарлари икки ҳафта муддат ичида Ички ишлар вазирлиги ва Давлат хавфсизлиги комитети органларининг мақоми ҳамда Низомини қайтадан кўриб чиқиб, биринчи навбатда республика ва унинг фуқаролари хавфсизлигини, манфаатларини муҳофаза қилишни назарда тутсинлар.

3. Республика ҳудудида жойлашган СССР Ички ишлар вазирлигининг ички қўшинлари бевосита Ўзбекистон ССР Президентига бўйсундирилсин.

4. Ўзбекистон ССР Олий Кенгаши Раёсатига жуда қисқа муддатда республиканинг Давлат мустақиллиги тўғрисидаги Қонун лойиҳасини тайёрлаш ва уни Ўзбекистон ССР Олий Кенгашининг навбатдан ташқари сессияси муҳокамасига тақдим этиш таклиф қилинсин.

5. Ўзбекистон ССР Ички ишлар вазирлиги, Давлат хавфсизлиги комитети, прокуратураси ва адлия органлари, шунингдек, республика ҳудудида жойлашган ички қўшинлар, Туркистон ҳарбий округи

қисмлари ва қўшилмалари партиядан холи қилинсин.

Белгилаб қўйилсинки, бундан буён юқорида кўрсатилган органлар ва муассасаларда сиёсий партиялар ва ҳаракатларнинг янги ташкилий тузилмаларини вужудга келтиришга йўл қўйилмайди.

6. Мазкур маҳкамаларнинг раҳбарлари давлат ҳокимияти ва бошқаруви идоралари билан биргаликда ушбу Фармон муносабати билан ишдан бўшайдиган шахсларни ишга жойлаштириш учун барча чораларни кўрсинлар.

Ушбу Фармон имзоланган пайдан бошлаб кучга киради.

Ўзбекистон Совет Социалистик
Республикаси Президенти

И. КАРИМОВ

*Тошкент шаҳри,
1991 йил 25 август*

ХАЛҚИМИЗНИНГ ФИКРИ – БИЗ УЧУН ОЛИЙ МЕЗОН

Ҳурматли ўртоқлар!

Шу кунларда мамлакатимизда содир бўлган ва содир бўлаётган воқеаларни мушкул воқеалар деб аташ учун барча асослар бор. Мазкур воқеалар мамлакатнинг барча тузилмалари учун жуда жиддий оқибатларни келтириб чиқарди. Фавқулодда ҳолат давлат комитети, СССРдаги олий даражадаги амалдорларнинг бир гуруҳи томонидан 19–21 август кунлари амалга оширилган жинояткорона давлат тўнғаришининг барбод бўлиши мамлакатдаги барча ижтимоий-сиёсий кучлар нисбатининг зудлик билан ўзгаришига олиб келди.

Қандай воқеалар содир бўлгани ва содир бўлаётгани ҳақида ахборот жуда кўп. Уларни такрорлаб ўтиришга ҳожат бўлмаса керак, деб ўйлайман. Сиз буни оммавий ахборот воситаларининг хабарларидан яхши биласиз. Мамлакатда содир бўлаётган воқеалар Ўзбекистонга, ўлкамиз халқининг тақдирига бевосита дахлдор десам, сиз менинг бу фикримга қўшиласиз, деб ўйлайман.

Шуларнинг ҳаммаси ва доимо ўзгариб турган вазиятлар бизни ушбу пленумни чақиришга ва сиз билан фавқулодда муҳим масала юзасидан маслаҳатлашиб олишга даъват этди. Бу – Ўзбекистон Компартиясининг тақдирига бевосита дахлдор масала-

дир. Қарор қабул қилишдан аввал, халқ мақолида айтилганидек, етти ўлчаб бир кесишимиз керак бўлади.

Мамлакат учун таҳликали шу кунларда Марказий Комитет Бюроси, ҳукумат, Олий Кенгаш ва республика Президенти сифатида мен воқеалардан ҳамиша бохабар бўлиб турдик, ўз ишимизни бир соатга ҳам тўхтатганимиз йўқ. Биринчи кундан, воқеалар бошланган дақиқаларданоқ биз партия комитетлари ва ташкилотларини, маҳаллий советларни сабр-бардошли ва вазмин бўлишга, барқарор ижтимоий-сиёсий вазиятни сақлаб қолиш учун ўз обрў-эътиборидан фойдаланишга ва ўз таъсирини ўтказишга, республика ҳудудида фавқулодда ҳолатнинг жорий этилишига йўл қўймасликка, КПСС Марказий Комитети Котибияти номидан ташкил этилган давлат тўнтаришини қўллаб-қувватлаш тўғрисидаги Конституцияга зид ифвогарона чақириқларга учмасликка даъват этдик.

Фаоллар билан учрашувларда республика Давлат мустақиллиги тўғрисидаги декларация қоидаларига, Конституцион тузум қоидаларига қатъий риоя этиш тўғрисида жамоа бўлиб ишлаб чиқилган йўлни изчил ва қатъият билан ўтказдик.

Республика Президенти, Марказий Комитет биринчи котибининг халққа қилган мурожаатномасида айтилганидек, Марказдан қандай кўрсатмалар келишига, қандай ваъдалар берилишига, қандай чақириқлар янграшига қарамай, ҳар қандай шароитда ҳам биз ўз қадр-қимматимиз ва виждонимизни йўқотмадик, ўз сиёсий йўлимизни ўзгартирмадик. Бизнинг фикримизча, аксарият аҳолининг эҳтиёжи ва умидларига ҳамоҳанг бўлган қарорларни ўзимиз мустақил қабул қилдик. Барқарорлик, тартиб-интизом,

фуқароларнинг тинчлиги ва миллий тотувликни сақлаб қолишга ёрдам бердик, буларсиз республиканинг ҳозирги куни ва келажagini тасаввур қилиб бўлмайди.

Турли ижтимоий ва сиёсий гуруҳлар ўртасидаги ихтилофларни тинч даврда ҳал этиш учун куч ишлатиш, аввало, ҳарбий куч ишлатишга қатъиян қаршилигимизни билдирдик. Ўзига «Фавқулодда ҳолат давлат комитети» деб ном қўйиб олган машъум комитетнинг Конституцияга зид ва ғайриқонуний фармонлари ҳамда қарорлари Ўзбекистон ҳудудида Президент Фармони билан ҳақиқий эмас, деб эълон қилинди.

Бизнинг позициямиз ҳалол ва очиқ-ойдин бўлди. Биз ҳеч нарсани халқдан яширганимиз йўқ. Шармандали сиёсий ифвогарликка учмагани ва республикада осойишталик ва аниқ меҳнат маромини сақлаб қолиш борасида ҳамма ишларни қилгани учун биз халқимиздан бениҳоя миннатдормиз... Бугун биз сира уялиб қолганимиз йўқ. Фаолларимиз, барча софдил кишиларнинг қўллаб-қувватлашига таяниб, халқнинг турмуш даражасини яхшилашнинг долзарб муаммоларини кўчаларга танклар чиқариб ҳам, майдонлардаги баландпарвоз даъватлар билан ҳам ҳал қилиб бўлмаслигини обдан уқиб олишди. Республика фаоллари халқ билан бирга бўлди ва бугун халққа ёруғ юз билан қараши мумкин.

Шу кунларда республика партия комитетлари, совет ва давлат идоралари, оммавий ахборот воситаларига меҳнаткашлар, аҳоли турли табақаларининг вакилларидан кўплаб мактублар келмоқда, уларнинг аксарияти Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети Бюроси ва Марказий назорат комиссияси раёсатининг 23 август куни эълон қилинган Баёнотида берилган баҳолар ва чиқарилган хулосаларга қўшилмоқда. Бу мактубларда меҳнаткашларнинг

республика тақдири учун хавотирланаётгани баён этилган. КПСС Марказий Комитети раҳбариятининг ортодоксал қисми қўрқоқлиги, жинойткорона ва бебурд ҳаракатлари оқибатида минг-минглаб софдил кишилар тушиб қолган вазиятга ҳеч ким бефарқ қараб тургани йўқ.

Биз принципиал позициямизни астойдил қўллаб-қувватлаган барча кишилардан миннатдормиз. Бу мадад ишончимизга ишонч, кучимизга куч қўшади, мустақил сиёсий йўлимизни изчил ўтказишимиз учун мустаҳкам замин яратади.

Бугун ишонтириб айтмоқчиманки, биз бундан буён ҳам одамлар билан маслаҳатлашмай, Марказий Комитет пленуми аъзоларининг фикрини инобатга олмай, ҳеч қандай кескин қарорлар қабул қилмаймиз...

Ўтган куни Марказий Комитет Бюроси ва Ўзбекистон Компартияси Марказий назорат комиссияси раёсатининг кенгайтирилган мажлиси бўлди, бу мажлисда вилоятлар, бир қанча шаҳарлар партия ва назорат ташкилотларининг раҳбарлари, республикадаги йирик корхоналар партия комитетларининг котиблари иштирок этди. Биз жамоа бўлиб ишлаб чиқилган позициямиз ҳақида сизларга сўзлаб беришга қарор қилдик.

Сизларга, Марказий Комитет ва Марказий назорат комиссияси аъзоларига, барча фаолларимизга мурожаат этиб, шуни таъкидлашни истар эдимки, сўнгги йилларда оғишмай амалга оширилаётган йўлимиз, бизнинг сиёсатимиз ҳеч қачон пала-партиш ва манфаатпарастлик тусида бўлмаган. Партиямиз қандай бўлиши лозимлигини, унинг асосий мақсадлари нималардан иборат бўлиши кераклигини ва истиқболни биз қандай тасаввур этаётганимизни, халқимизни, республикамизни қайси йўлга даъват қилаётганимизни аниқ-равшан белгилаб олганмиз.

Келинг, XXII съездга қилинган ҳисобот докладыга, шу съезд қарорига, Марказий Комитетнинг сўнги пленумлари қарорларига, республика раҳбариятининг жамоатчилик олдигаги нутқларига яна бир қарар назар ташлайлик. Ниҳоят, КПСС XXVIII съездида мен сўзлаган нутқ матнига назар ташлайлик. Шундай қилиб, позициямиз аниқ-равшанлигига тўла қаноат ҳосил қилиш мумкин.

Биз, Ўзбекистон Компартияси ўзининг бутун тарихи мобайнида аслида партиянинг стратегик йўлини белгилашга яқин йўлатилмагани, кўп ҳолларда у КПСС марказий органларининг қарорларига қарам бўлиб қолганини рўйирост айтган эдик. Худди шу боисдан биз партиямизга ҳақиқатан ҳам мустақиллик берилиши лозимлигини, теран сиёсий ва иқтисодий ислоҳотларни изчиллик билан ўтказишда республика халқининг манфаатларига мос бўлиб тушадиган ўз йўлимизни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш ҳуқуқи берилишини қатъият билан талаб қилган эдик.

Ҳозир бутун мамлакатда бўлаётганидек, халқимизни чалғитишга, ўзининг мутлақо асоссиз уйдирмалари билан одамларни гиж-гижлашга уринаётган кимсаларга, ҳозирги пайтда айрим масъулиятсиз арбобларга эргашиб, бизнинг ўтмишимиз, бугунги кунимиз ва мақсадларимизни оёқ ости қилаётган барча кимсаларга мен шуни қатъият билан айтмоқчиманки, биз ҳамиша республикамиз Компартиясига тўла мустақиллик берилишини талаб қилиб келдик (амалда буни рўёбга ҳам чиқардик), бундан кузатилган мақсад ўз ҳудудида партия барча масалаларни мустақил ҳал этиши, ўз стратегия ва тактикасини аксарият аҳолининг фикрига таяниб, мустақил белгилаши лозим эди. Бизнинг сиёсатимизга таъсир эта оладиган ва уни белгилаб

берадиган олий мезон бор — у ҳам бўлса халқимизнинг фикридир.

Сизга маълумки, биз ўз позициямизни КПСС XXVIII съездида принципиаллик билан баён этган эдик ва ҳимоя қилдик. Аммо бизнинг фикримизни тўла-тўқис тушунишмади ва қўллаб-қувватлашмади. Шундай қилиб, биз ана шу барча масалалар юзасидан йўлимизни мустақил белгилаб олишни, бунинг учун республика коммунистларининг XXII съезди иккинчи босқичини чақиришни, ушбу анжуманда ҳаракат дастуримизни ва уставимизни қабул қилишни ўз бурчимиз, деб билдик. КПСС Марказий Комитети раҳбариятининг консерватив қисми жиддий тазйиқ ўтказганига қарамай, биз қонунда кўзда тутилганига риоя этиб, Ўзбекистон Компартияси Уставини рўйхатдан ўтказдик, мустақил сиёсий ташкилот ҳуқуқий мақомини олдик.

Яна бир карра шуни таъкидламоқчиманки, XXII съезд иккинчи босқичининг жами ҳужжатларида халқимизнинг тарихи, унинг урф-одатлари ва анъаналари, маҳаллий шароитлар, халқнинг туб манфаатларига мос бўлиб тушадиган мустақил сиёсий йўлимиз тўла-тўқис ўз ифодасини топди. Бу, аввало, Ўзбекистон Компартияси Ҳаракат дастурида, унинг Уставида акс этди, кези келганда айтиш керакки, ушбу ҳужжатлар КПСС XXVIII съездида қабул қилинган устав ва дастурий баёнотдан тубдан фарқ қилади.

Журъат билан айтмоқчиманки, халқимиз, аҳолининг ҳамма табақалари томонидан қабул қилинган ва маъқулланган дастуримизда қуйидагилар баён этилди: ўзбек халқининг фаровонлиги, миллатидан, диний эътиқодидан ва мавқеидан қатъи назар, республика ҳудудида яшаётган барча кишиларнинг фаровонлиги шундай олий мақсаддирки, бу йўлда биз ҳар қанча жон куйдиришга тайёрмиз. Бу мақсадга

эришишнинг асосий йўли, бизнинг назаримизда, фуқароларнинг осойишталиги, миллий тотувлик, тадбиркорликнинг тўла иқтисодий эркинлиги шароитида республика ҳаётининг барча соҳаларида қатъий интизом ва тартибдир.

Ана шу мақсадлар ва усуллар, уларга эришиш йўллари вилоят, шаҳар, район ташкилотларида қабул қилинган жами ҳужжатларда тасдиқланди. Бугун ана шу олижаноб мақсад партиянинг республика аҳолиси қўллаб-қувватлашини таъминлайдиган бош мафкураси бўлиб қолиши керак, деб айтиш учун бизда тўла асослар бор.

Ишончимиз ҳамиша шунга комил эди ва ҳозир ҳам шу фикрда собит турибмизки, ана шу мақсадга эришмоқ учун жами иқтисодий алоқаларни, умуман, республика иқтисодиётини мафкурадан холи қилиш, ҳар қандай «изм»лардан ва бошқа ҳамиша оёқ-қўлимизни чандиб ташлаган, умрини яшаб бўлган сафсатабозликдан иборат мафкуралардан воз кечишимиз керак.

Мен бу хусусда шунинг учун батафсил тўхталиб ўтмоқчиманки, замирида жозибадор бўлиб кўринган қуруқ баёнотлар, сиёсий тусдаги шиорлардан бошқа на бир мустаҳкам замини, на иқтисодий дастури бўлган партия ва ҳаракатлар бор. Ана шу далиллар, бизнинг муҳолифларимиз билан одамларни ҳаяжонга солиб турган масалалар хусусида бўлиб ўтган барча учрашувларимиз, барча мунозараларимиз мазкур ҳақиқатни тасдиқлаб турибди.

Бизнинг фикримизча, ҳар қандай партия, ҳар қандай ижтимоий ҳаракат етакчилик ролига даъво қилмоғи учун у халқни даъват этаётган сиёсий мақсадлар, шиорлар, хуллас, буларнинг ҳаммаси амалий ҳаракатлар, аниқ-равшан иқтисодий дастур билан тасдиқланиши керак.

Ана шундай фавқулодда мураккаб шароитда, бе-сўнақай иқтисодиёт шароитида, у фақат хом ашё етказиб бераётган бир шароитда, республикамиз бошқа минтақалар ва Марказга тўла қарам бўлиб қолган бир вақтда ҳаётий муаммоларимизни қандай қилиб ва ниманинг эвазига ҳал қилиш лозим? Шу муносабат билан мен қуйидагиларни айтмоқчиман: 1917 йил инқилобга қадар ҳам, ундан кейин ҳам ана шундай ҳукмронлик стратегияси юқоридан Ўзбекистонга юборилаётган барча қонунлар, режалар, кўрсатмаларнинг негизини ташкил этган эди. Гап шундаки, бизнинг жуғрофий аҳволимиз, коммуникацияларимиз, ҳаво йўлларимиз, темир йўл транспортимиз — буларнинг ҳаммаси бутунлай Марказдагиларнинг хоҳиш-иродаси ва қарорларига боғлиқдир. Хўш, ана шундай мураккаб шароитда Ўзбекистонда барқарорлик, осойишталик, тинчлик, миллатлараро тотувлик ва фуқароларнинг аҳиллигини қандай сақлаб қолиш мумкин? Энг асосийси — одамларнинг қорнини тўйдириш, уларни кийинтириш, энг кам миқдорда бўлса ҳам ҳар бир оила, ҳар бир кишининг яшаши учун зарур бўлган барча нарсалар билан аҳолини узлуксиз таъминлаб туришдир.

Худди ана шу долзарб масала хусусида биз мухолифлар билан ва ҳозир халқни бошқа йўлдан бошлаб боришга даъвогар бўлган барча кишилар билан ҳар қандай мунозарани бошлашимиз мумкин.

Яна қайтариб айтмоқчиман. Биз халқнинг қисмати, унинг истиқболи тўғрисидаги фикр-мулоҳазалар орасидан халқ манфаатига хизмат қиладиган барча амалий ва ижобий таклифларни қабул қилишга тайёрмиз, эртага ҳар бир оилада, жамиятимизда тинчлик ва осойишталикни бузишга, ҳалокатга олиб бормайдиган барча фикр-мулоҳазаларни қабул қилишга тайёрмиз.

Иттифоқ шартномасини тайёрлаш ва уни имзолашга бизнинг муносабатимиз аввал-бошданок худди шу фикрга асосланган эди. Биз аниқ ҳисоб-китоб қилиб чиққан эдик. Биз Ново-Огареводаги ва бошқа жойлардаги барча расмий учрашувларимизда шу ҳақда гапирдик. Биз бу ҳақда одамларимизни, халқимизни ошкора хабардор этдик, биз дабдабали ва қуруқ ватанпарварлик тарафдори эмасмиз, биз келажакни ўйлаб иш юритмоқдамиз, биз одамларни зарур нарсалар билан таъминламоқчимиз, биз Ўзбекистонда яшаётган барча кишиларнинг фаровон яшаши ва осойишта бўлиши учун ҳаракат қилмоқдамиз.

Агар Иттифоқ шартномасининг матбуотда эълон қилинган сўнги вариантыни танқидий нуқтаи назардан яна бир карра идрок этадиган бўлсак, у бизнинг бош мақсадимиз бўлган масалаларни, биз узоқ вақтдан буён ўйлаб юрган масалаларни, бизнинг сиёсатимизга ҳамоҳанг бўлган, одамларимизнинг эҳтиёжи ва интилишларига мос келадиган масалаларни ҳал этишнинг муросали, келишиб олинган йўллари ифода этишини назарда тутган эдик.

Гап нима ҳақда бормоқда?

Биринчидан. Биз бу шартномани шунчаки Иттифоқ шартномаси деб эмас, айтилишича Суверен давлатлар шартномаси, деб атадик, бунда ҳар бир республика, шу жумладан, суверен давлат ҳисобланган Ўзбекистон ҳам миллий давлат тузилиши масалаларини ўз ҳудудида сиёсий, иқтисодий масалаларнинг ҳаммасини мустақил ҳал этиб, ўз хоҳишига, республика хоҳишига кўра янгитдан тузилиши мўлжалланаётган, янгиланган Иттифоқда оқилона ва мақсадга мувофиқ тарзда ҳал этилиши лозим бўлган ваколатларини кўнгилли равишда Иттифоққа топширади.

Очигини айтганда, ҳар биримиз — ана шу барча музокаралар қатнашчиларининг ҳар бири, мен ўзим

ҳақимда айтишим мумкин, мазкур шартнома федерация эмас, балки конфедерация тусида ва мақсадида тузилгани хусусида анчадан бери ўзига ҳисоб берар ва буни аниқ кўриб турар эди.

Иккинчидан. Биз учун Иттифоқни федерация ёки конфедерация деб аташ асосий масала эмасди, балки мазкур шартнома олдимизда қандай истиқболлар очади, қандай мустақиллик беради, қандай озодлик келтиради — ана шу нарса муҳим эди. Бу — бизнинг иқтисодий стратегиямизга жавоб бериши муҳимдир. Шундай катта республика, табиий, моддий, хом ашёвий ресурсларга бой, халқи меҳнатсевар республика, 20 миллионли эмас, балки ундан икки баробар кўп аҳолини боқа оладиган республика — мен бу ҳақда кўп марта айтганман — ўз мақсадига эришиши учун ташқи алоқалардан тўла фойдаланиши, жаҳон бозорига мустақил чиқиши, хорижий сармояларни жалб этиши, қўшма корхоналар тузиши, Ўзбекистон зарур деб ҳисоблаётган барча мамлакатлар билан консулик ва дипломатик муносабатларни ўрнатиши ва истиқболда БМТнинг тўла ҳуқуқли аъзоси бўлиши зарур.

Биз учун республиканинг ички ҳаёти, энг аввало, маданияти ва маорифининг ривожини, анъаналаримиз, маънавий ҳаётимиз барча жиҳатларининг ривожини ташқаридан ҳеч қандай зўравонликсиз ва аралашувсиз, фақат биз томонимиздан ҳал қилиниши ҳам муҳим эди.

Учинчидан. Яна шу нарса ҳам муҳимки, Иттифоқда давлат ҳокимиятининг янги тузилмаларида, энг аввало, Олий Кенгашда Республикалар Кенгаши қатъий ва ҳал қилувчи аҳамият касб этади. Бу тенг овозга эга бўлган ва моҳияти билан янгиланган Иттифоқнинг жуда муҳим масалаларини ҳал этадиган, Иттифоқни ташкил қиладиган барча республикаларнинг вакилидир.

Бугун мен айтган, Иттифоқ шартномасида кўзда тутилган кўпгина масалаларни унинг имзоланишини кутиб ўтирмасдан, амалга ошира бошлаганимизни ҳам таъкидлаш зарур.

Келинглр, сизлар билан биргаликда мустақил сиёсий йўлимизни амалга ошириш борасида кўрсатётган саъй-ҳаракатимиз ҳамда аниқ бир мақсадга қаратилган ишларимиздан айрим мисолларгагина тўхтаб ўтайлик. Бундай мисоллар етарли бўлиб, масалаларнинг кўпчилиги сизнинг бевосита иштирокингизда ҳал қилинмоқда. Буларнинг ҳаммаси бизники, уларни биздан ҳеч ким тортиб ололмайди.

Одамларнинг ижтимоий ҳимояланиш даражасини оширишга алоқадор кўп вазифалар ҳал қилинди. Уларнинг анчаси қонун ҳужжатлари билан мустаҳкамланди. Президент фармонлари ҳамда ҳукумат қарорларида мужассамланди. Бу ўринда гап ер участкалари ажратиш, одамларни ўз ёрдамчи хўжаликлари ҳамда якка тартибдаги уй-жой қурилиши учун барча зарур нарсалар — уруғлик ва кўчатлар, бузоқ ва парранда, бинокорлик материаллари билан таъминлаш тўғрисида бормоқда. Одамлар ўз оилаларини озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлашни яхшилаш, хўжаликлар билан ортиқча маҳсулотларни харид қилиш тўғрисида меҳнат битимлари тузиш имкониятига эга бўлди.

Ўқитувчиларнинг пенсияси, маоши, талабаларнинг стипендиялари оширилди. Бошланғич синф ўқувчилари учун бепул нонушталар ташкил этилди, ҳомиладор, камқонли аёлларнинг имтиёзли овқатланиши учун имконият яратилди. Уруш қатнашчилари, ўқитувчилар яшаётган давлат ва идораларнинг уйлари уларга шахсий мулк қилиб берилиши тўғрисида қарорлар қабул қилинди.

Бозор инфратузилмасини шакллантириш юзасидан ташланган дастлабки қадамлар сезиларли бўлмоқда. Республика марказий иқтисодий идоралари ислоҳ қилиниш босқичида турибди. Улар ўз фаолиятида тақсимлаш принциpidан тобора кўпроқ воз кечмоқда, Марказнинг буйруғидан халос бўлмоқда ва мулк шакли ҳамда кимга тобелигидан қатъи назар, республикада жойлашган барча корхона ва ташкилотлар ишини мувофиқлаштиришга тобора кўпроқ аҳамият беришмоқда. Молия-кредит соҳасида чуқур ўзгаришлар рўй берди. Ишга жойлаштириш хизмати мутлақо янги асосда қайта ташкил этилмоқда.

Кичик мулкни хусусийлаштириш соҳасида сезиларли силжишлар бўлди. Савдо, матлубот кооперацияси, маиший хизмат, маҳаллий саноат тизимида мулкчиликнинг бошқа шакллари билан бир қаторда хусусий корхоналар фаолият кўрсатмоқда, кооперативлар ва кичик корхоналар тармоғи кенгайди.

Ташқи иқтисодий фаолиятимиз анча ривожланди. Тошкент ишбилармонлар учрашуви ташқи бозордаги ишларимизни жадаллаштиришга, хорижий компаниялар, фирма ва банклар билан бевосита, ўзаро манфаатли алоқалар ўрнатишга туртки бўлди. У хориждаги кўплаб бизнесменлар учун Ўзбекистон мисолида истиқболли ва ишончли шерикни топиб берди. Учрашув чоғида ва ундан кейин имзоланган битим ва шартномалар республикамизнинг ташқи иқтисодий имконияти катта ва хорижий шериклар билан мустақкам алоқалар ўрнатишдан манфаатдор эканидан далолат беради.

Биз буларнинг ҳаммасини мустақил равишда, етилган масалаларни ҳал этишда Иттифоқ идораларидан анча ўзган ҳолда қиялпмиз ва Марказда ҳеч ким бизни бу масала юзасидан табриклагани йўқ. Аксинча, буларнинг ҳаммасини Президент Каримов-

нинг ўзбошимча иш тутишидир, деб ҳисоблашди. Буларнинг ҳаммаси Иттифоқ кўрсатмаларига жавоб бермайди ёки уларга зиддир, буларнинг ҳаммаси вақти келиб тугатилади, деб айтишди.

Бунинг ажабланадиган жойи йўқ. Марказ ўтказётган сиёсат чор Россияси ўтказган сиёсатдан кам фарқ қиларди, республикамиз хом ашё базаси бўлиб қолган эди ва бундай ҳолга барча ташкилотлар, энг аввало, КПСС Марказий Комитети билан Иттифоқ раҳбар органлари асосий масала, деб қарар эди. Улар фақат бир нарсани билишарди — мазкур минтақа пахта, хом ашё билан таъминлаши керак, қолгани эса сувга чўкаётганларнинг ўз ихтиёридадир, деб ўйлашарди. Бизга кўп нарсалар ваъда қилинди. Республикамиз мамлакат пахта мустақиллиги йўлида анча қурбонлар берди. Биз, энг аввало, аҳолини гўшт, сут, бошқа озиқ-овқат маҳсулотлари билан, халқ истеъмоли моллари билан таъминлаш масалаларида қарам бўлиб қолдик. Экология тўла бузилгани тўғрисида гапирмай кўяқолайлик. Бу ўринда кишиларнинг заҳарлангани ва улар умрининг қисқарганини айтиб ўтиш кифоя. Буларнинг барчаси КПСС Марказий Комитетининг партия шиори остида олиб борган сиёсати оқибати эди. Буларни тўғридан-тўғри ва ошкора айтиш керак, бу сиёсат Ўзбекистонни жар ёқасига олиб келди, уни қашшоқлаштириб юборди. Бизни, ўзингизни ўзингиз боқа олмайсиз ва сизга берилаётган ҳар бир садақа учун Марказга миннатдорлик билдиришингиз керак, деб ишонтиришарди.

Келинлар, очиғини айтайлик. Съезд қарорларига ҳеч бўлмаса бирорта керакли сатр киритиш учун қанчадан-қанча қийинчиликларга дуч келинар, азоб тортилар эди. XXVIII съездни олиб кўрайлик. Беш республика вакиллари Орол фожиасига доир резолюция қабул қилиниши учун қанча уринганини эсга

олинг. Съезд жуда кўп қарорлар қабул қилди. Лекин бизнинг, айтиш мумкинки, Орол бўйидаги одамлар аслида ўлиб кетаётгани, генофондимиз ҳалокатга йўлиқаётгани тўғрисидаги қалб ҳайқириғимизни ҳеч ким эшитмади, пешонамиз метиндек қалин деворга бориб урилаверди.

КПСС Марказий Комитетининг менсимаслиги ва буйруқбозлиги шу даражага бориб етдики, Марказий Комитет котиби ёки вилоят комитетининг биринчи котиби ҳақида гапирмай қўяқолайлик, ҳатто, обком котибини тавсия этиш учун келишиб олишга яқин-яқингача мажбур бўлиб келдик. Ким билан келишардик денг? Қандайдир сектор мудури ёки йўриқчи билан, унинг хонаси олдида қабул қилишни кутиб навбатда турардик. Барча даражадаги партия ходимларининг тақдири шу кишиларга, КПСС Марказий Комитети аппаратининг оддий амалдорларига боғлиқ бўлиб қолганди.

Могильниченко, Бессарабов ҳамда уларнинг энг фаоли Пономаревни бир эсланг. Уларнинг бу ерга келиши қандай таърифланган эди? Бу бутун бир воқеа бўлган эди. Лекин улар ўзларидан яхши хотира қолдиришмади. Улар биринчи котиб хонаси эшигини чап оёғи билан очиб киришарди. Ўшаанда пленумларда қилинган барча маърузаларни, мен шуни очик айтишим керакки, аввалига Пономарев, Анишчев, Огарок ва уларнинг тўдаси таҳрир қиларди, сўнг Усмонхўжаев минбарга чиқиб, ана шу тайёр нарсаларни ўқишга тушарди. У кўпинча маърузада гап нима ҳақда бораётганини билмаган ҳолда ўқирди.

Ана шу кишиларнинг хоҳиш-иродаси билан қанчадан-қанча одамларнинг, шу жумладан, коммунистларнинг, қанчадан-қанча раҳбарлар ва уларнинг оилалари тақдири бузилди. Ўзбекистонни ҳеч қачон билмаган, унинг тили, маданияти, бугунги куни ва

ўтмишини билмаган, умрида Ўзбекистонни кўрмаган бу одамлар унинг фақат қулларча таъзим қилишини хоҳлашарди. Шундай кишилар сиёсат юргизишарди. Юқорида ўтирганларнинг ҳаммаси уларнинг амалдорлари тайёрлаган қарорларгагина имзо чекишарди.

Фақат 1989 йилда, Ўзбекистонда Гдлян ва Иванов «фаолиятига» қарши қаттиқ кураш авжига чиққан вақтдан бошлаб ҳушимизга келдик. Халқ ҳақоратланган эди, қадимий цивилизация, жуда бой маданиятга, буюк меъморлар ва мутафаккирларга эга бўлган бу халқни тиз чўктиришни хоҳлашарди. Ана ўшанда, халқимиз уйғона бошлаган пайтда тўғонлар очилиб, жилла бўлмаса ҳаддидан ошган прокурор ва терговчиларни тийиб қўйишга ҳаракат қилинди.

Мен Гдлян билан Ивановнинг зиммасига керагидан кўпроқ айбларни юклаётганимизга ишонаман. Улар олий даражадаги раҳбарларнинг қўлларида ито-аткор қурол бўлган эди, холос.

Бу ишнинг бошида турган Лигачев қаерда? У шу кунгача ўзини жуда яхши ҳис қилмоқда, эсдаликлар ёзмоқда, қолганларнинг ҳаммаси ҳам дам олиб юришибди. Ўзларига ёқмайдиган барча кишилардан ана шу баҳонада ўч олиш имкониятини берадиган рўйхатларни Тошкентдан юбориб турган ва хушомадгўйларча ахборот билан таъминлаган ювиндихўрлар қаерда қолди? Бу кишиларга ҳеч қандай раҳмшафқат бўлиши ва уларни кечириш мумкин эмас.

Хўш, КПСС Марказий Комитетида Гдлян билан Ивановни тўхтатиб қолишга ким уринди? Қанчадан-қанча хатлар, адолат сўраб ёзилган илтимосномалар... Уларни тўхтатишга ким ҳаракат қилди? Барча қишлоқлар, районлардан юборилаётган бу илтижоларда акс этган халқ қайғуси, унинг ниждоларини ҳеч ким эшитмади.

Бу — бизнинг кечаги кунимиз. Лекин, очигини айтадиган бўлсак, унинг оқибатлари ҳозир ҳам сезилиб турибди. Биз бу масалаларни унутмаемиз. Халқ буни ҳеч қачон унутмаслигига ишончим комил. Ўн йиллар ўтади, лекин халқ буни ҳеч қачон эсдан чиқармайди ва кечирмайди.

Агар олий даражадаги адолат бўлса, бу одамларнинг ҳаммаси шу ерда, Ўзбекистонда виждон суди олдида жавоб бериши керак. Ушбу тўданинг ташкилотчиси ва илҳомчиси сифатида Лигачев ҳам жавоб бериши зарур. Файриқонуний қатағонларга қаршилик кўрсатиши учун иродаси ҳам, мардлиги ҳам етишмаган беқарор раҳбарлар ҳам виждон суди олдида жавобгардир.

Мен шу кунга қадар ҳам империячилик руҳияти бартараф этилмаганини қатъий айтаман. Иттифок шартномаси устида олиб борилган музокаралар чоғида суғурта жамғармасини тузиш тўғрисида муттасил баҳс бўлмоқда. Бу суғурта жамғармаси ҳаммани ва энг аввало, Ўрта Осиёдаги барча республикаларни теппа-тенг бошланғич шарт-шароитга қўйиш учун керак. Ҳозир ҳам бу масала ҳал этилгани йўқ.

Ахир, мусбатли бюджети бўлган республикалар ҳам бирон нарсада ён босмоқчи эмас. Улар ҳали ҳам чўкаётганлар ўзларини ўзлари қутқариши керак, деган эски ашулани такрорлашда давом этмоқда. Яъни, биз қандоқ қашшоқ кун кечирган бўлсак, шундай аҳволда қолаверишимиз керак.

Беш республика раҳбарлари билан учрашувимиз, энг аввало, ўз олдида қандай мақсадни қўйган эди? Чунки, олти йил мобайнида ҳеч нарса қилинмади ва биз халқларимиз йўлиққан бундай аҳволга ортиқча тоқат қила олмаемиз. Биз ўз куч-ғайратимизни бирлаштиришимиз керак, шундай қилишга мажбуримиз. Курашсиз, аниқ ва равшан, мустақил

сиёсатсиз ҳеч нарсага эриша олмаслигимизни так-
рорламоқчиман.

Вазият жуда тез ўзгармоқда. Сиёсий ҳаёт марказининг «Марказдан» амалда Россияга ўтганидан сўнг, Украина ўз мустақиллигини эълон қилганидан сўнг, Болтиқбўйи республикаларининг давлат мустақиллигини тан олиш сари сезиларли силжиш бўлганидан сўнг биз республика суверенитети тўғрисидаги декларация принципларини ривожлантиришда янги қадамлар қўймасдан тура олмаймиз. Ўзбекистон Ички ишлар вазирлиги билан республика Давлат хавфсизлиги комитетини Ўзбекистон тасарруфига ўтказиш, СССР Ички ишлар вазирлигининг республикада жойлашган ички қўшинларини Ўзбекистон ССР Президентига бўйсундириш, ҳуқуқни муҳофаза қилиш органларини, Ички ишлар вазирлиги қўшинларини ва Туркистон ҳарбий округининг Ўзбекистонда жойлашган қисмлари ва муассасаларини партиядан холи қилиш тўғрисидаги Ўзбекистон ССР Президенти Фармони ана шу тадбирларнинг дастлабкиси бўлди. Мазкур Фармонга мувофиқ, Олий Кенгаш Раёсатига Ўзбекистон мустақиллиги тўғрисидаги қонун лойиҳасини қисқа муддат ичида ишлаб чиқиш ва яқин орада бўладиган сессияга кириштиш таклиф этилди.

Булар жуда зарур тадбирлардир. Бу тадбирлар тўғри тушунилишига умид қиламиз. Бу тадбирлар одамларнинг миллий мансублигига қараб бирон-бир камситилишига ҳеч қандай йўл қўймаслиги хусусида Президент сифатида сизларни яна бир марта ишонтиришни ўз бурчим деб ҳисоблайман. Республикада яшаётган барча миллат ва элатлар вакиллари-нинг конституциявий ҳуқуқларини ҳимоя қилиш, уларнинг ҳақиқий тенг ҳуқуқийлигини таъминлаш, улар ўз она тилида ўқишлари ва муомала қилишла-

ри учун тенг имконият яратиш, миллий маданий анъаналарни сақлаш ва ривожлантириш учун ҳамма ишлар қилинади. Бизнинг сиёсатимиз фуқаролар тинчлиги ва миллий тотувлик сиёсати бўлган ва шундай бўлиб қолади.

Буларнинг ҳаммасини сизнинг эътиборингизга ҳавола қилинаётган масалаларни муҳокама қилиш чоғида ҳисобга олишингизни сўрайман.

Биринчи. Биз Марказий Комитет Бюроси ва Марказий назорат комиссияси Раёсатининг баёнотида давлат тўнтариши содир этишдек жинояткорона уринишга ўз баҳомизни қатъий баён этганмиз. Фавқулодда ҳолат давлат комитети деб аталмиш комитет пайдо бўлган дастлабки соатларданоқ биз ўз сиёсатимизга асосландик ва кимларнингдир қандайдир кўрсатмаларига амал қилишга эҳтиёж сезмадик. Буларнинг ҳаммаси қабул қилинган қарорлар, Ҳиндистондан қайтиб келгач, икки соат ўтгандан кейин Тошкент шаҳар фаоллари билан учрашган дастлабки кунимдаёқ берган баёнотим билан тасдиқланади. Кейин ҳам биз бу ҳақда аниқ ва равшан айтдик.

Пленум биз тутган йўлни, Ўзбекистон ССР Олий Кенгаши ва Ўзбекистон ССР Президенти ҳузуридаги Вазирлар Маҳкамасининг Қорақалпоғистон, вилоятлар ва Тошкент шаҳар раҳбарлари иштирокида 19—21 август кунлари юзага келган вазият юзасидан ўтказилган қўшма мажлисининг баёнотини қўллаб-қувватлашига ишонамиз.

Биз пленум номидан бу вазиятда гангиб қолмаган кишиларга, сабр-тоқат, оқиллик, вазминлик кўрсатган ва турли ифволарга учмаган кишиларга — бундай одамлар халқимизнинг кўпчилигини ташкил этади — миннатдорлик билдиришимиз ва раҳматлар айтишимиз керак.

Иккинчи. Бир хил фикрлайдиган ва догматикларнинг йўлини қувватлайдиган КПСС Марказий Комитети раҳбарларининг ҳам ўтмишдаги, ҳам ҳозирги вақтдаги барча ёвузликлари, барча бузғунчиликлари, барча жинояткорона хатти-ҳаракатларининг баҳридан тўла ўтишимиз керак. Ўзбекистон ҳамма вақт ўзига хос маданиятга, ҳамма вақт соғлом фикрловчи кишиларга эга бўлганини, энг оғир вазиятларда ҳамма вақт халқимизнинг донолигига, ақл-заковатига, қалб саховатига таянган ҳолда керакли ва тўғри қарорлар топа олганини бутун дунёга айтиш керак.

Учинчи. Биз пленумимизда Ўзбекистон Компартияси КПСС Марказий Комитети билан ҳар қандай алоқаларни тўла тўхтатаётганини, КПССнинг барча тузилмаларидан чиқиб, унинг марказий органларидан ўз вакиллари чақириб олаётганини айтишимиз ва буни навбатдан ташқари съездда тасдиқлатиб олишимиз керак. Биз ўз партия аъзоларини ўз қўлига тўла олаётган мустақил сиёсий ташкилот сифатида ташкил топганимизни бутун масъулият билан айтамыз.

Тўртинчи. Мен партияимизнинг навбатдан ташқари XXIII съездида тайёргарлик кўриш учун Марказий Комитет комиссияси тузилиши тўғрисидаги таклифни сизнинг муҳокамангизга қўяман.

Биз бугунги кунда КПССда вужудга келган вазият тоталитар давлатнинг мафкуравий асосини ташкил этган бутун бир ақидалар тизими ҳамда турли хилдаги «измлар»нинг барбод бўлганини билдиришини ва улар тоталитар тузумлар билан биргаликда тарих бўлиб қолиши кераклигини англаб етмоғимиз лозим. **КПССнинг жамиятда рўй бераётган жараёнлардан шу қадар орқада қолиши, аллақачон етилган ислоҳ қилиш жараёнининг консерватив**

кучлар томонидан тўхтатиб қўйилиши унинг амалда парчаланиб кетишига олиб келди.

Бундан тўғри сабоқ чиқариб олиш керак. Мафкурамизни, дастурий мақсадларимизни, партия тузилмаларини, унинг жамиятдаги фаолияти шакллари ва услубларини тубдан қайта кўриб чиқиш, **Дастуримиз ҳамда уставимизга тегишли ўзгартишлар киритиш, биз съездда қабул қиладиган дастурий ҳужжатларга мувофиқ партия номини ўзгартиш тўғрисидаги масалани қўйишимиз зарур. Агар буни қилмасак, КПССга ўхшаб бир чеккага чиқиб қоламиз.**

Пленумимиздан сўнг бугун биз қабул қиладиган қарорларга мувофиқ ана шу ва бошқа масалалар бўйича барча фаоллар, республика халқи билан яхши маслаҳатлашиб олсак тўғри бўлади, деб ўйлайман.

Биз бир ёқадан бош чиқарган ҳолдагина тўғри сиёсий йўлни ишлаб чиқишимизга аминмиз. Бугунги кунда фаолларимиз саросимага тушмай, ифволарга учрамай, партияимизни демократик йўл билан чуқур ислоҳ этиш учун барча ишларни қилишлари керак, деб ҳисоблаймиз. Бизда меҳнаткашлар ва бутун аҳолининг кенг ҳамда мустақкам қўллаб-қувватлашига, олижаноб мақсадларига эришиш йўлини — ҳуқуқлари, ижтимоий ҳолатни таъминлаш, республикамизда истиқомат қилаётган барча миллат ва элатларнинг яшashi учун муносиб шарт-шароитларни яратиш, уларнинг маънавий инсонпарварлик асосида ахлоқий жиҳатдан янгиланишини таъминлаш ва бундан кейин ҳам изчил оғишмай амалга ошириш борасида барча зарур шарт-шароитлар мавжуд.

*Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети
билан Марказий назорат комиссиясининг қўшма
пленумидаги маъруза*

1991 йил 28 август

ЎЗБЕКИСТОН СОВЕТ СОЦИАЛИСТИК РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИНИНГ ФАРМОНИ

КПССНИНГ ЎЗБЕКИСТОН ССР ҲУДУДИДАГИ МУЛКИ ТЎҒРИСИДА

Республика меҳнаткашларининг кўпдан-кўп истак ва талабларини, жамиятда содир бўлаётган янада демократиялаш жараёнларини эътиборга олиб, Ўзбекистон ССРнинг давлат мустақиллиги тўғрисидаги декларацияга ва СССР Президентининг «Совет Иттифоқи Коммунистик партиясининг мулки тўғрисида» 1991 йил 24 августдаги фармонига амал қилиб:

1. Совет Иттифоқи Коммунистик партиясининг Ўзбекистон ССР ҳудудидаги бутун мулкни республика мулки, яъни умумхалқ мулки деб эълон қиламан.

2. Ўзбекистон ССР Президенти ҳузуридаги Вазирлар Маҳкамаси ва жойлардаги халқ депутатлари кенгашлари ушбу фармонни рўёбга чиқариш борасида зарур ишларни амалга ошириб, республика мулки деб эълон қилинган партия мулкнининг сақланишини ва бундан буён шу мулкдан Ўзбекистон ССР қонунларига мувофиқ фойдаланишни таъминласин.

Мазкур фармон имзоланган пайтдан бошлаб кучга киради.

Ўзбекистон Совет Социалистик
Республикаси Президенти

И. КАРИМОВ

*Тошкент шаҳри,
1991 йил 29 август*

МУСТАҚИЛ ЎЗБЕКИСТОННИНГ ДАВЛАТ СИЁСАТИ ИНСОНИЙЛИК ВА ЭЗГУЛИК ҚОНУНЛАРИГА АСОСЛАНАДИ

Ҳурматли ўртоқлар! Юртдошларим!

19—21 август кунлари рўй берган давлат тўнта-риши сабабли мамлакат даҳшатли ҳалокат гирдобига фарқ бўладиган ҳолатга келиб қолди. Ўзларини СССРда Фавқулодда ҳолат давлат комитети деб эълон қилган бир гуруҳ кимсалар миллионлаб одамларнинг бошига янгидан мисли кўрилмаган азоб-уқубатлар солмоқчи бўлишди. Бутун-бутун халқларнинг озодлигини, республикалар мустақиллигини яна кишанламоқчи бўлишди. Улар Иттифоқдаги оғир, мураккаб вазиятдан фойдаланиб, ўз нопок мақсадларига эришмоқчи бўлишди.

Нега деганда, **Марказнинг бошқаруви мутлақо заифлашиб, парокандалик ва саросимада қолди. Мамлакатни идора қилишга унинг қурби қолмади.** Республикаларнинг мустақил давлат бўлишга интилаётгани Марказда ўтирганларни қўрқитиб юборди. Ҳокимият қўлдан кетса, ўзларининг ҳеч кимга керак бўлмай қолишини англаб қолишди.

Хуллас, улар унитар, ўзбекча қилиб айтсак, марказлаштирилган бутун ҳокимиятни, ҳукмронликнинг ҳаммасини ўзининг, яъни Марказ раҳбарларининг қўлида сақлаб қолишга ҳаракат қилишди.

Бўлиб ўтган бу воқеалар халқ хўжалигига, одамларимиз ҳаётига катта зарба берди. Шусиз ҳам жар

ёқасига келиб қолган мамлакат қанчалик алфов-далфов бўлиб кетганига Москвада ўтаётган сессиялар, улардаги тортишув ва можаролар яққол мисолдир.

Давлат тўнтариши устидан қозонилган ғалаба айрим гуруҳларнинг бошини айлантириб қўйди. Айни вақтда ақл-идрок поймол қилинган умидларни тиклади. Лекин шу билан бирга, мулоҳаза, ўзаро ҳурмат ўрнини яна қонунсизлик, буйруқбозлик, бошқаларни менсимаслик, баъзан эса очикдан-очик фитна ва қатафон аломатлари эгаллапти. Мамлакатда ҳамма ҳукмронлик, энг муҳим давлат лавозимларининг фақатгина битта, энг катта республика қўлига берилаётганининг гувоҳи бўляпмиз.

Бундай ҳаракатлар ҳеч қачон яхшиликка олиб келмаган ва олиб келмайди ҳам.

Мамлакатда яна қарама-қаршилик кучаяди, тушунмовчиликлар, низо кўпаяди. Оқибатда яна халқ азоб чекади, тинчлигини йўқотади.

Ҳар қандай оғир шароитдан фақат ҳамжиҳатлик, муроса, бир-бирига ишонч ва бардош билан чиқиб олиш мумкин. Бу — менинг қатъий фикрим.

Мамлакатда бугун мавжуд бўлган кескин қарама-қаршилик вазияти бир кунда пайдо бўлгани йўқ.

Ново-Огарёвода Иттифоқ шартномаси устида иш олиб борилаётган бир пайтда СССР Олий Кенгаши раҳбарларининг позицияси маълум бўлди. **Улар ҳар хил сиёсий ниқоблар остида давлатни, марказий бошқарувни эски ҳолича сақлаб қолишга, Иттифоқ шартномасини тайёрлаш ва имзолашда эса, Иттифоқ Олий Кенгашига энг олий, яъни ҳал қилувчи ҳуқуқлар берилишига ҳаракат қилишди.**

Биз эса Иттифоқни фақат унинг таркибига кирувчи давлатларнинг тўлиқ мустақиллиги ва тенг ҳуқуқлилиги билан янгилаш мумкин, деган фикрда

қатъий турдик. Асосий келишмовчилик мана шундан иборат эди.

Республикалар ўзлари хоҳлаган ваколатларни Иттифоққа эмас, балки Иттифоқ хоҳлаган ваколатларини республикаларга берармиш.

Иттифоқ органларини янгилашнинг бирмунча қониқарли йўларини таклиф қилган «9 плюс 1» муурожаатига бўлган ҳужумларни эсланг. Ахир, ўша пайтда бу таклифлар ўзаро келишувни таъминлайдиган тўғри йўл эди.

Менга Ҳиндистонда, тўнтаришдан бир кун олдин, мамлакатингизда ҳарбий тўнтариш бўлиши мумкинми, деб савол беришди. Ўшанда мен, бизда ўнгдан ҳам, сўлдан ҳам хавф ва дўқ-пўписа бор, деб жавоб қайтардим. Бизни қутқарадиган ягона чора — тезроқ мустақил давлатлар шартномасини имзолаш, дедим.

Консерваторлар, эскича фикрловчи кишилар ўз мақсадларига етолмагач, давлат тўнтаришидек мудҳиш йўлга ўтишди. Бу қадам аввало Иттифоқ шартномаси имзоланишини барбод қилишга қаратилган эди. Бу — мамлакат халқларини яна сиёсий ва ижтимоий парокандаликка, тўқнашувларга рўбарў қилиш деган гап эди. Шунинг учун менга бу ҳақда Ҳиндистонда хабар беришганида, хаёлимга келган биринчи фикр бу тўнтаришнинг умри қисқа, у — қаллоблик, авантюра, деган фикр бўлди.

Тўнтаришнинг дастлабки соатлари ва кунларидан Ўзбекистон ва унинг раҳбарияти ўз муносабатини қатъий маълум қилди: **бизнинг ўз мақсадимиз ва ўз йўлимиз бор. Бу йўл — халқимизнинг манфаатига мос йўлдир ва биз унга, нима бўлмасин, қатъий амал қиламиз.**

Шунга асосланиб, биз умумхалқ муҳокамасидан ўтган республикамиз Давлат мустақиллиги декларация

цияси ҳамда конституциявий тузум принципларини чекинмай ҳимоя этиб келяпмиз.

Республика Президентининг халққа мурожаатида айтилганидек, Марказдан қандай кўрсатмалар келмасин, қандай ваъдалар берилмасин, қандай чақирик ва дўқ-пўписалар бўлмасин, ҳар қандай шароитда ҳам биз ўзлигимизни, виждонимизни йўқотмаймиз, белгиланган сиёсий йўлимиздан қайтмаймиз.

Биз ҳар қандай сиёсий ва ижтимоий кучлар ўртасидаги келишмовчиликларни бартараф қилиш учун тинч вақтда куч ишлатишга ва айниқса, ҳарбий куч ишлатишга тамомила қарши чиқдик.

Президент фармони билан республика ҳудудида фавқулодда ҳолат комитети деб аталган сохта комитетнинг қонунга, Конституцияга хилоф фармон ва қарорлари бекор қилинди.

Бизнинг муносабатимиз ҳалол ва очиқ-ойдин эди. Биз халқдан ҳеч нарсани яширганимиз йўқ.

Шу фурсатдан фойдаланиб, ифволарга учмагани учун, юртимизда тинчлик ва осойишталикни сақлаб қолгани учун, бизни қўллаб-қувватлагани учун халқимизга чексиз миннатдорлик билдирамиз.

Яна бир масалага эътиборингизни қаратмоқчиман. Тўнтариш барбод бўлгани равшанлашгани сари дастлабки дақиқалардан бошлаб кўплар ўзларини оқлашга, яна кўкрагига уриб, ўзининг садоқатли эканини кўрсатишга киришди ва бу ҳол ҳозир ҳам давом этяпти.

Бизнинг эса сиёсатимиз ўзгаргани йўқ. Ишончим комилки, бизнинг ҳеч ким олдида юзимиз қизармайди ва ҳеч кимга садоқатимизни исботлашга ҳожат йўқ.

Биз учун энг муҳими — доимо халқ манфаатларига хизмат қилиш, диёримизда яшаётган барча одамларга яхши турмуш шароитларини яратишдир.

Юртимиз — бой, имкониятларимиз — катта. Халқимиз меҳнат қилишни яхши билади, қадимий анъаналар ва бой маданиятга эга. Бу ўлкада буюк мутафаккирлар вояга етган.

Мана шундай заминдаги халқ, ҳар бир оила, ҳар бир киши, миллатидан қатъи назар, бахтли яшашга ҳақлидир. Бу мақсадни амалга ошириш учун биз ҳамма нарсага тайёрмиз.

Бу мақсадга етишнинг асосий шarti — фуқаролар ҳамжиҳатлиги, миллий тотувлик, ҳаётнинг барча соҳаларида иқтисодий тадбиркорликка кенг эркинлик бериш билан бирга мустаҳкам тартиб-интизом ўрнатишдир.

Олий Кенгашимизнинг ўз фаолиятининг биринчи кунлариданоқ қабул қилган барча қонунлари, Ўзбекистон ССР Президентининг фармонлари ва ҳукуватимиз қарорлари ана шу мақсадга, республиканинг иқтисодий ва сиёсий жиҳатдан мустақил ривожланиш йўлига қаратилган. Мана шу Олий Кенгаш таркиби қабул қилган Республиканинг Давлат мустақиллиги декларацияси бунинг яққол далилидир.

Биз юқоридан бериладиган кўрсатмаларни, суверенитетимиз ва мустақиллигимиз янги Иттифоқ шартномаси билан қачон мустаҳкамланишини кутиб ўтирмасдан, дарҳол бу мақсадни амалда рўёбга чиқара бошладик. Бу ютуқларимизни биздан ҳеч ким тортиб ололмайди.

Одамларнинг ижтимоий ҳимояланиш даражасини ошириш билан боғлиқ кўпгина вазифалар ҳал этилди. Уларнинг аксарияти тегишли қонунлар билан мустаҳкамланди. Президентнинг фармонларида ва ҳукуват қарорларида ўз ифодасини топди.

Гап ер участкалари ажратиб бериш, ўзининг ёрдамчи хўжалигини юритиш ва якка тартибда уй-

жой қуриш учун одамларни барча зарур нарсалар — уруғлик ва кўчат, чорва моли ва паррандалар, қурилиш материаллари билан таъминлаш тўғрисида боряпти.

Пенсиялар, ўқитувчиларнинг иш ҳақи, талабаларнинг стипендиялари оширилди. Бошланғич синфларнинг ўқувчилари учун бепул нонушталар, анемия, яъни камқонлик касалига мубтало бўлган ҳомиладор аёллар учун имтиёзли овқатланиш жорий қилинди. Уруш қатнашчиларига, ўқитувчиларга ўзлари яшаб турган, давлат ва идораларга қарашли квартираларни шахсий мулк қилиб топшириш тўғрисида қарорлар қабул қилинди.

Бозор иқтисодиётининг таркибий қисмларини шакллантириш йўлида қўйилган дастлабки қадамлар амада сезиларли бўлиб қолди.

Республиканинг марказий иқтисодий идоралари ислоҳ қилиниш босқичида турибди. Бу идоралар ўз фаолиятида тақсимлаш принципларидан тобора воз кечмоқда, Марказнинг ҳукмидан халос бўлмоқда ва мулкчилик шаклларида, кимга бўйсунушидан қатъи назар, республикада жойлашган барча корхона ва ташкилотларнинг ишини мувофиқлаштиришга кўпроқ эътибор бермоқда.

Молия-кредит соҳасида чуқур ўзгаришлар рўй берди. Иш билан таъминлаш муассасалари принципал янгича асосда қайта ташкил этилмоқда. Кичик корхоналарни хусусийлаштириш соҳасида ҳам сезиларли силжишлар бўлди. Савдо, матлубот кооперацияси, маиший хизмат, маҳаллий sanoat соҳасида ҳозирданоқ бошқа мулкчилик шакллари билан баббаробар хусусий корхоналар ҳам ишлаб турибди. Кооперативлар ҳамда қўшма корхоналар кўпайди ва кенгайди.

Бизнинг ташқи иқтисодий фаолиятимиз сезиларли равишда ривожланыпти. Бунинг учун қулай ҳуқуқий негизни яратадиган қонунлар қабул қилинди. Ишбилармонларнинг Тошкентдаги учрашуви ташқи бозордаги ишларни кучайтиришга, чет эл компаниялари, фирма ва банклари билан тўғридан-тўғри, ўзаро фойдали алоқаларни ўрнатишга туртки бўлиб хизмат қилди.

Учрашувда чет эллардаги кўпгина ватандошларимиз ҳам ҳозир бўлдилар, уларнинг кўпчилиги биринчи марта она юртига келишга муваффақ бўлди. Улар бизни қўллаб-қувватлаш ва ҳар қандай ёрдам беришга тайёр эканини билдиришди. Тошкент учрашуви кўпгина чет эллик сармоядорлар учун Ўзбекистон истиқболли ва ишончли шерик эканини намён қилди. Учрашув давомида ва ундан кейин имзоланган шартнома ва битимлар республиканинг ташқи иқтисодий имкониятлари катталигини, чет эллик шериклар билан барқарор алоқаларни йўлга қўйишдан ҳамманинг ўзаро манфаатдорлигини кўрсатди.

Ўзбекистон ҳукумат делегациясининг Ҳиндистонга биринчи мустақил, расмий ташрифи ҳам танлаган йўлимиз тўғри эканининг яққол далилидир.

Ташриф давомида бу буюк қўшни давлат раҳбарияти билан имзоланган ҳужжатлар асосида мен шуни ишонч билан айта оламанки, бу тарихий битимлар биз учун жуда катта аҳамиятга эга бўлади.

Биз буларнинг ҳаммасини мустақил равишда ҳал этиб, етилган масалаларни ечишда Иттифоқ идораларидан сезиларли равишда олдинда боряпмиз. Бу хусусда Марказдагиларнинг бирортаси ҳам бизни олқишлаб қабул қилаётгани йўқ. Аксинча, гўё бу — Ўзбекистон Президентининг ўзбошимчалиги деб

ҳисоблашмоқда. Буларнинг ҳаммаси Иттифоқ кўрсатмаларига мувофиқ келмас ёки уларга зид эмиш. Гўё буларнинг ҳаммаси вақти келиб тугатилар эмиш.

Бунга ажабланмаса ҳам бўлади. Марказ ўтказиб келган сиёсат республиканинг ривожланишига, аввало, унинг мустақиллигига, миллий тикланишига зиён етказди, холос. Бу сиёсат республикага хом ашё базаси ролини ажратиб қўйган бўлиб, чор Россиясининг сиёсатидан деярли фарқ қилмасди.

Иттифоқнинг барча бошқарув идоралари мана шуни асосий ўринга қўйишган эди. Улар фақат битта нарсани билишарди — бу минтақа пахта, хом ашё билан таъминлаши лозим, қолгани эса ночор халқнинг ўзига ҳавола эди. Бизга кўп нарса ваъда қилишганди. Мамлакатнинг пахта мустақиллиги йўлида республика кўп қурбонлар берди. Халқимиз тақдири гўшт, сут ва ҳаёт учун энг зарур бўлган бошқа маҳсулотларнинг фақат четдан олиб келинишига боғлиқ қилиб қўйилди.

Мана шуларни очиқ айтиш пайти келди, акс ҳолда биз халқни ишонтира олмаймиз. Шунини рўйирост айтиш керакки, бундай сиёсат Ўзбекистонни ҳалокат ёқасига, қашшоқ, ночор аҳволга олиб келди. Бюджетда эса молиявий қарамликка олиб келиб қўйди.

Сарф-харажатларимизнинг етишмаётган қисмини қоплаш учун Марказ бир оз қўшимча пул — садақа беради, деган умид билан яшашга бизни мажбур қилишди, ҳар бир арзимаган нарса учун биз Марказга бўйин эгиб борар эдик.

Бу вақт ичида бизга ким дўсту ким душман, ким бизга яхшилик, тинчлик, хотиржамлик тилайди-ю, кимнинг қўйнида тоши борлигини ҳам аниқ билиб олдик.

Биз юртимизни чин юракдан севиб, унга кўнгили қўйганларни ҳам ва аксинча, бизнинг тарихимизни, тилимизни, урф-одатларимизни, улуғ маданиятимизни ҳеч қачон билмаган ва билишни истамайдиганларни ҳам тушуниб етдик.

Сиёсий, иқтисодий ва маънавий эркинликка эришиш, республикамизнинг озодлиги ва мустақиллиги йўлида гуноҳсиз жабр тортган авлодларимиз, одамларимиз шаънини, номини, ор-номусини тиклаш борасида сўнгги йилларда қилинган ишларни халқимиз қўллаб-қувватлади. Аҳолининг барча табақалари вакиллари бундан руҳланди, халқнинг сиёсий ва маънавий онги юксалди, хуллас, одамларнинг қадди ростланди.

Буларнинг ҳаммасига халқимиз не азоблар билан, ўзининг бутун тарихи ва мисли кўрилмаган меҳнати билан эришди. Шунинг учун биз бу йўлдан қайтмаймиз. Бу — бизнинг халқимиз, унинг келажаги олдидаги бурчимиз, жавобгарлигимиздир.

Бугун халқимизга шу нарса аниқки, ўз олдимизга қўйган мақсад ва вазифаларга эришишнинг ягона йўли бор. У ҳам бўлса — республиканинг мустақиллигига эришишдир.

Мамлакат катта фалокат ёқасига, жар ёқасига келиб қолганини кўриб турибмиз. Халқ ўзининг эртанги кунига ишончини кундан-кунга йўқотяпти. Одамлар ўзининг, оиласининг, бола-чақасининг тинчлигига кафолат истайди. Тўқис хотиржам ҳаёт талаб қияпти. Бу истаклар, бу талаблар сафсатабозлик ва ваъдабозликлар остида кўмилиб кетяпти.

Бизнинг халқимиз сабр-бардош, яхшилик, сойишталик, бошқа халқларга нисбатан хайрихоҳлик руҳида тарбияланган. Бу халқ бугун биздан ҳимоя талаб қияпти, тинч-тотув ҳаёт, оғир меҳнатига яраша

турмуш шароитлари талаб қияпти. Бу — ҳаққоний талабдир.

Хабарингиз бор, биз сўнги пайтда Иттифоқ шартномасини имзолашни тезлаштириш тарафдори бўлиб келдик. Агар бу Иттифоқнинг конфедерация асосида ҳақиқатан ҳам тенг, Мустақил давлатлар иттифоқи бўлишига ишонч бўлганда, биз бугунги кунда ҳам бу фикримиздан қайтмас эдик.

Аммо яна қайтариб айтаман, вазият жуда тез ўзгариб бормоқда.

Мен бугун мазкур сессия иштирокчиларигагина эмас, бутун халқимизга ҳам мурожаат қилиб айтмоқчиман: **Ўзбекистон раҳбарияти ҳеч қачон, қандай иттифоқ бўлмасин, ким билан иттифоқ бўлмасин, қандай шароит бўлмасин, иккинчи даражали ролга рози бўлмайди, бунга йўл ҳам қўймайди. Тенглар ичида тенг бўлиш — халқимизнинг асрий орзусидир.**

Шунинг учун биз ўз мустақиллигимизни янада мустаҳкамлаш йўлида янги қадамлар қўйишимиз шарт. Ўзбекистон давлат мустақиллиги декларацияси қабул қилиниши қаторида Ўзбекистон Ички ишлар вазирлиги, Давлат хавфсизлиги комитетининг республика қарамоғига ўтиши, СССР Ички ишлар вазирлигининг юртимиздаги қўшинлари республика Президентига бўйсундирилиши, ҳуқуқ-тартибот органларида, Ички ишлар вазирлигининг ҳамда Туркистон ҳарбий округининг Ўзбекистонда жойлашган қўшинларида партия ташкилотларининг тугатилиши ана шундай биринчи қадамлардир.

Биз билан самимий дўстлик алоқаларини, тенг ва ўзаро фойдали ҳамкорликни ўрнатмоқчи бўлган барча кишилар бу тадбирларимизни тўғри тушунишини хоҳлайман.

Бу мамлакатимиздаги бошқа халқлар билан алоқаларни мутлақо узиш деган гап эмас. Хусусан, бири-бирига пайванд бўлиб кетган халқлар яшайдиган Ўрта Осиё шароитида буни тасаввур қилиб ҳам бўлмайди. Ўзбекистоннинг Қозоғистон, Туркменистон, Тожикистон, Қирғизистон халқлари билан минг йиллик муштарак тарихи ва маданияти, қавм-қариндошлиги, умумий орзу-умидлари бор. Уларни ҳеч қандай куч бир-биридан ажратолмайди.

Биз бу алоқаларни, бу ҳамкорликни бундан кейин ҳам мустақил давлатлар ҳамкорлиги сифатида ривожлантирмоқчимиз. Беш республика раҳбарларининг Тошкентда бўлиб ўтган учрашувида қабул қилинган қарорларини оғишмай амалга оширамиз. Минтақада яшовчи барча халқларнинг ҳаётига ва тинч-тотувлигига таъсир қилувчи мураккаб экологик, иқтисодий, ижтимоий муаммоларни фақат биргаликда ҳал эта олишимизга ишончимиз комил...

Мана шу шароитга, сабабларга асосланиб, халқимиз хоҳиш-иродасини бажо келтириб, Олий Кенгаш диққатига фақат бир масалани қўймоқчиман: Ўзбекистоннинг мустақиллиги ҳақидаги қонунни муҳокама этиш ва уни қабул қилишни тақлиф этаман.

Бу қонунда қадимий ва янгиланаётган диёримизда истиқомат қилаётган барча кишиларнинг хоҳиш-иродаси ўз ифодасини топган. Халқимизнинг бу эзгу хоҳиш-иродаси биз учун муқаддасдир.

Сўзимнинг охирида Ўзбекистоннинг мустақиллиги эълон қилиниши муносабати билан унинг ҳудудида яшовчи бирон-бир фуқаронинг миллатига қараб камситилишига йўл қўйилмаслигини яна бир карра ишонтириб айтишни ўзимнинг Президентлик бурчим деб биламан.

Республикамизда истиқомат қилувчи барча миллат вакилларининг конституциявий ҳуқуқларини муҳофаза этиш, уларнинг маданияти, миллий урф-одатлари ривожланишига, она тилида сўзлашиши ва ўқишига барча шароитларни яратиш учун бор имкониятлар ишга солинади.

Мустақил Ўзбекистоннинг сиёсати — инсонийлик, эзгулик қонунларига асосланади ҳамда фуқаролар осойишталиги ва миллий муроса сиёсати бўлиб қолади.

Мен шу бугундан эътиборан 1 сентябрни республикамизда Мустақиллик куни, умумхалқ байрами деб эълон қилишни таклиф этаман.

Бу байрам, сизга, халқимизга муборак бўлсин, азиз юртдошларим!

Бу байрам абадулабад бўлсин!

*Ўн иккинчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси
Олий Кенгашининг навбатдан ташқари
олтинчи сессиясида сўзланган нутқ*

*«Халқ сўзи» газетаси,
1991 йил 31 август*

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНING ҚОНУНИ

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНING ДАВЛАТ МУСТАҚИЛЛИГИ АСОСЛАРИ ТЎҒРИСИДА

Ўзбекистон ССРнинг Мустақиллик декларациясига ва Ўзбекистон Республикасининг давлат мустақиллиги тўғрисидаги баёнотига асосланиб, Ўзбекистон Республикасининг Олий Кенгаши ушбу қонунни қабул қилди.

1-модда. Ўзбекистон Республикаси ўз таркибидаги Қорақалпоғистон Республикаси билан бирга, мустақил, демократик давлатдир.

2-модда. Ўзбекистон Республикасининг халқи суверендир ва у республикада давлат ҳокимиятининг бирдан-бир соҳибидир. У ўз ҳокимиятини ҳам бевосита, ҳам вакиллик идоралари тизими орқали амалга оширади.

3-модда. Ўзбекистон Республикаси тўла давлат ҳокимиятига эга, ўзининг миллий-давлат ва маъмурий-ҳудудий тузилишини, ҳокимият ва бошқарув идоралари тизимини мустақил белгилайди.

4-модда. Ўзбекистон Республикасининг давлат чегараси ва ҳудуди дахлсиз ва бўлинмас бўлиб, унинг халқи ўз хоҳиш-иродасини эркин билдирмасдан туриб ўзгартирилиши мумкин эмас.

5-модда. Ўзбекистон Республикасида Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси ва унинг қонунлари устундир. Ўзбекистон Республикаси Давлат идораларининг тизими ҳокимиятни қонун чиқарувчи,

ижроия ва суд ҳокимиятига ажратиш тартиби асосида қурилади.

6-модда. Ўзбекистон Республикаси Мудофаа ишлари вазирлигини тузиш, миллий гвардия ва ноҳарбий (муқобил) хизмат ташкил этиш ҳуқуқига эга.

Суверен Ўзбекистон Республикаси ҳудудида СССР Қуроли Кучларини шакллантириш ва уларга раҳбарлик қилиш масалаларида ҳарбий сиёсатни амалга ошириш ҳуқуқини ўзида сақлаб қолади.

7-модда. Ўзбекистон Республикаси Давлат мустақиллигининг моддий асоси унинг мулкидир.

Республика ҳудудидаги ер, ер ости бойликлари, сув ва ўрмонлар, ўсимлик ва ҳайвонот дунёси, табиий ва бошқа ресурслар, республиканинг маънавий бойликлари Ўзбекистон Республикасининг миллий бойлиги, мулки ҳисобланади.

8-модда. Давлат мулки объектлари, шунингдек давлат корхоналари, муассасалари ва ташкилотларининг, шу жумладан, Иттифоқ қарамоғида бўлиб келган корхоналар, муассасалар ва ташкилотларнинг мол-мулки, уларнинг асосий ишлаб чиқариш, ноишлаб чиқариш ва оборот ёки бошқа фондлари ҳамда ўзга мол-мулки, ички коммуникация, транспорт, алоқа ва энергетика тизимлари, республика картографияси ва геодезияси Ўзбекистон Республикасининг мулкидир.

9-модда. Ўзбекистон Республикасининг мулкани давлат тасарруфидан чиқариш ва хусусийлаштириш республика қонунларига мувофиқ амалга оширилади. Республика ҳудудида жойлашган, Иттифоқ қарамоғида бўлиб келган давлат корхоналарини акцияли жамиятларга айлантириш, уларни мулкнинг бошқа шакллариغا ўтказиш фақат Ўзбекистон Республикаси қонунларида кўзда тутилган шартлар асосида ва тартибда амалга оширилади.

10-модда. Ўзбекистон Республикаси ўз ҳудудида олтин, бошқа қимматбаҳо металллар ва тошларни қазиб чиқариш, қайта ишлаш ва сақлашни мустақил амалга оширади ҳамда назорат қилади, ўз олтин захирасини яратади.

Ўзбекистон Республикаси ССРСРнинг олтин захирасида, олмос ва валюта жамғармаларида ўз улушига эга.

11-модда. Ўзбекистон Республикаси ўз пул бирлиги — миллий валютасини жорий этишга, жами пул обороти, пул ва бошқа давлат қимматли қоғозлари эмиссияси ҳажмларини мустақил белгилашга ҳақли.

12-модда. Ўзбекистон Республикаси мустақил молия ва кредит сиёсатини амалга оширади. Республика ҳудудида олинадиган солиқлар ва йиғимлар Ўзбекистон Республикасининг давлат бюджетига ва маҳаллий бюджетларга тушади.

13-модда. Ўзбекистон Республикаси чет давлатлар билан дипломатик, консулик, савдо алоқалари ва бошқа алоқалар ўрнатади, улар билан мухтор вакиллар айирбошлайди, халқаро шартномалар тузади, халқаро ташкилотларнинг аъзоси бўлиши мумкин.

14-модда. Ўзбекистон Республикаси халқаро иқтисодий муносабатларнинг субъекти бўлиб, чет эл инвестицияларини амалга ошириш шартларини, инвесторларнинг ҳуқуқларини белгилайди, ўзининг конверсия қилинадиган валюта жамғармасини яратади, олтин ва бошқа захираларни, айирбошланадиган валютани сотади ва сотиб олади.

15-модда. Ўзбекистон Республикаси ҳудудида инсон ҳуқуқлари умумий декларациясига мувофиқ ҳолда Республика фуқаролиги жорий этилади.

Ўзбекистон Республикасининг барча фуқаролари, миллатидан, элатидан, ижтимоий келиб чиқиши-

дан, қайси динга мансублигидан ва эътиқодидан қатъи назар, бир хил фуқаролик ҳуқуқларига эгадирлар, республика конституцияси ҳамда унинг қонунлари ҳимоясида бўладилар.

Ўзбекистон Республикасининг фуқаролари республикадан ташқарида ҳам Ўзбекистон Республикасининг ҳимоясида бўладилар.

16-модда. Ўзбекистон Республикаси ўз тараққиёт йўлини, ўз номини аниқлайди, ўз давлат рамзларини: герби, байроғи, мадҳиясини таъсис этади, ўз давлат тилини белгилайди.

Ўзбекистон Республикаси давлат мустақиллигининг рамзлари муқаддасдир ва уларни ҳар қандай таҳқирлаш қонун билан жазоланади.

17-модда. Ўзбекистон Республикаси ўз таркибидаги Қорақалпоғистон Республикасининг ҳудудий бутунлигини ва мустақиллигини эътироф этади. Ўзбекистон Республикаси билан Қорақалпоғистон Республикаси ўртасидаги ўзаро муносабатлар тенг ҳуқуқлилиқ асосида улар ўртасидаги икки томонлама шартномалар ва битимлар воситасида қурилади.

Қорақалпоғистон Республикаси Ўзбекистон Республикаси таркибидан тегишли қонунлар асосида эркин чиқиш ҳуқуқини сақлаб қолади.

Ўзбекистон Республикаси
Президенти

И. КАРИМОВ

*Тошкент шаҳри,
1991 йил 31 август*

**Ўзбекистон Республикаси Президенти
ҳузуридаги Вазирлар Маҳкамасининг
ҚАРОРИ**

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ФАНЛАР
АКАДЕМИЯСИНИНГ АДАБИЁТ ИЛМГОҲИГА
АЛИШЕР НАВОЙЙ НОМИНИ БЕРИШ
ТЎҒРИСИДА**

Ўзбек адабиётининг асосчиси, буюк олим, мутафаккир ва давлат арбоби Алишер Навоий таваллудининг 550 йиллиги муносабати билан, республика жамоатчилиги хоҳиш-истакларини инобатга олиб Вазирлар Маҳкамаси қарор қилади:

Ўзбекистон Республикаси Фанлар академиясининг адабиёт илмгоҳига Алишер Навоий номи берилсин.

Вазирлар
Маҳкамасининг Раиси

И. КАРИМОВ

1991 йил 19 сентябрь

НАВОИЙ РУҲИ МАДАДКОР БЎЛҒАЙ!

Азиз юртдошлар!

Узоқ-яқиндан келган меҳмонлар!

Ҳурматли дўстлар!

Авваламбор, улуғ бобомиз, миллий гуруримиз, буюк мутафаккир Мир Алишер Навоий кунларида қатнашиб, шодлигимизни баҳам кўраётганингиз учун санимий миннатдорлик билдиришга рухсат бергайсиз.

Мана, салкам бир йилдирки, Ўзбекистонимизда, Ўрта Осиёда, барча Шарқ халқлари томонидан нишонланаётган Алишер Навоийнинг умр ва ижод тўйлари — қутлуғ маърака давом этмоқда. Бу тўй миллат байрамидир. Қадриятимизни яна бир бор улуғлайдиган байрамдир.

Бу тўй халқимиз, Ўзбекистонимиз ҳаётига алоҳида файз, тароват бахш этди.

Алишер Навоий йили деб эълон қилинган 1991 йил юртимиз, элимиз тарихида қутлуғ келди, унутилмас сана бўлиб қолди.

Бу йил халқимизнинг асрий орзу-умидлари амалга ошди. Ўзбекистонимиз давлат мустақиллигини эълон қилди ва ўз тақдирини энди ўзи ҳал қиладиган бўлиб қолди.

Сизларни, Ўзбекистоннинг барча фуқароларини, барча ватандошларимизни ана шундай қўшалок байрам билан республикамиз раҳбарияти номидан, шах-

сан ўз номимдан чин юракдан табриклайман ва юртимизда ҳақиқий мустақиллик ўрнатиш йўлида ҳаммангизга куч-қувват, мардлик, омонлик, ишларингизда ва ҳаётингизда омад тилайман!

Бизнинг тарихимиз, бугунги ҳаётимиз шуни кўрсатдики, озодлик йўли, мустақиллик йўли машаққатли ва ғоят оғир бўлади. Ҳали кўп синовлардан ўтишга тўғри келади.

Истиқлол йўлида биринчи қадам қўйганимиздан бошлаб, Ўзбекистон диёрига, унинг раҳбарияти ва сиёсатига маломат тошларини отиш ва тутаетган йўлимизни тўсиш ҳаракатлари кундан-кунга кучайиб кетяпти.

Албатта, бизлар яхши тушунамизки, ҳозирга қадар мустамлака даражасида турган, шундай бой ва меҳнатсевар халққа эга бўлган юртни ҳеч ким ўз хоҳиши билан қўлдан чиқариб юборишни истамайди, жон-жаҳди билан, тиш-тирноғи билан ёпишиб олиб, уни қарамлик чангалида сақлаб қолишга интилади.

Мустамлакачилик сиёсати осонлик билан жон бермайди. Шуни ҳаммамиз яхши эсда тутишимиз керак.

Шу сабабдан бутун халқимизни доим бирдамликка, бир-бирига ҳамнафас ва ҳамдард бўлишга чақирган улўф бобокалонимиз сиймоси олдида, келинлар, бир-биримизга сўз берайлик: озодлик ва Истиқлол йўлида, бу эзгу ниятларни ҳаётимизга амалий татбиқ этишда бир жон, бир тан бўлайлик! Ҳеч қачон танлаган йўлимиздан қайтмайлик!

Агар халқимиз жипслашса, хоҳиш-иродамиз бир бўлса, бизларни ҳеч қандай куч енголмайди! Буни ҳам ҳаммамиз яхши билишимиз зарур.

Қадрли дўстлар!

Биз бугун унутилмас, тарихий воқеанинг гувоҳи бўлиб турибмиз.

Мустақил Ўзбекистоннинг пойтахти — азиз ва жонажон Тошкентимиз бағрида Низомиддин Мир Алишер Навоий ҳайкали ва улкан халқ миллий боғининг очилишида қатнашмоқдамиз.

Мана шу фурсатдан фойдаланиб, Алишер Навоий ҳайкалини яратган ҳайкалтарош, меъмор ва қурувчиларимизни, боғни безатувчи қўли олтин меҳнатчиларимизни сизларнинг, азиз дўстлар, номингиздан қутлашга ва миннатдорлик билдиришга рухсат бергайсиз.

Чиндан ҳам, қурувчилар самарали меҳнат қилдилар, тўрт-беш ой мобайнида тўрт-беш йиллик олижаноб ишни адо этдилар.

Бунда мен халқимизнинг ўз улуғ фарзандига бўлган улкан меҳр-оқибатини кўраман.

Алишер Навоий юртни, диёрни кўркам, ҳосилдор боғлар оғушида кўришни орзу қилар эди:

*Ким бу боғ ичра хиромон эрур,
Барчаси бир-бирига меҳмон эрур, — деб*

одамларни бир-бирига меҳрибону шафиқ бўлишга, умр, ҳаёт қадрини билишга, дўст-биродарликка чақирган эди.

Мен ишонаманки, Навоий ҳайкали, Навоий боғи шаҳримизнинг, диёримизнинг энг гўзал ва асосий зиёратгоҳи бўлиб қолади.

Бу ер йиллар, асрлар давомида катта халқ тантаналари, қарияларимизга, ёш авлодимизга, халқимизга малҳам, руҳий мадад берадиган севимли ва мароқли бир оромгоҳга айланади, деган катта умидим бор.

Бу боғ ижод аҳли учун илҳом ва камолот масканига айланиб кетса, ажаб эмас.

Азиз дўстлар, ватандошлар!

Юртимизнинг азиз меҳмонлари!

Алишер Навоийнинг муҳтарам ихлосмандлари!

Бугун биз бобомиз руҳи олдида чуқур таъзим бажо келтирар эканмиз, ундан аввал ва ундан кейин ўтган улуф зотларнинг руҳлари ҳам шод бўлади, деб умид қиламиз.

Ўз тарихи ва аждодларини сийлаган халқнинг келажаги албатта порлоқ бўлади. Ишонамизки, Ўзбекистонимиз тез орада дунё ҳамдўстлиги ўртасида ўзига муносиб ўринни эгаллайди, иншоолло. Ана ўшанда ҳам Алишер Навоийнинг қутлуғ номи бизга мададкор бўлади.

Бу кўшк, бу ҳайкал, бу сўлим боғ ҳаммамизга муборак бўлсин, азиз дўстлар!

Ўзбек халқимизнинг улуғ сиймоси Алишер Навоий номидек абадулабад сақлансин, обод бўлсин!

*Ўзбекистон Миллий боғида буюк шоир ва мутафаккир
Алишер Навоий таваллудининг 550 йиллиги муносабати
билан барпо этилган ҳайкалнинг тантанали очилиш
маросимида сўзланган нутқ*

*«Халқ сўзи» газетаси,
1991 йил 1 октябрь*

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТЛИГИГА НОМЗОД ИСЛОМ КАРИМОВНИНГ ЎЗБЕКИСТОН ФУҚАРОЛАРИГА МУРОЖААТИ

Азиз ака-укалар, опа-сингиллар!
Муҳтарам биродарлар, ўртоқлар!
Ардоқли дўстларим, ватандошларим!

Бугун республикамиз жуда офир ва мураккаб, шу билан бирга, энг масъулиятли ва шарафли даврни бошдан кечирмоқда.

Шарафли давр деганимнинг маъноси шуки, биз она Ватанимизни мустақил деб эълон қилдик.

Мустақиллик дегани биз учун энг аввало:

она заминга эгаллик, ер ости ва ер усти бойликларимизни ўзимиз, авваламбор, республикамизда яшаётган аҳоли учун ишлатиш, бошқача айтганда, ўз тақдиримизни ўзимиз ҳал қилишимиз;

миллий демократик давлат тузумини халқимизнинг мустақил иродаси билан ташкил этиш. Ўзбекистон тупроғида яшайдиган ҳар бир инсон учун, унинг миллати, дини ва эътиқодига қарамасдан, муносиб ҳаёт яратиш, инсон ҳақ-ҳуқуқларини ҳимоя қилиш;

халқимизнинг, эл-юртимизнинг келажагини мустақил белгилаш, бўлғуси авлодларга тўқис тақдирлар яратиш ва хориж билан, у ёқдаги ватандошлар билан ҳеч қандай воситачиларсиз муносабат ўрнатиш демақдир.

Даврнинг мураккаблиги эса ана шу улуғ мақсадлар — ҳақиқий мустақиллик йўлида турган катта қи-

йинчиликлар билан боғлиқ. Бу йўлда мушкул ва машаққатли синовлардан ўтиш учун катта мардлик ва фидоийлик, сабр ва қаноат керак. **Ҳеч ким, ҳеч қачон ўз хоҳиши билан бировга эркинлик берган эмас. Шу нарсани ҳаммамиз тушуниб олсак, бир жон, бир тан бўлиб курашсак, халқимизнинг азалий орзусини амалга оширсак – марра бизники.**

Ўзбекистоннинг ери, бойликлари нафақат ўзимизни, замондошларимизни, балки келажак авлодларни, нева-чевараларимизни, бугунги Ўзбекистон халқининг ягона байналмилал оиласини ташкил этувчи барча инсонларни боқиб ва уларнинг бахтиёр ҳаётини таъминлаш учун бемалол етиб ортади.

Бу чексиз имкониятларни ишга солиш учун одамларимизга — ишчиларга, деҳқонларга, хизматчиларга, зиёлиларга, меҳнат жамоаларига, хуллас, ҳар бир шахсга шундай шарт-шароит ва эркинликлар яратиб бериш керакки, улар аввало, ўз манфаатлари йўлида ва айни замонда жамият равнақи, давлат барқарорлиги йўлида меҳнат қилсинлар.

Демак, ҳаётнинг ўзи жамиятимизни озодлик, демократия ва ошкоралик асосида бошқаришни тақозо этади.

Ишни республика маънавий бойлигини тиклаш ва камол топтиришдан бошламоғимиз керак.

Халқимизнинг ўтмишини чин маънода эслаш, қадр-қимматига етиш, урф-одатларини, удумларини, ўтган не-не улўф зотларнинг муборак номларини тиклаш ва уларнинг иззат-ҳурматини бажо келтириш — сизу бизга насиб этганидан фахрланишимиз керак.

Бугун биз Ўзбекистоннинг ҳар бир фуқаросини буюк халқнинг муносиб фарзанди эканини тўла-тўқис англашга ва шу юксак туйғуга яраша амалий ҳаракат қилишга даъват этамиз.

Бошқа миллатларнинг эзгу орзуларини ҳурмат қилган ва тан олган ҳолда, ўз миллий ғуруримизни юксак даражага кўтариб, олдимизда турган олижаноб ниятларимизга эришмоғимиз мумкин.

Мақсадимиз — одамларнинг кўнглини кўтариб, илму фанимизни, адабиётимиз ва санъатимизни умумбашарий майдонга қайтадан олиб чиқишдир.

Халқимизнинг ҳақиқий маънавий бойликлари бўлмиш **имон, инсоф, меҳр-оқибат, андиша, ор-номус, каттага ҳурмат, кичикка иззат, меҳмондўстлик, юртга ва халққа садоқат** каби фазилатларни асраб-авайлаб, фарзандларимизнинг қон-қонига сингдирайлик, жамиятимизнинг кундалик ҳаётида доимо устувор қилайлик.

Бу ажойиб фазилатлар тўғрисида сўз кетар экан, авваламбор, диндорлар, дин пешволари билан яқиндан ҳамкорликда, ҳамжиҳатликда иш олиб боришимиз зарур. Инсон руҳи покланишида, ахлоқий тарбия, эл-юртимизда тинчлик, осойишталик ва миллатлар тотувлигини сақлашда дин аҳли хизматига тан беришимиз лозим.

Бугунги Ўзбекистон — суверен, ўз фуқароларининг ҳақ-ҳуқуқини, туб манфаатларини таъминлайдиган, ташқи ва ички сиёсатини мустақил олиб бораётган давлатдир.

Бу — биз ўз қобилигимизга ўралиб қоламиз, деган гап эмас. Тенглик ва манфаатдорлик асосида бошқа суверен ва мустақил давлатлар билан — Россия, Украина, Беларусь, Қозоғистон, Ўрта Осиё республикалари ва бошқа минтақалар билан алоқани мустақам қилган ҳолда иш юритишимиз керак.

Мана шунда ягона иқтисодий макон юзага келади, мустақил давлатлар ўртасида ҳалол муносабатлар ўрнатилади.

Шу билан бир қаторда биз хорижий мамлакатлар билан ҳам Ўзбекистоннинг манфаатини кўзлаб, ҳар томонлама: сиёсий, иқтисодий, маданий ҳамкорликни ривожлантириш тарафдоримиз.

Эндиги долзарб вазифа — миллатлар ҳамдўстлигига тенг ҳуқуқли аъзо бўлиб киришдир.

Чет эллардаги сиёсатчилар ҳам, иқтисодчилар ҳам Ўзбекистоннинг қай даражада иқтисодий ва маънавий салмоғи борлигини англай бошладилар. Бизнинг мустақил давлатимизни расман тан олиш ва у билан тенг ҳуқуқли муносабатлар ўрнатиш жараёни бошланди.

Ҳозирги иқтисодий вазият, қимматчилик, тақчиллик, нарх-наво ўсиб бораётгани, моддий таъминотнинг эса кун сайин пасайиб кетаётгани, шу сабабли чайқовчилик, қонунбузарлик ва жиноятчилик кўпаяётгани халқимизни ташвишга солмоқда. Бундай аҳвол бутун мамлакатда мавжуд бўлиб, Ўзбекистонни ҳам четлаб ўтгани йўқ. **Эски маъмурий-буйруқбозлик ҳокимиятининг емирилиб кетиши, Марказнинг вазиятни идора этолмай қолгани, бошқача қилиб айтганда, янги иморатнинг пойдевори қурилмасдан, эскисининг бутунлай қулатиб юборилгани — бунга асосий сабаблардан бўлди.**

Аҳволни кескинлаштираётган сабаблардан яна бири — ўтмишда Иттифоқни бошқарган ва ундан олдин Россия империясини бошқарган кимсалар олиб борган сиёсат оқибатида бугун Ўзбекистон арзон хом ашё манбаига айлангани, ўз фуқароларини тайёр маҳсулот — биринчи навбатда, кенг истеъмол моллари билан таъминлашда заиф бўлиб қолгани.

Фақат хом ашё чиқарган ва хом ашё сотган элнинг косаси оқармайди. Бу — оддий ҳақиқат. Мана

шунинг учун ҳам бизнинг бутунги асосий вазифамиз — қаддимизни ростлаб, бутун имкониятларимиз ва резервларимизни тўғри ҳисоблаб чиқиб, келажак йўлларимизни тўғри тушуниб, ўзимизнинг мустақил иқтисодий сиёсатимизни юритишдир.

Биринчи навбатда, тараққиётнинг энг керакли манбаи бўлмиш мўл-кўл хом ашёимизни ва минтақамизда мавжуд иш кучларини **ўз тупроғимизда, ўз эл-юртимизда тайёр маҳсулот чиқаришга жалб этиш лозим.**

Шу йўлда илғор замонавий технологияларни чет элдан олиб келиб, қишлоқ жойларда ва ишчи кучи ортиқча бўлган районларда ихчам корхоналар ташкил этиш мақсадга мувофиқдир.

Чет эл инвестицияларини манфаатли тарзда республикага жалб этиш, қўшма корхоналар сонини кўпайтириш, етишиб чиққан тадбиркор-ишбилармонларга кенг имконият яратиб бериш, ташқи бозорга чиқиш ва ички бозорни товарлар билан бойитиш зарур.

Мулкчиликнинг барча турларига йўл очиш, айниқса, хусусий мулкчиликни ва колхоз-кооператив мулкчилиги шаклини замон талабларига мос тарзда кучайтириш керак.

Бу сиёсатни амалда татбиқ қилишда, авваламбор, қишлоқ хўжалиги ва у билан боғлиқ соҳаларнинг ривожини, энг муҳими, қишлоқ жойларда яшайдиган халқимизнинг манфаатлари устун бўлиши лозим.

Нега деганда, юртни боқадиган ва халқ хўжалигининг барча тармоқларини хом ашё билан таъминлайдиган — деҳқон аҳлидир. Бошқа халқ хўжалиги тармоқлари қаторида қишлоқ хўжалиги соҳасида ишлаётган, меҳнат қилаётган кишиларга кўпроқ эркинлик ва имтиёзлар берилиши шарт.

Деҳқон аҳли бизни асло доғда қолдирмайди. Биримизни, албатта, юз қилиб қайтаради.

Бозор муносабатларига ўтиш ўз-ўзидан бўлмайди. Ўтиш даврининг қийинчиликларини бутун ҳаммамиз кўриб турибмиз. Шундай бир оғир шароитда аҳолининг иқтисодий заиф табақаларини ҳимоя қилиш — давлат раҳбарлари, хусусан, республика Президентининг диққат марказида бўлмоғи керак.

Кам даромадли кишиларни қийинчиликлардан соғ-омон олиб ўтиш, уларга ёрдам бериш, имтиёзлар яратиш, турли нафақа ва бошқа иқтисодий енгилликлар миқдорини ошириш — энг савобли мақсаддир.

Пул-кредит тизимини мустаҳкамлаш, одамларнинг ойлигини ошириш, нарх-навони жиловлаб туриш — бизнинг биринчи гадаги вазифамиз бўлмоғи шарт.

Албатта, ишнинг кўзини билган одамлар меҳнатига яраша ҳақ олиши зарур. Бунга ҳаммамиз тан беришимиз керак. Лекин айтилган замонда жамиятимизни иккита қарама-қарши қисмга — ўта бойлар ва ўта ғариб-камбағаллар тоифасига ажратиб қўймаслик керак. Ҳукумат ва Президент кўрадиган асосий ҳимоя чоралари, энг аввало, **ногиронлар, етим-есирлар, қариялар, кўп фарзандли оналар, талабалар ва мактаб ўқувчилари** манфаатларига хизмат қилади. Агар бировларнинг чексиз бойишига йўл очиб бериб, бошқаларнинг гадоларча ҳаёт кечиришига чидаб қараб турса, бундай давлатнинг ҳам, бундай салтанатнинг ҳам умуман ҳеч кимга кераги йўқ.

Ўзбекистон диёрида яшаётган миллионлаб оилалар бадавлат бўлмасдан туриб давлатимиз бой бўлмайди — бизнинг ширимиз шу. Бундай сиёсат жамиятимизнинг етакчи сиёсати бўлиб қолади.

Иқтисодий мустақиллик дастурининг яна бир муҳим жиҳати борки, бу — ёшларга эътибор. Афсуски, яқин-яқин даврларгача ёшларга нисбатан ишончсизлик мавжуд эди. Биз бу иллатни тугатишга киришдик. Савдо-тижоратда, иқтисодиёт ва гуманитар соҳаларда орттирилган билим ва тажрибаларни ўрганиш учун ёш олим ва мутахассисларни чет элларга юбориш кенг қўламда жорий қилинди.

Бизга юксак маърифатли, энг мураккаб ускуналарни бошқара оладиган малакали, замонавий ишчилар ҳам сув билан ҳаводек зарур.

Инсон тинч ва беҳавотир яшаётганида тинчлик-тотувликнинг қадрига етмаслиги ҳам мумкин. Кейинги икки-уч йиллик ҳаётимиз шуни кўрсатдики, ҳар бир тинч ўтган кунимизнинг ўзи катта бир давлат экан. Фарғона ва Ўш воқеаларини эслаб кўрайлик. Ўша фожиали ва қайғули кунларни ёдга олсак, бугунги тинчлигимизнинг ҳар бир дақиқаси нақадар қадрли экани очиқ-ойдин намоён бўлади.

Ўзбекистонда яшаётган кимки бўлмасин, ҳар қайси оиланинг, ҳар бир фуқаронинг, меҳрибон оналаримиз ва мунис аёлларимизнинг, гулдек болаларимизнинг тинчлиги, осойишталиги ва тотувлиги учун бутун борлиғимизни бахш этсак ҳам арзийди.

Халқимизнинг ажойиб гапи бор: бир кун жанжал чиққан уйдан қирқ кун барака кетади. «Барака» деган сўзнинг маъносини, моҳиятини чуқурроқ тушунишга ҳаракат қилсак, савоб бўлади.

Халқ хотиржамлиги, эл-юрт осойишталиги — сизу бизнинг қўлимизда.

Агар аҳил бўлсак, хотиржам ва ҳамжиҳат бўлсак, олижаноб интилишларимиз йўлида, халқ тили билан айтганда, бир ёқадан бош чиқарсак, турлича қараш-

ларда бўлишимиз мумкинлигидан қатъи назар, улуғ мақсадимиз — ҳақиқий мустақилликка эришмоғимиз муқаррар.

Юртимизда тинчлик ва аҳиллик барқарор бўлсин.
Барча эзгу ниятларимиз рўёбга чиқсин.

*«Халқ сўзи» газетаси,
1991 йил 3 декабрь*

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ КЕНГАШИНИНГ НАВБАТДАН ТАШҚАРИ IX СЕССИЯСИ ҲАҚИДА АХБОРОТ

1992 йил 4 январь куни Тошкентда Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг навбатдан ташқари тўққизинчи сессияси очилди.

Марказий сайлов комиссиясининг раиси Қ.А. Аҳмедов Ўзбекистон Республикаси Президенти сайлови ва Республика давлат мустақиллиги тўғрисидаги референдум яқунлари ҳақида ахборот берди.

Сўнгра И.А. Каримовнинг Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимини бажаришга киришиш тантанали маросими бўлди.

У Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозимини бажаришга киришар экан, Ўзбекистон халқларига садоқат билан хизмат қилишга, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларига қатъий риоя этишга, зиммасига юкланган вазифаларни виждонан бажаришга қасамёд қилди.

И.А. Каримов Олий Кенгаш сессиясида нутқ сўзлади.

Олий Кенгаш Президент И.А. Каримовнинг дастурий нутқи хусусида қарор қабул қилди.

Ўзбекистон Республикасининг Президенти И.А. Каримов Мустақил Давлатлар Ҳамдўстлигини тузиш тўғрисидаги битим ва протокол ҳақида, шунингдек, Ўзбекистон Республикаси билан Туркия Республикаси ўртасидаги алоқаларнинг асослари ва мақсадлари тўғрисидаги шартнома ҳамда иқтисодий-саноат соҳасида уларнинг ўртасида тузилган битим тўғрисида маъруза қилди.

Олий Кенгаш бу ҳужжатни тасдиқлади.

Республика парламенти Озарбайжон Республикаси, Арманистон Республикаси, Беларусь Республикаси, Қозоғистон Республикаси, Қирғизистон Республикаси, Молдова Республикаси, Россия Федерацияси, Тожикистон Республикаси, Туркменистон ва Украина давлат мустақиллигини тан олди.

Депутатлар Ўзбекистон Республикаси давлат мустақиллигини таниган мамлакатларнинг давлат бошлиқлари ва парламентларига Олий Кенгаш мурожаатномасини қабул қилдилар.

Сессияда Республика Конституциясига ўзгартиришлар ва қўшимчалар киритилди. Қабул қилинган қонунга мувофиқ Ўзбекистон Республикаси вице-президенти лавозими тугатилади ва Бош вазир лавозими жорий этилади. Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Вазирлар Маҳкамасига қонун лойиҳаларини тақдим этиш ҳуқуқи берилади. Сессияда республика маҳаллий ҳокимият органларини қайта тузиш тўғрисидаги қонун қабул қилинди.

Олий Кенгаш Ўзбекистон Республикасининг 1992 йил биринчи чораги фавқулодда бюджети тўғрисидаги қонунини қабул қилди.

Сессияда Олий Кенгашнинг «Ўзбекистон Республикасидан СССР Олий Кенгаши палаталари таркибига вакил қилиб юбориладиган СССР халқ депутатлари ва Ўзбекистон Республикаси халқ депутатлари номзодлари тўғрисида»ги қарори бекор қилинди ва Ўзбекистон Республикасидан сайланган СССР халқ депутатлари ваколатларини тўхтатиш тўғрисида қарор қабул қилинди.

*«Халқ сўзи» газетаси,
1992 йил 5 январь*

**МУСТАҚИЛ ЎЗБЕКИСТОН
РЕСПУБЛИКАСИНИНГ
БИРИНЧИ ПРЕЗИДЕНТИ
ИСЛОМ АБДУҒАНИЕВИЧ КАРИМОВ
ҚАСАМЁДИ**

Ўзбекистон Республикаси Президенти лавозими-
ни бажаришга киришар эканман, республикамиз
халқига садоқат билан хизмат қилишга, фуқаролар-
нинг ҳуқуқ ва эркинликларига кафолат беришга,
Ўзбекистон Республикаси Конституциясига қатъий
риоя этишга, зиммамга юкланган юксак вазифалар-
ни виждонан бажаришга қасамёд қиламан.

ЎЗБЕКИСТОН ДУНЁ ХАРИТАСИДА ЎЗИГА МУНОСИБ ЖОЙ ОЛДИ

Азиз дўстлар, биродарлар!

Авваламбор, сиз азизларга, сизлар орқали бутун халқимизга менга билдирган ишончингиз учун санимий раҳматлар айтаман.

Мана, 1992 йилга катта ишонч, умид билан қадам қўйдик. Ана шу умид ва ишончингиз замини нима? Бу саволга жавоб бериш учун босиб ўтилган йўлга, кечаги кунимизга назар солиш керак. Айниқса, 1991 йилдаги силжишлар, тарихий, унутилмас воқеалар замирида Олий Кенгаш билан биргаликда иқтисодий, ижтимоий, маънавий ва сиёсий соҳаларда қилган айрим ишларимизни эслатиб ўтмоқчиман.

Биринчи. Маънавий ҳаётимизда уйғониш юз берди. Тарихни тикладик. Она тилимизни англадик. Улуғ боболаримиз руҳини шод этдик. Абдулла Қодирий, Чўлпон, Фитрат, Усмон Носир сингари халқ жигарбандларининг номи, иззат-икромиди, ҳурмати ўз жойига қўйилди.

Удумларимиз, қадриятларимизга қайтдик. Юртимизга Наврўз кириб келди. Рамазон, Қурбон ҳайитларига етдик.

Динга муносабатимиз ўзгарди. Ўртадаги тушунмовчилик, қарама-қаршилик йўқолди. Бунинг ўрнига ҳамкорлик, ҳамжиҳатликка ўтдик.

Ошкоралик, демократия йўлида биринчи, лекин дадил қадамлар қўйдик.

Бир сўз билан айтганда, ўзлигимизни англадик. Аниқроқ қилиб айтсам, ўзлигимизга қайтдик. Халқимизда миллий гурур учун белни боғлаб, дўшпини дол қўйиб юриш учун замин яратдик.

Иккинчи. Сиёсий йўлда бурилиш бўлди. Неча йиллик орзу-умидларимиз рўёбга чиқди. Мана шу ерда сизлар билан Мустақиллик декларациясини қабул қилдик. Кейин Мустақиллик қонунини эълон этдик. Ўшанда халқимизнинг хоҳиш-иродаси ифода қилинганини 29 декабрда ўтказилган референдум исботлаб берди.

Мустақиллик бизга нима беришини билардик. Ўз тақдиримиз, фарзандларимиз келажагини ўзимиз ҳал этиш имконига эга бўлдик. Ўз еримиз, бойликларимизга соҳиблик қила бошладик. Қисқа вақт ичида мустақилликнинг неъматларини татиб кўрдик.

Мустақиллик туфайли дунёга, жаҳонга чиқдик. Қарийб юз йилдан бери ёпиб қўйилган чегаралар очилди, ватандошларимиз билан юз кўришдик.

Қисқа қилиб айтганда, жаҳон жамоаси Ўзбекистонни, бизнинг Ватанимизни қучоқ очиб қабул қилди.

Дунё харитасида энди катта ҳарфлар билан «ЎЗБЕКИСТОН» деб ёзиб қўйиладиган бўлди.

Ҳозиргача дунёнинг ўттиз мамлакати Ўзбекистон Республикасини таниди, тан олди. Туркия, Америка Қўшма Штатлари, Канада, Япония, Буюк Британия, Саудия Арабистони, Эрон, Покистон, Ҳиндистон, Хитой сингари йирик давлатлар ана шулар жумласидандир. Бу ишонч руҳимизни кўтарди, келажакка йўлимизни очиб берди.

Собиқ Иттифоқ доирасидаги мустақил республикалар билан ҳам қайта қуриш даврида узилган ришталарни боғладик. Яхши муносабатлар ўрнатдик.

Россия, Украина, Беларусь ва бошқа давлатлар билан дўстона алоқаларни мустаҳкамладик.

Ўрта Осиё республикалари ва Қозоғистон — қондош-қариндош қўшниларимиз билан янада яқинроқ бўлдик.

Бугун шуни комил ишонч билан айтишим мумкинки, мустақил давлатлар даврасида Ўзбекистон ўзининг ўрнини эгаллади. **Ўзбекистон тенглараро тенг бўлди.** Ана шунинг ўзи ҳам умид юлдузидир.

Учинчи. Иқтисодий соҳада бурилиш бошланди. Фақат 1991 йилнинг ўзида бозор иқтисодиётига ўтиш учун бир қанча иш қилдик.

Сизларнинг иштирокингизда мулкчилик, тадбиркорлик, чет эл мамлакатлари билан савдо-сотиқ ҳамда инвестициялар ҳақида ва бошқа қанчадан-қанча қонунлар қабул қилдик. Иқтисодий эркинлик, корхоналар, хўжаликларга эркинлик, фермерларни қўллаб-қувватлаш, шахсий томорқа эгаларига ёрдам бериш бўйича фармонлар чиқардик.

Қаранг, шахсий мулк пайдо бўлди. Тижорат ривожлана бошлади. Хорижий мамлакатлар кўмагида қўшма корхоналар кўпаймоқда. Банк системаси бўйича ҳам жаҳонга чиқилди.

Дунё ишбилармонлари учун юртимизда шароит яратдик. Ўзбекистон ўзининг олтин хазинасига эга бўлди. Халқини ўзи бошқариш ва боқиш масаласини Ўзбекистон ўзи ҳал қила бошлади. Оддий фуқароларга, ҳар бир оилага ўз ризқ-рўзини таъминлашга кўмак беришда биринчи қадамларни қўйдик. Бугун республикамизда, шаҳарда ҳам, қишлоқда ҳам дидил ҳаракат йўли очилди. Эртанги кунга умид бор. Бу эса ўз самарасини албатта беради.

Тўртинчи. Ижтимоий адолат ўз жойига туша бошлади. Одамларни меҳнати натижасидан рози қилиш

йўли тутилмоқда. Муҳтож, кўпболали, қаровсиз қолган оилаларга, қариялар ва ёшларимизга ёрдам қўли чўзилди. Фақат куни кеча қабул қилинган фармон билан қанча талабалар, саломатлик посбонлари, заҳматкаш муаллимларнинг ташвишларини бир оз бўлса-да, енгил қилдик. Одамлар ер олди. Қурилиш учун имконият берилди. Бир йилда 700 минг янги оила, хонадон пайдо бўлди. Буни фахрланмасдан айтиш мумкин эмас.

Ўзини адолатли деб келган, лекин ўта адолатсиз бўлган Марказ Ўзбекистонга, ўзбек халқига қанча тамға босмади, қанча маломат тошлари отилмади. Лекин маҳкам туриб адолатга эришдик. Ўзбек номини бадном қилиш ҳаракатларига зарба бердик. Бугун мана шу минбардан сизларга ёруғ юз билан айтаманки, «пахта иши» билан қамалганларнинг ҳаммаси афв этилди!

Менга ана шу хайрли, хосиятли ишлар умид бағишлайди.

Бешинчи. Халқимизга минг раҳмат айтмоқчиман: фуқаролар ва миллатлар ўртасидаги тотувлик, тенглик, осойишталикни сақлаб, мустаҳкамлаб турибди. Дини, эътиқоди, миллатига қараб ажратиш фалокат эканини, офат эканини, у ҳаммани жарга қулатишини одамлар тушуниб олишди. Шунинг учун ҳам уларга яна бир карра раҳмат дейман.

Азиз дўстлар, қилинган ишлар ҳақида сиз — халқ вакиллари, бутун эл-юртимиз олдида ҳисоб берар эканман, бошлаган хайрли қадамларимизга асослашиб, авваламбор, халқимизни ҳозир бошидан кечираётган катта қийинчиликлар, синовлардан чиқарадиган йўл тўғрисида, одамларимизнинг умидини, ишончини оқлайдиган фаровон ва эркин ҳаётга эришиш учун энг муҳим чора-тадбирлар ҳақида бугун гапиришимиз керак.

Мен масъулиятни ҳис қилиб, халқим олдидаги, унинг келажаги олдидаги жавобгарликни англаб, ўз сиёсатимни яна бир марта сиз билан келишиб олмоқчиман. Хўш, биз қайси йўлдан борамиз? Унинг йўналишлари нималардан иборат?

Биринчидан. Юзага келган вазиятни, бугунги ҳаётни ҳисобга олиб, халқимиз иқтисодий барқарорликни таъминлаш чорасини кутяпти. **Эски тузум асорати, касофати туфайли бугун халқимиз офир аҳволга тушиб қолди. Уни ёруғ ҳаётга етказиш ҳозирги кундаги энг асосий ва долзарб вазифаларимиздан биридир.**

Адолат нуқтаи назаридан қараганда ҳам кўпболали оилалар, ногиронлар, бозор иқтисоди зарбаси остида қолганлар, ўзини ўнглаб ололмаётганлар, хуллас — ёрдамга, мададга муҳтожларни Президент ўз паноҳига олиши шарт, деб ҳисоблайман.

Халқни озиқ-овқат маҳсулотлари билан таъминлаш чоралари кўрилади. Бу соҳада талон тизими сақлаб турилади. Унга риоя қилиш устидан қаттиқ назорат ўрнатилади.

Ички бозорни ҳимоя қилиш мақсадида купондан фойдаланамиз. Сир эмас, айрим республикаларда эркин нархларга ўтилиши, чегаралар йўқлиги туфайли бизда ҳам нарх-наво осмонга чиқиб кетяпти. Шунга қарамасдан, биз кун кечириш учун энг зарур маҳсулотлардан 12 хилининг нархини аввалги ҳолида ушлаб туришга қарор қилдик. Нон, ун, шакар, мой ва ҳоказолар шулар жумласидандир.

Болаларимиз учун энг керакли кийим-кечаклардан етти хилини эса талон тизимига киритдик ва бюджет ҳисобидан кўмак берадиган бўлдик. Албатта, булар — биринчи қадамлар. Гап шундаки, ана шу тумни йўқотмаймиз ва давомини кўрамыз, давлат ка-

фолатини берамиз. Лўнда қилиб айтганда, Ўзбекистон бозор иқтисодига ўтишда ўз йўлини танлаб олган ва бу йўлдан қайтмайди.

Унинг асосий мазмуни ва шиори: халқимизни, биринчи навбатда камбағал ва муҳтож кишиларни, оилаларни ҳимоя қилмасдан, бунга давлат кафолатини бермасдан бозор иқтисодига ўта олмаймиз!

Бир тоифа одамларнинг чексиз бой бўлиб, яна бир тоифадагиларнинг ғариб, гадо, қашшоқ бўлишларига йўл қўймаслигимиз керак.

Нарх-наво сиёсатини ойлик маош билан чамбарчас боғлаб қўямиз. Мақсадимиз яқин кунларда ўртача ойлик маошни минг сўмга етказишдир. Шунинг учун ҳамма имкониятларимизни ишга солишимиз зарур.

Иккинчидан. Тинчлик, тотувлик, осойишталикни сақлаш Президентнинг бош вазифасидир. Президент тинчлик, тотувлик қўрғонининг меъмори бўлиши керак, деб ҳисоблайман.

Қаердаки тинчликка путур етса, халқ осойишталиги хавф остида қолса, ўша жойда Президент посбон бўлиши даркор.

Ҳозирги даврда халқимизни катта ташвишга солаётган нарса — бу жиноятчиликнинг ўсишидир. Шу сабабли бугун Ўзбекистоннинг бу имлатга қарши кураш дастури устида ишляпмиз. Одам ўлдириш, талон-торожлик, ўфрилиқ, порахўрлик, чайқовчиликнинг ҳар қандай кўринишига барҳам бериш чораларини кўрамиз. Бунинг учун қатъий интизом талаб этилади.

Ҳуқуқ-тартибот маҳкамаларини мустаҳкамлаш билан бирга, уларга кўмак бериш ҳам керак. Уларнинг меҳнатини қадрлаш йўли билан бирга, обрўсини ошириш лозим. Халқ депутатлари, жамоатчилик, маҳалла комитетлари уларга жиноятчилик йўлини тўсишларида ёрдам беришларига муҳтожмиз.

Халқ очликка, ночорликка ҳамма нарсага чидаши мумкин, лекин билиб қўйинглар, адолатсизликка чидамайди!

Учинчидан. Фуқаролар ва миллатлараро тинчликни сақлаш.

Миллати, дини, этниқодидан қатъи назар, ҳар бир кишининг шахс ва виждон эркинлиги таъминланади. Унинг миллатига, тилига ва маданиятига ҳурмат кўрсатилади. Худо кўрсатмасин, бир йигит йиқилса, она йиқилади, ота йиқилади, оила мотамга ботади, қишлоқ йиғлайди. Ўн йигит йиқилса-чи? Юз йигит йиқилса-чи? Ахир, баъзи минтақаларда миллий низолар туфайли келинчаклар бева қолмоқда, оналар «болам!» деб фарёд чекапти. Йўқ, бунга йўл қўйиш мумкин эмас ва йўл қўймаймиз ҳам!

Азиз дўстлар!

Нима керак бўлса, айтинг, ҳаммасини қилиб берамиз. Лекин, азиз оналар, опа-сингиллар, отахонлар, дўстлар, укажонлар, мен Президент бўлсам ҳам сиздан тиз чўкиб сўрайман, илтимос қиламан: шу масалада ёрдам қилинг!

Ахир, Қуръони карим ҳам дўстликка, биродарликка чақиради, низо чиқаришни қоралайди.

Жанжал чиққан юртдан худо ҳам юз ўтирар экан. Шу сабаб барака ҳам, ризқ-рўз ҳам насия бўлиб қоларкан.

Бу йўлда тинчлик, тотувлик йўлида бизни Аллоҳ таолонинг ўзи қўлласин, мадақдор бўлсин!

Тўртинчидан. Оёқ-қўли боғланган киши қаноти синган қушдир. Эркинлик эса тараққиётнинг яқкаю ягона йўлидир. Шу сабабдан менинг яна бир муҳим мақсадим — эркинлик бериш ва ана шу эркинликни муҳофаза қилишдир. Биринчи гада тадбиркорликка, корхоналар ва хўжаликларга эркинлик беришдир.

Уларни ҳар қандай тазйиқдан қутқарамиз. Мулкчиликнинг барча шаклларига тенг шароит ва имкон яратилади. Хорижий шериклар билан ўзаро манфаатли алоқалар ўрнатилади. Қўшма корхоналар кўпаяди. Юртимизга чет эл сармояси жалб этилади. Замонавий технологияни олиб кириш йўлидан борамиз.

Халқимизни озиқ-овқат билан таъминлаш учун, умуман, халқ хўжалигимизни танглиқдан чиқариш сиёсатини татбиқ қилишда, авваламбор, қишлоқ хўжалиги соҳасини ривожлантиришга устувор аҳамият беришимиз зарур.

Пировардида булар пештахталарни тўлдиради, дастурхонимиз тўкин бўлади.

Бешинчидан. Маънавий ҳаётимизда бошланган ишларни давом эттирамиз. Ошкоралик таъминланади. Матбуот, радио, телевидение воситасида одамларнинг маънавий эҳтиёжларини қондиришга эришиш тадбирларини кўрамиз. Бу йўлдаги ҳамма тўсиқлар, тазйиқлар олиб ташланади.

Бозор иқтисодиётига ўтиш даврида маданият, санъат, адабиёт офир аҳволга тушди. Уларни иқтисодий зарбадан асраб қолишни Президент ўз бўйнига олиши керак, деб ҳисоблайман.

Тарихга, меросимизга муносабатни амалий изга кўчириш лозим. Яъни, дарсликлардан тортиб оддий ўқув китобларигача ҳақиқат ёзилиши шарт. Бу бизнинг ота-боболаримиз руҳи олдидаги қарзимиздир.

Олтинчидан. Келажак бутундан бошланади. Ҳозир тарбия масаласига эътибор қилинмаса, келажак бой берилади. Тарбиядан ҳеч нарсани аямаймиз.

Маънавий ва ахлоқий покланиш, имон, инсоф, диёнат, ор-номус, меҳр-оқибат ва шу каби чинакам инсоний фазилатлар ўз-ўзидан келмайди. Ҳаммасининг заминида тарбия ётади.

Шу боисдан тарбиячиларга, ўқитувчиларимизга, ўқув юртлари домлалари, профессорларига моддий ва маънавий ёрдамимизни сира аямаслигимиз керак.

Биз тарбия ҳақида ўйлар эканмиз, ёшларнинг кексаларга ҳурмати юксак бўлиши таомилини йўқотмайлик. Шу нуқтаи назардан ҳукумат Иккинчи жаҳон уруши қатнашчиларини қарамоғига тўла олиши, ҳимоя қилиши, уларнинг қадрини жойига қўйиши шарт, деб ҳисоблайман.

Шу ўринда соғлиқни сақлаш масаласини ҳам айтиб ўтмоқчиман. Давлат бу соҳани ўз қарамоғида сақлайди, моддий таъминот базасини мустаҳкамлайди. Биз бу соҳада болаларимиз, ота-оналаримиз тақдири учун қайғураётган фидоий кишиларни ҳурмат қилишимиз, уларга кўмак беришимиз зарур.

Еттинчидан. Жаҳонга, бутун дунёга олиб чиқадиган йўлимизни кенгайтираемиз. Сизларга маълум, тараққий этган мамлакатлар учта муҳим масалага эътибор беришмоқда: инсон ҳуқуқлари, демократия ва сармоя учун кафолат масаласи. Биз ана шу масалаларни эътиборда тутиб, Бирлашган Миллатлар Ташкилотига аъзо бўлиш чораларини кўряпмиз.

Сизларга маълумки, хорижда кўп ватандошларимиз яшайди. Уларнинг келиб-кетишларини енгилатиш зарур. Керак бўлса, уларга эркин келиб-кетиш ҳуқуқини берайлик. Уларга кўп масалаларда суянишимиз, хайрихоҳлиги, бизга умид кўзи билан қараётганини ҳисобга олиб, уларнинг кўмагига таянишимиз керак.

Дунёга, жаҳонга чиқадиган йўлимиз қанчалик яқин ва кенг бўлса, бугунги қийинчиликларимиз, ташвишларимиз шу қадар тез енгилади.

Саккизинчидан. Биз кўппартиявийлик тизимига ўрганишимиз керак. Бу — юз, икки юзта партия дега-

ни эмас, албатта. Қолаверса, мақсад — партия-партия бўлиб халқни парчалаб юбориш эмас. Аксинча, партиялар тўртта бўлар, бешта бўлар, лекин улар кўча ва майдонларда жанжал қилмасдан, мана шу ерда, парламентда баҳслашиб, тортишиб, халққа фойдали фикрни қўллашга ўрганиши керак.

Биз онгимизни ана шунга мослаштиришимиз даркор, бу йўлда қандай тўсиқлар бўлса, олиб ташлайлик.

Бундан кейин кўп сайловлар бўлади. Аммо бизда сайлов пайтида гуруҳларга бўлиниш, сайловдан кейин эса бир-биридан ўч олишдек ярамас иллат бор. Бунинг охири яхшиликка олиб бормайди.

Аксинча бўлиши керак. Нима бўлса ҳам қиладиган барча ишларимиз халқимизни бирлаштиришга, бир ёқадан бош чиқаришга, ҳамкорлик, ҳамжиҳатликка олиб келиши керак.

Биз энди ўзини ўзи бошқарув усулини кенг жорий қиламиз. Маҳалла, қишлоққача ўзини ўзи бошқариши, мустақил бўлиши зарур. Фақат бу — бебошлик, бўйсунмаслик дегани эмас. Ҳар қандай раҳбар, ҳар қандай мустақил киши халқ олдида, юрт олдида ҳисобдор, жавобгардир деган қоидадан келиб чиқиш шарт.

Тўққизинчидан. Эски тузумлардан бизга нураб, вайрон бўлган бошқарув тизими мерос қолди. Ана шу вайрона ўрнида ўзимизнинг бинони тезроқ тиклашимиз зарур.

Бунда биз нимани кўзда тутамиз? Мақсадимиз қандай бўлади? Хўжалик, ташкилот, фуқароларга эркинлик берилди. Демак, уларни тепадан туриб бошқариш ортиқча. Хўш, бошқарув ҳокимияти энди нима қилади? Хўжалик ишларига аралашмасдан, ўз ишини бажариши керак. Яъни, ишлаб чиқаришда самарали шароит яратиб бериш, халқни ҳимоя қилиш, адолат, ҳақиқат ўрнатиш йўлини, етим-есирлар, ногиронларнинг бошини силаш, келажак ҳаётимиз

ҳақида бош қотиришни ўзининг асосий вазифаси деб билиши лозим.

Шу ўринда яна бир муҳим масалани ўртага ташламоқчиман. Ҳуқуқий давлатнинг қуроли ҳам, ҳимояси ҳам, кўзи ҳам, сўзи ҳам қонундир.

Минг афсуски, бизда қонунларни менсимасликка, уларни бузишга ўрганиб қолинган. Қонунни бузишга ҳеч кимнинг ҳаққи йўқ. Чунки қонун — халқнинг хоҳиш-иродаси! Уни бузган, менсимаган одам халқнинг юзига оёқ қўйган кишидир.

Биз қонунни ҳурмат қилиш, унга бўйсунуш, риоя қилиш йўлидан борсак, истиқболимиз порлоқ бўлади. Ана шунга эришиш учун Президент қонунларнинг энг асосий посбони, ҳимоячиси бўлиши керак, деб ҳисоблайман.

Ўнинчидан. Юқорида айтилган ва сайлов арафасида баён қилинган масалаларни амалга ошириш учун Сизларга, халқ ноиблари, миллат вакилларига суянаман. Халқдан узоқлашмай, унинг орасида тез-тез бўлиб, дардини, ташвишини ўз юрагимдан ўтказиб туришим шарт, деб биламан.

Сизлар билан бирга бўлиш халқ билан бирга бўлишдир.

Халқ билан бирга бўлиш эса унинг ҳаёти, унинг турмуши, унинг дарди билан бирга бўлишдир.

Халққа, юртга хизмат қилиш эр киши учун, мард киши учун, ўғлон учун шарафли ишдир.

Ана шу шарафга мени лойиқ деб билган халқимга қуллуқ қиламан ва у билан биргаман.

Катта, масъулиятли йўлда Тангримиз бизга мададкор бўлсин!

*Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг
навбатдан ташқари IX сессиясидаги маъруза*

1992 йил 4 январь

МУНДАРИЖА

Сўзбоши ўрнида	3
БИЗ БУНДАН БУЁН ЭСКИЧА ЯШОЛМАЙМИЗ ВА БУНДАЙ ЯШАШГА ЗАМОННИНГ ЎЗИ ЙЎЛ ҚЎЙМАЙДИ. <i>Ўзбекистон ССР Министрлар Советининг Фарғона водийси областларини ижтимоий-иқтисодий ривожлантиришни жағаллаштириш масалаларига бағишланган Кенгашида сўзланган нутқдан. 1989 йил 24 июнь</i>	32
ЖАМИЯТНИ ЯНГИЛАШ УЧУН ҚУРАШАЁТГАН БАРЧА СОҒЛОМ КУЧЛАРНИ БИРЛАШТИРИШ ЗАРУР. <i>Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитетининг XVI пленумида сўзланган нутқдан. 1989 йил 19 август</i>	46
ТИЛ ЭЛНИ БИРЛАШТИРИШИ ЛОЗИМ. <i>Ўзбекистон ССР Олий Советининг ўн биринчи сессиясида сўзланган нутқдан. 1989 йил 25 октябрь</i>	66
ИЛМ-ФАН ИМКОНИАТЛАРИДАН ТўЛАРОҚ Фойдаланайлик. <i>Ўзбекистон ССР Фанлар академиясида бўлиб ўтган учрашувда сўзланган нутқдан. 1989 йил 28 ноябрь</i>	72
ТОШКЕНТНИ ЮКСАК ТАРАҚҚИЁТ ВА МАДАНИЯТ ШАҲРИГА АЙЛАНТИРИШИМИЗ КЕРАК. <i>Тошкент шаҳар фаоллари йиғилишида сўзланган нутқдан. 1990 йил 20 январь</i>	96
ОДАМЛАР БИЗДАН АМАЛИЙ ИШЛАР, АНИҚ НАТИЖАЛАРНИ КУТМОҚДА. <i>Тошкентда СССР, Ўзбекистон ССР, маҳаллий советларнинг халқ депутатлари ва жамоатчилик вакиллари иштирокида бўлиб ўтган кенгашда сўзланган маърузадан. 1990 йил 24 февраль</i>	125
ЎЗБЕКИСТОНДА ПРЕЗИДЕНТ ИНСТИТУТИНИНГ ЖОРИЙ ЭТИЛИШИ ТўҒРИСИДА. <i>КПСС Марказий Комитетининг 1990 йил февраль ва март пленумларининг якунлари ҳамда КПСС XXVIII съездига ва Ўзбекистон Компартияси XXII съездига тайёргарлик кўриш юзасидан республика партия ташкилотларининг вазифалари тўғрисидаги маърузадан. 1990 йил 24 март</i>	147

ХАЛҚ ИРОДАСИ БИЛАН ТАНЛАНГАН ЙЎЛ. Ўн иккинчи чақириқ Ўзбекистон ССР Олий Советининг биринчи сессиясида сўзланган нутқдан. <i>1990 йил 24 март</i>	149
ЎТМИШДАН САБОҚ, ЧИҚАРИБ, КЕЛАЖАККА ИШОНЧ БИЛАН. Ўзбекистон Компартиясининг XXII съездида сўзланган маърузадан. <i>1990 йил 5 июнь</i>	163
МУСТАҚИЛЛИК ДЕКЛАРАЦИЯСИ. Ўзбекистон ССР Олий Советининг иккинчи сессиясида қабул қилинган. <i>1990 йил 20 июнь</i>	231
ЎЗБЕКИСТОННИНГ ИҚТИСОДИЙ МУСТАҚИЛЛИГИ ХУСУСИДА. <i>1990 йил 21 июнь</i>	234
АБУ ИСО МУҲАММАД ИБН ИСО АТ-ТЕРМИЗИЙ ТАВАЛЛУДИНИНГ 1200 ЙИЛЛИГИГА БАҒИШЛАНГАН ХАЛҚАРО ИЛМИЙ АНЖУМАН ИШТИРОКЧИЛАРИГА. <i>1990 йил 14 сентябрь</i>	249
«БОБУРНОМА»НИНГ 460 ЙИЛЛИГИ БАЙРАМИГА ТАШРИФ БУЮРГАН МЕҲМОНЛАР ҚАБУЛ ҚИЛИНГАНИ ТЎҒРИСИДА АХБОРОТ. <i>1990 йил 26 октябрь</i>	252
ҲАММАСИГА ЎЗИМИЗ ЭРИШМОҒИМИЗ ЗАРУР. «Известия» газетаси мухбирининг саволарига жавоблар. <i>1991 йил 29 январь</i>	254
ИҚТИСОДИЙ ОМИЛЛАР АМАЛ ҚИЛСА, «ТЕМИР ҚЎЛГА» ҲОЖАТ ҚОЛМАЙДИ. «Правительственный вестник» ҳафтаномаи мухбири саволарига жавоблар. <i>1991 йил 2 февраль</i>	266
ЎЗБЕКИСТОН СОВЕТ СОЦИАЛИСТИК РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИНИНГ ФАРМОНИ. Республикада Наврўз умумхалқ байрамига тайёргарлик кўриш ва ўтказиш ҳақида. <i>1991 йил 12 февраль</i>	272
МУРАККАБ ВАЗИЯТДА ОҚИЛОНА СИЁСАТ ЮРИТАЙЛИК. Ўзбекистон ССР Олий Кенгашининг навбатдан ташқари тўртинчи сессиясида сўзланган нутқ. <i>1991 йил 15 февраль</i>	275

БИЗНИ КАПИТАЛИЗМДАН САКРАБ ЎТИШГА ЎРГАТИШГАН. «Комсомольская правда» газетаси мухбири саволларига жавоблар. 1991 йил 7 март	285
ЎЗБЕКИСТОН ФАҚАТ ИҚТИСОДИЁТДА ЭМАС, БОШҚА СОҲДАЛАРДА ҲАМ ДАДИЛ ҚАДАМЛАР ҚЎЙМОҚДА. «Ди Цайт» немис ҳафтаномаси саволларига жавоблар. 1991 йил 12 март	292
МУСТАҚИЛЛИК – ЭНГ АВВАЛО ХАЛҚ БИРЛИГИ ВА ҲАМЖИҲАТЛИГИДИР. Республика қишлоқ хўжалиги ходимлари қурултойида сўзланган нутқ. 1991 йил 27 март	306
ЎЗБЕКИСТОН БИРЛАШГАН МИЛЛАТЛАР ТАШКИЛОТИГА АЪЗО БЎЛИШИГА АМИНМАН. Ўзбекистон ССР Олий Кенгашининг бешинчи сессиясида сўзланган нутқ. 1991 йил 12 июнь	330
ДЕМОКРАТИЯ – ҚОНУНГА ВА ШАХСГА ҲУРМАТ ДЕМАҚДИР. «Рабочая трибуна» газетаси мухбири саволларига жавоблар. 1991 йил 4 июль	344
ҲИНДИСТОНГА МЕҲР БИЛАН. «Таймс оф Индиа» газетаси мухбири саволларига жавоблар. 1991 йил 16 август	358
ЎЗБЕКИСТОН СОВЕТ СОЦИАЛИСТИК РЕСПУБЛИКА- СИННИНГ ПРЕЗИДЕНТИ ИСЛОМ КАРИМОВНИНГ РЕСПУБЛИКА АҲОЛИСИГА МУРОЖААТИ. 1991 йил 20 август	365
ЎЗБЕКИСТОН СОВЕТ СОЦИАЛИСТИК РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИНИНГ ФАРМОНИ. 1991 йил 25 август.....	370
ХАЛҚИМИЗНИНГ ФИКРИ – БИЗ УЧУН ОЛИЙ МЕЗОН. Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети билан Марказий назорат комиссиясининг қўшма пленумидаги маъруза. 1991 йил 28 август	372
ЎЗБЕКИСТОН СОВЕТ СОЦИАЛИСТИК РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИНИНГ ФАРМОНИ. КПССнинг Ўзбекистон ССР ҳудудидаги мулки тўғрисида. 1991 йил 29 август	392

МУСТАҚИЛ ЎЗБЕКИСТОННИНГ ДАВЛАТ СИЁСАТИ ИНСОНИЙЛИК ВА ЭЗГУЛИК ҚОНУНЛАРИГА АСОСЛАНАДИ. Ўн иккинчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг навбатдан ташқари олтинчи сессиясида сўзланган нутқ, 1991 йил 31 август	393
Ўзбекистон Республикасининг Қонуни. ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНИНГ ДАВЛАТ МУСТАҚИЛЛИГИ АСОСЛАРИ ТЎҒРИСИДА. 1991 йил 31 август	405
Ўзбекистон Республикаси Президенти хузуридаги Вазирлар Маҳкамасининг қарори. ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ФАНЛАР АКАДЕМИЯСИНИНГ АДАБИЁТ ИЛМГОҲИГА АЛИШЕР НАВОИЙ НОМИНИ БЕРИШ ТЎҒРИСИДА. 1991 йил 19 сентябрь	409
НАВОИЙ РУҲИ МАДАДҚОР БЎЛГАЙ! Ўзбекистон Миллий боғида буюк шоир ва мутафаккир Алишер Навоий таваллудининг 550 йиллиги муносабати билан барпо этилган ҳайкалнинг тантанали очилиш маросимида сўзланган нутқ, 1991 йил 1 октябрь	410
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТЛИГИГА НОМЗОД ИСЛОМ КАРИМОВНИНГ ЎЗБЕКИСТОН ФУҚАРОЛАРИГА МУРОЖААТИ. 1991 йил 3 декабрь	414
ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ КЕНГАШИНИНГ НАВБАТДАН ТАШҚАРИ IX СЕССИЯСИ ҲАҚИДА АХБОРОТ. 1992 йил 5 январь	422
МУСТАҚИЛ ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИНИНГ БИРИНЧИ ПРЕЗИДЕНТИ ИСЛОМ АБДУҒАНИЕВИЧ КАРИМОВ ҚАСАМЁДИ	424
ЎЗБЕКИСТОН ДУНЁ ХАРИТАСИДА ЎЗИГА МУНОСИБ ЖОЙ ОЛДИ. Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг навбатдан ташқари IX сессиясидаги маъруза. 1992 йил 4 январь	425

Каримов, Ислом Абдуғаниевич.

К 25 Ўзбекистон мустақилликка эришиш оstonасида /
И.А. Каримов. — Т.: «Ўзбекистон», 2011. — 440 б.

ISBN 978-9943-01-727-6

УДК: 341.231(575.1)+ 94(575.1)

ББК 66.3(5Ў)

Расмий нашр

Ислом Абдуғаниевич Каримов

**ЎЗБЕКИСТОН МУСТАҚИЛЛИККА
ЭРИШИШ ОСТОНАСИДА**

Нашрга тайёрловчилар:

*Х. Султонов, М. Қаршибоев,
З. Мирзақулов, Ж. Мелиқулов, Ф. Каримов*

Муҳаррирлар:

*А. Саъдуллаев, Н. Нурқулов,
И. Аҳмедов, Д. Раҳжапов*

Бадий муҳаррир *Ҳ. Қуплуқов*

Техник муҳаррир *У. Ким*

Мусаҳҳиҳлар: *Г. Азизова, Н. Абдураҳмонова*

Компьютерда тайёрловчи *Л. Абкеримова*

Нашриёт лицензияси АИ № 158. 14.08.09.

Босишга рухсат этилди 10.09.2011. Қоғоз формати 60×90^{1/16}.

«Балтика» гарнитурда офсет усулида босилди. Шартли б.т. 27,5.

Нашр т. 19,56. Адади 6000 нусха (тўртинчи завод). Буюртма № 11-267.

Ўзбекистон Матбуот ва ахборот агентлигининг

«Ўзбекистон» нашриёт-матбаа ижодий уйи.

100129, Тошкент, Навоий кўчаси, 30.

ISBN 978-9943-01-727-6

9 789943 017276